

Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΟ 1960

Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΛΑΡΙΣΑΣ ΣΗΜΕΡΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΓΚΟΥΛΙΑΚΟΥ ΕΛΕΝΗ

A.M: 20407

ΘΕΜΑ:

ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: κα Ε. Γεωργιτσογιάννη,
αναπλ.καθηγήτρια

Επιτροπή: κα Μ. Γκούσια, διδάκτορα
κα Ρ. Μητούλα,επικ.καθηγήτρια

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....σελ.	5
Εισαγωγή.....σελ.	6
1.Αρχαιότητα.....σελ.	8
1.1Μυθολογία.....σελ.	8
2.Προϊστορικοί Χρόνοι.....σελ.	13
2.1Λίθινη Εποχή.....σελ.	13
3.1Η Λάρισα στα Ομηρικά έπη.....σελ.	15
3.2Αρχαϊκοί Χρόνοι.....σελ.	15
3.3Η εποχή των Περσικών Πολέμων.....σελ.	16
3.4Πελοποννησικός Πόλεμος.....σελ.	17
3.5Μεταξύ 5 ^{ου} και 4 ^{ου} αιώνα.....σελ.	17
3.6Η Μακεδονική ηγεμονία στη Ελλάδα.....σελ.	19
3.7Ρωμαϊκή Κατάκτηση.....σελ.	23
4.Μνημεία Προϊστορικής-Ιστορικής Επόχης.....σελ.	26
4.1Προϊστορικοί Χρόνοι.....σελ.	26
4.2Ιστορικοί Χρόνοι.....σελ.	27
4.3Πνευματική Κίνηση.....σελ.	36
5.Βυζαντινή Περίοδος.....σελ.	37
5.1Βυζαντινά ευρήματα στη πόλη της Λάρισας.....σελ.	40
6.Τουρκοκρατία.....σελ.	41
6.1Η έκταση και η οργάνωση της τουρκοκρατούμενης Λάρισας....σελ	49
6.2Ναοί.....σελ.	61

6.3Τα Τζαμιά.....σελ.	80
6.4Τα συνοικιακά τεμένη.....σελ.	95
6.5Οι συναγωγές-Το εβραϊκό στοιχείο στη Λάρισα.....σελ.	95
6.6Ιδιωτικοί ευκτήριοι οίκοι.....σελ.	102
6.7Το μπεζεστένι.....σελ.	104
6.8Τα κονάκια της Λάρισας.....σελ.	107
6.9Πνευματική Κίνηση.....σελ.	112
6.10Οι ήρωες του 1821 της περιοχής της Λάρισας.....σελ.	116
7.Απελευθέρωση και Νεότεροι Χρόνοι.....σελ.	119
7.1.1Από την προσάρτηση της Θεσσαλίας στο νέο Ελληνικό κάτος και μέχρι τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο.....σελ.	121
7.1.2Μεσοπόλεμος.....σελ.	132
7.1.3Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος.....σελ.	134
7.1.4Η Λάρισα σήμερα.....σελ.	136
7.2Ο Πηνειός και η Λάρισα.....σελ.	137
7.3Μνημεία-Μουσεία-Οικοδομήματα.....σελ.	139
7.4Πολιτισμική κληρονομιά-πνευματική ζωή.....σελ.	163
7.5Ημερίσιος και Περιοδικός τύπος της Λάρισας.....σελ.	184
7.6Δωρητές και ευεργέτες της Λάρισας.....σελ.	187
Συμπεράσματα.....σελ.	191
Βιβλιογραφία.....σελ.	195
Παράρτημα-Εικόνες.....σελ.	198

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Νομός Λάρισας βρίσκεται πάνω στον εθνικό αναπτυξιακό άξονα Αθήνας-Θεσσαλονίκης. Η πλεονεκτική του θέση στο κέντρο της ηπειρωτικής Ελλάδας και το μέσο του εθνικού δικτύου, τον κάνει μοναδικό κόμβο για τη γρήγορη πρόσβαση στις δύο μεγαλύτερες αγορές της χώρας.

Επίσης βρίσκεται πάνω στους άξονες σύνδεσης με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ανατολικής Ευρώπης. Αυτή η κεντρική θέση της Λάρισας στον ελληνικό γεωγραφικό χώρο, σε συνδυασμό με τους πλούσιους φυσικούς πόρους που διαθέτει η γύρω περιοχή, καθορίζουν τη μεγάλη σημασία της για την ελληνική οικονομία. Ο δήμος Λάρισας έχει πληθυσμό 227.973 (απογραφή 2001) είναι πρωτεύουσα όχι μόνο του ομώνυμου δήμου αλλά και ολόκληρης της Θεσσαλίας.

Η καταγωγή μου είναι από τη Λάρισα και αυτός ήταν ένας από τους λόγους που θέλησα να καταγράψω την ιστορία και την ζωή της πόλης από την αρχαιότητα μέχρι τους νεότερους χρόνους. Η ιστορία της είναι πλούσια καθώς είναι μια από τις αρχαιότερες πόλεις της Ελλάδας. Σκοπός της έρευνας μου είναι να επιτευχθεί και να παρουσιασθεί μια σύνθεση της χρονολογικής ιστορικής πορείας της Λάρισας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα και της πολιτισμικής της κληρονομιάς μέσα από την ιστορική αναδρομή. Η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι χωρισμένη σε κεφάλαια με χρονολογική σειρά (Αρχαιότητα, Βυζαντινή εποχή, Τουρκοκρατία, Απελευθέρωση μέχρι Νεότεροι Χρόνοι). Σε κάθε κεφάλαιο υπάρχει ανάλυση της ιστορικής «διαδρομής» της Λάρισας αναλόγως την χρονική περίοδο και καταγραφή των πολιτισμικών μνημείων της εκάστοτε εποχής.

Για να συγκεντρωθούν όλα τα στοιχεία έγινε επιτόπια έρευνα, προφορικές μαρτυρίες καθώς και συλλογή στοιχείων από βιβλιογραφία σχετική με την ιστορία της Λάρισας. Επίσης, πραγματοποίησα και συγκέντρωση φωτογραφικού υλικού με εικόνες από όλη την ιστορική εξέλιξη της Λάρισας μέχρι να φτάσει στην σύγχρονη εικόνα της.

Τέλος επιθυμώ να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους όσους με βοήθησαν κατά την έρευνά μου, καθώς και τα μέλη της τριμελούς επιτροπής της πτυχιακής μου εργασίας, την κα Ε. Γεωργιτσογιάννη, αναπλ. καθηγήτρια, επιβλέπουσα, την κα Ρ. Μητούλα, επίκ. καθηγήτρια και την κα Μ. Γκούσια, διδάκτορα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Νομός Λάρισας δημιουργήθηκε το 1882, όμως τις ιστορικές καταβολές των κατοίκων του πρέπει να τις αναζητήσουμε στην κατώτερη Παλαιολιθική Εποχή, αφού τότε, σύμφωνα με τους ιστορικούς, κάνει την πρώτη εμφάνιση η ανθρώπινη δραστηριότητα στην περιοχή. Αλλά και στη Μέση Παλαιολιθική Εποχή έγινε διακριτή δραστηριότητα με την αποκάλυψη (το 1958) εργαλείων και απολιθωμένων οστών ζώων, ενώ ακόμα εντοπίστηκαν οικισμοί της Νεολιθικής Εποχής (6500-3200 π.Χ) και της εποχής του Χαλκού (3200-1000 π.Χ) .

Η πρώτη ενότητα αναφέρεται στην Αρχαιότητα. Συγκεκριμένα στους ιστορικούς χρόνους (11^{ος} αι-4^{ος} αι. π.Χ) και συγκεκριμένα μετά το 1200π.Χ, οι Θεσσαλοί κατεβαίνουν από την Ήπειρο και εγκαθίστανται στην πεδιάδα της Λάρισας. Οι Μαγνήτες (κλάδος των Μακεδόνων) εγκαθίστανται στο Πήλιο, τον ανατολικό Κίσαβο και το Μαυροβούνι, ενώ οι Περραιβοί εξαπλώνονται στην περιοχή της σημερινής Ελασσόνας και του Τυρνάβου.

Στους αρχαϊκούς χρόνους (7^{ος}-4^{ος} αι. π.Χ), η πεδινή Θεσσαλία διαιρείται σε τέσσερα διαμερίσματα (τετραρχίες, τετράδες ή μοίρες), τα οποία ονομάστηκαν Πελασγιώτις, Εστιώτις, Θεσσαλιώτις και Φθιώτις. Οι σημερινές αντίστοιχες ονομασίες είναι Λάρισα, Τρίκαλα, Καρδίτσα και Φάρσαλα.

Τον 6^ο και τον 5^ο αι. π.Χ γίνεται νομισματική και πολιτική ένωση των τεσσάρων φυλετικών κρατών της Θεσσαλίας και η Λάρισα γίνεται έδρα, έχοντας πρωταγωνιστικό ρόλο. Η ένωση αυτή είναι έργο του Αλεύα του Πύρρου (μυθικού βασιλιά των Θεσσαλών και γενάρχη των Λαρισαίων Αλευαδών). Οι Θεσσαλοί κατείχαν την πρώτη θέση στη Δελφικοί Αμφικτιονία (η αμφικτιονία ήταν υπεύθυνη για την προστασία του μαντείου των Δελφών και αποτελούνταν από αντιπροσωπίες των πανάρχαιων ελληνικών φυλών- Δωριέων, Ιώνων, Λοκρών, Μαγνητών, Θεσσαλών, Αχαιών κτλ.) με ανώτατο άρχοντα (ή βασιλέα ή ταγό) τον Αλεύαδη Ευρύλοχο. Το 364 π.Χ συγκροτείται ομόσπονδο κράτος από τις θεσσαλικές πόλεις, το λεγόμενο <<Κοινό των Θεσσαλών>>. Το 357π.Χ στη Θεσσαλία εισβάλλει ο Φίλιππος ο Β΄ και αρχίζει η μακεδονική κυριαρχία μέχρι το 197 π.Χ, οπότε την αντικαθιστά η ρωμαϊκή, μετά την ήττα του Φιλίππου του Ε΄ από τον Τίτο Φλαμίνιο.

Στη δεύτερη ενότητα ακολουθούν οι Βυζαντινοί και στην Τρίτη ενότητα οι Τούρκοι που το 1424 κυριαρχούν σε όλη τη Θεσσαλία. Το 1881 το μεγαλύτερο μέρος της Θεσσαλίας ενσωματώνεται στο Ελληνικό κράτος.

Η τέταρτη ενότητα αναφέρεται στην προσάρτηση της Θεσσαλίας στο Ελληνικό κράτος. Ακολούθησαν δύσκολοι χρόνοι για την Λάρισα. Πόλεμοι, πλημμύρες, λιμοί και σεισμοί αποτέλεσαν τροχοπέδη για την πρόοδο της πόλης. Ένα από τα κυρίαρχα προβλήματα που απασχόλησαν την Λάρισα ήταν και το Αγροτικό ζήτημα. Η κατάσταση που επικρατούσε απαιτούσε ριζικά μέτρα. Ακολούθησε η δολοφονία του Μαρίνου Αντύπα και η βίαιη διάλυση του αγροτικού συλλαλητηρίου στο Κιλελέρ και στη Λάρισα (1907-1910). Τη λύση έδωσε τελικά ο Ε. Βενιζέλος.

Ακολουθεί ο Μακεδονικός Αγώνας όπου η Λάρισα γίνεται βασική στρατιωτική και επιχειρησιακή βάση. Στη διάρκεια αυτών των χρόνων η Λάρισα αναπτύσσει αξιόλογη εμπορική, οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα. Η περίοδος του Μεσοπολέμου είναι αρκετά δημιουργική για τους Λαρισαίους.

Στο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο η Λάρισα αποτελεί κέντρο των στρατιωτικών δυνάμεων και συγκοινωνιακό κόμβο. Συνεχής βομβαρδισμοί και ο καταστρεπτικός σεισμός του 1941 την καταστρέφουν σχεδόν ολοκληρωτικά.

Η απελευθέρωση της έγινε το 1944 και τα χρόνια που ακολουθούν αναδεικνύουν τη Λάρισα σε κέντρο της οικονομικής, στρατιωτικής και κοινωνικής ζωής. Ο πληθυσμός της πόλης αυξάνεται συνεχώς και η ανάπτυξη της είναι ταχύτατη σε όλους τους τομείς. Έτσι διαμορφώνεται η Λάρισα με την σημερινή της μορφή ενώ συνεχίζει να βαδίζει στο δρόμο της ανάπτυξης...

1. ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

1.1 ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Η Λάρισα είναι μια από τις μεγαλύτερες σε ηλικία πόλεις και τις πολυπαθέστερες σε περιπέτειες πόλεις της Ελλάδας. Η ζωή της αρχίζει από τις αρχές ακόμη των προελληνικών φύλων και μεταφέρει έντονα όλες τις μεταπτώσεις των θριάμβων και των δεινών του Ελληνικού Έθνους. Από της αρχικής κτίσεως της και μέχρι σήμερα η Λάρισα βρίσκεται στο ίδιο πάντοτε σημείο συντροφευμένη από το θεσσαλικό ποτάμι, τον Πηνειό ο οποίος άλλοτε περνά δίπλα της και άλλοτε τη διασχίζει.

Ένας θρύλος φέρνει από το φεγγάρι τους πρώτους κτήτορες της Λάρισας, Πελασγούς τους παμπάλαιους αυτούς κατοίκους της Θεσσαλίας! Για αυτό και Πελασγιώτις ονομάστηκε αρχικώς η Θεσσαλία της οποίας ανέκαθεν πρωτεύουσα ήταν η Λάρισα. Πολλές όμως είναι και οι απόψεις και οι εκδοχές για το κτίσιμο και την ονομασία της Λάρισας. Λέγεται ότι ήταν κτίσμα του Λάρισου, γιου του Πελασγού, που ήταν βασιλιάς όλων των Θεσσαλών Πελασγών. Αλλά πιθανολογείται και η εκδοχή ότι η πόλη πήρε το όνομα της Λαρίσης κόρη του Πελασγού.¹

Άλλη μυθολογική παράδοση φέρει τη Λάρισα κτισμένη από τον Ακρίσιο, πατέρα του Πρώτου βασιλιά της Λαρίσης Τευτάμου. Μάλιστα ο Ακρίσιος σκοτώθηκε στη Λάρισα σε κάτι γιορτές που είχε οργανώσει προς τιμή του ο γιος του Τεύταμος.²

Λογικότερη πάντως φαίνεται η άποψη για το κτίσιμο της Λάρισας, η αναφερόμενη στους Πελασγούς αφού και η λέξη «Λάρισα» είναι Πελασγική και σημαίνει Ακρόπολη (ύψωμα, λόφο, τούμπα).³

Σε όλους τους συνοικισμούς της μεγάλης θεσσαλικής λεκάνης, η Λάρισα ήταν ανέκαθεν η κυριαρχούσα πόλη. Κατά τους μυθικούς χρόνους φέρεται ως μητρόπολις των Λαπιθών.⁴

Οι Λάπιθοι ήταν μια παλιά φυλή της οποίας ο πρώτος βασιλιάς Λαπίθης ήταν γιος του Απόλλωνος και της Στίλβης, της ομορφότερης θυγατέρας της Κρέουσας και του Πηνειού.⁵

¹ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Το ιστορικό της Λαρίσης, Λάρισα, χ.χ, σελ.7

² Ο.π..σελ 7

³ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των θεών, χ.χ, σελ.88

⁴ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Το ιστορικό της Λαρίσης, χ.χ, Λάρισα, σελ.9

Το ποτάμι Πηνειός πήρε το όνομα του παππού του βασιλιά Λαπίθη. Οι Λαπίθαι πέρα της πολεμικής τους τέχνης ήταν και ένας γενναίος ενάρτεος και φιλόξενος λαός.⁶

Άλλος βασιλιάς των Λαπιθών ήταν ο Φλεγύας πατέρας του Ιξίονος και της Κορωνίδος. Από την ένωση της Κορωνίδος με τον θεό Απόλλωνα γεννήθηκε ο Ασκληπιός ο θεός της Ιατρικής. Μάλιστα αναφέρεται ότι η ένωση αυτή προκάλεσε λόγω προσβολής, μεγάλη οργή στο Φλεγύα εναντίον του Απόλλωνος. Τόσο είχε κυριευθεί από το πάθος της εκδίκησης ο Φλεγύας ώστε πυρπόλησε τον ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς. Φυσικά η απαράδεκτη για τι θεό πράξη στοίχισε στο Φλεγύα την αιώνια τιμωρία του στον Άδη.⁷

Άλλος μυθολογικός βασιλιάς της Λάρισας είναι ο Ιξίων. Αυτός για να παντρευτεί την ωραία Δία, θυγατέρα του βασιλιά Δηιονέα (ή Ισιωνέα) υποσχέθηκε να δώσει στον πατέρα της, όπως συνηθίζονταν τότε πλούσια δώρα, καθώς και ένα μεγάλο μέρος της Θεσσαλίας. Όμως δεν τήρησε την υπόσχεση του, πράγμα που εξόργισε τον πεθερό του. Ο τελευταίος για να ικανοποιήσει κάπως τον θυμό του αφού διαμαρτυρήθηκε έντονα κατά της κακοπιστίας του γαμπρού του έκλεψε τα άλογα του Ιξίονος και έφυγε κάθε σχέση μαζί του.⁸

Ύστερα από κάμποσο καιρό ο Ιξίων προσποιήθηκε πως ήθελε να αποκαταστήσει τις σχέσεις με τον πεθερό του. Τον προσκάλεσε σε ένα μεγαλοπρεπές συμπόσιο στο οποίο με μεγάλη χαρά πήγε ο Δηιονεύς γιατί η πατρική αγάπη προς την κόρη του Δία ήταν απέραντη και δεν ήθελε να είναι ψυχραμένος με τον άνδρα της. Όμως κατά την διάρκεια του συμποσίου ο Ιξίων έριξε τον ανυποψίαστο πεθερό του σε ένα βαθύ φλεγόμενο λάκκο και ο Δηιονεύς απανθρακώθηκε. Επόμενο ήταν αυτό το κακούργημα να προκαλέσει όχι μόνο την αποδοκιμασία των ανθρώπων αλλά και την αγανάκτηση των Ολύμπιων Θεών. Οι οποίοι μάλιστα για να τιμωρήσουν τον Ιξίωνα τον έκαναν μανιακό και να κατατρώγεται από τη φοβερή αρρώστια της λύσσας.⁹

Ενώ όμως κανένας από τους άλλους θεούς δεν δεχόταν να θεραπευτεί ο Ιξίων, ο Ζευς όχι μόνο τον καθάρισε από τη μανία και τη λύσσα αλλά και για να κάνει και επισημότερο το γεγονός της θεραπείας του τον προσκάλεσε σε συμπόσιο στον Όλυμπο. Ήταν όμως εντελώς απροσδόκητη η ανταπόδοση και η συμπεριφορά του Ιξίονος προς τον επιεική Δία. Αντί δηλαδή ευχαριστιών και ευγνωμοσύνης προς το σωτήρα του επιχείρησε να αποκτήσει τη θεά Ήρα. Γοητευμένος από το θεϊκό περιβάλλον και μεθυσμένος από το ολύμπιο νέκταρ, ερωτεύεται παράφορα την Ήρα ώστε να

⁵ www.Larissa-dimos.gr

⁶ www.Larissa-dimos.gr

⁷ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Το ιστορικό της Λαρίσης,, χ.χ, σελ.9

⁸ Ο.π. σελ.9

⁹ Ο.π. σελ.9

γίνει αντιληπτό από όλους τους θεούς και περισσότερο από τον ίδιο τον Δία. Ο τελευταίος για να δει μέχρι που μπορούσε να φτάσει η αγνωμοσύνη του Ιξίονος έδωσε σε ένα σύννεφο τη μορφή της Ήρας. Ο Ιξίων ξεγελάστηκε και ενώθηκε με το σύννεφο. Από την παράξενη αυτή ένωση γεννήθηκε ο Κένταυρος. Ύστερα από αυτά ο Ερμής κατά την διαταγή του Δία έδωσε τον Ιξίονα επάνω σε ένα φλεγόμενο τροχό και αντί για δεσμά και αλυσίδες χρησιμοποίησε φίδια. Από τότε ο περιβόητος αυτός βασιλιάς των Λαπιθών φωνάζει από τον περιστρεφόμενο τροχό του πρέπει να τιμούμε τους ευεργέτες μας.¹⁰

Πολλές εκδοχές υπάρχουν για την γέννηση των Κενταύρων, η επικρατέστερη όμως είναι εκείνη που αναφέρεται στον Ιξίονα και τη Νεφέλη. Κατά μια άλλη παράδοση, όταν ο Ιξίονας βασίλευε στη Λάρισα, ένα κοπάδι από τάυρους εξαγριώθηκε και κατέφυγε στο Πήλιο από εκεί εξορμούσε και κατέστρεφε την παραγωγή του κάμπου. Ο Ιξίων για να απαλλάξει το βασίλειο του από τις καταστροφές τους, υποσχέθηκε μεγάλη αμοιβή σε εκείνον που θα εξόντωνε τους τάυρους. Πραγματικά μια ομάδα από νέους που επέβαιναν ίππων κατόρθωσαν να εξοντώσουν τους τάυρους, ρίχνοντας ακόντια. Αυτοί οι νέοι λέγεται ότι επινόησαν πρώτοι την ιππική και ονομάστηκαν Κένταυροι ή ιπποκένταυροι γιατί ακόντιζαν τους τάυρους.¹¹

Μια άλλη εκδοχή όμως η οποία έχει και κάποια ασάφεια λέει ότι οι Κένταυροι και ιπποκένταυροι γεννήθηκαν από την ένωση του Διός που μεταμορφώθηκε σε άλογο και της γυναικός του βασιλιά της Λαρίσης Ιξίονα ή της θεάς Αφροδίτης. Οι Κένταυροι ήταν στο πάνω από τη μέση τους μέρος του σώματος άνθρωποι και στο υπόλοιπο σώμα ίπποι. Σύμφωνα με τον Όμηρο και την παράδοση ζούσαν στην περιοχή μεταξύ του Κίσαβου και του Πηλίου. Ανάμεσα στους πιο γνωστούς Κένταυρους είναι ο Χείρων περίφημος για τη σοφία του. Πολλοί είναι εκείνοι που διδάχτηκαν από τον Χείωνα τη μουσική, το κυνήγι και την στρατιωτική τέχνη. Μαθητής του Χείωνα ήταν ο Αχιλλεύς τον οποίο ο σοφός Χείρων «ανέθρεψε με αίμα λεόντων και μυελό οστών άρκτων και κάπρων». Όταν τον Ιξίονα διαδέχτηκε στη βασιλεία της Λαρίσης ο περιφημότερος των βασιλέων Λαπιθών Πειριθούς, οι κένταυροι κυριαρχούσαν στην περιοχή από το Πήλιο μέχρι τον Κίσαβο. Στις μεγαλοπρεπείς εορταστικές εκδηλώσεις που έγιναν στους γάμους του Πείριθου με την Ιπποδάμεια θυγατέρα του Άτρακος παρευρέθηκαν και οι Κένταυροι καθώς και ο μυθικός ήρωας Θησέας.¹²

Οι γάμοι αυτοί απετέλεσαν και την έναρξη της μεγάλης κοσμοϊστορικής συγκρούσεως των Λαπιθών με τους Κένταυρους που ονομάζεται Κενταυρομαχία. Το κακό ξεκίνησε όταν ο Κένταυρος Ευρυτιών μεθυσμένος επιχείρησε να απαγάγει τη νύφη. Τη νύφη όμως Ιπποδάμεια

¹⁰ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Το ιστορικό της Λαρίσης, χ.χ, σελ.10

¹¹ Ο.π. σελ.10

¹² Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά Το ιστορικό της Λαρίσης, χ.χ, σελ.11

έτρεξε γρήγορα και την απελευθέρωσε ο ήρωας Θησέας αρπάζοντας την γερά από τα γερά χέρια του Ευρυτίωνος. Με την επέμβαση του γενναίου Θησέα οι άλλοι Κένταυροι φοβήθηκαν και αναγκάστηκαν προς στιγμή να εγκαταλείψουν τα ανάκτορα και τη Λάρισα.¹³

Καθώς όμως λέγει ο Όμηρος, ο Θησέας και οι άλλοι άρχοντες δεν αρκέστηκαν στο απλό διώξιμο των Κενταύρων αλλά αφού τράβηξαν λίγο παραέξω από το παλάτι του Ευρυτίωνα του κόψανε τα αυτιά και τα ρουθούνια και με την παραμόρφωση αυτή μάνιασαν φοβερά όλους τους Κενταύρους ώστε να αρχίσει ο δεινός αυτός πόλεμος μεταξύ ανθρώπων και Κενταύρων.¹⁴

Αναφέρεται μάλιστα ότι οι Κένταυροι είχαν προμελετημένο σχέδιο να αρπάξουν τη μέρα των γάμων και άλλες γυναίκες των Λαπιθών και φαίνεται πως και ο ανικανοποίητος αυτός πόθος τους φανάτιζε περισσότερο στην Κενταυρομαχία. Τελικά ο Πειρίθιους και με τη βοήθεια του θεού Απόλλωνος εξεδίωξε τους τριχωτούς Κενταύρους από τη χώρα του και τους απομάκρυνε μέχρι των πηγών του Πηνειού στα δυσπρόσιτα δάση και βράχια της Πίνδου.¹⁵

Χαρακτηριστική είναι η γνωριμία του βασιλιά των Λαπιθών Πειρίθιου με τον ήρωα Θησέα. Ο βασιλιάς της Λαρίσης, επειδή είχε ακούσει να λέγονται πολλά για τη δύναμη, τη γενναιότητα και το θάρρος του Θησέα, θέλησε να εξακριβώσει την αλήθεια με την μεταξύ τους αναμέτρηση. Πήγε στον Μαραθώνα και έκλεψε ένα κοπάδι βόδια του βασιλιά των Αθηνών. Χωρίς να χάσει καιρό, ο Θησέας όταν το έμαθε έτρεξε να βρει τον κλέφτη.¹⁶

Σχετικά με την συνάντηση των δυο βασιλιάδων, των Αθηνών και της Λαρίσης ο Πλούταρχος λέει «Όταν ο Πειρίθιους έμαθε ότι ο Θησέας πάνοπλος βάδιζε εναντίον του όχι μόνο δεν Προσπάθησε να φύγει πιο γρήγορα αλλά γύρισε πίσω να τον συναντήσει. Μόλις όμως οι δυο άντρες αντίκρισαν ο ένας τον άλλο, τόση εντύπωση έκανε και στους δυο η καλή όψη και η αποφασιστικότητα τους ώστε εγκατέλειψαν την πρόθεση τους να χτυπηθούν. Ο Πειρίθιους δίνοντας πρώτος το χέρι στον Θησέα, του είπε πως ήταν πρόθυμος να του αποζημιώσει για την ζημιά που του είχε κάνει. Ο Θησέας δεν δέχθηκε την αποζημίωση, ζήτησε όμως την φιλία του και ορκίσθηκαν και οι δύο να είναι πάντα φίλοι.»¹⁷

Η αδελφική αυτή φιλία ένωσε τους δύο ήρωες των Αθηνών και της Λαρίσης και συνετέλεσε στο να γίνουν σπουδαία κατορθώματα. Μάλιστα σαν δύο καλοί φίλοι, ο Θησέας και ο Πειρίθιους είχαν αναλάβει την υποχρέωση να βοηθούν ο ένας τον άλλο και στις ερωτικές τους περιπέτειες.

¹³ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλιά, Το ιστορικό της Λαρίσης, χ.χ. σελ.12

¹⁴ Ο.π.σελ.12

¹⁵ Ο.π.σελ.12

¹⁶ Ο.π.σελ.12

¹⁷ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλιά, Το ιστορικό της Λαρίσης, χ.χ. σελ.12

Αυτό συνέβη και με τις θυγατέρες του κυριάρχου του Ολύμπου. Οι βλέψεις του Θησέα στράφηκαν στην Ελένη, κόρη του Δία και της Λήδας, που ήταν μόλις δέκα χρονών. Ο Πειρίθιους έπεισε τον Θησέα να πάνε στη Σπάρτη και να απαγάγουν την Ελένη. Πραγματικά κατόρθωσαν τελικά να αρπάξουν την Ελένη ενώ χόρευε μέσα στο ναό της Όρθιας Αρτέμιδος. Ο Θησέας εμπιστεύτηκε την Ελένη στη μητέρα του Αίθρα, που την έκρυψε στις Αφίδνες.¹⁸

Την πόλη αυτή της Αττικής πολιορκήσαν αργότερα ο Κάστωρ και ο Πολυδεύκης (Διόσκουροι) αδέρφια της Ελένης. Έπειτα από σκληρή μάχη οι γενναίοι Διόσκουροι απελευθέρωσαν την αδελφή τους, κατέστρεψαν την πόλη και πήραν μαζί τους δούλη την γριά μητέρα του Θησέα.¹⁹

Όσον αφορά τον Πειρίθιο μετά το θάνατο της Ιπποδάμειας όνειρο του ήταν να απαγάγει την Περσεφόνη, σύζυγο του Πλούτωνος, βασιλιά του Ερέβους. Πήγαν λοιπόν μαζί με τον Θησέα στον Άδη όπου ο βασιλιάς του υποχθόνιου κόσμου έκανε καλή υποδοχή και τους πρόσφερε μάλιστα το θρόνο να καθίσουν. Όταν όμως κάθισαν, προσκολλήθηκαν επάνω στο θρόνο και τους περιτύλιξαν φίδια για να μην μπορούν να σηκωθούν.²⁰

Μια άλλη εκδοχή λέει ότι οι δύο ήρωες συνελήφθησαν από τον Κέρβερο, έπειτα από σκληρή πάλη και αφού δέθηκαν, φυλακίστηκαν στον κάτω κόσμο. Μετά από λίγα χρόνια κατέβηκε στο βασίλειο του σκότους ο Ηρακλής και απελευθέρωσε τον Θησέα. Το ίδιο πήγε να κάνει και στον Πειρίθιο, αλλά ενώ ο Ηρακλής κατευθυνόταν προς τον βασιλιά της Λαρίσης, η γη άρχισε να τρέμει. Μπροστά στη φοβερή αυτή εκδήλωση της θείας θελήσεως, ο Ηρακλής δεν επέμεινε και εγκατέλειψε τον φίλο του Θησέα στον Άδη, δεμένο φριχτά με τετρακόσιες αλυσίδες.²¹

Τέλος σημειώνεται ότι ο περιπετειώδης αυτός βασιλιάς των Λαπιθών Πειρίθιους, μετά την εκδίωξη των Κενταύρων, εγκατέλειψε πολλές φορές την Λάρισα, συμμετέχοντας σε διάφορες επικίνδυνες επιχειρήσεις όπως κυνήγι του Καλυδωνίου Κάπρου, στην Αργοναυτική εκστρατεία, στον Τρωικό πόλεμο και σύμφωνα με μερικούς συγγραφείς και στην εκστρατεία κατά των Αμαζόνων.²²

Η Λάρισα σύμφωνα με τον αρχαίο μύθο οφείλει το όνομα της στη νύμφη Λάρισα (σύζυγο του Ποσειδώνα και μητέρα του Αχαιού του Φθία και του Πελασγού), η οποία πνίγηκε στα νερά του Πηνειού, ενώ κατ' άλλους στον ιδρυτή της, τον Λάρισσο, γιο του Πελασγού. Άλλες πηγές αναφέρουν

¹⁸ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Το ιστορικό της Λαρίσης, χ.χ. σελ.13

¹⁹ Ο.π. σελ.13

²⁰ www.Larissa-dimos.gr

²¹ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Το ιστορικό της Λαρίσης, χ.χ. σελ.14

²² Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Το ιστορικό της Λαρίσης, χ.χ. σελ.1 5

ότι πρώτος οικιστής της Λάρισας ήταν ο Ακρίσιος, ο οποίος θάφτηκε στο ναό της θεάς Αθηνάς που βρισκόταν στη ακρόπολη της αρχαίας πόλης. Πάντως ετυμολογικά οι ειδικοί ισχυρίζονται ότι η λέξη «Λάρισα» έχει προελληνική ρίζα και θεωρείται ότι σημαίνει κάστρο, απρόσβλητη οχυρή τοποθεσία. Επειδή όμως ο χαμηλός γήλοφος με τίποτα δεν ταιριάζει την σημασία της λέξης, οι ιστορικοί θεωρούν ότι η ονομασία δόθηκε κατ' ευφημισμό ή προήλθε από αλλού.²³

Οι αρχαιολογικές έρευνες και οι μαρτυρίες καταδεικνύουν ότι η παρουσία του ανθρώπου στην περιοχή ανάγεται στην παλαιολιθική εποχή και αυτό τεκμηριώνεται από τον εντοπισμό νεολιθικών οικισμών (του 7.000 π.Χ.) και των συναφών ευρημάτων. Γεγονός που σημαίνει ότι η πόλη κατοικείται εδώ και 8,000 χρόνια τουλάχιστον.²⁴

Οι σημαντικότερες πληροφορίες για την εποχή αυτή δόθηκαν το 1958, από τον γερμανό αρχαιολόγο Vladimir Milojevic, ο οποίος επισήμανε για πρώτη φορά εργαλεία και απολιθωμένα οστά ζώων της Μέσης Παλαιολιθικής εποχής σε βάθος 10μ. κάτω από την σημερινή επιφάνεια της πεδιάδας, στις χαλκώδεις κοίτες του Πηνειού. Μαρτυρίες για την ύπαρξη της Λάρισας υπάρχουν και για τις επόμενες ιστορικές περιόδους, όπως την νεολιθική εποχή (6.500- 3.200π.Χ.), την εποχή του χαλκού (3.200-1.000π.Χ.) και την γεωμετρική εποχή. Μάλιστα την περίοδο αυτή οι Θεσσαλοί αφού εγκατέλειψαν την Ήπειρο μετά το 1200π.Χ. καταλαμβάνοντας τις δυτικές πεδινές εκτάσεις εγκαθίστανται και στην πεδιάδα της Λάρισας ολοκληρώνοντας έτσι την «κατάκτηση» της χώρας τους.²⁵

2. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

2.1 ΛΙΘΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

Το άνοιγμα της κοιλάδας των Τεμπών ήταν η αιτία της δημιουργίας της απέραντης Θεσσαλικής λεκάνης. Η διαμόρφωση της όμως σε πραγματική πεδιάδα, άργησε να γίνει, ίσως και μερικές εκατοντάδες χρόνια. Ο πυθμένας της άλλοτε τόσο εκτεταμένης Θεσσαλικής λίμνης παρόλο ότι είχε πλούσια βλάστηση, εν τούτοις εξακολουθούσε να φέρει πολλά νερά. Έτσι στην επιφάνεια σχηματιζόταν έλη και βούρκοι γιατί τα στάσιμα νερά δεν μπορούσαν να σκάψουν κοίτη για να ξεχυθούν μακριά.²⁶

²³ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χ.χ, σελ.88

²⁴ Ο.π. σελ.89

²⁵ Ο.π.σελ.90

²⁶ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλιά, Το ιστορικό της Λαρίσης, χ.χ, σελ.8

Εκεί στη μέση των βούρκων πήγαν και κάθισαν οι Πελασγοί. Τότε θα μπήκε και ο πρώτος πάσσαλος για τη δημιουργία του πρώτου οικισμού της σημερινής Λαρίσης. Διάλεξαν φυσικά για τόπο κατοικίας την κορυφή κάποιου λόφου, την οποία με τον τρόπο τους οχύρωναν. Και εδώ διάλεξαν το χώρο του «Φρουρίου» τον οποίο και οχύρωσαν και ονόμασαν «Λάρισα». Επειδή όμως και η κορυφή του λόφου δεν θα μπορούσε να στεγάσει στις πρωτόγονες καλύβες τους, όλους τους ανθρώπους της φυλής ή και μέρος αυτής, θα στάθηκαν ασφαλώς και καλύβες γύρω από το λόφο (το σημερινό φρούριο).²⁷

Χωρίς εργαλεία, με μυτερές πέτρες για σύνεργα, με πολλούς κόπους, κορμούς δέντρων, τους μπήγανε μέσα στη λάσπη, έπλεκαν επάνω καλύβες από καλάμια και ζούσαν εκεί όλοι μαζί, χωρίς φωτιά ή κάποια άλλη στοιχειώδη άνεση, χωρίς ευχαρίστηση και πολλές φορές χωρίς τροφή.²⁸

Όποιος πεινούσε άνοιγε την καταπακτή που είχε μέσα κάθε καλύβα και κατέβαζε στη λίμνη το δίχτυ φτιαγμένο από σπάρτικο σκοινί, για να πιάσει ψάρια. Ήταν τόσα πολλά τα ψάρια που ακόμη και τα άλογα τους τρέφανε με αυτά. Είναι βεβαιωμένο πως κατά την λίθινη εποχή, στη Θεσσαλία κατοικούσαν οι Πελασγοί, οι οποίοι σιγά-σιγά ξεχύθηκαν και στις άλλες ελληνικές πεδιάδες.²⁹

Περισσότερο προοδευμένοι ήταν οι ορεινοί. Αυτοί επειδή κρύωναν περισσότερο γρήγορα βρήκαν φωτιά για τη ζεστασιά τους και νωρίτερα χρησιμοποίησαν το μαλλί των προβάτων για το ντύσιμο τους, παρά οι πεδινόι. Ακόμη οι ορεινοί, με τη βοήθεια της φωτιάς, πλάσανε πρώτοι πήλινα αγγεία και αργότερα φτιάχνανε μαχαίρια από χαλκό.³⁰

Οι ορεσίβιοι αυτοί ήταν οι θεσπιστές του θεσμού της οικογένειας. Οι γυναίκες του κάμπου, λούζονταν συχνά στις όχθες των πολυάριθμων λιμνών και ποταμιών. Εκεί τις πρωτοαντίκρισαν οι βουνίσιοι και τις νόμιζαν για νεράιδες και καθώς τους έλλειπαν άρχισαν να τις κλέβουν και να τις κρατάει ο καθένας για λογαριασμό του, σε ξεχωριστή καλύβα. Έτσι ο άνδρας με την απαγωγή, έκανε τη γυναίκα αποκλειστικά δική του και μπορούμε να πούμε πως με την απαγωγή γεννήθηκε η έννοια της οικογένειας, καθώς και η πίστη της γυναίκας στο μοναδικό άνδρα.³¹

Οι βουνίσιοι με την πάροδο του χρόνου άρχισαν να κατεβαίνουν στα χαμηλώματα, φέρνοντας μαζί τους τις διάφορες συνήθειες τους, τις οποίες και επέβαλλαν στους πεδινούς, αφού

²⁷ Ο.π. σελ.8

²⁸ Ο.π.σελ.8

²⁹ Ο.π.σελ.8

³⁰ Ο.π.σελ.8

³¹ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Το ιστορικό της Λαρίσης, χ.χ, σελ.9

τους κυβερνούσαν και τους υποχρέωναν να εγκαταλείψουν τις καλύβες και να κτίσουν ένα ξεχωριστό σπίτι, όπου θα μπορούσαν να ζήσουν με την γυναίκα και τα παιδιά τους πιο άνετα.³²

3. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

3.1 Η ΛΑΡΙΣΑ ΣΤΑ ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ

Στα Ομηρικά έπη προβάλλεται το αίνιγμα σε σχέση με τη θέση και το ρόλο της Πελασγής Λάρισας κατά τη διάρκεια του Τρωικού πολέμου. Στον Ομηρικό κατάλογο όπου αναφέρονται οι θεσσαλικές πόλεις που πήραν μέρος στον Τρωικό πόλεμο όλως περιέργως δεν αναφέρεται η Λάρισα, ενώ αναφέρονται άλλες πόλεις πιο μικρές και ασήμαντες.³³

Αυτό το μυστήριο έχει δύο εξηγήσεις. Σύμφωνα με την πρώτη υποστηρίζεται ότι στους Ομηρικούς χρόνους η Λάρισα δεν υφίσταται ως πόλη και η δεύτερη υποστηρίζει ότι σκόπιμα ο Όμηρος δεν αναφέρει την Λάρισα στις Θεσσαλικές πόλεις που συμμετείχαν στον Τρωικό πόλεμο.³⁴

Η πρώτη εκδοχή καταρρίπτεται γιατί τον 6^ο π.Χ. αιώνα η Λάρισα είχε κατά πάσα πιθανότητα την πολιτική και στρατιωτική κυριαρχία σε ολόκληρη τη Θεσσαλία. Άλλωστε είναι ιστορικά αποδεδειγμένο με αρχαιολογικές ανασκαφές πως στην Λάρισα υπήρχαν προϊστορικοί συνοικισμοί.³⁵

Αρα απομένει η δεύτερη εξήγηση. Σύμφωνα με το χωρίο Ρ της Ιλιάδας αναφέρονται οι Πελασγοί ως συμπολεμιστές των Τρώων, γεγονός που τεκμηριώνεται ιστορικά αφού μεταξύ Πελασγών και Αχαιών της Θεσσαλίας υπήρχε εχθρότητα. Έτσι εξηγείται ότι ο Όμηρος δεν αναφέρει τους Πελασγούς στον κατάλογο των Θεσσαλικών πόλεων που έλαβαν μέρος στον τρωικό πόλεμο.³⁶

3.2 ΑΡΧΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Στους αρχαϊκούς χρόνους πραγματοποιείται η διαίρεση της πεδινής Θεσσαλίας σε τέσσερα διαμερίσματα, τις λεγόμενες “τετραρχίες”, ή “τετράδες” ή “μοίρες” που έφεραν τα ονόματα

³² Ο.π. σελ.9

³³ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγής Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, Αθήναι 1974, τόμος Α σελ.27

³⁴ Ο.π σελ.27

³⁵ Ο.π. σελ.28

³⁶ Θ.Αυξενίδης Η Πελασγής Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, Αθήναι 1974, τόμος Α σελ.29

Πελασγιώτις, Εστιώτις, Θεσσαλιώτις και Φθιώτις κατ' αντιστοιχία με τις σημερινές περιοχές της Λάρισας, των Τρικάλων, της Καρδίτσας και των Φαρσάλων. Τον 4^ο αιώνα π.Χ. οι θεσσαλικές πόλεις συγκροτούν ομόσπονδο κράτος με πολιτικό και οικονομικό χαρακτήρα, το λεγόμενο «Κοινό των Θεσσαλών», του οποίου ο ανώτατος άρχων ονομαζόταν «ταγός». Στα πρώτα χρόνια του Κοινού των Θεσσαλών οι ταγοί εκλέγονται από τις οικογένειες των ευγενών της Λάρισας και της Κραννώνας, είναι όλοι Ηρακλείδες και συγγενείς μεταξύ τους.³⁷

3.3 Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Τα πλουσιότερα και ισχυρότερα γένη των Θεσσαλών ήταν εγκατεστημένα στην περιοχή της Πελασγιώτιδος. Η θεσσαλική αυτή τετραρχία περιελάμβανε ολόκληρο το ανατολικό λεκανοπέδιο του Πηνειού και έφτανε προς το νότο μέχρι τα παράλια του Παγασητικού κόλπου. Έτσι αναπτύχθηκαν οι σπουδαιότερες πόλεις της αρχαίας Θεσσαλίας η Λάρισα, η Κραννών, η Σκοτούσσα και οι Φέρες.³⁸

Η πολιτική κυριαρχία στην περιοχή της Πελασγιώτιδος ανήκε εναλλάξ στις ισχυρές αυτές πόλεις. Γενικότερα η Λάρισα βασιζόμενη στην οικονομική και στρατιωτικής της υπεροχής κατάφερνε να παραγκωνίζει τους αντιπάλους της και να έχει την κυριαρχία σε ολόκληρη τη Θεσσαλία.³⁹

Το σημαντικότερο και ισχυρότερο αριστοκρατικό γένος της Λάρισας ήταν οι Αλευάδοι. Γι' αυτό το αριστοκρατικό γένος έχουν γράψει πολλοί συγγραφείς όπως ο Πίνδαρος στα Πύθια, ο Πλάτων. Ο Δημοσθένης, ο Αριστοτέλης, ο Θεόπομπος και ο Διόδωρος. Μέλη της οικογένειας αυτής επιβεβαιώνονται ιστορικά μέχρι τα τέλη του 4^{ου} αιώνα π.Χ. Ως τελευταίοι Αλευάδοι είναι γνωστοί ο Μήδιος, που ανήκε στην αυλή του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ο Θώρακας «ο Λαρισαίος» που υπήρξε από τους πιστότερους φίλους του βασιλιά Αντιγόνου, που υπήρξε και «ταγός» της Θεσσαλίας, όπως ακριβώς και οι αδελφοί του Ευρύπυλος και Θρασύδαιος.⁴⁰

Μετά τον σεισμό του 518 π.Χ. που κατέστρεψε τα ανάκτορα των Σκοπάδων στην Κραννώνα και σκότωσε τον ταγό Κρέοντα, με υπόδειξη του Μαντείου των Δελφών εκλέγεται ταγός ο Αλεύας, που έγινε και γενάρχης της ομώνυμης δυναστείας των Αλευαδών στην Λάρισα. Ο Αλεύας υπήρξε

³⁷ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χ.χ, σελ.90

³⁸ Ο.π. σελ 92

³⁹ Ο.π. σελ. 93

⁴⁰ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγία Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, Αθήναι 1974, τόμος Α σελ.95

πολιτική ιδιοφυΐα και είναι ο πρώτος που οραματίστηκε μια πανελλήνια ηγεμονία με κέντρο τους Δελφούς.⁴¹

Επί της βασιλείας του Θώρακος η επιρροή των Αλευάδων εκτεινόταν μέχρι την πάνω κοιλάδα του Πηνειού, περιοχή με την ονομασία Πέλλινα. Ακόμη είχαν υποτάξει και τους βόρειους γείτονες τους, τους Περραβούς.⁴²

Κατά το χρόνο που ήταν ταγός στη Θεσσαλία ο Αλευάδης ο Θώρακας έγινε η μεγάλη εκστρατεία των Περσών στην Ελλάδα κατά την οποία οι Θεσσαλοί «μήδισαν» δηλαδή εγκατέλειψαν την εθνική τους ταυτότητα (Μήδοι= Πέρσες). Η πόλη γνώρισε κάποια παρακμή κατά τους Περσικούς πολέμους, οπότε ορισμένοι από τους Αλευάδες «μήδισαν».⁴³

3.4 ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Την εποχή του Πελοποννησιακού πολέμου σύμφωνα με τον Θουκυδίδη στη πόλη της Λάρισας υπήρχαν δύο «στάσεις». Οι Λαρισαϊκές αυτές «στάσεις» ήταν αντίπαλες κομματικές οργανώσεις με ολιγαρχικό χαρακτήρα. Οι δύο αυτές αντίπαλες παρατάξεις ήταν δύο ισχυρά γένη ευπατρίδων, το καθένα από τα οποία αποτελούσε κέντρο κομματικής οργάνωσης και ακολουθούσε ίδια γραμμή στα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα. Οι στάσεις αυτές ανταγωνίζονταν μεταξύ τους για την κατάληψη και διατήρηση της εξουσίας προκαλώντας την διχόνοια στο λαό της Λάρισας.⁴⁴

Δυστυχώς ο Θουκυδίδης δεν κατονομάζει τα γένη αυτά τα οποία αποτελούν της «κεφαλές» των αντιμαχόμενων Λαρισαϊκών στάσεων, αλλά περιορίζεται μόνο στο να αναφέρει δύο ηγετικά στελέχη των «στάσεων» αυτών τον Πολυμήδη και τον Αριστόνουν.⁴⁵

3.5 ΜΕΤΑΞΥ 5^{ου} ΚΑΙ 4^{ου} ΑΙΩΝΑ

Τον 5ο αι. η Λάρισα αποτελεί το κύριο μέλος της νομισματικής ένωσης με τις γύρω πόλεις. Τα νομίσματά της δείχνουν ότι στην τέχνη αρχικά ακολούθησε τα ιωνικά πρότυπα και, μετά τους περσικούς πολέμους, τα αττικά. Με τους Αλευάδες η Λάρισα οργανώθηκε πολιτικά και στρατιωτικά κι αργότερα έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο στη διαμάχη Μακεδόνων και Ελλήνων.

⁴¹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χ.χ. σελ.90

⁴² Θ.Αυξενίδης, Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, Αθήναι 1974, τόμος Α σελ.96

⁴³ Ο.π. σελ.96

⁴⁴ Θ.Αυξενίδης Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, Αθήναι 1974, τόμος Α σελ.123

⁴⁵ Θουκυδίδης, II,22 «ηγούνται δε αυτών εκ μεν Λαρίσης Πολυμήδης και Αριστόνους από της στάσεως εκάτερος»

Ο οικονομικός και πολιτικός ανταγωνισμός των διάφορων αριστοκρατικών οικογενειών, όχι μόνο στη πόλη της Λάρισας αλλά και γενικότερα σε ολόκληρη τη Θεσσαλία, είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις τα τελευταία έτη του 5^{ου} αιώνα. Αυτό δεν συνέβαινε μόνο μεταξύ των ισχυρών αριστοκρατικών οίκων, οι οποίοι διεκδικούσαν την εξουσία στις πόλεις αλλά και μεταξύ των πόλεων που ανταγωνίζονταν η μια την άλλη.⁴⁶

Κατά την ταραχώδη αυτή περίοδο, την οποία χαρακτηρίζουν οι συνεχείς και αλλεπάλληλες στρατιωτικές επεμβάσεις των μεγάλων Ελληνικών δυνάμεων του νότου και του βορρά, η πόλη της Λάρισας αποτελεί τον βασικότερο παράγοντα στην εξέλιξη των ιστορικών γεγονότων και την διαμόρφωση της πολιτικής κατάστασης στη Θεσσαλία.⁴⁷

Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΙ ΦΕΡΩΝ

Ο κυριότερος αντίπαλος της Λάρισας την περίοδο εκείνη ήταν η πόλη των Φερών. Τα βαθύτερα αίτια του ανταγωνισμού μεταξύ των πόλεων αυτών ήταν αναμφισβήτητα οικονομικά. Οι Φέρες είχαν κυριαρχήσει στη περιοχή των Παγασών (Παγασητικός κόλπος) οι οποίοι ανέκαθεν αποτελούσαν τον μοναδικό λιμάνι για την εξαγωγή σιτηρών από την Πελασγιάτις Λάρισα. Το γεγονός αυτό επέφερε μοιραία διάφορες προστριβές και συγκρούσεις μεταξύ τους. Προ παντός όμως τις πολεμικές συρράξεις προκάλεσε η έκδηλη τάση των Φεραίων να επεκτείνουν την οικονομική τους επιρροή στα ευφορότερα πεδία του ανατολικού λεκανοπεδίου του Πηνειού και η μεγάλη τους φιλοδοξία να κυριαρχήσουν πολιτικά στη Θεσσαλία, υποδουλώνοντας την Λάρισα. Σημαντικό ρόλο στη διαμάχη τους έπαιξε και η διαφορά στα πολιτικά τους συστήματα.⁴⁸

Η πρώτη μεγάλη σύγκρουση μεταξύ Λαρισαίων και Φεραίων έγινε το έτος 404 π.Χ. Ο τύραννος των Φεραίων Λυκόφρων, ο οποίος φιλοδοξούσε να επεκτείνει την κυριαρχία του σε ολόκληρη τη Θεσσαλία, διεξήγαγε σφοδρό αγώνα εναντίον των Λαρισαίων και όλων γενικά των Θεσσαλών που αντιδρούσαν στα μεγαλεπήβολα σχέδια του. Η μάχη έγινε τον Σεπτέμβριο στην πεδιάδα μεταξύ Λάρισας και Φερών και κατέληξε με πλήρη νίκη του Λυκόφρωνος και σημαντικές απώλειες για το αντίπαλο στρατόπεδο.⁴⁹

⁴⁶ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγία Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, Αθήναι 1974, τόμος Α σελ.124

⁴⁷ Ο.π. σελ.124

⁴⁸ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγία Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, Αθήναι 1974, τόμος Α σελ.125

⁴⁹ Ξενοφών, Ελληνικά, II, 3, 4 : «Κατά δε τούτο τον καιρό περί ηλίου έλλειψιν Λυκόφρων ο Φεραίος, βουλόμενος άρξει όλης της Θετταλίας τους εναντιούμενους αυτώ των Θετταλών, Λαρισαίους τε και άλλους, μάχη ενίκησε και πολλούς απέκτεινε»

Οι πληροφορίες που παρέχει ο Ξενοφών σε σχέση με την στρατιωτική σύρραξη των Λαρισαίων και των Φεραίων δυστυχώς δεν διαφωτίζουν αρκετά την επικρατούσα κατάσταση στη Θεσσαλία. Φαίνεται πάντως πως οι Λαρισαίοι ευγενείς ηγεμόνες ήταν οι κυριότεροι αντίπαλοι των Φεραίων όπως ακριβώς και κατά τους χρόνους του Ιάσονα και των διαδόχων του.⁵⁰

Παρ' όλα αυτά το πλήγμα από την ήττα των Λαρισαίων στη μάχη με την πόλη των Φερών δεν υπήρξε όπως αποδείχθηκε αποφασιστικό, αλλά μείωσε σε σημαντικό βαθμό την επιρροή της στην Θεσσαλική ενδοχώρα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι τα Λαρισαϊκά νομίσματα έχασαν πλέον την προνομιούχα θέση που είχαν στη αγορά των θεσσαλικών πόλεων μέχρι την εποχή εκείνη, αποτέλεσμα της ήττας τους από τους Φεραίους.⁵¹

3.6 Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ

Τον 4ο αιώνα πάλι η Λάρισα πιέζεται ασφυκτικά από τον Ιάσονα και τον διάδοχό του Πολύφρονα, που την κυβέρνησε μάλιστα σαν "τύραννος" και εξόρισε πολλούς ευγενείς, οι οποίοι βρήκαν καταφύγιο στη βασιλική αυλή της Μακεδονίας. Οι συγκρούσεις αυτές έφεραν κύριο ρυθμιστή της πολιτικής κατάστασης στην κεντρική Ελλάδα τον Φίλιππο και άνοιξαν το δρόμο για να πέσουν οι φραγμοί ανάμεσα στις πόλεις-κράτη και οι Έλληνες να προχωρήσουν ενωμένοι στους αγώνες τους κατά των βαρβάρων.⁵²

Η Λάρισα από το 433 ως το 195 βρίσκεται κάτω από την επιρροή των Μακεδόνων και πρωτοστατεί, μαζί με τις άλλες Θεσσαλικές πόλεις, εξαιτίας της γεωγραφικής θέσης της και των ιστορικών της παραδόσεων, στην ενίσχυση του Φιλίππου, για την πολιτική ενοποίηση του Ελληνισμού.⁵³

Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ

Η πρώτη επέμβαση του Φιλίππου στη Θεσσαλία έγινε στην αρχή της Βασιλείας του περίπου το 358 π.Χ.-357 π.Χ., λίγο χρόνο μετά την δολοφονία του τυράννου των Φερών Αλέξανδρου από

⁵⁰ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, Αθήναι 1974, τόμος Α σελ.127

⁵¹ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β', σελ.9

⁵² Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β', σελ.10

⁵³ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χ.χ, σελ.91

τους γιους του Ιάσωνα Τεισιφόνου, Λυκόφρονα και Πειθολάου. Η στρατιωτική εισβολή των Μακεδόνων στη Θεσσαλία είχε απελευθερωτικό χαρακτήρα.⁵⁴

Κατά την πρώτη επέμβαση στη Θεσσαλία Ο Φίλιππος παντρεύτηκε και την Λαρισαία Φίλλιναν, με την οποία απέκτησε τον γιο του Αριδαίο ο οποίος διαδέχθηκε τον Μέγα Αλέξανδρο το 323 π.Χ. στο Μακεδονικό θρόνο, σκοτώθηκε όμως μετά από αυτό κατόπιν διαταγής της μητέρας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, Ολυμπιάδας. Με τον γάμο αυτό ο Φίλιππος ήθελε να σταθεροποιήσει την επιρροή του στη Λάρισα.⁵⁵

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ

Η νέα επέμβαση του Φιλίππου στη Λάρισα έγινε κατά τη διάρκεια του ιερού πολέμου το 354π.Χ.-353π.Χ. κατόπιν προσκλήσεως των Αλευάδων. Η Λάρισα βρίσκεται και πάλι αντιμέτωπη με τις Φέρες. Για να αντιμετωπίσει τους Φεραίους ζητά την βοήθεια του Φιλίππου, ο οποίος σπεύδει να τους βοηθήσει.⁵⁶

Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΥΠΟ ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Ο Φίλιππος δεν πολέμησε τους τυράννους των Φερών για να ενισχύσει την ασφάλεια των Αλευάδων αλλά για να αποδώσει στο θεσσαλικό λαό πλήρη ελευθερία και ανεξαρτησία. Ο Φίλιππος είχε κερδίσει την εύνοια και την αγάπη των Θεσσαλών ώστε να εκλεγεί νομίμως «άρχων» του Κοινού των Θεσσαλών, αναδιοργανώνοντας το σύμφωνα με το δικά του πολιτικά και στρατιωτικά συμφέροντα, επανέφερε την μορφή της παλιάς Θεσσαλικής τετραρχίας και εισήγαγε πλήθος οικονομικών μεταρρυθμίσεων.⁵⁷

ΣΗΜΕΙΑ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ

Γενικότερα η Λάρισα μετά την Μακεδονική κυριαρχία χάνει την παλιά ηγεμονική αίγλη της και διέρχεται μάλλον περίοδο πολιτικής και οικονομικής παρακμής. Μάλιστα από το 346π.Χ. μέχρι

⁵⁴ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β΄, σελ.10

⁵⁵ Ο.π. σελ.11

⁵⁶ Ο.π. σελ.12

⁵⁷ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β΄, σελ.16

το 323π.Χ. επισκιάζεται τελείως από μια από τις ισχυρότερες αντιπάλους της, την πρωτεύουσα της Φθιώτιδας, Φάρσαλον.⁵⁸

Κατά την τελευταία δεκαετία της Μακεδονικής ηγεμονίας παρουσιάζονται σημεία σοβαρής κρίσεως στη Λάρισα, κοινωνικής συγχρόνως και πολιτικής. Πληροφορίες για το γεγονός αυτό παρέχονται σε μια από τις σημαντικότερες επιγραφές των χρόνων αυτών, η οποία περιέχει δύο αυθεντικές επιστολές του βασιλιά της Μακεδονίας Φιλίππου προς τους ταγούς της Λάρισας.⁵⁹

Στη πρώτη επιστολή που την έστειλε ο Φίλιππος το 219π.Χ. φαίνεται ότι η Λάρισα δεν έχει πολιτική ανεξαρτησία και είναι υπό τον πλήρη έλεγχο του βασιλιά της Μακεδονίας. Στη δεύτερη επιγραφή είναι η επιστολή που στάλθηκε το 214π.Χ. προς τους ταγούς της Λάρισας ο Φίλιππος απαιτεί την επανεγγραφή στις λίθινες στήλες όλων των διαγραφέντων από τους επίσημους καταλόγους της πόλης.⁶⁰

Οι δυσχερείς οικονομικές συνθήκες που είχε δημιουργήσει στη Λάρισα η Μακεδονική κυριαρχία είχαν επιδεινωθεί από τους αλληπάλληλους εξαντλητικού πολέμους που είχαν ως συνέπεια την πτώχευση αρκετών Λαρισαίων πολιτών, την λειψανδρία με άμεση συνέπεια την παραμέληση της γεωργικής παραγωγής λόγω έλλειψης εργατικών χεριών αλλά και την υπερτροφική ανάπτυξη της μεγάλης ιδιοκτησίας στη Θεσσαλία.⁶¹

ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Κατά την περίοδο της Μακεδονικής ηγεμονίας η Λάρισα πέρασε πολλές μέρες ανησυχίας και περιπέτειας. Κατά την διάρκεια της Ελληνικής επανάστασεως εναντίον των Μακεδόνων το 322π.Χ η κρίσιμη μάχη δόθηκε πολύ κοντά στη Λάρισα όπου ο Αντίπατρος και ο Κρατερός κατόρθωσαν να νικήσουν τα συμμαχικά Ελληνικά στρατεύματα με αποτέλεσμα ολόκληρη την υποδούλωση της Θεσσαλίας στους Μακεδόνες. Λίγο μετά από αυτό Η Λάρισα έλαβε μέρος στα αιματηρά γεγονότα που διαδραματίστηκαν με την εισβολή των Αιτωλών, με αφορμή την οποία οι θεσσαλικές πόλεις επαναστάτησαν στη κυριαρχία των Μακεδόνων χωρίς όμως αποτέλεσμα. Εκτός από αυτά στη πόλη της Λάρισας δολοφονήθηκε το 294π.Χ. ο βασιλιάς των Μακεδόνων

⁵⁸ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β΄, σελ.26

⁵⁹ Ο.π. σελ.35

⁶⁰ Ο.π. σελ.37

⁶¹ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β΄, σελ.40, 42 43

Αλέξανδρος Β΄ από τον σύμμαχο του Δημήτριο του Πολιορκητή ώστε να ανακηρυχθεί ο ίδιος βασιλιάς.⁶²

Αργότερα κατά τη διάρκεια του «συμμαχικού» πολέμου η Λάρισα αποτέλεσε την έδρα του στρατηγείου του βασιλιά Φιλίππου Ε΄ και την κυριότερη στρατιωτική βάση για τις πολεμικές επιχειρήσεις του κατά της Μελιτείας και της Θήβας. Το έτος 197π.Χ στην Πελασγιώτιδα στη θέση «Κυνός Κεφαλαί» έλαβε χώρα η γιγάντια στρατιωτική σύγκρουση μεταξύ του βασιλιά Φιλίππου Ε΄ και του υπάτου των Ρωμαίων Τίτου Φλαμίνου, όπου ο βασιλιάς Φίλιππος Ε΄ χρησιμοποίησε πάλι την Λάρισα ως στρατιωτική βάση κατά των ρωμαϊκών λεγεώνων.⁶³

Λίγα μόλις χρόνια μετά την ρωμαϊκή κατάκτηση τον χειμώνα του 191π.Χ. η Λάρισα υφίσταται μια τρομερή πολιορκία. Ο βασιλιάς Αντίοχος, βοηθούμενος από τους Αιτωλούς και χρησιμοποιώντας ελέφαντες και πολιορκητικές μηχανές, πραγματοποιεί σφοδρές επιθέσεις κατά της Λάρισας. Ο στρατηγός Άππιος Κλαύδιος, τότε απέστειλε στην Μακεδονία τον Μάρκο Βαιβίο ζητώντας βοήθεια και καταφέροντας να απαλλάξει τους Λαρισαίους από την απειλή των βαρβαρικών στρατιών του Αντίοχου. Ο ρωμαίος στρατηγός τότε άναψε πολυάριθμες φωτιές στο «Έρημο όρος» βορειανατολικά της Λάρισας, οι οποίες έδωσαν την εντύπωση πολυάριθμου εχθρικού στρατού και πτόησαν τον Αντίοχο ο οποίος αναγκάστηκε να αποσυρθεί αμαχητί.⁶⁴

Τέλος η Λάρισα δοκίμασε και νέα πολιορκία το 171π.Χ. υπό τον Ρωμαίο στρατηγό Αύλου Αντλίου ο οποίος είχε λάβει την ρητή εντολή από την Σύγκλητο να καταλάβει στρατιωτικά την πόλη προτού δοθεί καιρός στον Περσέα να την καταλάβει. Έτσι πολύ κοντά στις όχθες του Πηνειού συνέβη μια μάχη μεταξύ Μακεδόνων και Ρωμαίων κατά την οποία οι ρωμαϊκές λεγεώνες νίκησαν τα μακεδονικά στρατεύματα του Περσέως.⁶⁵

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Κατά την Μακεδονική περίοδο η Λάρισα συνήψε φιλικές σχέσεις σε ευρεία έκταση, όχι μόνο στην ηπειρωτική αλλά και στη νησιωτική και αποικιακή Ελλάδα της Μικράς Ασίας.⁶⁶

⁶² Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β΄, σελ.33

⁶³ Ο.π. σελ.33

⁶⁴ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χ.χ, σελ.91

⁶⁵ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β΄, σελ.35

⁶⁶ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β΄, σελ.35

Αρκετές επιγραφές που σώζονται μαρτυρούν τις φιλικές σχέσεις τις Λάρισας με άλλες πόλεις. Παραδείγματα είναι το προξενικό ψήφισμα των Λαμιέων του 4^{ου} αιώνα, η επιγραφή του Άργους που δηλώνει μια χρηματική προσφορά των Λαρισαίων. Φιλικές σχέσεις μαρτυρά και μια Μαγνητική επιγραφή, σύμφωνα με την οποία οι Λαρισαίοι είχαν προσκληθεί επισήμως από τους Μαγνήτες της Μικράς Ασίας. Τέλος Δελφικές επιγραφές υποδεικνύουν φιλικές σχέσεις των Λαρισαίων με το Μαντείο και τους Αθηναίους.⁶⁷

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Κατά την Μακεδονική περίοδο ανάμεσα στα εξέχοντα πρόσωπα της πολιτικής ζωής της Λάρισας διακρίνονται ο Μήδιος και ο Ιππόστρατος καθώς και ο εγγονός του ο Οξύθεμις. Και οι τρεις άνηκαν στην αυλή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Και ασκούσαν μεγάλη επιρροή στους Μακεδόνες μονάρχες. Με το όνομα Μήδιος ήταν γνωστοί επίσης και άλλοι τρεις Λαρισαίοι οι οποίοι έζησαν την περίοδο του 4^{ου} αιώνα μέχρι τις αρχές της Ρωμαϊκής ηγεμονίας. Ο ένας είναι πιθανότατα πατέρας του Ευρυδάμαντα, ο δεύτερος γιος του Αριστοφυλίδου και ο τρίτος δικαστής από την Λάρισα. Σημαίνων πρόσωπο ήταν και ο «Θώραξ ο Λαρισαίος» ο οποίος καταγόταν από το αριστοκρατικό γένος των Αλευάδων. Σημαντικό πολιτικό πρόσωπο ήταν και ο Θεόδωρος ο Λαρισαίος ο αποκαλούμενος και «υδροπότης» καθώς και η Λαρισαία Ολυμπία η οποία γέννησε τον Αντίγονο τον Δάσωνα που βασίλεψε πριν από τον Φίλιππο τον Ε΄ το 221-220 π.Χ.⁶⁸

3.7 ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ

Η απόλυτη ηγεμονία των Μακεδόνων στη Θεσσαλία διήρκησε μέχρι το έτος 197 π.Χ. Η νίκη του Ρωμαίου υπάτου Τίτου Φλαμίνδου στη Θέση «Κυνός Κεφαλαί» δημιούργησε νέα κατάσταση στη πολιτική ζωή της αρχαίας Θεσσαλίας, η οποία απελευθερώθηκε οριστικά από τους Μακεδόνες και στο εξής ήταν στη διάθεση των Ρωμαίων στρατηγών και υπάτων.⁶⁹

Αμέσως μόλις έγινε η Ρωμαϊκή κατάκτηση ιδρύθηκε στη Θεσσαλία υπό του στρατηγού Φλαμίνδου, νέα πολιτική ένωση, η οποία περιελάμβανε όλες τις θεσσαλικές πόλεις. Το επίσημο

⁶⁷ Ο.π. σελ.30

⁶⁸ Ο.π σελ 32

⁶⁹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χ.χ, σελ.91

όνομα της θεσσαλικής συμπολιτείας ήταν «Κοινό των Θεσσαλών» με κέντρο και έδρα όλων των εργασιών και συνεδρίων την Λάρισα.⁷⁰

Το νέο θεσσαλικό κράτος είχε καθαρά συγκεντρωτικό και ολιγαρχικό χαρακτήρα. Βασικό όργανο του ήταν το «Συνέδριο» που αποτελούνταν από τους αντιπροσώπους των διάφορων θεσσαλικών πόλεων. Ανώτατος άρχοντας ήταν ο «Στρατηγός των Θεσσαλών» και συνάρχοντες του ο Ίππαρχος, ο Ταραντίναρχος, ο Γραμματέας των Συνέδρων, ο ταμίας και ο ιερέας του Ελευθερίου Διός.⁷¹

Το Κοινό των Θεσσαλών διατηρήθηκε υπό την μορφή αυτή μέχρι τα χρόνια του αυτοκράτορα Διοκλητιανού και οι στρατηγοί που διακρίθηκαν ήταν ο Ιππόδρομος, ο Εύνομος, ο Ιππόλοχος, ο Κλεομαχίδης, ο Αλέξιππος, ο Κρατεραίος, ο Όμηρος, ο Διότιμος, ο Λέων, ο Αγάσιμος, ο Ανσροσθένης, ο Νύσανδρος, ο Ισαγόρας, ο Θεμιστογένης, ο Δαμότιμος και ο Ευβίοτον.⁷²

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Υπό την Ρωμαϊκή κυριαρχία η Λάρισα έζησε για τελευταία φορά λαμπρές μέρες δύναμης και ακμής, κυρίως κατά τον 2^ο αιώνα, οπότε και το Κοινό των Θεσσαλών αποτελούσε ανεξάρτητο και ισχυρό οργανισμό.

Η παρακμή της πόλης άρχισε αργότερα κατά την περίοδο των εμφύλιων ρωμαϊκών πολέμων, οι οποίοι χρησιμοποίησαν τη Λάρισα ως στρατιωτική τους βάση και ορμητήριο για τις πολεμικές επιχειρήσεις τους στη Θεσσαλία. Η Λάρισα αποτέλεσε το κέντρο των πολεμικών επιχειρήσεων του Πομπηίου και μετά του Ιουλίου Καίσαρα.⁷³

Η Λάρισα αποτέλεσε τα χρόνια εκείνα το κυριότερο πολιτιστικό κέντρο της χώρας με την τέλεση γιορτών όπως τα περίφημα «Ελευθέρια», τα «Καϊσάρια» και τα «Ποσειδώνια». Η Λάρισα έγινε πλέον επίσημα πρωτεύουσα του ενωμένου Θεσσαλικού έθνους. Στη πόλη αυτή διέμενε μονίμως ο ανώτατος άρχοντας της Θεσσαλικής συμπολιτείας, ο Στρατηγός καθώς και οι άλλοι στρατιωτικοί, πολιτικοί και θρησκευτικοί άρχοντες.⁷⁴

⁷⁰ Ο.π σελ. 91

⁷¹ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β΄, σελ.63

⁷² Ο.π. σελ.74

⁷³ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χ.χ, σελ.91

⁷⁴ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β΄, σελ.80

ΦΙΛΟΡΩΜΑΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η φιλορωμαϊκή πολιτική της Λάρισας φαίνεται με διάφορα γεγονότα όπως την εποχή που ήταν βασιλιάς της Συρίας ο Αντίοχος, ο οποίος αποβιβάστηκε με ισχυρές δυνάμεις στα παράλια και εισέβαλλε στο εσωτερικό της Θεσσαλίας, προσπαθώντας να ξεσηκώσει τους Λαρισαίους εναντίον των Ρωμαίων. Η Λάρισα όμως αντέδρασε στα σχέδια του Αντίοχου. Κατόπι ακολούθησε η πολιορκία της Λάρισας από τα στρατεύματα του Αντίοχου. Την πολιορκία έλυσε ο Άππιος Κλαύδιος, που έσπευσε από την Μακεδονία και μετά ο Ακίλιος, έχοντας ως ορμητήριο του την Θεσσαλική πρωτεύουσα ανακατέλαβε μέσα σε ελάχιστο χρόνο ολόκληρη τη Θεσσαλία συντρίβοντας τα στρατεύματα του Αντίοχου.⁷⁵

Μια ακόμη απόδειξη της φιλορωμαϊκής στάσης της Λάρισας είναι η σθεναρή αντίδραση των Λαρισαίων να επαναστατήσουν κατά των Ρωμαίων, όταν προσπάθησε να τους παρασύρει ο γιος του Φιλίππου Ε΄, ο Περσέως.⁷⁶

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΜΕ ΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Η Ρώμη αναγνωρίζοντας τις υπηρεσίες που προσέφερε η Λάρισα, της είχε παραχωρήσει πολιτικά δικαιώματα, δημιουργώντας τις κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη της. Την περίοδο εκείνη η Λάρισα έπαιζε πρωτεύοντα παράγοντα στη ζωή και την δράση ολόκληρου του Ελληνικού Έθνους διατηρώντας φιλικές σχέσεις με πολλές πόλεις.

Από μαρτυρίες επιγραφών φαίνεται να διατηρεί φιλικές σχέσεις με την γειτονική πόλη, των Κραννώνα, την Σκοτούσσα αλλά και με την Αχαΐα, την Φθιώτιδα καθώς και την Αθήνα όπως μαρτυρείτε από ένα τιμητικό ψήφισμα των Αθηναίων προς τον δήμο Λάρισας που σώζεται στο μουσείο την Λάρισας. Παρόμοιες διπλωματικές σχέσεις είχε και με την Σπάρτη την εποχή εκείνη. Στενούς δεσμούς είχε και με τους Βοιωτούς αλλά και με τους Δελφούς διατηρήθηκαν οι στενοί δεσμοί που είχαν δημιουργηθεί κατά την Μακεδονική ηγεμονία.⁷⁷

⁷⁵ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β΄, σελ.81

⁷⁶ Νομαρχία Λάρισας, ομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χ.χ, σελ.91

⁷⁷ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Β΄, σελ.81

4. ΜΝΗΜΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗΣ-ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

4.1 ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

◆ ΕΡΓΑ ΓΛΥΠΤΙΚΗΣ

Από τα γλυπτά της προϊστορικής περιόδου δεν έχουμε πολλά ευρήματα. Σώζεται στο αρχαιολογικό μουσείο Αθηνών ένα πήλινο άγαλμα που αναπαριστά ένα άνδρα να κάθεται με το αριστερό του χέρι στο κεφάλι. Σύμφωνα με αρχαιολόγους το συγκεκριμένο αγαλματίδιο ανάγεται στην εποχή του χαλκού.⁷⁸

◆ ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ

Από το **αρχαίο τείχος** το οποίο περιέβαλε την πόλη της Λάρισας δεν σώζεται κανένα ίχνος. Φαίνεται όμως ότι ακολουθούσε την ίδια γραμμή με τα πήλινα τείχη της Τουρκοκρατούμενης Λάρισας. Από αυτή την άποψη θεωρείται ότι το πήλινο τείχος διακόπτονταν κατά διαστήματα από μεγάλες Πύλες, από τις οποίες διέρχονταν οι μεγαλύτερες οδικές αρτηρίες της αρχαίας Θεσσαλίας και συνέδεαν την Λάρισα με τα σημαντικότερα κέντρα της χώρας. Από την Πύλη της Καρδίτσας διέρχονταν η αρχαία οδός προς τον Κραννώνα, από την Πύλη της Φαρσάλου διέρχονταν η οδός προς την πρωτεύουσα της Φθιώτιδας. Από την Πύλη της Αγιάς η οδός προς την εύφορη περιοχή της Νεσσωνίδας λίμνης, από την Πύλη του Βόλου διέρχονταν η οδός προς το Παγασητικό κόλπο και από την Πύλη των Τρικάλων διέρχονταν η οδός προς την δυτική Θεσσαλία και συγκεκριμένα την περιοχή Τρίκκα. Η περιφέρεια αυτή της αρχαίας Λάρισας υπολογίζεται περίπου 6450 μέτρα, γεγονός που δείχνει ότι η Λάρισα κατείχε την πρώτη θέση σε έκταση μεταξύ των Θεσσαλικών πόλεων.⁷⁹

Η Λαρισαϊκή ακρόπολη, το σημερινό «**Φρούριο**», υψώνεται στο βορειοδυτικό άκρο της πόλης με υψομετρική απόσταση από την επιφάνεια της θάλασσας 96 μέτρα και από την πεδιάδα 26 μέτρα. Η ακρόπολη της Λάρισας υπάρχει από αρχαιοτάτων χρόνων γεγονός που επιβεβαιώνεται από την εύρεση νεολιθικών οικισμών σε βάθος 18-20 μέτρων. Ο λόφος της ακρόπολης της Λάρισας δεν είναι

⁷⁸ Γ. Μυλωνάς, Η νεολιθική εποχή στην Ελλάδα, Αθήνα 1928, σελ.39

⁷⁹ Γ. Αρβανιτόπουλος, Πρακτικά της αρχαιολογικής εταιρίας, Αθήνα 1910, σελ. 174

βραχώδης όπως συνηθίζονταν αλλά είναι ένας απλός γήλοφος. Ο λόφος χωρίζονταν τελείως από την πόλη με ένα ιδιαίτερο εγκάρσιο τείχος. Από τι τείχος αυτό σήμερα δεν σώζεται τίποτα.⁸⁰

4.2 ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΑΡΧΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

◆ ΕΡΓΑ ΓΛΥΠΤΙΚΗΣ

Γενικά

Πριν από την αρχαϊκή περίοδο, την αποκαλούμενη και «γεωμετρική» περίοδο, μέχρι τον 7^ο αιώνα η Θεσσαλία υστερεί στην τέχνη. Πάντως το πρώτο άγαλμα του Απόλλωνα το οποίο στήθηκε στους Δελφούς, ήταν αφιερωμένο από ένα Λαρισαίο τον Εχεκρατίδη.⁸¹

Κατά τον 5^ο αιώνα η Λάρισα και γενικότερα η Θεσσαλία, ιδίως το ανατολικό τμήμα, εμφανίζεται σημαντική καλλιτεχνική άνθιση. Τα γλυπτικά έργα της Θεσσαλίας δεν παρουσιάζουν καμία συγγένεια με τα καλλιτεχνικά έργα της υπόλοιπης Ελλάδας είτε της Αττικής είτε της Δωρικής σχολής.

Τα ανάγλυφα της Λάρισας

Τα διασωθέντα γλυπτικά έργα της αρχαϊκής εποχής είναι τα εξής:

♠ **Το σύμπλεγμα των ζώων.** Είναι το παλαιότερο ανάγλυφο όχι μόνο της Λάρισας αλλά και ολόκληρης της Θεσσαλίας. Είναι ένα σύμπλεγμα τεσσάρων ζώων, και βρίσκεται στο αρχαιολογικό μουσείο της Λάρισας. Βρέθηκε στην περιοχή Δένδρα, κοντά στη Λάρισα. Τα ζώα βρίσκονται το ένα δίπλα στο άλλο, όρθια και καθιστά, ενώ από τα αριστερά βρίσκεται ένα λιοντάρι που η ουρά του είναι στραμμένη προς τα επάνω σχηματίζοντας δυο ελικοειδής κυκλίσκους. Το έργο

⁸⁰ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ.19

⁸¹ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ.204

χαρακτηρίζεται από ακαμψία και ομοιομορφία. Το σύμπλεγμα των ζώων αποτελεί τμήμα ζωοφόρου πιθανότατα ενός σημαντικού ναού.⁸²

♣ **Το σύμπλεγμα ίππου και ιππέως.** Πρόκειται για ένα ανάγλυφο που βρίσκεται σε επιτύμβια στήλη και απεικονίζει ένα ίππο από τα δεξιά και ένα νεαρό Θεσσαλό δίπλα στο άλογο που κρατάει με το αριστερό του χέρι τα ηνία και με το δεξί του χέρι ένα μακρύ δόρυ. Ο ιππέας φοράει χιτώνα και χλαμύδα⁸³

♣ **Η Πολυξεναία.** Πρόκειται για μια επιτύμβια στήλη της Πολυξένης, η οποία βρίσκεται στο αρχαιολογικό μουσείο Αθηνών. Ανάγεται στα μέσα του 5^{ου} αιώνα και φιλοτεχνημένο σε κυανόλευκο Θεσσαλικό μάρμαρο, με αέτωμα στο πάνω μέρος και στην αριστερή πλευρά την επιγραφή «Πολυξεναία έμμι». Το ανάγλυφο δείχνει μια γυναίκα Λαρισαία, την Πολυξένη, με λυπημένο ύφος για τον πρόωρο θάνατο της. Φοράει χιτώνα ποδήρη και σανδάλια. Την ατέλεια που παρουσιάζει η κόμμωση της συμπληρώνεται από την ζωγραφική που ήταν στενά συνδεδεμένη με την γλυπτική την εποχή εκείνη. Χαρακτηριστικό της εποχής εκείνης ήταν η ακαμψία των γλυπτών.⁸⁴

♣ **Ο Εκέδαμος.** Στο Αρχαιολογικό μουσείο Αθηνών υπάρχει μια επιτύμβια στήλη της Λάρισας από Θεσσαλικό μάρμαρο που ανήκει στη ίδια εποχή. Το ανάγλυφο αναπαριστά ένα νέο όρθιο προς τα δεξιά. Η στάση του Εκέδαμου παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με την Πολυξένη. Ο Εκέδαμος φοράει χιτώνα μέχρι τα γόνατα και χλαμύδα. Στο ένα χέρι κρατά ένα κόκορα και στο αριστερό δύο δόρατα που θα τον συνοδεύσουν στον Άδη. Και σε αυτό το ανάγλυφο η ζωγραφική συμπληρώνει την γλυπτική.⁸⁵

♣ **Η κόρη της Λάρισας.** Το ανάγλυφο αυτό βρίσκεται επίσης στο αρχαιολογικό μουσείο Αθηνών και είναι φιλοτεχνημένο σε θεσσαλικό μάρμαρο. Αναπαριστά μια νεαρή γυναίκα Λαρισαία σε όρθια στάση, δυστυχώς δεν σώζεται το κεφάλι της και η παλάμη του δεξιού χεριού. Η διαφορά αυτού του ανάγλυφου με τα δύο προηγούμενα είναι η έντονη πτύχωση που παρουσιάζεται στα ενδύματα.⁸⁶

♣ **Ο πετασοφόρος νέος.** Πρόκειται για ένα επιτύμβιο ανάγλυφο που φυλάσσεται στο αρχαιολογικό μουσείο Αθηνών και παριστά ένα Θεσσαλό νέο όρθιο που φοράει καπέλο το

⁸² Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ.205

⁸³ Ο.π. σελ.206

⁸⁴ Π.Καστριώτης, Γλυπτά του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, 1908, σελ.111

⁸⁵ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ.209

⁸⁶ Ο.π. σελ.210

χαρακτηριστικό «πέτασον», φοράει Δωρικό χιτώνα και στα πόδια σανδάλια και χρονολογείται στα μέσα του 5^{ου} αιώνα.⁸⁷

♠ **Η πετασοφόρος κεφαλή.** Είναι ένα ανάγλυφο που μοιάζει με το προηγούμενο αλλά σώζεται μόνο το κεφάλι στο Αρχαιολογικό μουσείο της Λάρισας.⁸⁸

♠ **Ο ραβδοφόρος νέος.** Στο αρχαιολογικό μουσείο της Λάρισας βρίσκεται αυτό το ανάγλυφο το οποίο αναπαριστά ένα νέο όρθιο να κρατάει μια μακριά ποιμενική ράβδο, ένα είδος ακοντίου, σε στάση πλάγια προς τα αριστερά. Η επιτύμβια αυτή στήλη βρέθηκε στο χωριό Δοξαρά.⁸⁹

♠ **Τα κεφάλια του Απόλλωνα και της Μέδουσας.** Πρόκειται για ένα γλυπτό που στο πάνω μέρος βρίσκεται το κεφάλι της Μέδουσας και στο κάτω μέρος του Απόλλωνα. Αυτό το έργο χαρακτηρίζεται από εξελιγμένη τεχνοτροπία και σηματοδοτεί την μετάβαση από τον «αρχαϊσμό» στον «κλασικισμό».⁹⁰

◆ ΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΛΑΡΙΣΑΪΚΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ

Από τα σωζόμενα αργυρά νομίσματα μπορούμε να παρακολουθήσουμε όλη την πορεία της γλυπτικής τέχνης από την αρχαϊκή εποχή μέχρι τα μέσα του 4^{ου} αιώνα. Τα πρώτα είκοσι χρόνια του 5^{ου} αιώνα εμφανίζονται δύο διαφορετικές τεχνοτροπίες. Η μία ακολουθεί το ιδιαίτερο Θεσσαλικό στυλ, το οποίο διακρίνεται και στα γλυπτικά έργα και η δεύτερη είναι μια ξένη τεχνοτροπία που έρχεται σε αντίθεση με τα Θεσσαλικά ανάγλυφα της εποχής και τείνει να χαρακτηρισθεί Ιωνική.⁹¹

Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει δραχμές, τριώβολα και οβολούς. Στη κύρια όψη των δραχμών εικονίζεται ένα άλογο σε πλάγια στάση προς τα αριστερά να τρίβει το κεφάλι του στο αριστερό πόδι του και στο πίσω μέρος του να αναγράφεται η λέξη ΛΑΡΙ-ΣΑΙΟ-Ν ή απλώς ΛΑ-ΡΙ. Στα τριώβολα παριστάνεται το κεφάλι του Ιάσονα και στο πίσω μέρος η επιγραφή ΛΑ-ΡΙ και δίπλα ένας διπλός

⁸⁷ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ.211

⁸⁸ Ο.π. σελ.211

⁸⁹ Ο.π. σελ.212

⁹⁰ Ο.π. σελ. 213

⁹¹ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ.232

πέλεκυς που ήταν το έμβλημα των Αλευάδων. Τέλος στους οβολούς στην μπροστά πλευρά υπάρχει το κεφάλι της Νύμφης Λαρίσης και στην πίσω όψη η επιγραφή ΛΑ-ΡΙ.⁹²

Στη *δεύτερη ομάδα* νομισμάτων ανήκουν τριημιώβολα και οβολοί. Τα τριημιώβολα εικονίζουν στη κύρια όψη ένα Θεσσαλό ιππέα που κρατά δυο ακόντια και στην άλλη πλευρά υπάρχει μια παράσταση του Λαρισαίου Δία να κάθεται γυμνός και να κρατάει ένα μικρό αγγείο. Η επιγραφή είναι και πάλι ΛΑΡΙ ή ΛΑΡΙΣΑ. Στους οβολούς υπάρχει στην μπροστά όψη το Θεσσαλικό άλογο και πιθανότατα και ένα κεφάλι λιονταριού. Στη πίσω όψη υπάρχει η Νύμφη Λάρισα και η επιγραφή ΛΑ-ΡΙ.⁹³

Μετά τους Περσικούς πολέμους και όλη την διάρκεια του 5^{ου} αιώνα α στις παραστάσεις των Λαρισαϊκών νομισμάτων κυριαρχούν θέματα από τα «Ταυροκαθάψια». Το 479μέχρι το 465 π.Χ. στα νομίσματα εικονίζεται ο Θεσσαλός ταυροδομαστής με το καπέλο πίσω από το λαιμό του και να φοράει χλαμύδα, ενώ από την άλλη πλευρά υπήρχε συνήθως ένα άλογο και κοντά σε αυτό η επιγραφή ΛΑ-ΡΙ. Μετά το 465 π.Χ. τις παραστάσεις συμπληρώνει ένα φυτό κάτω από τον ταύρο.⁹⁴

Το δεύτερο μισό του 5^{ου} αιώνα η τέχνη επηρεάζεται από την Αττική Σχολή και οι παραστάσεις των νομισμάτων αποκτούν συμμετρία, κίνηση, λεπτομέρεια. Κατά τις δύο τελευταίες όμως δεκαετίες του 5^{ου} αιώνα η Λαρισαϊκή τέχνη επηρεάζεται από την Δωρική σχολή και πλέον στα νομίσματα φιλοτεχνείται από τη μια πλευρά το κεφάλι μιας μυθολογικής Νύμφης.⁹⁵

Στις αρχές του 4^{ου} αιώνα εμφανίζεται ένας νέος τύπος νομισμάτων όπου το κεφάλι της Νύμφης είναι πιστή αντιγραφή του κεφαλιού της Αρέθουσας. Κατά τα χρόνια του Φιλίππου σταματά η έκδοση αργυρών νομισμάτων στη Λάρισα. Μετά το 370 π.Χ. που είναι περίοδος ταραχών και εμφυλίων οι αργυρές δραχμές έχουν στην πίσω όψη τους το όνομα του Λαρισαίου ηγεμόνα Σίμου.⁹⁶

♦ ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

⁹² Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ.233

⁹³ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ.233

⁹⁴ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ.234

⁹⁵ Ο.π σελ. 234

⁹⁶ Ο.π σελ. 234

Η θρησκευτική λατρεία στην αρχαία Θεσσαλία αποτελούσε θεμελιώδες ζήτημα. Ανέκαθεν ο θεσσαλικός λαός διακρίνονταν για την βαθιά του ευσέβεια προς τους θεούς. Η Λάρισα ήταν το σπουδαιότερο θρησκευτικό κέντρο της Θεσσαλίας κυρίως τους Ελληνιστικούς και Ρωμαϊκούς χρόνους.

♣ ***Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΑΔΟΣ ΑΘΗΝΑΣ***

Στην ακρόπολη της Λάρισας υπήρχε κατά τους αρχαίους χρόνους σημαντικός ναός αφιερωμένος στη προστάτιδα της πόλης « την Πολιάδα Αθηνά». Ο ναός αυτός αποτελεί το επισημότερο εθνικό μνημείο στη Λάρισα. Μέσα του βρίσκεται ο τάφος του πρώτου κατοίκου της πόλης, του ήρωα Ακρίσιου, ο οποίος σύμφωνα με την παράδοση πέθανε τραυματισμένος θανάσιμα από τον εγγονό του Περσέα κατά το αγώνισμα της δισκοβολίας.⁹⁷

Εκτός από αυτό μέσα στο ναό φυλάσσονταν επίσημα αντίγραφα των σπουδαιότερων ψηφισμάτων του Λαρισαϊκού δήμου. Αν και σήμερα δεν σώζεται κανένα ίχνος του ναού πιστεύεται ότι ο ναός της Πολιάδος Αθηνάς βρισκόταν εκεί που είναι σήμερα η εκκλησία του αγίου Αχίλλειου.⁹⁸

♣ ***Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΚΕΡΔΩΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ***

Επιγραφές που διασώθηκαν μαρτυρούν ότι ο ναός του Κερδώου Απόλλωνος ήταν εφάμιλλος ίσως και ανώτερος του περίφημου ναού της Πολιάδος Αθηνάς. Σαφή ένδειξη για την τοποθεσία του δεν υπάρχει, πιστεύεται όμως ότι βρισκόταν εντός του αριστοκρατικού χώρου της ελεύθερης αγοράς.. Μέσα στο ναό στην αρχαιότητα τοποθετούνταν τα επίσημα ψηφίσματα της εκκλησίας του δήμου και οι δικαστικές αποφάσεις ενώ ξεχωριστή και επιβλητική θέση είχε το άγαλμα του θεού. Για την λατρεία του Κερδώου Απόλλωνα δεν είναι γνωστά πολλά πράγματα. Ο Απόλλωνας λατρεύονταν στη Λάρισα και ως «Πύθιος». «Λεσχαίος» και «Παρνόπιος».⁹⁹

♣ ***Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΔΙΟΣ***

⁹⁷ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α΄, σελ.162

⁹⁸ Ο.π. σελ.165

⁹⁹ L.R. Farnell, The cults of the greek states, χχ, σελ.104

Ο άλλος λαμπρός ναός μαζί με τον ναό του Κερδώου Απόλλωνα στη Λάρισα ήταν ο ναός του Ελευθερίου Διός. Στο ναό αυτό τοποθετούνταν οι Λίθινες στήλες όπου αναγράφονταν τα διάφορα ψηφίσματα του Θεσσαλικού «Συνεδρίου». Ο ναός αυτός είχε στενή σχέση με τους λαμπρούς θεσσαλικούς αγώνες τα «Ελευθέρια», τα οποία γινόταν στη Λάρισα κάθε τέσσερα χρόνια προς τιμή του Ελευθερίου Διός.¹⁰⁰

Στη Λάρισα εκτός από τους τρεις μεγάλους ναούς της Πολιάδος Αθηνάς, του Κερδώου Απόλλωνα και του Ελευθερίου Διός που υπήρχαν κατά τους αρχαίους χρόνους, υπήρχαν και άλλοι μικρότεροι και λιγότερο σημαντικοί ναοί και ιερά. Ένας από αυτούς ήταν και ο ναός του «*Μελίχιου Διός*». Τον ναό αυτό είχε αναγείρει ο Λαρισαίος ευπατρίδης Μάκων. Ο Μελίχιος Δίας δεν λατρεύονταν μόνο στη Λάρισα αλλά και σε άλλα μέρη της Θεσσαλίας. Άλλος ναός στη Λάρισα ήταν αφιερωμένος στη θεά της γεωργίας, Δήμητρα. Αυτός ο ναός βρισκόταν σε ένα μικρό γήλοφο κοντά στο Πηνειό, απέναντι από την βορειοδυτική πλευρά της ακρόπολης, η σημερινή ονομασία της περιοχής είναι Πευκάκια. Η Δήμητρα ως θεά της γεωργίας λατρεύονταν στη Λάρισα και ως «Φυλάκα» έχοντας στενή σχέση με τον θεό της γονιμότητας και ευφορίας *Διώνυσο τον Κάρπιο*.¹⁰¹

Άλλη θεά που λατρεύονταν στη Λάρισα ήταν η *Αφροδίτη* που στη την ονόμαζαν και «Ανοσία». Ο ναός της πιθανότατα να βρισκόταν στις όχθες του Πηνειού εκεί που είναι σήμερα το εξωκλήσι της Αγ. Μαρίνας. Αφιερώματα προς την θεά Αφροδίτη της Λάρισας δεν σώθηκαν, εντούτοις έχουν βρεθεί δύο επιγραφές η μία εκ των οποίων την αναφέρει ως « Πάνδημο». Άλλη θεότητα που λατρεύονταν στη Λάρισα ήταν ο Θεός του οίνου, ο *Βάκχος*, ο ναός του ήταν κοντά θέατρο.¹⁰²

Στην αρχαία Λάρισα υπήρχαν και άλλα ιερά για τα οποία δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία όπως το ιερό της θεάς του κυνηγιού *Άρτεμις* που στη Λάρισα ονομαζόταν και «Θροσία», «Λοχία» και «Γενέτειρα». Αφιερωματικές επιγραφές έχουν βρεθεί και για των *Ποσειδώνα* με τον χαρακτηρισμό «Ελικάπαναίου».¹⁰³

Ανάμεσα στις μεγάλες θεότητες λατρεύονταν και μικρότερες όπως η Εκάτη, προστάτιδα της οικογενειακής και αστικής ζωής με την προσωνομία «Ενοδία», «Σταθμία», «Αστικά» και «Αλεξατίς». Άλλες θεότητες είναι οι Διόσκουροι, η θεά Λευκοθέα, ο θεός της ιατρικής Ασκληπιός,

¹⁰⁰ L.R. Farnell, The cults of the greek states, χχ, σελ.106

¹⁰¹ L.R. Farnell, The cults of the greek states, χχ, σελ.108

¹⁰² Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ.173

¹⁰³ Ο.π σελ 174

ο Ηρακλής, η « μητέρα των θεών » Κυβέλη, και η Μελία. Προσφιλής στους Λαρισαίους ήταν και οι Μούσες.¹⁰⁴

◆ ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ

♠ *ΤΟ Α΄ ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ*

Το Α΄ Αρχαίο θέατρο βρίσκεται στη συμβολή των οδών Βενιζέλου και Παπαναστασίου. Ο επιστήμονας που συνέδεσε το όνομα του με την αποκάλυψη και αναστύλωση του θεάτρου, είναι ο αρχαιολόγος Αθανάσιος Τζαφάλιας. Σύμφωνα με τους αρχαιολόγους αυτό το οικοδόμημα χρονολογείται τον 3^ο αιώνα π.Χ. Χτισμένο με την τυπική διάρθρωση του ελληνιστικού θεάτρου (κοίλο-ορχήστρα-σκηνή) στην νότια πλευρά του λόφου του Φρουρίου, κάτω από την οχυρωμένη ακρόπολη και προσανατολισμένο προς την αρχαία αγορά , χρησιμοποιήθηκε για τουλάχιστον έξι αιώνες- μέχρι το τέλος του 3^{ου} αιώνα-όταν και διακόπηκε απότομα η λειτουργία. Ήταν αφιερωμένο στον θεό Διόνυσο. Διδόταν εκεί θεατρικές παραστάσεις, τελούνταν οι μουσικοί και ωδικοί αγώνες, πραγματοποιούνταν οι συνεδριάσεις του Κοινού των Θεσσαλών και της Εκκλησίας του Δήμου, διεξάγονταν κατά την ρωμαϊκή περίοδο οι μονομαχικοί αγώνες.¹⁰⁵

Η διάμετρος της ορχήστρας αγγίζει τα 25 μέτρα, ενώ το κοίλο του θεάτρου χωρίζεται από ένα διάζωμα σε δύο τμήματα, το κυρίως θέατρο και το επιθέατρο. Το επιθέατρο διαθέτει 20 κλίμακες ανόδου με 22 κερκίδες και 15 σειρές ειδωλίων, ενώ το κυρίως θέατρο 10 κλίμακες ανόδου με 11 κερκίδες και 25 σειρές ειδωλίων, εκ των οποίων η πρώτη ανήκε στη σειρά των προεδριών.¹⁰⁶

Το καλύτερα διατηρημένο τμήμα του θεάτρου είναι η σκηνή, που αποτελείται από τέσσερα δωμάτια με τρεις εισόδους ανάμεσα τους. Τα δύο μεσαία δωμάτια που επικοινωνούν μεταξύ τους λειτουργούσαν ως χώροι ένδυσης των ηθοποιών και θέσης του δραματουργού, ενώ τα δύο ακριανά, λειτουργούσαν ως σκευοθήκες. Η σκηνή γνώρισε τρεις οικοδομικές φάσεις. Η πρώτη ανάγεται στο α΄μισό του 3^{ου} αιώνα π.Χ και η είναι σύγχρονη με την κατασκευή του κοίλου και των αναλημματικών τοίχων. Τα τέσσερα δωμάτια ήταν κατασκευασμένα με λαξευτούς πωρόλιθους που προέρχονται από τα αρχαία λατομεία στη θέση «Κριντήρι» Τυρνάβου. Στη δεύτερη φάση της, στο α΄μισό του 2^{ου} αιώνα π.Χ μπροστά από το σκηνικό οικοδόμημα, προς την πλευρά της ορχήστρας

¹⁰⁴ Ο.π σελ.175

¹⁰⁵ V. Bequignon, Le theatre de Larissa en Thessalie, χχ, σελ. 1-10

¹⁰⁶ Γ. Αρβανιτόπουλος, Πρακτικά της αρχαιολογικής εταιρίας, Αθήνα 1910, σελ. 175

κατασκευάστηκε μια κιονοστοιχία, το προσκήνιο, που είχε τρεις εισόδους στον ίδιο άξονα με τις εισόδους της σκηνής.¹⁰⁷

Η τρίτη οικοδομική φάση της σκηνής χρονολογείται στα χρόνια του Ρωμαίου αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου (28π.Χ – 14μ.Χ) και του διαδόχου του Τιβέριου (14μ.Χ – 31μ.Χ). Τιμητικές επιγραφές και των δύο αυτοκρατόρων βρέθηκαν πάνω στα μέτωπα των γείσων του δωρικού θριγκού της σκηνής. Την ίδια περίοδο αφαιρέθηκε η μπροστινή σειρά των πωρόλιθων των πλαϊνών δωματίων και επίσης στην πρόσοψη συμφυείς μαρμάρيني δωρικοί ημικίονες με δωρικά ημικιονόκρανα και στις γωνίες λαξεύτηκαν τέσσερις πεσσοί. Το μάρμαρο αυτό, όπως και του επιθεάτρου, του κυρίως θεάτρου, των παρόδων και των αναλληματικών τοίχων προέρχεται από το αρχαίο λατομείο, στο Καστρί της Αγιάς.¹⁰⁸

Οι πάροδοι με τους αναλληματικούς τοίχους, στο χώρο της ορχήστρας, σώζονται σε άριστη κατάσταση. Είναι κατασκευασμένοι από λιθόπλινθους λευκού μαρμάρου και η εργασία λάξευσης τους είναι αριστοτεχνική. Οι δρόμοι των παρόδων ήταν μαρμαροστρωμένοι και αυτό γιατί δεν ήταν απλά μικροί δρόμοι προσπέλασης στο μνημείο, αλλά αποτελούσαν μεγάλους πομπικούς δρόμους, καθώς το αρχαίο θέατρο ήταν ενταγμένο στο πολεοδομικό ιστό της αρχαίας Λάρισας. Ο δρόμος της δεξιάς παρόδου επικοινωνούσε με το δεύτερο αρχαίο θέατρο και στη συνέχεια με την κύρια έξοδο της Λάρισας προς την Φάλαννα και την Ολοσσόνα, ενώ ο δρόμος της αριστερής παρόδου επικοινωνούσε με την αρχαία αγορά.¹⁰⁹

Μετά την παύση λειτουργίας του θεάτρου οι Λαρισαίοι άρχισαν να επιχωματώνουν το μνημείο, ενώ από τις αρχές του 20ου αιώνα, να κατασκευάζουν ισόγειες κατοικίες και καταστήματα με ρηχές θεμελιώσεις μεν, αλλά πολύ βαθύς σηπτικούς βόθρους, αρκετοί από τους οποίους τραυμάτισαν τα μάρμαρα. Οι μεγαλύτερες βλάβες συντελέστηκαν στη δεκαετία του 1960, όταν νέες οικοδομές ανεγέρθηκαν στη θέση των παλιών.

Οι πρώτες ανασκαφικές εργασίες έγιναν το 1910 από τον Έφορο αρχαιοτήτων Απόστολο Αρβανιτόπουλο, που αποκάλυψε τμήμα του σκηνικού οικοδομήματος. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές συστηματοποιήθηκαν στη δεκαετία του '90 σε τρεις φάσεις, το 1992, το 1998, το 2000.¹¹⁰

♠ *ΤΟ Β' ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ*

¹⁰⁷ Νομός Λάρισας, Ο τόπος των Θεών, Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Λάρισας, χ.χ, σελ.50

¹⁰⁸ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ. 182

¹⁰⁹ Ο.π. σελ.183

¹¹⁰ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χ.χ, σελ.51

Μικρό αρχαίο θέατρο, που επισημάνθηκε τυχαία στα 1978 στη συμβολή των οδών Εργατικής Πρωτομαγιάς και Ταγματάρχου Βελισαρίου. Πρόκειται για το δεύτερο αρχαίο θέατρο της Λάρισας το οποίο χρησιμοποιήθηκε κατά τη ρωμαϊκή περίοδο.

Από το δεύτερο αρχαίο θέατρο Λάρισας ολοκληρωμένη μορφή στην αρχαιότητα είχαν μόνο η ορχήστρα και η σκηνή. Το θέατρο εντοπίστηκε το 1978 εντός του οικοπέδου του Αυτόνομου Οικοδομικού Οργανισμού Αξιοματικών, στη συμβολή των οδών Ταγμ. Βελισαρίου και Εργατικής Πρωτομαγιάς, με αφορμή τις εκσκαπτικές εργασίες για την ανέγερση συγκροτήματος πολυκατοικιών. Η συστηματική ανασκαφή του μνημείου πραγματοποιήθηκε τα έτη 1985 και 1986 με αυτή ήρθαν στο φως η σκηνή, η ορχήστρα, το κοίλο, η δεξιά πάροδος και τμήμα της αριστερής. Χρονολογείται στον 1^ο π.Χ. αιώνα, είναι μικρότερο από το Α΄ θέατρο και δεν ολοκληρώνεται ποτέ. Χτίζεται σε μια εποχή που η Λάρισα υποταγμένη στους Ρωμαίους βρίσκεται σε παρακμή. Έχει προσανατολισμό και αυτό προς την αρχαία αγορά. Έχουν σωθεί δυο μαρμάρινες σειρές ειδωλίων, η ορχήστρα και μεγάλο τμήμα της σκηνής μετά τις ανασκαφές που έγιναν τα έτη 1985 και 1986.¹¹¹

Σήμερα έχει αναστηλωθεί και φιλοξενεί κατά καιρούς παραστάσεις αρχαίου δράματος. Σώζονται συνολικά 13 κερκίδες με δυο σειρές ειδωλίων η καθεμιά και 14 κλίμακες. Κατά τις ανασκαφές βρέθηκε ανεπίγραφη στήλη αφιερωμένη στη Δήμητρα και την Κόρη, που φανερώνει ότι πιθανόν στο μέρος αυτό βρισκόταν το ιερό τους. Ο αρχαιολογικός χώρος είναι περιφραγμένος και επισκέψιμος κατόπιν συνεννοήσεως με την 15^η Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.¹¹²

♠ **Η ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΓΟΡΑ**

Η «Ελεύθερη Αγορά» ήταν το αριστοκρατικό κέντρο της Λάρισας., στην οποία δεν επιτρέπονταν να εισέλθει ο εργαζόμενος λαός. Σε αυτό το χώρο βρίσκονταν τα δημόσια οικοδομήματα και ο ναός του Κεδρώου Απόλλωνα. Εκεί γινότανε οι συνελεύσεις του δήμου. Πιθανολογείται ότι βρισκόταν δυτικά της ακρόπολης. Το οικοδόμημα της ελεύθερης αγοράς κοσμούσαν με στοές, μεγαλοπρεπή οικοδομήματα και έργα γλυπτικής και ζωγραφικής.¹¹³

¹¹¹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χ.χ, σελ.51

¹¹² Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χ.χ, σελ.51

¹¹³ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α΄, σελ.185

♣ ΤΟ ΩΔΕΙΟ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ

Η αρχαία Λάρισα διέθετε ωδείο στο οποίο τελούνταν οι μουσικοί και φιλολογικοί αγώνες κατά την διάρκεια των τοπικών θεσσαλικών εορτών. Σήμερα σώζονται μόνο τρεις βαθμίδες του ωδείου που χρονολογείται τον 4^ο αιώνα π.Χ στην πλατεία Ρήγα Φεραίου.¹¹⁴

Εκτός από το ωδείο στη Λάρισα υπήρχαν ένα ή δυο Γυμνάσια Βουλευτήρια και διάφορα άλλα δημόσια οικοδομήματα στα οποία διέμεναν άρχοντες. Ιδιαίτερα φημίζεται κατά τους αρχαίους χρόνους ο μεγάλος Ιππόδρομος στο οποίο τελούνταν λαμπρές αρματοδρομίες και ιπποδρομίες μεταξύ των Λαρισαίων και γενικότερα των Θεσσαλών.¹¹⁵

4.3 ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Στη πνευματική ζωή η Πελασγίς Λάρισα και γενικότερα η Θεσσαλία, υστερεί σημαντικά κατά τους αρχαίους χρόνους και μάλιστα προ της Μακεδονικής και Ρωμαϊκής εποχής. Η αρχαία Λάρισα δεν έχει να παρουσιάσει ούτε φιλόσοφους, ούτε ποιητές, ούτε ρήτορες, ούτε ιστοριογράφους. Σημαντική πρόοδος έχει σημειωθεί μόνο στις καλές τέχνες και ιδίως στην γλυπτική, αλλά αυτό οφείλεται κυρίως σε ξένους καλλιτέχνες οι οποίοι εργάζονταν στην Θεσσαλία και ίδρυσαν σημαντικές σχολές όπως ο γλύπτης Τηλεφάνης ο Φωκαεύς.¹¹⁶

Το κυριότερο εμπόδιο για την πνευματική άνθιση υπήρξε αναμφισβήτητα ο αγροτικός χαρακτήρας της κοινωνικής ζωής. Οι πνευματικές αναλαμπές τις οποίες έζησε η αρχαία Λάρισα οφείλεται επί το πλείστον σε ξένα άτομα που άνηκαν στον κοινωνικό κύκλο των αριστοκρατικών γενών. Στις αρχές του 4^{ου} αιώνα ήρθε στη Λάρισα ο σοφιστής Γοργίας και δίδασκε την σοφιστική και ρητορική στους νέους των αριστοκρατικών οικογενειών και κυρίως των Αλευάδων.

Στη φιλοσοφική αυτή κίνηση συνέβαλε και ο στενός φίλος του Αρίστιππου ο Μένων. Ένα άλλο ισχυρό πρόσωπο της Λάρισας ήταν ο Ευρύλοχος από την ίδια ηγεμονική οικογένεια των Αλευάδων. Ο Ευρύλοχος είχε προσκαλέσει τον Σωκράτη στη πόλη και του είχε προσφέρει χρήματα. Στην αυλή των Αλευάδων είχε προστεθεί και ο πατέρας της ιατρικής, Ιπποκράτης ο Κώος. Ο Ιπποκράτης πέθανε και τάφηκε στη Θεσσαλική πρωτεύουσα.¹¹⁷

¹¹⁴ Θ.Αυξενίδης, Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, εκδόσεις τυπογραφείου Α.Σιδέρη Αθήναι 1947, τόμος Α', σελ.185

¹¹⁵ Ο.π. σελ.186

¹¹⁶ Ο.π. σελ.245

¹¹⁷ Ο.π. σελ. 246

Κατά τους Μακεδονικούς χρόνους η Λάρισα ανέδειξε τον Μήδιο και τον Πολύκλειτο, ο οποίος έγραψε και τον Βίο του Μ. Αλεξάνδρου. Κατά την Ρωμαϊκή περίοδο η Λάρισα είχε να επιδείξει σημαντική ανάπτυξη στα γράμματα και κυρίως στη ρητορική και φιλοσοφική τέχνη. Σε αυτή την περίοδο σημαντικό πρόσωπο ήταν ο διάσημος φιλόσοφος Φίλων ο Λαρισαίος. Ο οποίος διέπρεψε ως δάσκαλος της φιλοσοφίας και ρητορικής όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και τη Ρώμη όπου μεταξύ των μαθητών του συγκαταλέγεται και ο Κικέρων. Λαρισαίος ήταν και ο Αναξίλαος ο οποίος κατά τα χρόνια του Αυγούστου είχε αναπτύξει σημαντική δράση στην Ιταλία ως «μάγος». Σημαντικό επίσης πρόσωπο υπήρξε και ο επιφανής Λαρισαίος ρήτορας και σοφιστής Ιππόδρομος ο οποίος ήταν διδάσκαλος στην Αθήνα. Σημαντικός Λαρισαίος ρήτορας ήταν και ο Τιμόλαος. Τέλος η Λάρισα είναι μία από τις τρεις πόλεις της Ελλάδας που ίδρυσε φιλοσοφικές σχολές ο φιλόσοφος Αθηνίων.¹¹⁸

5. BYZANTINΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ενδιαφέρουσα χαρακτηρίζεται και η ιστορική περίοδος της Λάρισας κατά την Βυζαντινή εποχή. Από τα πρώτα χρόνια της βυζαντινής αυτοκρατορίας αποτέλεσε σημαντικό διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο της περιοχής, οργανώθηκε γύρω από την αρχαία ακρόπολη.

Παλαιοχριστιανική περίοδος(4ος-7ος αιώνας μ.Χ): Με την άνοδο του Μεγάλου Κωνσταντίνου στο θρόνο, τη μεταφορά της πρωτεύουσας του κράτους στην Κωνσταντινούπολη και την εγκαθίδρυση του Χριστιανισμού ως επίσημη θρησκεία, οι σημαντικότερες πόλεις της Θεσσαλίας και ιδιαίτερα η Λάρισα συνεχίζουν να ακμάζουν.¹¹⁹

Πρωτεργάτες στην εξάπλωση του Χριστιανισμού στην περιοχή θεωρούνται ο Απόστολος Ανδρέας και κάποιοι από τους μαθητές του αποστόλου Παύλου, όπως ο Ηρωδίων και ο Ονήσιμος.¹²⁰

Οι Λαρισαίοι φύσει φιλόθρησκος λαός ένιωσαν βαθιά την αλήθεια της χριστιανικής ιδέας ώστε ο αριθμός των χριστιανών να αυξάνει καταπληκτικά. Σημαντική είναι η εισβολή του Αγ. Αχιλλίου στην εξάπλωση του χριστιανισμού. Ο Αγ. Αχίλλειος συμμετείχε στην Α Οικουμενική Σύνοδο(325) και υπήρξε χορηγός αρκετών κοινωφελών ιδρυμάτων στην πόλη. Στη Λάρισα γιορτάζεται στις 15 Μαΐου με μεγαλοπρεπείς και επιβλητικές εορταστικές εκδηλώσεις. Με το όνομα του Αγ. Αχίλλειου τιμάται και ο μητροπολιτικός ναός. Τον Αγ. Αχίλλειο διαδέχτηκε στον

¹¹⁸ Ο.π. σελ. 188

¹¹⁹ Εκπαιδευτήρια Μ.Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ.1/7

¹²⁰ Ο.π σελ. 1/7

αρχιεπισκοπικό θρόνο ο Αρχιεπίσκοπος Αλέξανδρος. Η επισκοπή της Λάρισας πολύ σύντομα σε μητρόπολη το 531μ.Χ στην τοπική σύνοδο στη Λάρισα επί αρχιεπισκόπου Αχίλλειου Β΄ με υποτελείς όλες τις επισκοπές της Θεσσαλίας. Η λαμπρότητα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας είχε σημαντική επίδραση και στη Λάρισα αλλά οι επιδρομές ανέκοπταν αυτή την πορεία. Ανάμεσα στους βαρβάρους που άρχισαν να κατακλύζουν την Θεσσαλία στα μέσα του 3^{ου} αιώνα ήταν οι Κέλτες με τον βασιλιά Βρέννο. Ληλατήθηκε από τους Γότθους με βασιλιά τον Αλάρικο το 396 μ.Χ. Και από τους Βησιγότθους με βασιλιά τον Θεοδώριχο το 482μ.Χ. Αλλά την ίδια χρονιά οχυρώνεται από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό και ορίζεται τελεσίδικα έδρα της επαρχίας.¹²¹

Κυρίως βυζαντινή περίοδος: Την ακμάζουσα παλαιοχριστιανική περίοδο έρχεται να ανακόψει από τα τέλη του 6^{ου} αιώνα μια μεγάλη περίοδο ταραχών και αναστατώσεων. Βαρβαρικές επιδρομές (Σλάβοι, Άραβες) χαρακτηρίζουν τους επόμενους αιώνες για αυτό και ονομάζονται σκοτεινοί αιώνες.¹²²

Τα σλαβικά φύλα που έκαναν τις επιδρομές εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλία και την Μακεδονία. Από τον 8^ο αιώνα αρχίζει και η σύγχυση των πηγών για την ονομασία της Θεσσαλίας, αφού ο όρος αποδίδεται πλέον στη περιοχή της Θεσσαλονίκης και ο χώρος της σημερινής Θεσσαλίας αναφέρεται ως Δευτέρα Θεσσαλία, ενώ από τον 12 αιώνα και εξής ως Βλαχία ή Μεγάλη Βλαχία.¹²³

Στα τέλη του 10^{ου} η Θεσσαλία απειλείται σοβαρά από τις αλλεπάλληλες επιδρομές των Βουλγάρων, οι οποίες κορυφώνονται με την κατάληψη της Λάρισας το 982μ.Χ. από τον τσάρο Σαμουήλ, μετά από τρίχρονη πολιορκία και την αιχμαλωσία των κατοίκων της. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα ότι ο Σαμουήλ όταν κατέλαβε την Λάρισα απήγαγε στη Βουλγαρία μια ωραία Λαρισαία και την παντρεύτηκε. Τον ίδιο καιρό μεταφέρθηκαν και τα λείψανα του Αγ. Αχίλλειου από την Λάρισα στην Πρέσπα, όπου κτίστηκε ναός προς τιμήν του. Για αρκετά χρόνια όλη η περιοχή υπέφερε πολλά δεινά μέχρι την ήττα των Βουλγάρων το 996μ.Χ από τον στρατηγό Νικηφόρο Ουρανό στη μάχη του Σπερχειού.¹²⁴

¹²¹ Εκπαιδευτήρια Μ.Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ.1/7

¹²² Ο.π σελ. 1/7

¹²³ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ.92

¹²⁴ Δήμος Λάρισας, πόλη-άνθρωποι, Λάρισα 2000, σελ.23

Ακολουθεί μια εποχή ειρήνης και αναδιοργάνωσης του Βυζαντίου από τον αυτοκράτορα Βασίλειο τον Β΄, ο οποίος φρόντισε μεταξύ άλλων και για την ανόρθωση των κατεστραμμένων φρουρίων της Θεσσαλίας.¹²⁵

Ο επόμενος σοβαρός κίνδυνος για τη Θεσσαλία εμφανίστηκε με την εκστρατεία των Νορμανδών, την εποχή του αυτοκράτορα Αλέξιου Α Κομνηνού (1081-1118). Ο ηγεμόνας των Νορμανδών Βοημούνδος λεηλάτησε την περιοχή και πολιορκήσε για μεγάλο διάστημα τη Λάρισα αλλά αντιμετωπίστηκε επιτυχώς με την εκστρατεία του Αλέξιου το 1083μ.Χ.¹²⁶

Υστεροβυζαντινή περίοδος(13^{ος}-14^{ος}):Η εποχή της Φραγκοκρατίας στη Θεσσαλία είναι σύντομη και διαρκεί λιγότερο από είκοσι χρόνια. Όταν το 1204 καταλύθηκε το βυζαντινό κράτος και η Κωνσταντινούπολη με το μεγαλύτερο μέρος της βυζαντινής επικράτειας περιήλθε στην εξουσία των Λατίνων ιπποτών της Δ΄ Σταυροφορίας, η Θεσσαλία αποδόθηκε στο βασιλέα της Θεσσαλονίκης Βονιφάτιο του Μομφερά, ο οποίος την κατέλαβε χωρίς αντίσταση κι εγκατάστησε λατινική εξουσία στις πόλεις. Στη Λάρισα τοποθετήθηκε ως ηγεμόνας ο Λομβάρδος ευγενής Γουλιέλμος, ο οποίος πρόσθεσε στον τίτλο του την προσωνυμία « ντι Λάρισα ».¹²⁷

Η μόνη ελληνική αντίδραση υπήρξε η στάση του άρχοντα της Κορίνθου και Αργολίδας Λέοντα Σγουρού, ο οποίος ήρθε σε συμφωνία στη Λάρισα (1204μ.Χ.)με τον έκπτωτο βυζαντινό αυτοκράτορα Αλέξιο Γ΄, που προσπαθούσε να; Αποκατασταθεί στο θρόνο. Οι προσπάθειες αυτές έληξαν άδοξα με την προέλαση των Σταυροφόρων.¹²⁸

Οι αναστατώσεις της περιόδου αυτής προέρχονται κυρίως από τις συγκρούσεις των Λατίνων ιπποτών μεταξύ τους, όπως η στάση των Λομβαρδών της Λάρισας το 1209 και η κατάπνιξη της από τον αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης Ερρίκο.¹²⁹

Τις ταραχές αυτές εκμεταλλεύτηκαν οι ηγεμόνες του ανεξάρτητου βυζαντινού κράτους της Ηπείρου και άρχισαν σταδιακή προσάρτηση της Θεσσαλίας, η οποία ολοκληρώθηκε το 1224 μΧ. Με την κατάλυση του φράγκικου κρατιδίου της Θεσσαλονίκης Κατά τη διάρκεια του 14^{ου} αιώνα και οι άλλοι ξένοι λαοί εισβάλουν στη Θεσσαλία και πάντοτε χωρίς συναντήσουν οργανωμένη αντίσταση όπως οι Καταλανοί και οι Σέρβοι.¹³⁰

Σε όλη την εποχή, η Θεσσαλία περιήλθε για μικρές μόνο χρονικές περιόδους στην κατοχή του επίσημου Βυζαντινού κράτους, οι οποίες δεν αρκούσαν για την αποκατάσταση της εξουσίας του

¹²⁵ Ο.π σελ. 23

¹²⁶ Εκπαιδευτήρια Μ.Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ.8

¹²⁷ Ο.π. σελ. 8

¹²⁸ Ο.π σελ. 6

¹²⁹ Ο.π σελ. 6

¹³⁰ ΤΕΔΚ Ν.Λάρισας, Οδηγός Λάρισας, Λάρισα 1997, σελ,18

που είχε κλονισθεί σοβαρά ήδη από τον 12^ο αιώνα με την αύξηση της δύναμης των μεγάλων γαιοκτημόνων. Η έλλειψη κεντρικής εξουσίας στη Θεσσαλία, οι έριδες των ευγενών μεταξύ τους, η καταπίεση του πληθυσμού και η ερήμωση της υπαίθρου θεωρούνται από τις βασικές αιτίες που διευκόλυναν την τουρκική εγκατάσταση στη Θεσσαλία.¹³¹

5.1 BYZANTINA ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Η λαμπρότητα της βυζαντινής αυτοκρατορίας είχε σημαντική επίδραση στη πόλη της Λάρισας. Τα χρόνια εκείνα γνώρισε σημαντική άνθιση. Τα ίχνη του Βυζαντινού πολιτισμού κοσμούν την πόλη της Λάρισας χάρη στην αρχαιολογική σκαπάνη που τα έφερε στο φως.

Αρχικά το **Φρούριο** αποτελεί ένα από τα ιστορικά μνημεία του βυζαντίου. Στα χρόνια του αυτοκράτορα Ιουστινιανού η πόλη περιτειχίστηκε κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να αντιστέκεται σε οποιοδήποτε επιδρομέα. Έτσι η Λάρισα περιβλήθηκε μέσα σε ένα τεράστιο ημικυκλικό τείχος που είχε τέσσερις κύριες πύλες και δύο δευτερεύουσες. Κυκλώνονταν από μια προστατευτική τάφρο που μαζί με το τείχος αποτελούσαν το οχυρό της πόλης και το μόνο σημείο που έμενε κενό ήταν η πλευρά προς το ποτάμι. Αυτή ήταν ανοχύρωτη γιατί προστατεύονταν από το Φρούριο της πόλης που κυριαρχούσε σε ολόκληρη την περιοχή.¹³²

Επίσης στο λόφο του φρουρίου, που σκάφτηκε τα τελευταία χρόνια, βρέθηκε σημαντική **παλαιοχριστιανική Βασιλική** του 6^{ου} με 7^{ου} αιώνα μΧ χτισμένη επάνω σε δύο καμαροσκεπείς τοιχογραφημένους τάφους επίσημων προσώπων και αρκετούς λακκοειδείς-χτιστούς γύρω τους και κάτω από το δάπεδο του ναού, αρχιτεκτονικά ανήκε στην τρίκλιτη βασιλική.¹³³

Ένας από αυτούς μπορεί να είναι και του Αγίου Αχίλλειου, όπως προκύπτει από τις επιγραφές που βρέθηκαν στην περιοχή. Πολλά αγγεία και πλάκες βυζαντινές φυλάσσονται στο αρχαιολογικό μουσείο της Λάρισας. Ψηφιδωτός νάρθηκας παλαιοχριστιανικής βασιλικής του 4ου ή 5ου αιώνα βρέθηκε σε ανασκαφή στο εμπορικό κέντρο της Λάρισας στην οδό Κύπρου. Κατά την τελευταία περίοδο βρέθηκαν ο βόρειος στυλοβάτης, ο βόρειος τοίχος καθώς και το τρίλοβο που οδηγεί από το νάρθηκα στον κυρίως ναό. Τα υπόλοιπα βρίσκονται κάτω από το οδόστρωμα της οδού Κύπρου. Ψηφιδωτά δάπεδα βρέθηκαν στο νάρθηκα. Τα διακοσμητικά θέματα τους είναι γεωμετρικά

¹³¹ Εκπαιδευτήρια Μ.Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ.8

¹³² Άννα Π.Αβραμέα, Η βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι το 1204, Αθήνα 1974.σελ 125

¹³³ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ.67

σχήματα, εκτός από ένα τμήμα του νάρθηκα όπου εικονίζονται δύο παγώνια. Ακόμη βρέθηκε παλαιοχριστιανικό νεκροταφείο ανατολικά του φρουρίου.¹³⁴

Το 1976 σε οικόπεδο της οδού Παπακυριαζή βρέθηκε **αστικό κτίσμα** με ψηφιδωτό δάπεδο του 7ου αιώνα όπου εικονίζεται μυθολογική σκηνή με τον Διόνυσο καθώς και άλλες μορφές που έχουν σχέση με τον θεό και την λατρεία του. Γύρω από την παράσταση αυτή υπάρχουν σκηνές κυνηγιού καθώς και προσωποποιήσεις των 4 εποχών.¹³⁵

Τέλος στη πόλη της Λάρισας βρέθηκαν ερείπια **δεξαμενής** σε ανασκαφές το 1973. Χρονολογείται στην πρώιμη παλαιοχριστιανική εποχή ή την όψιμη Ρωμαιοκρατία. Πρόκειται για ορθογώνια αίθουσα εσωτερικών διαστάσεων 16,40 X 7,50 μ, η οποία στο μέσο της Β. Πλευράς έχει μικρό τοξωτό άνοιγμα που οδηγεί σε άλλη αίθουσα. Στο δάπεδο βρέθηκαν δύο χάλκινα νομίσματα του 4ου αιώνα μ.χ καθώς και ενεπίγραφη πλάκα.¹³⁶

6. ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Το 1392-93 και αφού έχουν προηγηθεί από το 1386 αρκετές έφοδοι αρχίζει στη Θεσσαλία η διείσδυση των Οθωμανών Τούρκων, που νικούν τις ελληνικές δυνάμεις στα Τέμπη και καταλαμβάνουν πρώτα τη Λάρισα και τα Φάρσαλα και αργότερα τις άλλες θεσσαλικές πόλεις.¹³⁷

Η Λάρισα πρωτοέπεσε στα χέρια των Τούρκων το 1396. Πρώτος εισέβαλε ο σουλτάνος Βαγιαζήτ. Μετά την ήττα του Βαγιαζήτ από τον Ταμερλάνο στη φονική μάχη της Άγκυρας (1402), την αιχμαλωσία και το θάνατο του, ο εμφύλιος πόλεμος που ξέσπασε μεταξύ των διαδόχων του, έφερε στο θρόνο έναν από τους γιούς του, το Σουλεϊμάν Τσελεμπί (1403-1411). Ο τελευταίος με ειδική συνθήκη το 1403, επέστρεψε αρκετά τμήματα της Θεσσαλίας (ιδιαίτερα των ανατολικών επαρχιών) καθώς και ορισμένες άλλες περιοχές στον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Μανουήλ Παλαιολόγο.¹³⁸

Ήταν όμως μοιραίο η Λάρισα να υποκύψει οριστικά στους Τούρκους τριάντα χρόνια πριν καταληφθεί η Κωνσταντινούπολη. Το 1423 οι Τουρκικές δυνάμεις, που διοικούσε ο στρατάρχης Τουρχάν, επί σουλτάνου Μουράτ Β', ο Γαζής Τουρχάν Μπέης, κατέλαβε την Λάρισα, παρά τον απεγνωσμένο αγώνα στον οποίο είχαν κάνει οι κάτοικοι της. Μόλις οι Τούρκοι μπήκαν στην Πόλη

¹³⁴ Ν. Γιαννόπουλου, Επιγραφαί εκ Θεσσαλίας, τόμος 11, 1977, σελ. 55

¹³⁵ Δ. Θεοχάρης, Αρχαιότητες και Μνημεία Θεσσαλίας, τόμος 20, 1965, σελ. 316

¹³⁶ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 11

¹³⁷ Β. Καλλογιάννης, Λάρισα, Μάντρε Ντ' Ισραέλ, Λάρισα 1959, σελ. 28

¹³⁸ Ι. Αναστάσιος Λεονάρδος, Νεώτατης της Θεσσαλίας Χωρογραφία, εκδόσεις Ελληνικό τυπογραφείο Ευγενούς Τράτενερ και Καρολίου, 1836, σελ. 49

οι Λαρισαίοι και όσοι είχαν συγκεντρωθεί στην πόλη για την υπεράσπιση της, κατέφυγαν στον Όλυμπο και τον Κίσαβο. Εξαίρεση αποτέλεσαν εκείνοι που βρίσκονταν στο χώρο του Φρουρίου και οι οποίοι αφού προέβαλαν σθεναρή αντίσταση, αναγκάστηκαν τελικά να συνθηκολογήσουν με τους Τούρκους. Υπάρχει και μια τουρκική εκδοχή σύμφωνα με την οποία οι ευρισκόμενοι στο Φρούριο παραδόθηκαν αμαχητί, για αυτό τους δόθηκαν και κάποια προνόμια ενώ εκείνους που αντιστάθηκαν τους τιμώρησαν σκληρά.¹³⁹

Οι μεγαλύτεροι τουρκοί πληθυσμοί εγκαταστάθηκαν στη Λάρισα. Χάρη στις συστηματικές τουρκικές απογραφές που σταδιακά δημοσιεύονται τα τελευταία χρόνια, γνωρίζουμε ότι η Λάρισα το 1454 είχε 367 τουρκικές οικογένειες που κατοικούσαν σε 11 συνοικίες και μόνο 83 χριστιανικές σε μια συνοικία, που πρέπει να ήταν αυτή του Φρουρίου, διότι η Λάρισα ονομάζεται Γενί σεχίρ(Νέα πόλη) από την καινούρια που δημιούργησαν οι Τούρκοι εκτός του φρουρίου. Ο σουλτάνος αμείβοντας τον Τουρχάν για τις υπηρεσίες του παρέδωσε ολόκληρη τη Θεσσαλία. Αλλά ο Τουρχάν δεν αρκέστηκε μόνο στην κατάληψη της Λάρισας αλλά στράφηκε κατά της χριστιανικής θρησκείας, της ελληνικής γλώσσας και της ιδιοκτησίας των κατοίκων.¹⁴⁰

Αφού οι ορδές των Τούρκων προέβησαν σε πολλές άδικες πράξεις που προκάλεσαν στους Λαρισαίους φρίκη και τρόμο, μετέτρεψαν τις εκκλησίες σε τζαμιά, άρπαξαν περιουσίες και τα κτήματα των ντόπιων, με αποτέλεσμα να μεταβάλλονται αυτοί σε κολίγους και να υποχρεώνονται να καλλιεργούν τα δικά τους χωράφια για λογαριασμό των Τούρκων κατακτητών.¹⁴¹

Με το πέρασμα του χρόνου ο Ελληνικός πληθυσμός που είχε καταφύγει στα γύρω βουνά άρχισε να ξαναγυρίζει στη Λάρισα. Αλλά το χριστιανικό στοιχείο δεν μπορούσε να ευημερήσει. Η Τουρκοκρατία από την πρώτη μέρα της επιβολής της στη Θεσσαλία και ειδικότερα στη Λάρισα έγινε το φάσμα της τυραννίας και της φρίκης. Κανένας χριστιανός δεν ήταν πια κύριος της περιουσίας του και όλα τα υπάρχοντα του τα λεηλατούσαν οι Τούρκοι, οι οποίοι εδραίωναν την κυριαρχία τους στην Ελληνική γη και γίνονταν ουσιαστικοί κάτοχοι των πάντων. Έτσι ο Τουρχάν, ο κατακτητής της Λάρισας, μετά ο γιος του Ομέρ και έπειτα ο εγγονός του Χασάν, έγιναν γρήγορα κύριοι μιας τεράστιας ακίνητης περιουσίας και ζούσαν μια ζωή ηγεμονική και αλαζονική. Μάλιστα για να ποικίλουν οι εντυπώσεις γύρω στο πρόσωπο τους, σκέφτηκαν να γίνουν και ευεργέτες.¹⁴²

Ο Τουρχάν πρώτα έκτισε στη Λάρισα ένα τζαμί και ίδρυσε έξω από την πόλη μουσουλμανική σχολή. Για την καλή λειτουργία ο αφέντης της Λάρισας αφιέρωσε στα δύο αυτά

¹³⁹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ.94

¹⁴⁰ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ.37

¹⁴¹ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 38

¹⁴² Εκπαιδευτήρια Μ.Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ.10

ιδρύματα πολυάριθμα μαγαζιά, που ήταν ιδιοκτησία του, προκειμένου από τα εισοδήματά τους να συντηρούνται και να λειτουργούν το τζαμί και η ιερατική σχολή.¹⁴³

Επίσης ο Ομέρ, γιος του Τουρχάν, έκτισε στη Λάρισα και άλλο τζαμί κι το αφιέρωσε στη λατρεία του Μωάμεθ. Μετά ο Χασάν Μπέης, εγγονός του κατακτητή, έκτισε και άλλο τζαμί κοντά στη γέφυρα του Πηνειού από την πλευρά της πόλης, καταστρέφοντας ότι βυζαντινό κτίσμα υπήρχε. Τις ενέργειες και τη δράση αυτή του κατακτητή της Λάρισας και των απογόνων του, ακολούθησαν και άλλοι μπέηδες, για αυτό ολόκληρη η Θεσσαλία έγινε κτήμα τους και μοιράστηκε σε τσιφλίκια που κληρονομούσαν οι απόγονοί τους. Στη Λάρισα έμεναν πάντα οι πλουσιότεροι μπέηδες που χάρη στα πλούτη τους μπορούσαν να είναι πανίσχυροι και υπολογίσιμοι στο Σουλτάνο.¹⁴⁴

Με το πέρασμα των χρόνων η άγρια και τυρρανική τουρκοκρατία, άρχισε να απλώνει ένα τεράστιο σκοτάδι αμάθειας και τρόμου που συντελούσε στην εξαφάνιση κάθε στοιχείου πολιτισμού. Σε αντίδραση αυτής της κατάστασης και παρ' όλη την τρομοκρατία που υφίσταντο οι κάτοικοι της Λάρισας δεν έπαψαν να μεριμνούν για την θρησκεία και αργότερα την μόρφωση των παιδιών τους.¹⁴⁵

Ως προς την Εκκλησία είναι γνωστό ότι οι Τούρκοι αμέσως μετά την άλωση της Κων/πόλεως αναγνώρισαν το Πατριαρχείο και μέσω αυτού τις κατά τόπους εκκλησιαστικές αρχές, στις οποίες χορήγησαν ανεξαρτησία και ειδικές διοικητικές αρμοδιότητες επί των Χριστιανών. Επίσης αναγνώρισαν σε γενικές γραμμές την εκκλησιαστική περιουσία. Από την άλλη μεριά ίσχυε γενικότερη απαγόρευση της ίδρυσης νέων εκκλησιαστικών ιδρυμάτων και η ανακαίνιση των παλαιών απαιτούσε ειδικές άδειες από τις αρμοδιότητες δικαστικές αρχές, οι οποίες δεν χορηγούνταν πάντα με ευκολία.¹⁴⁶

Το 1490 στο μητροπολιτικό θρόνο της Λάρισας ανέβηκε ο Άγιος Βησσαρίων, στον οποίο αποδιδόταν θαυματουργή δύναμη, για το λόγο ότι καταπολέμησε και εξαφάνισε την πανούκλα που θέριζε τότε τη Λάρισα και τις άλλες θεσσαλικές πόλεις. Τον καιρό που διατέλεσε Μητροπολίτης στη Λάρισα ο Άγιος Βησσαρίων, σ' ολόκληρη την Ελλάδα είχε επιβληθεί πλήρως η Οθωμανική κυριαρχία και ο Σουλτάνος ήταν ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής. Κατά την εποχή αυτή ο Άγιος Βησσαρίων βρήκε την ευκαιρία να κοσμήσει τον ιερό ναό του Αγίου Αχίλλειου με θαυμάσιες εικόνες εξαιρετικής τέχνης και να εκτελέσει διάφορα αξιόλογα έργα κοινής ωφέλειας, όπως γέφυρες

¹⁴³ Ι. Αναστάσιος Λεονάρδος, Νεωτάτης της Θεσσαλίας Χωρογραφία, ελληνικό τυπογραφείο του Ευγενούς Τράπτηνερ και Καρολίου, 1836, σελ.58

¹⁴⁴ Θ. Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση Δήμου Λάρισας, 1996 σελ. 94

¹⁴⁵ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 38

¹⁴⁶ Β. Καλλογιάννης, Η χρυσή βίβλος του Δήμου Λαρίσης, Λάρισα 1963, σελ. 35

σ' όλα τα θεσσαλικά ποτάμια και οι ελληνικές κοινότητες, που δημιουργήθηκαν απ' αυτούς που κατέφυγαν στα βουνά, διοργανώθηκαν καλύτερα. Επί Αγίου Βησσαρίωνος η Λάρισα και η λοιπή Θεσσαλία ανυψώθηκαν ξανά από θρησκευτικής πλευράς όσο καμιά άλλη επαρχία.¹⁴⁷

Η καταπίεση και η καταδυνάστευση των Χριστιανών είχαν φθάσει στο κατακόρυφο τον 16ο αιώνα. Το 1668 εμφανίστηκε στη Λάρισα Σουλτάνος Μωάμεθ Δ' για να στρατολογήσει στρατό. Αργότερα ο Σουλτάνος στις 13 Μαρτίου 1669 ανακήρυξε στη Λάρισα αφέντη της Βλαχίας το Λαρισαίο γέροντα Αντώνιο. Σαν να μην έφθαναν τα δεινά της σκλαβιάς των κατοίκων της Λάρισας ήρθε και ο φοβερός λιμός του 1667. Από το κακό αυτό πέθαναν περίπου οι μισοί Λαρισαίοι.¹⁴⁸

Ο 17ος αιώνας άφησε τα ίχνη του στη πόλη της Λάρισας και την γύρω περιοχή. Οι συνήθειες και γνωστές επιδημίες της χολέρας, οξύτατες και συχνές λόγω του νοσηρού κλίματος στα πεδινά μέρη, λιγόστευαν δραστικά τον πληθυσμό. Το α' μισό του 18ου αιώνα χαρακτηρίζεται από μια σειρά έντονων επιδημιών και θεομηνιών (χολέρα το 1719, πλημμύρα το 1729, πείνα και θάνατο το 1742, έντονοι καταστρεπτικοί σεισμοί στη δεκαετία του 1730 και το 1743). Ο σεισμός αυτός μαζί με τις άλλες δονήσεις που ακολούθησαν γκρέμισε σπίτια, εκκλησίες και τζαμιά, σκότωσε ανθρώπους και ζώα. Η μείωση του πληθυσμού ήταν γενική. Αυτό ευνοούσε τη συγκέντρωση μεγάλων εκτάσεων γης σε Τούρκους παράγοντες της περιοχής και πολλοί δέχονται ότι τότε δημιουργήθηκαν οι συνθήκες για τη δημιουργία των μεγάλων ιδιοκτησιών (τσιφλικιών) στο κάμπο της Λάρισας.¹⁴⁹

Η ζωή των χριστιανών γινόταν συνεχώς και πιο μαρτυρική. Η Λάρισα είχε γίνει η φωλιά των πιο άγριων γενίτσαρων και στους δρόμους ξετυλίγονταν σπαρακτικές σκηνές. Ενδεικτική των συνθηκών κάτω από τις οποίες ζούσε η κοινωνία των Χριστιανών της Λάρισας είναι η εικοσιπενταετής αγωνιώδης προσπάθεια ανοικοδόμησης του ιερού ναού του Αγίου Αχίλλειου. Στις 12 Ιουνίου 1769 μαινόμενος όχλος Τούρκων, πλημμυρισμένος από άγριο φανατισμό, τον έκαψε και μετά τον γκρέμισε. Έπειτα από την άδεια που δόθηκε χάρη στη μέριμνα και τις ενέργειες του Μητροπολίτη Λάρισας Διονυσίου του Καλλιάρχου, οι Λαρισαίοι έβαλαν τα θεμέλια στις 5 Μαρτίου 1974 και δούλευαν συνέχεια 36 μέρες. Το χτίσιμο της εκκλησίας τελείωσε στις 9 το βράδυ της Μεγάλης Παρασκευής. Το Σάββατο έγινε η λειτουργία της Αναστάσεως με τον Μητροπολίτη Διονύσιο τον Καλλιάρχη και με την συμμετοχή όλων των χριστιανών. Ο Μητροπολίτης έκτισε και το Ελληνικό Σχολείο στα Ταμπάκικα (Αμπελόκηπους) που απέκτησε μια εξαιρετική και πλούσια βιβλιοθήκη.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/10

¹⁴⁸ Ο.π σελ. 1/11

¹⁴⁹ Δήμος Λάρισας, Παρελθόν, παρόν και μέλλον, έκδοση Δήμου Λάρισας 1966, σελ. 94

¹⁵⁰ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 42

Την περίοδο αυτή λειτούργησαν καλά σχολεία με ικανούς δασκάλους και αξιόλογες εκδόσεις, πρωτοποριακές για την εποχή τους. Ο Λαρισαίος Αλέξανδρος Ελλάδιος έγραψε το περίφημο σύγγραμμα «Περί της παρούσης καταστάσεως της Ελληνικής Εκκλησίας», που έκανε εξαιρετική εντύπωση σε όλη την Ευρώπη καθώς επίσης την «ελληνική Γραμματική» με το σύστημα των ερωταποκρίσεων.¹⁵¹

Δεν έφταναν όμως στη Λάρισα οι εγκατεστημένη Τούρκοι τύραννοι, το 1779 κατέβηκε από τις Σέρρες ο Καπουδάν Χασάν Πασάς, που έκανε πολλές συλλήψεις, διώξεις και σφαγές Λαρισαίων χριστιανών. Πέρα από αυτά τα εγκλήματα οι Τούρκοι απαγόρεψαν το χτίσιμο και τις επισκευές εκκλησιών και αφαιρούσαν από τις εκκλησίες τους σταυρούς.¹⁵²

Στις 28 Αυγούστου 1781 έπληξε τη Λάρισα ένας ακόμη καταστρεπτικός σεισμός. Εκτός από τις καταρρεύσεις τζαμιών και άλλων κτιρίων σημειώθηκαν και πολλές πυρκαγιές που προξένησαν μεγάλες ζημιές.¹⁵³

Δέκα χρόνια περίπου μετά τον σεισμό, το 1793, και κατά το χρονικό διάστημα από τις αρχές Απριλίου μέχρι τις αρχές Ιουλίου, οι Λαρισαίοι υπέφεραν ξανά από λιμό, λόγω της αφορίας της προηγούμενης χρονιάς.¹⁵⁴

Στη Θεσσαλία το 1786 έκανε την εμφάνιση του ο Αλή πασάς με τέσσερεις χιλιάδες Αρβανίτες. Οι Λαρισαίοι έκαναν στον Αλή Πασά μια καλή υποδοχή. Κατά το διάστημα παραμονής του στη Λάρισα μπόρεσε να ,δαμάσει όχι μόνο τους Τούρκους αλλά και τους Γενίτσαρους και ους Σπαχήδες. Πολύ σύντομα όμως λόγω της απληστίας του και της πλεονεξίας του άρπαζε και ο ίδιος τις περιουσίες των χριστιανών και απέκτησε μια τεράστια περιουσία, που αποτελούνταν από 935 τσιφλίκια στο Ακ Σαράι, τη Μπάκραϊνα, το Κιλελέρ, το Μακρυχώρι, το Καραλάρ, τα Νιάματα, τη Χασάμπαλη, το Νεμπεγλέρ, την Τσουξιανή, το Καστρί, τη Γιάννουλη, τα Δένδρα, την Αιγάνη, το Λασποχώρι, τον Πυργετό.¹⁵⁵

Το 1811 ο Βελή Πασάς, γιος του Αλή, διορίστηκε Πασάς της Θεσσαλίας. Και αυτός τιμώρησε σκληρά τους Γενιτσάρους της Λάρισας και απάλλαξε τους κατοίκους από τις πιέσεις και τις αρπαγές. Μαζί με τον Βελλή ήρθε στη Λάρισα και ο περίφημος ιατροφιλόσοφος Ιωάννης

¹⁵¹ Δ. Χατζηγιάννης, Από την ιστορία της Λαρίσης, εκδόσεις Ιστορικής και λαογραφικής εταιρείας των Θεσσαλών, Αθήνα 1951, σελ. 35

¹⁵² Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 44

¹⁵³ Ο.π σελ. 45

¹⁵⁴ Ο.π σελ. 44

¹⁵⁵ Θεσσαλικό Ημερολόγιο, Αφιέρωμα στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο, τόμος 31^{ος}, Λάρισα 1997, σελ.5

Βηλαράς. Κατά την παραμονή του στη Λάρισα ο Βελή Πασάς παντρεύτηκε την κόρη της πλούσιας Λαρισαίας Νετζίπ Μπέινας και έμεινε στο ακ Σαράι (λευκό ανάκτορο).¹⁵⁶

Επί Βελή Πασά η Λάρισα δοκιμάστηκε από μια θεομηνία που έπληξε την πόλη δυο μέρες συνεχώς. Η Λάρισα κατακλύστηκε κυριολεκτικά από τα νερά της βροχής. Το μεγαλύτερο όμως πλήγμα το έπαθαν οι Λαρισαίοι το 1813, όταν στη πόλη έπεσε πανούκλα, με αποτέλεσμα η θνησιμότητα να φτάσει στο κατακόρυφο.¹⁵⁷

Στη Λάρισα όπως και σε ολόκληρη τη Θεσσαλία συνεχιζόταν εν τω μεταξύ η επέκταση του Αλή Πασά. Γι' αυτά οι Λαρισαίοι Οθωμανοί έστειλαν επιτροπή στα Γιάννενα γνωστοποιώντας την διαγωγή του Πασά και ζητώντας να ληφθούν μέτρα. Όταν λοιπόν ο Σουλτάνος κήρυξε τον πόλεμο κατά του Πασά των Ιωαννίνων, ο Αλής άρχισε να συγκεντρώνει μεγάλες δυνάμεις στη Λάρισα, η οποία τηρούσε εχθρική στάση απέναντι του.¹⁵⁸

Όμως ενώ οι Τούρκοι ασχολούνταν με το αλληλοφάγωμα τους, οι χριστιανοί της Λάρισας και της περιοχής, άρχισαν να προετοιμάζουν την εξέγερση για την αποτίναξη της τυρρηνικής δουλείας. Με την έκρηξη της επανάστασης του 1821, η Λάρισα έγινε κέντρο συγκεντρώσεως όλων των διαθέσεων τούρκικων δυνάμεων. Μεγαλύτερη κίνηση παρατηρήθηκε στη Λάρισα τη δεύτερη χρονιά της επανάστασης. Την άνοιξη του 1822 στη πόλη επικρατούσε διαρκώς πολεμική κίνηση και στρατοκρατία. Δύναμη από 24000 στρατιώτες και 6000 ιππείς με το απαραίτητο πολεμικό υλικό συγκεντρώθηκαν στη Λάρισα, με επικεφαλής το Βεζίρη της Λάρισας Μαχμούτ Πασά Δράμαλη. Η στρατιά του Δράμαλη ξεκίνησε από τη Λάρισα για να εξοντωθεί, όπως είναι γνωστό στα Δερβενάκια.¹⁵⁹

Η συγκέντρωση των σιτηρών για τις ανάγκες του στρατού των Τούρκων, έφερε την πείνα και την ακρίβεια. Οι τούρκοι μετά την πτώση της οικογένειας του Αλή (1822) αναθάρρησαν και άρχισαν τις ίδιες συμπεριφορές. Καρατομήσεις λαϊκών και ιερωμένων, πωλήσεις σκλάβων στο παζάρι, λεηλασίες ναών και μονών, μετατροπή του Αγ. Αχιλλείου σε αποθήκη πυρίτιδας και όπλων, στις 12 Ιουνίου 1822 καθώς και τον Απρίλιο του 1827 είναι κάποια δείγματα της νέας κατάστασης. Αργότερα και κατά το έτος 1829, οι Τούρκοι επιδιόρθωσαν την λεγομένη περιφερειακή τάφρο και τα χαντάκια που είχαν ανοίξει οι Χριστιανοί το 1811. Ταυτόχρονα περιέφραξαν την πόλη μπροστά από την τάφρο, που χρησίμευε να προστατεύει τη Λάρισα από τα νερά της βροχής και να τα

¹⁵⁶ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 46

¹⁵⁷ Ο.π σελ.46

¹⁵⁸ Ο.π σελ.51

¹⁵⁹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ.95

διοχετεύει στο Πηνειό. Στη περιφραγμένη πόλη έμπαινε κανείς από τις μεγάλες πύλες που οι Τούρκοι έφτιαξαν στις εισόδους της πόλης.¹⁶⁰

Ενώ η ζωή των Λαρισαίων κυλούσε κάπως ήσυχα, το 1848 έπληξε τη Λάρισα χολέρα και μάλιστα σε μεγάλη κλίμακα, με πάρα πολλά θύματα. Οι πολυάριθμοι θάνατοι που σημειώθηκαν, ανάγκασαν πολλούς Λαρισαίους να εγκαταλείψουν την πόλη και να καταφύγουν στα χωριά των γύρω βουνών της Λάρισας.

Η επανάσταση στον Όλυμπο, στη Μαγνησία, στα Άγραφα και στον Ασπροπόταμο δεν έφερε την απελευθέρωση της Λάρισας. Η ζωή θα ήταν ανυπόφορη, αν με την επέμβαση των μεγάλων δυνάμεων δεν υποχρεωνόταν, τυπικά έστω, η Πύλη να παραχωρήσει ισονομία, ισοπολιτεία και το σύστημα των διακρίσεων λόγω του θρησκευματος. Αν και στη πράξη ελάχιστα εφαρμόστηκε το λεγόμενο Τανζιμάτ, αρκετοί χριστιανοί επωφεληθήκαν από τη σχετική ηρεμία και άρχισαν να συγκροτούν κάποιες δικές τους ιδιοκτησίες. Σταδιακά άρχισε να κινείται η οικονομία και η ζωή της πόλης να αναζωογονείται.¹⁶¹

Η ελληνική κοινότητα της Λάρισας μεγαλώνει και οργανώνεται και δεν περιορίζεται στα όρια μόνο των παλιών συνοικιών. Εισχωρούν και στις τούρκικες συνοικίες ή επεκτείνονται στις παρυφές τους. Οι χριστιανοί που κατοικούσαν στη Λάρισα κάτω από τον τούρκικο ζυγό, έμεναν σε έξι χωριστές συνοικίες, που ονομάζονταν: Τρανός Μαχαλάς, Ταμπάκικα, Σουφλάρια, Παράσχου, Αρναούτ και Πέρα Μαχαλάς. Η κάθε συνοικία κατά τα τελευταία χρόνια της σκλαβιάς είχε και την δική της εκκλησία. Ο Τρανός Μαχαλάς που περιλάμβανε το χώρο του Φρουρίου και το κέντρο της πόλης εκκλησιάζονταν στον Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Αχίλλειου.¹⁶²

Στα Ταμπάκικα (τους σημερινούς Αμπελόκηπους) το 1880-81 ανεγέρθηκε ο ναός της Ζωοδόχου Πηγής. Η εκκλησία κτίστηκε στο σημείο που κατά το 1877 βρέθηκε η εικόνα της Υπεραγίας Θεοτόκου. Η ανέγερση έγινε με τη συνδρομή των Λαρισαίων χριστιανών και των κατοίκων της περιοχής.¹⁶³

Η συνοικία των Σουφλαρίων είχε το ναό των Αγίων Σαράντα Μαρτύρων, που κτίστηκε το 1862-66. Πριν όμως κτιστεί η εκκλησία, υπήρχε στη συνοικία αυτή υπήρχε ένα παρεκκλήσι, που το έλεγαν Μετόχι και διατηρούσε πολλά κελιά. Το μετόχι αυτό λέγεται ότι υπαγόταν στο μοναστήρι των Αγίων Σαράντα του Ξηροπόταμου του Αγίου Όρους.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/14

¹⁶¹ Ο.π σελ.1/14

¹⁶² Δήμος Λάρισας, Παρελθόν, παρόν και μέλλον, έκδοση Δήμου Λάρισας 1966, σελ. 96

¹⁶³ Ο.π σελ.97

¹⁶⁴ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 54

Κατά μια παράδοση οι Τούρκοι επιχείρησαν να κτίσουν κοντά στο μετόχι και τον κεντρικό δρόμο των Σουφλαρίων, Τζαμί. Αλλά αν και το έκτισαν με πέτρες και με καλά υλικά, αυτό έπεσε. Το ίδιο έγινε και όταν το έχτισαν με τούβλα. Λέγεται επίσης ότι στο χώρο αυτό εμφανιζόταν ένα μυστηριώδης γηραιό άτομο που εξαφανιζόταν αμέσως. Τελικά οι Τούρκοι αναγκάστηκαν να φτιάξουν το τζαμί με ξύλα, γι' αυτό και ονομάστηκε «Ταχτά τζαμί». Αργότερα οι χριστιανοί έκτισαν στο σημερινό σημείο τον ναό των Αγίων Σαράντα Μαρτύρων με εράνους σε χρήματα και είδος.¹⁶⁵

Η συνοικία Παράσχου είχε την εκκλησία του Αγίου Νικολάου, που κτίστηκε το 1857. Μέχρι τότε οι κάτοικοι της συνοικίας αυτής εκκλησιάζονταν στο παρεκκλήσι του Αγίου Αθανασίου.¹⁶⁶

Στη συνοικία Αρναούτ βρισκόταν η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου που κτίστηκε το 1869. Η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου ανοικοδομήθηκε το 1925 από τα θεμέλια, αλλά καταστράφηκε τελείως με το μεγάλο σεισμό της 1^{ης} Μαρτίου 1941.¹⁶⁷

Μια ακόμη εκκλησία βρισκόταν στον Πέρα Μαχαλά, του Αγίου Χαραλάμπους που πυρπολήθηκε από τους Τούρκους κατά τον πόλεμο του 97. Ο ναός αυτός ξανακτίστηκε στο σημερινό χώρο το 1901-1902 με χρήματα που δόθηκαν από το κληροδόστημα Ανδρ. Συγγρού.¹⁶⁸

Λίγοι από τους Οθωμανούς κρατούν μεγάλες ιδιοκτησίες. Οι περισσότεροι τις πωλούν ή τις νοικιάζουν σε Έλληνες και απολαμβάνουν τα κέρδη τους μακριά από τη Λάρισα, στην Κωνσταντινούπολη. Η δεύτερη μεγάλη εξέγερση των Θεσσαλών του 1854 στα πλαίσια του κριμαϊκού πολέμου, ελάχιστα επηρεάζει την περιοχή της Λάρισας. Ωστόσο, στα χρόνια που ακολούθησαν και λίγο πριν την εξέγερση του 1877-1878, θα απλώσει τις ρίζες του το φαινόμενο της συγκέντρωσης, με μεγάλες αγορές, ιδιοκτησιών (τσιφλικιών) των Τούρκων από Έλληνες της διασποράς, εγκατεστημένους στην Κωνσταντινούπολη ή στις παραδουνάβιες ηγεμονίες. Είναι το προοίμιο των γρήγορων και ληστρικών αγορών που έγιναν στην περίοδο των ετών 188 -1881 και αργότερα, δημιουργώντας έτσι το Αγροτικό ζήτημα της Θεσσαλίας.¹⁶⁹

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΤΣΙΦΛΙΚΙΩΝ: Στους αιώνες της παρακμής (17^{ος} και 18^{ος} αι.) οι πρώην τιμαριούχοι Τούρκοι, αλλά και Έλληνες Χριστιανοί, άρχισαν να αγοράζουν εκτάσεις γης και να τις προσθέτουν στις δικές τους, δημιουργώντας έτσι τα τσιφλίκια. Στους κατόχους των

¹⁶⁵ Ο.π σελ.54

¹⁶⁶ Ο.π σελ.54

¹⁶⁷ Ο.π σελ.54

¹⁶⁸ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 54

¹⁶⁹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/14

τσιφλικιών συγκεντρώθηκε οικονομική και πολιτική δύναμη. Οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης των κολίγων, συνετέλεσαν στην εγκατάλειψη του θεσσαλικού κάμπου.¹⁷⁰

6.1 Η ΕΚΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Η Λάρισα παρουσίαζε τη δομή μιας τυπικής οθωμανικής πόλης. Η σταδιακή οικιστική της ανάπτυξη προσαρμόστηκε στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, ακολουθώντας τις κύριες εμπορικές οδούς που διέρχονταν από αυτή με προορισμό τη Θεσσαλονίκη και την Κωνσταντινούπολη, την Αγιά και το Βόλο, τα Φάρσαλα, την Καρδίτσα, τα Τρίκαλα, τον Τύρναβο, την Ελασσόνα, την Κοζάνη και το Μοναστήρι.¹⁷¹

Δεν είναι γνωστή η ακριβής έκταση που καταλάμβανε η πόλη πριν από την περίοδο του 19^{ου} αιώνα, από την οποία σώζονται οι δύο πολύτιμοι χάρτες του 1827/8 και του 1880.

Η Λάρισα παρέμενε ατείχιστη από το 1423 έως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Σαφή όρια και περίγραμμα απέκτησε μόλις στα 1827/8 όταν με σχέδια του μηχανικού Χαλήλ Μπέη κατασκευάστηκε στη νότια και ανατολική πλευρά – προς την πεδιάδα - ένα ευρύχωρο προμαχωνικό μέτωπο, με βαθιά εξωτερική τάφρο που κατέληγε στους δύο βραχίονες του Πηνειού, πέντε κύριες πύλες και μικρότερες πυλίδες ανοίγονταν στο πάχος του προμαχωνικού μετώπου, συνδέοντας την πόλη με την ύπαιθρο της και τα σημαντικότερα αστικά κέντρα της Θεσσαλίας (Τρίκαλα, Καρδίτσα, Φάρσαλα, Βόλο, Αγιά, Τύρναβο και Ελασσόνα).¹⁷²

Μέσα στα όρια που δημιουργούσε η οχυρωματική γραμμή του 1827/8, καθώς και η κοίτη του Πηνειού (στα βόρεια και στα δυτικά), απλωνόταν το μεγαλύτερο τμήμα της πόλης, ενώ ένα μικρότερο τμήμα της – μια συνοικία – εκτεινόταν στην αριστερή όχθη του ποταμού, στα βορειοδυτικά της πόλης, τα δύο τμήματα επικοινωνούσαν μεταξύ τους με τη μεγάλη λιθόκτιστη γέφυρα που συνέδεε τις δύο όχθες του ποταμού.¹⁷³

Η χωρολειτουργική οργάνωση της πόλης παρουσίαζε μια περιοχή κατοικιών στο νότιο, στο ανατολικό και στο δυτικό τμήμα της, και δυο διακεκριμένα υπόκεντρα στο βόρειο – βορειοδυτικό, που συγκροτούσαν τον οικιστικό πυρήνα της :

Α. το διοικητικό κέντρο (περιοχή της σημερινής Κεντρικής πλατείας Μιχ. Σάπκα)

¹⁷⁰ Λ.Αρσενίος, Η Θεσσαλία στην Τουρκοκρατία, Αθήνα 1984, σελ.27

¹⁷¹ Θ. Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση Δήμου Λάρισας, 1996, σελ.94

¹⁷² Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.94

¹⁷³ Ο.π σελ.95

Β. το οικονομικό και εμπορικό κέντρο, εγκατεστημένο στην ανατολική και νοτιοανατολική πλευρά του λόφου της αρχαίας ακρόπολης, όπου βρισκόταν το μπεζεστένι, ο χώρος της εβδομαδιαίας υπαίθριας αγοράς και η μεγάλη μόνιμη αγορά της πόλης.¹⁷⁴

Ακόμη έχει αποκαλυφθεί και η ύπαρξη ενός συμπλέγματος κτιρίων (βακουφίων) ,στο κεντρικό τμήμα της πόλης με λατρευτικό, κοινωνικό, και οικονομικό χαρακτήρα (τζαμιά, τεμένη, σχολεία, ιερατικές σχολές, φτωχοκομεία, κ.α).¹⁷⁵

Από το κέντρο της πόλης απλώνονταν ακτινωτά προς τις άκρες, επάνω σε χαμηλό λοφώδες έδαφος, οι διάφορες συνοικίες ή μαχαλάδες, στις οποίες ήταν εγκατεστημένα τα μέλη των θρησκευτικών κοινοτήτων. Τα όρια των συνοικιών ήταν σαφή (ρεματιές, κενοί χώροι, μαντρότοιχοι οικιών) ενώ το μόνο συνδετικό τους στοιχείο αποτελούσε η μεγάλη αγορά.¹⁷⁶

Στο βόρειο τμήμα της πόλης υψωνόταν ο γήλοφος της αρχαίας ακρόπολης, ο οποίος καλυπτόταν με οικοδομές σε μεγάλη του έκταση: στο δυτικό τμήμα του απλωνόταν η χριστιανική συνοικία Τρανός Μαχαλάς, ενώ στο νότιο και νοτιοανατολικό βρισκόταν τα καταστήματα της μεγάλης αγοράς. Ακάλυπτα ήταν ορισμένα μόνο τμήματα στην κορυφή του λόφου και στη βόρεια πλευρά του, όπου υπάρχει απότομη κατωφέρεια.¹⁷⁷

Οι όποιες αλλαγές στη μορφή και στην έκταση της πόλης που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα περιορίστηκαν στη σταδιακή οικοδόμηση των κενών χώρων και των αγρών, στην πύκνωση της δόμησης και στην ανέγερση λιγοστών μεγάλοπρεπων κτιρίων. Κυρίαρχο στοιχείο της πόλης ήταν η πελαργοί, "λεϊλέκ" στα τουρκικά, που περπατούσαν άφοβα, σε μεγάλο αριθμό, μέσα στην πόλη. Οι Τούρκοι θεωρούσαν ιερά αυτά τα πουλιά και δεν τα πείραζαν.¹⁷⁸

♦ ΚΕΝΟΙ ΧΩΡΟΙ

Μέσα στην έκταση που περιέκλειε η οχύρωση του 1827/8 περιλαμβανόταν μεγάλοι κενοί χώροι, αγροί, βοσκότοποι και εκτεταμένα νεκροταφεία που απλώνονταν κυρίως στις άκρες της πόλης, αλλά ακόμη και μεταξύ των συνοικιών της. Το 1827 υπήρχε μια εκτεταμένη λωρίδα γης σε

¹⁷⁴ Ο.π σελ.95

¹⁷⁵ Ι. Αναστάσιος Λεονάρδος, Νεωτάτης της Θεσσαλίας Χωρογραφία, ελληνικό τυπογραφείο του Ευγενούς Τράττνερ και Καρολίου, 1836, σελ.65

¹⁷⁶ Ο.π σελ.66

¹⁷⁷ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 97

¹⁷⁸ Ο.π σελ.97

όλη σχεδόν την έκταση κατά μήκος της οχυρωματικής γραμμής, από τη βορειοανατολική έως τη νοτιοδυτική άκρη της και, από εκεί, ως τα Σάλια, όπου υπήρχε ένας αγρός. Το 1880 η ίδια ζώνη αρχίζει από τη βορειοανατολική άκρη, κοντά στο Μοχτάρ Τζαμί και εκτείνεται προς τα νότια έως την Πύλη Κωνσταντινουπόλεως.¹⁷⁹

Νοτιότερα και ως την Πύλη Βόλου, η ζώνη διαπλατύνεται πολύ, φθάνοντας προς τα δυτικά έως τις σημερινούς οδούς Γ. Σεφέρη και Κ. Παπαρρηγόπουλου. Στο τμήμα αυτό και συγκεκριμένα στη θέση που κατέχουν σήμερα το Ορφανοτροφείο και το διδακτήριο του 2^{ου} Γυμνασίου υπήρχε ένα από τα μεγαλύτερα μουσουλμανικά νεκροταφεία της πόλης. Προς τα νοτιοδυτικά της πύλης του Βόλου, η ζώνη στενεύει και περιορίζεται μεταξύ της οχύρωσης και της σημερινής οδού Βυζαντίου, που αποτελούσε το ανατολικό όριο της μουσουλμανικής συνοικίας Ατάλας. Προς τα δυτικά υπήρχε ένας μεγαλύτερος αγρός ο οποίος εκτείνονταν από το Τελελί Καβάκ Τζεμαστί έως την Πύλη Φαρσάλων και μεταξύ της οχύρωσης και της περιοχής Σεχαλύ. Μετά την πύλη των Φαρσάλων, η ζώνη εκτεινόταν προς τα δυτικά μεταξύ της συνοικίας του Παράσχου και της οχυρωματικής γραμμής. Δυτικότερα της σημερινής οδού Ανθ. Γαζή και έως την Πύλη Τρικάλων, η ζώνη διαπλατύνεται και πάλι φθάνοντας προς τα βόρεια έως την οδό Ηπείρου. Από το τμήμα αυτό περνούσε το ρέμα Κουρουλντού (Ξεριάς), που διέσχισε το δυτικό τμήμα της πόλης χρησιμεύονται και ως οχετός ακάθαρτων λυμάτων.¹⁸⁰

Κενοί χώροι περιέβαλαν και τη συνοικία Ταμπάκικα που βρισκόταν στο βόρειο τμήμα της πόλης. Μεταξύ των κενών χώρων υπάρχει και ένα λιβάδι και βορειότερα οι εκτεταμένες παραποτάμιες Άμπελοι της συνοικίας. Κενοί χώροι υπήρχαν επίσης μεταξύ των συνοικιών στο εσωτερικό της πόλης: ένας μεγάλος αγρός στην περιοχή της συνοικίας Σουφλάρ, στο βορειοανατολικό τμήμα της πόλης. Δυτικότερα στην περιοχή που περικλείεται από τις οδούς 31^{ης} Αυγούστου (Οδός Κωνσταντινουπόλεως), Λορέντζου Μαβίλη (Οδός Σαλή Αγά), Νίκης και Ερυθρού Σταυρού βρισκόταν ο γνωστός Κήπος Κενάν Μπέη.¹⁸¹

Στο κεντρικό επίσης τμήμα της πόλης και συγκεκριμένα στην περιοχή των χριστιανικών και μουσουλμανικών νεκροταφείων της συνοικίας Παράσχου υπήρχε ένας εκτεταμένος βοσκότοπος (Μεραλίκ).

¹⁷⁹ Ο.π σελ.97

¹⁸⁰ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 98

¹⁸¹ Ο.π σελ.98

Ακάλυπτοι χώροι υπήρχαν και στην κορυφή της ακρόπολης, ενώ μικρότερες κενές εκτάσεις βρισκόταν και σε διάφορα άλλα σημεία της πόλης.¹⁸²

Οι περισσότεροι κενοί χώροι το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα καλύφθηκαν σταδιακά από οικοδομές και ιδιαίτερα μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Μικρά τμήματα τους διατηρούνται έως σήμερα στους παραποτάμιους δενδρόκηπους καθώς και στους κήπους του Ορφανοτροφείου του ναού του Αγ. Αντωνίου και του 404 Στρατιωτικού Νοσοκομείου.¹⁸³

♦ ΟΔΟΙ

Καθώς η πόλη επεκτεινόταν κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, διεισδύοντας στην περιβάλλουσα αυτή πεδινή ύπαιθρο, ο πολεοδομικός της ιστός αναπτυσσόταν αυθόρμητα σε ένα δαιδαλώδες σύστημα, με σαφή όρια κατά το 19^ο αιώνα την κοίτη του Πηνειού στα βόρεια και τα δυτικά, και το προμαχωνικό μέτωπο στα νότια και τα ανατολικά.¹⁸⁴

Οι περισσότερες οδοί της πόλης ήταν στενές και βρώμικες, ιδιαίτερα στην περιοχή των αγορών, ενώ αρκετές ήταν λιθόστρωτες όπως και οι χωματόδρομοι, έτσι και αυτές γέμιζαν σκόνη και λάσπη το χειμώνα που ανάγκαζε τους κατοίκους να χρησιμοποιούν ψηλές μπότες και φτυάρια. Πολλές επίσης από τις περιφερειακές οδούς ήταν εκτεθειμένες στις πλημμύρες του Πηνειού.¹⁸⁵

Οι οδοί την εποχή της τουρκοκρατίας δεν ακολουθούν κανονικές γεωμετρικές χαράξεις, αλλά αναπτύσσονται σε ένα πυκνό και ανοργάνωτο σύστημα, χωρίς κάποιο συγκεκριμένο θεωρητικό κέντρο. Οι κυριότερες οδικές αρτηρίες οδηγούσαν στις πέντε πύλες του προμαχωνικού μετώπου και σε ισάριθμες γέφυρες επάνω από την περιφερειακή τάφρο και τον Πηνειό.¹⁸⁶

Αρκετές οδοί έφεραν ονόματα, τα οποία δήλωναν είτε ένα κτίριο που βρισκόταν σε αυτές (Καραμπάς Τεκεσί Σοκάκι, Αληανάλι Τεκέ-Σοκάκι, Κουτσούκ Χαμάμ Τζιάντε) είτε έκτισε ένα παρόμοιο κτίριο ή κατοικούσε κάπου εκεί κοντά (Αλί Σακά, Ιμπραήμ Αγά, Μουφτή Εφέντη, Σαλή Αγά, Χατζή Εφέντη). Σε οδούς της μεγάλης αγοράς, όπου ήταν συγκεντρωμένα καταστήματα μιας συντεχνίας πωλητών ή τεχνιτών ενός ορισμένου επαγγέλματος, δινόταν συνήθως το όνομα τους ή

¹⁸² Λ.Αρσένιος, Η Θεσσαλία στην Τουρκοκρατία, Αθήνα 1984, σελ 35

¹⁸³ Ο.π σελ.63

¹⁸⁴ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 100

¹⁸⁵ Ο.π σελ.100

¹⁸⁶ Ο.π σελ.101

το όνομα του εμπορεύματος το οποίο παρήγαγαν ή διακινούσαν (Αραμπατζίδικα, Σαράτσικα, Τσιλινκιρλέρ, Χασαπλάρ Σοκάκι).¹⁸⁷

Η μεγάλη, σχεδόν ευθύγραμμη οδός Χατζή Χουσεΐν Πασά – η οποία ταυτίζεται με την σημερινά οδό Κύπρου και την προς τα ανατολικά επέκτασή της, την οδό Νικηταρά – αποτελούσε βασικό οδικό άξονα της πόλης: άρχιζε στα δυτικά από την εβραϊκή συνοικία (Εβραϊκά) και διαπερνούσε το κέντρο της πόλης στην περιοχή του Διοικητηρίου (Δικαστήρια) και της μεγάλης αγοράς. Διερχόταν στη συνέχεια από την άκρη των συνοικιών Νταραλκού και Ομέρ Βέη και κατέληγε ανατολικά στο Καραγάτς Σοκάκι (Οδός Μιχ. Χρυσόχοου).¹⁸⁸

Μια άλλη κεντρική οδός, η οποία ταυτίζεται με τη σημερινή Ελ. Βενιζέλου, άρχιζε από τη γέφυρα του Πηνειού στο βορειοδυτικό τμήμα της πόλης, διέσχιζε την περιοχή της μεγάλης αγοράς, διερχόταν μπροστά από το δημαρχείο και κατέληγε στο βορειοανατολικό τμήμα της πόλης, όπου βρισκόταν η συνοικία των Τσιγγάνων. Βασικοί οδικοί άξονες αποτελούσαν επίσης οι μεγάλες ευθύγραμμες οδοί που οδηγούσαν από το κέντρο της πόλης προς τις πέντε πύλες του προμαχωνικού μετώπου: Πύλη Κωνσταντινουπόλεως ή Αγιάς, Πύλη Βόλου, Πύλη Φαρσάλων, Πύλη Τρικάλων και Πύλη Τυρνάβου.¹⁸⁹

Κύριες οδικές αρτηρίες αποτελούσαν ακόμη οι οδοί που συνέδεαν μεταξύ τους τις περισσότερες συνοικίες, διασχίζοντας την πόλη από τα ανατολικά προς τα δυτικά. Παρακάτω παρατίθεται ένας κατάλογος οδών που ταυτίζονται με οδούς της σύγχρονης πόλης.

1. **Οδός Αληαναλί Τεκέ:** Η οδός με το δυσερμήνευτο όνομα Αλααναλί Τεκέ βρισκόταν στο κεντρικό τμήμα της πόλης. Ταυτίζεται με το τμήμα της οδού Αλ. Παναγούλη, το οποίο βρίσκεται μεταξύ των οδών Κύπρου και Αδ. Κοραή.¹⁹⁰
2. **Οδός Αλί Σακά:** Η οδός Αλί Σακά βρισκόταν στο κεντρικό τμήμα της πόλης και ταυτίζεται με το τμήμα της οδού 28^{ης} Οκτωβρίου, το οποίο βρίσκεται μεταξύ των οδών Αδ. Κοραή και Νικ. Μανδηλαρά.¹⁹¹
3. **Αραμπατζίδικα:** Τα Αραμπατζίδικα (=Καροποιεία) βρισκόταν στο βορειοδυτικό τμήμα της πόλης, κοντά στη γέφυρα του Πηνειού. Στην οδό αυτή ήταν εγκατεστημένοι οι τεχνίτες οι ειδικευμένοι στην κατασκευή και επισκευή των ιππηλατών φορτηγών αμαξών των γνωστών

¹⁸⁷ Ο.π σελ.100

¹⁸⁸ Ο.π σελ. 100

¹⁸⁹ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 101

¹⁹⁰ Ο.π σελ.101

¹⁹¹ Ο.π σελ.102

αραμπάδων. Στη θέση της οδού, η οποία σήμερα έχει καταργηθεί, βρίσκεται η μικρά Πλατεία Τάκη Γαργαλιάνου.¹⁹²

4. **Οδός Ασίκ Μαχμούτ:** Το αδιέξοδο Ασίκ Μαχμούτ βρισκόταν στο νότιο τμήμα της πόλης και συγκεκριμένα στην περιοχή της συμβολής των οδών Νικ. Μανδηλαρά και Αλ. Παναγούλη.¹⁹³
5. **Οδός Αχτσελί:** Η οδός Αχτσελί αναφέρεται σε σχέση με τη συνοικία Χατουντζού Τζετίτ, γνωστότερη και ως Γενί Χατουντζούκ. Οφείλει το όνομα της στο ομώνυμο Ακτσελή-ζαντέ Αχμέτ Αγά τζαμί, το οποίο βρισκόταν κοντά στη συμβολή των οδών Αλ. Υψηλάντου και Νικ. Μανδηλαρά. Με την Αλ. Υψηλάντου φαίνεται ότι ταυτίζεται η οδός Αχτσελί.¹⁹⁴
6. **Οδός Γιουμπρούκ:** Η οδός Γιουμπρούκ βρισκόταν στην περιοχή της εβραϊκής συνοικίας, στο κεντρικό τμήμα της πόλης. Ταυτίζεται με την οδό Σκ.Σούτσου.¹⁹⁵
7. **Οδός Ζερτελή:** Η οδός Ζερτελή σχετίζεται με τη συνοικία Σουφλάρ. Παραμένει αταύτιστη με κάποια σημερινή οδό.¹⁹⁶
8. **Οδός Ζουρναλί:** Η οδός Ζουρναλί βρισκόταν στο ανατολικό τμήμα της Λάρισας και ταυτίζεται με τον οδό Ικάρων.¹⁹⁷
9. **Οδός Ιμπραήμ Αγά:** Η οδός Ιμπραήμ Αγά βρισκόταν στο κεντρικό τμήμα της πόλης και συγκεκριμένα στην περιοχή μεταξύ των οδών Κων. Κούμα, Φρ. Ρούσβελτ (οδός Μετζητιέ), Ιω. Παπακυριαζή και Αλ. Παναγούλη.¹⁹⁸
10. **Οδός Καραγάτς:** Η οδός Καραγάτς βρισκόταν στην ομώνυμη συνοικία στο ανατολικό τμήμα της πόλης. Ταυτίζεται με την οδό Μιχ. Χρυσόχου.¹⁹⁹
11. **Οδός Καραμπάς Τεκεσί:** Η οδός Καραμπάς Τεκεσί εκτιμάται ότι βρισκόταν στο νοτιοανατολικό τομέα της Λάρισας. Ένα τμήμα της ταυτίζεται με την οδό Κομνηνών (το υπόλοιπο έχει καταργηθεί).²⁰⁰
12. **Οδός Κουγιού:** Η οδός Κουγιού σχετίζεται με τη συνοικία Χατουντζού Τζετίτ αλλά παραμένει αταύτιστη.²⁰¹

¹⁹² Ο.π σελ 102

¹⁹³ Ο.π σελ. 102

¹⁹⁴ Ο.π σελ.102

¹⁹⁵ Ο.π σελ.103

¹⁹⁶ Ο.π σελ.103

¹⁹⁷ Ο.π σελ.103

¹⁹⁸ Ο.π σελ.103

¹⁹⁹ Ο.π σελ.103

²⁰⁰ Ο.π σελ.103

²⁰¹ Ο.π σελ.103

13. **Οδός (λεωφόρος) Κουτσούκ Χαμάμ:** Η λεωφόρος Κουτσούκ Χαμάμ πιθανολογείται ότι βρισκόταν στο κεντρικό τομές της πόλης. Ταυτίζεται με το τμήμα της οδού Αλ. Παπαναστασίου, το οποίο βρίσκεται μεταξύ των οδών Ελ. Βενιζέλου και Κύπρου. Η οδός οφείλει το όνομα της στη γειτνίαση της με το λεγόμενο Χαμάμ μικρόν.²⁰²
14. **Οδός Κωνσταντινουπόλεως:** Η οδός Κωνσταντινουπόλεως βρισκόταν στο βορειοανατολικό τμήμα της πόλης. Ταυτίζεται με τις οδούς 31^{ης} Αυγούστου και Αγίας.²⁰³
15. **Οδός Μετζητιέ:** Η οδός Μετζητιέ βρισκόταν στο κεντρικό τμήμα της πόλης. Το βόρειο τμήμα της ταυτίζεται με το τμήμα της οδού Φρ. Ρούσβελτ, το οποίο βρίσκεται μεταξύ των οδών Κύπρου και Πατρόκλου. Το νότιο τμήμα της – το οποίο σήμερα έχει καταργηθεί – απέκλινε από τον άξονα της οδού Φρ. Ρούσβελτ και ακολουθώντας λοξή νοτιοδυτική πορεία κατέληγε στην οδό Νικ. Μανδηλαρά.²⁰⁴
16. **Οδός (λεωφόρος) Μετζιτιέ:** Η λεωφόρος Μετζιτιέ βρισκόταν στη νότια πλευρά της πόλης και αποτελούσε διακλάδωση της ομώνυμης οδού Μετζητιέ. Ταυτίζεται με το τμήμα της οδού Φρ. Ρούσβελτ, το οποίο βρίσκεται μεταξύ των οδών Πατρόκλου και Γρηγορίου Ε'.²⁰⁵
17. **Οδός Μουφτή Εφέντη:** Η οδός Μουφτή Εφέντη βρισκόταν στο δυτικό τομέα της πόλης και ταυτίζεται με την οδό Θουκιδίδου.²⁰⁶
18. **Οδός Μπαρμαλή:** Η οδός Μπαρμαλή βρισκόταν στο κεντρικό τμήμα της πόλης. Ταυτίζεται με τις οδούς Δευκαλίωνος και Ηλιοδώρου, καθώς και με τμήμα της οδού Μ. Αλεξάνδρου, το οποίο βρίσκεται μεταξύ των οδών Πατρόκλου και Νικ. Μανδηλαρά. Στη συμβολή των οδών Μπαρμαλή (Ηλιοδώρου) και Μετζιτιέ (Φρ. Ρούσβελτ) βρισκόταν το τζαμί Πουρμαλί στο οποίο όφειλε η οδός το όνομα της.²⁰⁷
19. **Οδός Παροτζί Χαλίλ:** Η οδός Παροτζί Χαλίλ βρισκόταν στο νότιο τμήμα της πόλης. Πιθανόν ταυτίζεται με τη σημερινή οδό Λέοντος Κεφαλά.²⁰⁸
20. **Οδός Σαλή Αγά:** Η οδός Σαλή Αγά βρισκόταν στο βόρειο τμήμα της πόλης. Ταυτίζεται με το τμήμα της οδού Λαρ. Μαβίλη το οποίο εκτείνεται μεταξύ των οδών 31^{ης} Αυγούστου και Νίκης.²⁰⁹

²⁰² Ο.π σελ.103

²⁰³ Ο.π σελ.104

²⁰⁴ Ο.π σελ.104

²⁰⁵ Ο.π σελ.104

²⁰⁶ Ο.π σελ.104

²⁰⁷ Ο.π σελ.104

²⁰⁸ Ο.π σελ 105

²⁰⁹ Ο.π σελ 105

21. **Σαράτσικα:** Τα σαράτσικα εκτεινόταν στο βορειοδυτικό τμήμα της πόλης, στις νότιες υπώρειες του λόφου της ακρόπολης. Στην οδό αυτή ήταν εγκατεστημένοι οι τεχνίτες οι ειδικευμένοι στην κατασκευή σαγμάτων ή σαμαριών. Τα Σαράτσικα ταυτίζονται με την οδό Διονυσίου Σκυλόσοφου.²¹⁰
22. **Οδός Σινικικρίτ:** Η οδός Σινικικρίτ βρισκόταν στο βορειοανατολικό τμήμα της πόλης και συγκεκριμένα στην περιοχή η οποία περικλείεται από τις οδούς Αγ. Μαρίνας, Νικηταρά, Στρ. Φράγκου και Αγιάς. Η οδός αυτή έχει σήμερα καταργηθεί.²¹¹
23. **Οδός Σουρελτί:** Η οδός Σουρελτί βρισκόταν στο νοτιοδυτικό τομέα της πόλης και ταυτίζεται με το τμήμα της οδού Δημ. Καραθάνου, το οποίο εκτείνεται μεταξύ των οδών Ηλείου και Θουκιδίδου.²¹²
24. **Οδός Σοφιαλή:** Το αδιέξοδο Σοφιαλή βρισκόταν στο ανατολικό τμήμα της πόλης, στην περιοχή Πασά Βακάλη. Πιθανόν ταυτίζεται με την οδό Ηλέκτρας.²¹³
25. **Οδός Τασλή:** Η οδός Τασλή βρισκόταν στο ανατολικό τμήμα της πόλης, στην περιοχή της συνοικίας του Σαιτ Χότζα. Ταυτίζεται με την οδό Νικ. Ριζοπούλου.²¹⁴
26. **Οδός Τας Μεκτέπ:** Η οδός Τας Μεκτέπ βρισκόταν στο βορειοδυτικό τμήμα της πόλης, κοντά στη γέφυρα του Πηνειού. Ταυτίζεται με την οδό Εργατικής Πρωτομαγιάς.²¹⁵
27. **Οδός Τσιλινκιρλέρ:** Η οδός Τσιλινκιρλέρ βρισκόταν στη βορειοδυτική πλευρά της πόλης, κοντά στη γέφυρα του Πηνειού. Η οδός οφείλει το όνομα της στους ειδικούς τεχνίτες που ήταν εγκατεστημένοι σε αυτή και κατασκεύαζαν κλειδιά, καθώς και λοιπά μικρά σιδερένια αντικείμενα. Η οδός Τσιλινκιρλέρ ταυτίζεται με τη σημερινή οδό Μητρ. Μελετίου.²¹⁶
28. **Οδός Χασαπλάρ:** Η οδός Χασαπλάρ βρισκόταν στο βορειοδυτικό τμήμα της πόλης, κοντά στη γέφυρα του Πηνειού. Η οδός οφείλει το όνομα της στους κρεοπώλες, οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι στην περιοχή. Ταυτίζεται με την οδό Ηφαίστου.²¹⁷
29. **Οδός Χασίχ:** Η οδός Χασίχ βρισκόταν στο νότιο τμήμα της πόλης και συγκεκριμένα στην περιοχή της συμβολής των οδών Φρ. Ρούσβελτ και Οικονόμου εξ Οικονόμων.²¹⁸

²¹⁰ Ο.π σελ 105

²¹¹ Ο.π σελ 105

²¹² Ο.π σελ 105

²¹³ Ο.π σελ 105

²¹⁴ Ο.π σελ.106

²¹⁵ Ο.π σελ.106

²¹⁶ Ο.π σελ.106

²¹⁷ Ο.π σελ.106

²¹⁸ Ο.π σελ.106

30. **Οδός Χατζή Εφέντη:** Η οδός οφείλει το όνομα της στο Χατζή Εφέντη κτήτορα του ομώνυμου τζαμιού της Λάρισας. Η οδός και το τζαμί ήταν στην ευρύτερη περιοχή της συνοικίας Σουφλάρ, στο βορειοανατολικό τμήμα της πόλης. Ταυτίζεται με τη σημερινή οδό Αλκιβιάδου.²¹⁹

31. **Οδός Χατζή Χουσεΐν Πασά:** Η οδός Χατζή Χουσεΐν Πασά βρισκόταν κεντρική στη πόλη. Αποτελούσε την κεντρικότερη οδό της πόλης κατά την τουρκοκρατία. Στη θέση της βρίσκονται οι οδοί Κύπρου και Νικηταρά, οι οποίες αποτελούν βασικό άξονα και της σημερινής πόλης.²²⁰

♦ ΠΛΑΤΕΙΕΣ

Οργανωμένες πλακόστρωτες πλατείες δεν υπήρχαν στη Λάρισα παρά την ύπαρξη εκτεταμένων κενών χώρων στο εσωτερικό της. Μια πραγματική – μεγάλη διαστάσεων – πλατεία, η οποία όμως ήταν στρωμένη με πατημένο χώμα, απλωνόταν γύρω από το Διοικητήριο στη περιοχή των Δικαστηρίων. Στη θέση της βρίσκεται η σημερινή Κεντρική Πλατεία Μιχ. Σάπκα.

Τις διάφορες συνοικίες της πόλης, μικρές πλατείες αποτελούσαν τα ανοίγματα που δημιουργούνταν στις διασταυρώσεις των μεγάλων οδών.²²¹

♦ ΟΙ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ

Καθ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας, οι κάτοικοι της Λάρισας έμειναν διαχωρισμένοι – βάσει της θρησκείας και της εθνοφυλετικής τους καταγωγής- σε αυτόνομες κοινότητες τις γνωστές ως μιλέτια, που λειτουργούσαν κάτω από την καθοδήγηση των θρησκευτικών τους αρχηγών. Στη βάση αυτή του διαχωρισμού των κοινοτήτων, η εσωτερική οργάνωση της πόλης έλαβε συγκεκριμένη μορφή με το λειτουργικό διαχωρισμό του αστικού χώρου σε ευδιάκριτα τμήματα, τους μαχαλάδες, όπου βρίσκονταν εγκατεστημένα τα μέλη των διάφορων θρησκευτικών κοινοτήτων.²²²

Ο διαχωρισμός αυτός εξυπηρετούσε το πολύ καλά οργανωμένο φορολογικό σύστημα της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μέσα στις φορολογικές υποχρεώσεις της πόλης, οι διάφορες συνοικίες

²¹⁹ Ο.π σελ.106

²²⁰ Ο.π σελ.107

²²¹ Ο.π σελ.107

²²² J. Bjornstahl, Το οδοιπορικό της Θεσσαλίας 1779, εκδόσεις Τετράδια Ρήγα, Αθήνα 1970, σελ.28

της αποτελούσαν τις μικρότερες και καλά ελεγχόμενες φορολογικές μονάδες: η καταγραφή των κατοίκων της στα φορολογικά κατάστιχα γινόταν πάντοτε με βάση τη συνοικία που διέμεναν.²²³

Κάθε συνοικία είχε ένα δικό της νυχτοφύλακα και τον ξεχωριστό διοικητή της. Οι χριστιανικές συνοικίες είχαν τους πρωτόγερους ή κοτζαμπάσηδες που μαζί με τους ιερείς της Εκκλησίας εκπροσωπούσαν τους κατοίκους σε κάθε διοικητική ή φορολογική υπόθεση. Την ίδια οργάνωση είχαν και οι συνοικίες των Εβραίων. Ο διοικητής των μουσουλμανικών συνοικιών ονομαζόταν μουχτάρ, ή σε λίγες περιπτώσεις σεϊχης.²²⁴

Στη Λάρισα, όπως και στις άλλες πόλεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας, κάθε συνοικία αποτελούσε μια ενότητα με σαφή όρια (φυσικά ή τεχνητά) και λατρευτικό-κοινωνικό κέντρο, ένα ναό, ένα τζαμί ή μια συναγωγή.

Οι συναγωγές έπαιρναν, συνήθως, το όνομα κάποιου προσώπου που είχε άμεση σχέση με αυτές (Αχτζιαόγλου, Ομέρ Μπέη, Παράσχου). Σε ορισμένες περιπτώσεις το όνομα δινόταν από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της θέσης όπου βρισκόταν η συνοικία ή από την κύρια ασχολία των κατοίκων της. Άλλοτε πάλι, το όνομα δινόταν από την προέλευση ή την ιδιότητα των κατοίκων της από το κύριο λατρευτικό της κέντρο ή από κάποιο άλλο σημαντικό κτίριο που βρισκόταν σε αυτή (Καναρά, Νταρκουρά, Τεκελή Ατικ).²²⁵

Ο ακριβής αριθμός και η θέση των συνοικιών της πόλης κατά τις διάφορες φάσεις της Τουρκοκρατίας δεν είναι προσδιοριστέες. Μια σαφή και ολοκληρωμένη εικόνα της διάρθρωσης των συνοικιών της Λάρισας μπορεί να σχηματιστεί μόνο για την περίοδο του 19^{ου} αιώνα.²²⁶

Η παλιά οθωμανική συνήθεια του διαχωρισμού των θρησκευτικών κοινοτήτων σε ιδιαίτερες συνοικίες έπαψε να υφίσταται στη Λάρισα στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όταν, στα πλαίσια των δημογραφικών αλλαγών που συντελέστηκαν κατά την περίοδο αυτή στο θεσσαλικό χώρο, κάποιοι χριστιανικοί πληθυσμοί εγκαταστάθηκαν σε εγκαταλειμμένα τμήματα μουσουλμανικών συνοικιών της πόλης. Στο τέλος της τουρκοκρατίας, δε θα είναι σαφής διάκριση χριστιανικών και μουσουλμανικών συνοικιών. Εξαίρεση θα αποτελέσουν οι Εβραίοι της πόλης, οι οποίοι θα διατηρήσουν ιδιαίτερη συνοικία έως τις αρχές ου 20 αιώνα.²²⁷

♦ ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 15^ο – 16^ο ΑΙΩΝΑ.

²²³ Ο.π σελ. 30

²²⁴ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 118

²²⁵ Ο.π σελ. 119

²²⁶ Ο.π σελ. 119

²²⁷ Β. Καλογιάννης, Λάρισα Μάντρε Ντ' Ισραέλ, Λάρισα 1959, σελ. 40

Μετά την οριστική κατάληψη της Λάρισας από τους Τούρκους, οι ελάχιστοι Έλληνες που απόμειναν σε αυτή –βάσει κάποιων προνομίων που είχαν επιτύχει κατά της χωρίς αντίσταση παράδοση τους στους κατακτητές- συγκεντρώθηκαν στο λόφο της αρχαίας ακρόπολης, δημιουργώντας την πρώτη χριστιανική συνοικία της τουρκοκρατίας, τη γνωστή αργότερα ως Τρανός Μαχαλάς, με πυρήνα το ναό του πολιούχου Αγ. Αχίλλειου.²²⁸

♦ ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 17^ο- 19^ο ΑΙΩΝΑ

Από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα και ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα, η σταδιακή αύξηση του χριστιανικού πληθυσμού της Λάρισας, λόγω της εγκατάστασης σε αυτή ορεινών πληθυσμών από τα άγραφα και τον Κάτω Όλυμπο, είχε ως αποτέλεσμα την ευρύτερη κατανομή των χριστιανών στο εσωτερικό της κάτω πόλης, με την ίδρυση νέων συνοικιών.²²⁹

Ο χριστιανικό εποικισμός της Λάρισας συνεχίστηκε και αργότερα, διαμορφώνοντας και παγιώνοντας έτσι την εικόνα των χριστιανικών συνοικιών της πόλης, που μας δίνει στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Στα κατάστιχα του 18^{ου} αιώνα αναφέρονται τα ονόματα επτά συνοικιών:

1. Άγιος Ηλίας
2. Άγιος Νικόλαος
3. Αγία Παρασκευή
4. Αρναούτ
5. Παράσχου
6. Ταμπάκηδες
7. Ταξιάρχης²³⁰

Στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ο χριστιανικός πληθυσμός της πόλης άρχισε βαθμιαία να αυξάνεται. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα οι χριστιανοί κατοικούσαν σε έξι ξεχωριστές συνοικίες, στις οποίες όμως, η παρουσία τους μαρτυρείται ήδη από το 18^ο αιώνα πρόκειται για τις συνοικίες:²³¹

²²⁸ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 120

²²⁹ Ο.π σελ. 120

²³⁰ Ο.π σελ.120

²³¹ Ο.π σελ. 121

1. Αρναούτ
2. Παράσχου
3. Πέρα
4. Σουφλάρ
5. Ταμπάκικα
6. Τρανός

Οι συνοικίες Αρναούτ, Παράσχου, Σουφλάρ, Ταμπάκικα, και Τρανός εκτείνονταν στις άκρες της πόλης, γύρω από τις μουσουλμανικές συνοικίες, ενώ η συνοικία Πέρα βρισκόταν απομονωμένη στην αριστερή όχθη του Πηνειού, στα αριστερά της οδού που οδηγούσε στον Τύρναβο.²³²

Ο χριστιανικός πληθυσμός της Λάρισας άρχισε να αυξάνεται αισθητά μόνο μετά την επανάσταση του 1821 και ιδιαίτερα μετά τη γνωστή μεταρρυθμιστική κίνηση Tanzimat, στην οποία προχώρησε η οθωμανική εξουσία στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Παράλληλα, κατά την ίδια περίοδο, όπως έχει παρατηρηθεί σημειώνεται μείωση του μουσουλμανικού πληθυσμού στο θεσσαλικό χώρο, τόσο στις αγροτικές περιοχές όσο και στα αστικά κέντρα, μεταξύ των οποίων ήταν και η Λάρισα. Συνέπεια ήταν να ατονήσει η παλιά οθωμανική συνήθεια του διαχωρισμού των θρησκευτικών κοινοτήτων σε ιδιαίτερες συνοικίες, καθώς, σε ορισμένες μουσουλμανικές συνοικίες, όπου ο πληθυσμός, είχε μειωθεί, εγκαθίστανται τώρα νέοι, δυναμικοί χριστιανικοί πληθυσμοί, από (ημι)ορεινές κυρίως περιοχές.²³³

Η μείωση του μουσουλμανικού πληθυσμού της Λάρισας και ο συνακόλουθος βαθμιαίος χριστιανικός συνοικισμός της είχαν ως συνέπεια την πλατύτερη κατανομή των χριστιανών στο εσωτερικό της πόλης, αρχικά στην περιφέρεια των παλιών αμιγώς χριστιανικών – συνοικιών (Αρναούτ, Παράσχου, Πέρα, Σουφλάρ, Ταμπάκικα, Τρανός), και αργότερα σε ακάλυπτους χώρους της πόλης ή ακόμη και μέσα σε μουσουλμανικές συνοικίες (το γεγονός αυτό εξηγεί την παρουσία τζαμιών σε χώρους όπου, κατά το τέλος της τουρκοκρατίας κατοικούσαν κυρίως χριστιανοί).²³⁴

Έτσι από τα μέσα τουλάχιστον του 19^{ου} αιώνα, χριστιανοί βρίσκονται εγκατεστημένοι, εκτός των έξι χριστιανικών συνοικιών, και στις μουσουλμανικές συνοικίες Καϊλιάς, Νταρκούρα και Ομέρ Μπέη οι οποίες βρισκόταν στην περιφέρεια των χριστιανικών συνοικιών. Η ανάμιξη αυτή των δύο

²³² J. Bjornstahl, Το οδοιπορικό της Θεσσαλίας 1779, εκδόσεις Τετράδια Ρήγα, Αθήνα 1970, σελ.35

²³³ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/14

²³⁴ Ο.π σελ. 1/14

θρησκευτικών κοινοτήτων θα συνεχιστεί και αργότερα έτσι ώστε, στο τέλος της περιόδου δεν θα είναι πλέον σαφής η διάκριση χριστιανικών και μουσουλμανικών συνοικιών.²³⁵

6.2 ΟΙ ΝΑΟΙ

♦ ΟΙ ΝΑΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟ 15^ο -16^ο ΑΙΩΝΑ

Για την ύπαρξη χριστιανικών ναών στη Λάρισα, κατά την πρώιμη οθωμανική περίοδο (15^{ος} – 16^{ος}), δεν έχουμε έως σήμερα καμία γραπτή μαρτυρία. Με βάση όμως τα λιγοστά ιστορικά στοιχεία που υπάρχουν για την περίοδο αυτή φαίνεται ότι μετά την κατάκτηση της Λάρισας από τους Τούρκους και τη φυγή του μεγαλύτερου μέρους του χριστιανικού πληθυσμού προς τα ορεινά, οι βυζαντινοί ναοί της πόλης εγκαταλείφθηκαν και ερειπώθηκαν. Οι καλύτερα διατηρούμενοι από αυτούς μετατράπηκαν σε τζαμιά, ενώ ορισμένα από τα τελευταία θεμελιώθηκαν στη θέση άλλων κατεδαφισμένων ναών.²³⁶

Οι ελάχιστοι χριστιανοί που απόμειναν στην ακρόπολη, διατήρησαν στην κατοχή τους το ναό του Αγ. Αχίλλειου, ο οποίος ήταν ίσως ο μοναδικός που λειτουργούσε στην πόλη κατά την περίοδο του 15^{ου} αιώνα ενώ αργότερα φαίνεται πως ιδρύθηκαν σε αυτή και κάποιοι άλλοι ναοί.²³⁷

♦ ΟΙ ΝΑΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟ 17^ο -19^ο ΑΙΩΝΑ

Για την ύστερη οθωμανική περίοδο (17^{ος} – 19^{ος} αιώνας) υπάρχουν περισσότερα ιστορικά δεδομένα για τους ναούς. Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα την περίοδο 1600-12 καταστράφηκαν από τους Τούρκους όλοι οι ναοί που υπήρχαν στη Λάρισα, ως αντίποινα για την επανάσταση που οργάνωσε το 1600 ο μητροπολίτης της πόλης, Διονύσιος Β΄ ο Φιλόσοφος.²³⁸

Μετά την καταστροφή αυτή, κατά τη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα ο χριστιανικός πληθυσμός της Λάρισας άρχισε σταδιακά να αυξάνεται. Η αύξηση αυτή είχε ως συνέπεια την ευρύτερη κατανομή των χριστιανικών στο εσωτερικό της πόλης, μετά την ίδρυση νέων συνοικιών, ενώ για την κάλυψη

²³⁵ Θεόδωρος Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία*, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 122

²³⁶ Θεόδωρος Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία*, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 185

²³⁷ Λ.Αρσένιος, *Η Θεσσαλία στην Τουρκοκρατία*, Αθήνα 1984, σελ 40

²³⁸ Θεόδωρος Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία*, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 186

των λατρευτικών αναγκών των νεόφερτων πληθυσμών ιδρύοντα τώρα μικροί ναοί και παρεκκλήσια. Εκτός του μητροπολιτικού ναού του Αγ. Αχίλλειου, υπήρχαν στη πόλη και μερικοί άλλοι ναοί για τους χριστιανούς.²³⁹

Ο χριστιανικός συνοικισμός της Λάρισας συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα. Στα 1717 ιδρύεται στη συνοικία Σουφλάρ το παρεκκλήσι των Αγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, ως μετόχιο της μονής Ξηροποτάμου του Αγίου Όρους ενώ στα μέσα του 18^{ου} αιώνα γνωρίζουμε την ύπαρξη τεσσάρων χριστιανικών συνοικιών, με ονόματα που δόθηκαν σε αυτές από ναούς ή παρεκκλήσια. Πρόκειται για τις συνοικίες Αγίου Ηλία, του Αγίου Νικολάου, της Αγίας Παρασκευής και του Ταξιάρχη.²⁴⁰

Μετά την έκρηξη του Α΄ ρωσοτουρκικού πολέμου (1768-74) οι χριστιανοί της Λάρισας ζουν εφιαλτικές στιγμές. Ο φανατισμένος μουσουλμανικός όχλος πυρπολεί και κατεδαφίζει το ναό του Αγ.Αχιλίου τον Ιούνιο του 1769. Κατά την ίδια περίοδο, την καταστροφή φαίνεται ότι γνώρισαν όλες οι χριστιανικές συνοικίες της πόλης και τα λατρευτικά τους κέντρα: οι συνοικίες του Αγίου Ηλία, του Αγίου Νικολάου, της Αγίας Παρασκευής και του Ταξιάρχη φαίνεται ότι καταστράφηκαν τότε ολοκληρωτικά. Έκτοτε η έλλειψη ναών αναγκάζει τους χριστιανούς της πόλης να μεταβαίνουν για εκκλησιασμό στο ναό της Αγ. Μαρίας του οικισμού των Καλυβιών καθώς και στους ναούς των άλλων γειτονικών χωριών.²⁴¹

Το 1794 ο μητροπολίτης Διονύσιος Η΄ ανοικοδομεί τον κατεστραμμένο ναό του Αγ. Αχίλλειου και κτίζει, το παρεκκλήσι του Αγ. Βησσαρίωνος και τη μητροπολιτική κατοικία.²⁴²

Οι πιέσεις του Αλή Πασά και των τοπικών μπέηδων κατά την πρώτη εικοσαετία του αιώνα, με τις αρνητικές συνθήκες που δημιούργησαν για τους υπόδουλους, εμπόδισαν τους χριστιανούς της πόλης να οργανώσουν καλύτερα τη θρησκευτική ζωή τους. Κατά την περίοδο αυτή, στη Λάρισα λειτουργούσε ο μητροπολιτικός ναός του Αγ. Αχίλλειου και το παρεκκλήσι των Αγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων (ανοικοδομήθηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα). Ακόμη λειτούργησαν στη πόλη τρία παρεκκλήσια του Αγ. Αθανασίου στη συνοικία Παράσχου και ο Αγ. Χαράλαμπος στη συνοικία Πέρα. Τα παρεκκλήσια αυτά θα διατηρηθούν έως τα έως περίπου του 19^{ου} αιώνα.²⁴³

²³⁹ Ο.π σελ.186

²⁴⁰ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 187

²⁴¹ Δ. Χατζηγιάννης, Από την ιστορία της Λαρίσης, εκδόσεις Ιστορικής και λαογραφικής εταιρείας των Θεσσαλών, Αθήνα 1951, σελ. 40

²⁴² Ο.π σελ 40

²⁴³ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 186

Ο χριστιανικός συνοικισμός της Λάρισας μετά τη γνωστή μεταρρυθμιστική κίνηση των μέσων του 19^{ου} αιώνα, προκάλεσε αυξημένες ποιμαντικές ανάγκες και προβλήματα χώρου. Εκτός αυτού με ένα νόμο του 1856 (Hatt-I Humayun) επιτράπηκε στους υπόδουλους χριστιανούς να οικοδομήσουν νέους ναούς, κάτι που έως τότε συναντούσε μεγάλα εμπόδια από τους Τούρκους.²⁴⁴

Για τους παραπάνω λόγους, στη θέση των παρεκκλησίων των αρχών του 19^{ου} αιώνα άρχισαν τώρα να ανεγείρονται ομώνυμοι μεγαλοπρεπείς ναοί: πρώτος ο Αγ. Αθανάσιος της συνοικίας Παράσχου το 1852 και ακολουθούν ο Αγ. Νικόλαος της ίδιας συνοικίας το 1857, οι Αγ. Τεσσαράκοντα Μάρτυρες της συνοικίας Σουφλάρ το 1865 και ο Αγ. Αθανάσιος της συνοικίας Αρναούτ το 1869. Ένα παρεκκλήσιο της Φανερωμένης οικοδομείται κόμη στη συνοικία Ταμπάκικα το 1877, τη θέση του θα καταλάβει το 1880/1 ο ναός της Ζωοδόχου Πηγής. Συνυπολογίζοντας τον Αγ. Αχίλλειο και τον Αγ. Χαράλαμπο ο συνολικός αριθμός των ναών της Λάρισας το 1880 έφθανε τους επτά.²⁴⁵

Μετά την απελευθέρωση κατά την εισβολή των Τούρκων στη Λάρισα με τον πόλεμο του 1897 πυρπολήθηκε ο ναός του Αγ. Χαραλάμπους. Το 1899 αναγείρεται ο κοιμητηριακός ναός των Ταξιαρχών έξω από τα όρια της παλιάς πόλης, στα νότια της πύλης των Φαρσάλων. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους (1899) θεμελιώνεται ο πρώτος ναός του Αγ. Κωνσταντίνου στη θέση Πέντε δρόμοι της συνοικίας Καραγάτς. Το 1901/2 ανοικοδομείται ο πυρπολημένος ναός του Αγ. Χαραλάμπους ενώ το 1918 ολοκληρώνεται η κατασκευή του ναού του Αγ. Βησσαρίωνος στο Δημοτικό Κήπο (Πλατεία λαού).²⁴⁶

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, οι ναοί διοικούνταν από επιτρόπους, οι οποίοι εκλέγονταν αρχικά από τα μέλη των συντεχνιών της πόλης και αργότερα – από μέσα του 19^{ου} αιώνα – από τους κατοίκους των συνοικιών. Το 1839 αποφασίστηκε να εκλέγονται επιπρόσθετα και δύο έφοροι για ολόκληρη την πόλη, με έργο την εποπτεία των επιτρόπων επί των εκκλησιαστικών υποθέσεων. Αργότερα οι έφοροι, των οποίων ο αριθμός αυξήθηκε επόπτευαν και τη λειτουργία των σχολείων, υπό την προεδρία του εκάστοτε μητροπολίτη.

Έσοδα των ναών αποτελούσαν οι τακτικές εισπράξεις εντός και εκτός των ναών, οι εισφορές κατά την ημέρα των Θεοφανίων, καθώς και τα ποσά του εκκλησιαστικού ταμείου, στο οποίο κατέθεταν και πολλοί ιδιώτες, χριστιανοί και μουσουλμάνοι. Στα έκτατα έσοδα των ναών ανήκαν οι

²⁴⁴ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 187

²⁴⁵ Ο.π σελ. 187

²⁴⁶ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 55

διάφορες δωρεές, οι οποίες προέρχονταν κυρίως από κληροδοτήματα, καθώς και τα αφιερώματα για κάποιον, συγκεκριμένο κάθε φορά σκοπό.

♦ Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΝΑΩΝ

Τα στοιχεία για την αρχιτεκτονική των ναών της Λάρισας είναι ελάχιστα και δυστυχώς περιορίζονται μόνο στο 19^ο αιώνα αφού οι μεγάλες καταστροφές του 1600-12 και του 1769, καθώς και οι μετέπειτα ανοικοδομήσεις είχαν ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση των παλιότερων λατρευτικών κτισμάτων.

Ο πρώτος ναός για τον οποίον υπάρχουν αρκετά στοιχεία είναι ο ναός του Αγ. Αχίλλειου, που ανοικοδομήθηκε το 1794: ο ναός ακολουθούσε το διαδεδομένο – ήδη από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα- αρχιτεκτονικό τύπο της μεγάλης τρίκλιτης βασιλικής, προσεγγίζοντας μάλιστα τα παλαιοχριστιανικά πρότυπα, καθώς το μεσαίο κλίτος του ήταν υπερυψωμένο, με παράθυρα στις μακρές πλευρές. Στη δυτική πλευρά του κυρίως ναού υπήρχε νάρθηκας και υπερυψωμένος γυναικωνίτης.²⁴⁷

Από τα παρεκκλήσια που ιδρύθηκαν στη Λάρισα στις αρχές του 19^{ου} αιώνα δεν διατηρήθηκε κανένα μιας και στη θέση τους ανοικοδομήθηκαν από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα οι μεγάλοι ενοριακοί ναοί. Σε μία μόνο περίπτωση αυτή που αφορά στο παρεκκλήσιο του Αγ. Αθανασίου της συνοικίας Παράσχου, φαίνεται ότι μετά την ανέγερση του γειτονικού ναού του Αγ. Νικολάου δεν θεωρήθηκε αναγκαία η επέκτασή του, και έτσι διατηρήθηκαν έως την τελευταία ανοικοδόμησή του οι αρχικές διαστάσεις.²⁴⁸

Κρίνοντας από την περίπτωση του παρεκκλησιού του Αγ. Αθανασίου της συνοικίας Παράσχου και λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς στην οικοδόμηση που επέβαλε ο μουσουλμανικός ιερός νόμος, καθώς και τις δυσμενείς για το ελληνικό στοιχείο κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στη πόλη κατά τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, υποθέτεται ότι τα παρεκκλήσια της περιόδου αυτής ήταν μικρά και ευτελή μονόχωρα κτίρια, χωρίς ιδιαίτερες αρχιτεκτονικές αξιώσεις. Εξωτερικά δε θα ξεχώριζαν ενδεχομένως από τις κατοικίες.²⁴⁹

Οι μεγάλοι ενοριακοί ναοί, οι οποίοι αρχίζουν να κτίζονται στη Λάρισα κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, ακολουθούν τον τύπο της τρίκλιτης βασιλικής, αντανακλώντας έτσι τις ευρύτερες

²⁴⁷ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 189

²⁴⁸ Ο.π σελ. 189

²⁴⁹ Ο.π σελ. 189

τώρα οικονομικές δυνατότητες των χριστιανών της πόλης, την πληθυσμιακή αύξηση και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης τους, μέσα στα πλαίσια της μεταρρυθμιστικής κίνησης της εποχής αυτής.²⁵⁰

Στις βασιλικές της περιόδου υπάρχει ενιαία κεραμοσκεπής στέγη, η οποία καλύπτει αδιαβάθμητη και τα τρία κλίτη, έτσι ώστε δίνεται εξωτερικά η εντύπωση μεγάλου μονόχωρου ναού. Οι τοίχοι είναι λιθόκτιστοι και επιχρίονται με ασβεστοκονίαμα. Σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται η εκ νέου χρησιμοποίηση παλαιότερου οικοδομικού υλικού, αρχαίων επιγραφών και ανάγλυφων, τα οποία εντοιχίζονται σε εμφανή σημεία των ναών για σκοπούς όχι μόνο διακοσμητικούς, αλλά και απατροπαϊκούς. Στον ανατολικό τοίχο προβάλλει ημικυκλική εσωτερικά και εξωτερικά κόγχη, η οποία σε μια περίπτωση (Αγ. Τεσσαράκοντα Μάρτυρες) διακοσμείται στην εξωτερική της πλευρά με παραστάδες. Οι κόγχες της Πρόθεσης και του Διακονικού εγγράφονται στο πάχος του ανατολικού τοίχου.²⁵¹

Στο εσωτερικό του ναού, δύο κιονοστοιχίες διαιρούν το χώρο σε τρία άνισα κλίτη, από τα οποία το μεσαίο είναι ευρύτερο και ψηλότερο. Οι κίονες είναι κατασκευασμένοι από μονοκόμματος κορμούς δέντρων, που καλύπτονται με ασβεστοκονίαμα. Συνδέονται με καμπύλα τόξα, στα οποία στηρίζεται η οροφή και η στέγη.²⁵²

Το μεσαίο κλίτος καλύπτεται με ημικυλινδρική κάμαρα (Αγ. Νικόλαος, Αγ. Τεσσαράκοντα Μάρτυρες) ή ελαφρώς καμπύλη οροφή (Ζωοδόχος Πηγή) που διακοσμείται με διάσπαρτα χρυσά αστρα, ζωγραφιστά επάνω σε γαλάζιο βάθος (συμβολική παράσταση του ουράνιου στερεώματος). Τα πλάγια κλίτη έχουν επίπεδη αδιακόσμητη οροφή. Οι τοίχοι στο εσωτερικό των ναών είναι επίσης αδιακόσμητη.²⁵³

Για το φωτισμό ανοίγονται αρκετά παράθυρα στις μακρές πλευρές. Σε δύο περιπτώσεις (Αγ. Νικόλαος, Αγ. Τεσσαράκοντα Μάρτυρες), στον ανατολικό τοίχο, και επάνω ακριβώς από την κόγχη του ιερού, ανοίγονται τρία μεγάλα παράθυρα: ένα κάθετο ωοειδές που πλαισιώνεται από δύο όμοια.²⁵⁴

Τα κωδωνοστάσια έχουν τη μορφή πύργων με τετράγωνη κάτοψη. Μεγάλα παράθυρα και κυκλικά παράθυρα κορυφώνονται με μικρά αετώματα και οξεία απόληξη κωνικού τύπου. Το ύψος των κατασκευών αυτών και τα ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά τους έχουν σχέση με

²⁵⁰ Λ. Αρσένιος, Η Θεσσαλία στην Τουρκοκρατία, Αθήνα 1984, σελ 45

²⁵¹ Ο.π σελ. 45

²⁵² Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 190

²⁵³ Ο.π σελ. 190

²⁵⁴ Ο.π σελ. 190

ανάλογες κατασκευές της Δυτικής Ευρώπης. Τα κωδωνοστάσια τοποθετούνται σε επαφή με το νότιο τοίχο του ναού ή σε μια απόσταση από αυτόν, σε μια περίπτωση το κωδωνοστάσιο τοποθετείται επάνω στο δυτικό τοίχο του ναού, διαμορφώνοντας έτσι μια μνημειακή πρόσοψη.²⁵⁵

1. Άγιος Αθανάσιος Αρναούτ

Ο ναός του Αγίου Αθανασίου της συνοικίας Αρναούτ βρισκόταν στη θέση του ομώνυμου σημερινού ναού, στην οδό Γλαύκος. Υπήρξε κέντρο της ενορίας των συνοικιών Αρναούτ και Σαρατσλάρ με ιερείς το παπα-Διονύσιο (1839), παπα-Νικόλαο (1840-46) και παπα-Αλέξιο (1860-74).

Το 1855, οι κάτοικοι των δύο συνοικιών, με την συναίνεση του μητροπολίτη Στέφανου Β' (1853-70), αποφάσισαν τη συγκρότηση ερανικής επιτροπής με σκοπό την ανοικοδόμηση νέου ναού. Το έργο ολοκληρώθηκε μετά από δεκατέσσερα έτη (1869), με εισφορές των ενοριτών σε χρήματα και είδη, κατά την επιτροπεία των: Γεωργίου Φαρμακίδη, Κωνσταντίνου Σηλυβρίδη, Αρ.Χατζημέμου, Παναγιώτη Κουκουταρά και Γεωργίου Κόμη. Το 1893 ανεγέρθηκε κωδωνοστάσιο του ναού, ενώ το 1899 ο ναός ανακαινίστηκε. Το 1925/6 κατεδαφίστηκε και ανοικοδομήθηκε για δεύτερη φορά.²⁵⁶

2. Άγιος Αθανάσιος Παράσχου

Ο ναός του αγίου Αθανασίου της συνοικίας του Παράσχου βρισκόταν στη θέση του ομώνυμου σημερινού ναού στην οδό Εμμ.Ροΐδη. Υπήρξε κέντρο της ενορίας Παράσχου έως την ανέγερση του γειτονικού ναού του Αγ. Νικολάου (1857), με ιερείς τους παπα-Αθανάσιο (1839) και παπα-Γεώργιο (1856-60).

Ο ναός ανοικοδομήθηκε μία φορά το 1852 και δεύτερη στις αρχές του 20αίωνα. Στα νεότερα χρόνια αποδόθηκε σε αυτόν η προσωνυμία Άγιος Αθανάσιος ο Μικρός, για να διακρίνεται από το μεγαλύτερο και γνωστότερο ομώνυμο ναό της συνοικίας Αρναούτ.²⁵⁷

3. Άγιος Αχίλλειος

²⁵⁵ Λ.Αρσένιος, Η Θεσσαλία στην Τουρκοκρατία, Αθήνα 1984, σελ 46

²⁵⁶ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 191

²⁵⁷ Ο.π σελ.192

Ο βυζαντινός ναός του Αγίου Αχίλλειου βρισκόταν στο λόφο της αρχαίας ακρόπολης μεταξύ του μπεζεστενιού και της οδού Μητρ. Αρσενίου, όπου οι ανασκαφές της 7^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων αποκάλυψαν μεγάλο τμήμα του. Η κεντρική θέση του ναού στο εσωτερικό της πόλης προδιέγραψε την τύχη του: στα τέλη του 15^{ου} αιώνα μετά την ανέγερση του γειτονικού μπεζεστενιού και την μετατροπή της περιοχής σε εμπορικό κέντρο της νέα, μουσουλμανικής πόλης, ο ναός κατεδαφίστηκε και μεταφέρθηκε στη βορειοδυτική άκρη της ακρόπολης, στη θέση της μικρής Πλατείας του Αγ. Αχίλλειου, στα βόρεια του ομώνυμου σημερινού ναού. Τη θέση αυτή θα διατηρήσει ο ναός καθ' όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας και έως τις αρχές της δεκαετίας του 1940.²⁵⁸

Μια πυρκαγιά που ξεσπά στο Τρανό Μαχαλά το 1737 απειλεί άμεσα και τον ίδιο το ναό, καταστρέφοντας μάλιστα ένα χώρο του, όπου φυλασσόταν ιερά σκεύη και η κάρα ενός αγίου. Η αρχιτεκτονική μορφή του ναού αυτής της περιόδου δεν είναι γνωστή.²⁵⁹

Μετά την έκρηξη του Α' ρωσοτουρκικού πολέμου, στις 12 Ιουνίου 1769, ο ναός του Αγ. Αχίλλειου πυρπολείται και κατόπιν κατεδαφίζεται από το φανατισμένο μουσουλμανικό όχλο της πόλης.²⁶⁰

Δέκα έτη μετά την κατεδάφιση του ναού το 1779, οι Λαρισαίοι είχαν συγκεντρώσει με εράνους σαράντα πούγκιά, με την ελπίδα να επιτύχουν την έκδοση άδειας ανοικοδόμησης του ναού. Τα χρήματα όμως αυτά δεν θεωρήθηκαν αρκετά και η άδεια δεν εκδόθηκε. Ύστερα από νέες προσπάθειες, το 1794 επί των ημερών του Σουλτάνου Σελίμ Γ' (1789-1807) και του Μεγάλου διερμηνέα της Πύλης Γεωργίου Μουρούζη, η πολυπόθητη άδεια δόθηκε και άρχισαν αμέσως οι εργασίες ανοικοδόμησης του ναού, με την μέριμνα του τότε μητροπολίτη Λαρίσης, Διονυσίου Η' Καλλιάρχη (1791-1806).²⁶¹

Ο νέος ναός του Αγ. Αχίλλειου ανοικοδομήθηκε στην θέση του πυρπολημένου κατά το 1769 παλιού ναού, λαμπρότερος όμως και μεγαλοπρεπέστερος του τελευταίου, σε ρυθμό τρίκλιτης βασιλικής. Το μεσαίο κλίτος του ήταν υπερυψωμένο – κατά τα παλαιοχριστιανικά πρότυπα – και καλυπτόταν με ξύλινη δίρριχτη κεραμοσκεπή στέγη, ενώ τα πλάγια κλίτη είχαν μονόρριχτες στέγες.

²⁵⁸ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 193

²⁵⁹ Ο.π σελ. 193

²⁶⁰ Ο.π σελ. 193

²⁶¹ Β. Καλλογιάννης, Η χρυσή βίβλος του Δήμου Λαρίσης, Λάρισα 1963, σελ 48

Η ανατολική και δυτική πλευρά του μεσαίου κλίτους διαρθρωνόταν πλαστικά με πλήρες χαμηλό αέτωμα, σε χαρακτήρα κλασικό αναγεννησιακό.²⁶²

Για το φωτισμό του εσωτερικού του ναού ανοίγονταν στις μακρές πλευρές του μεσαίου κλίτους μικρά ορθογώνια παράθυρα: τέσσερα βρισκόταν στη βόρεια πλευρά, ισάριθμα θα υπήρχαν και στη νότια. Στη δυτική και στην ανατολική πλευρά του μεσαίου κλίτους, και κάτω ακριβώς από τα αετώματα, ανοίγονταν άλλα τρία μεγάλα παράθυρα.²⁶³

Το δάπεδο του ναού βρισκόταν σε βάθος τριών τεσσάρων βαθμίδων χαμηλότερα από την επιφάνεια του εδάφους, σύμφωνα με τους περιορισμούς στην οικοδόμηση που επέβαλε ο μουσουλμανικός ιερός νόμος. Στη δυτική πλευρά του κυρίως ναού υπήρχε νάρθηκας και γυναικωνίτης μορφής εσωτερικού εξώστη, όπου συγκεντρώνονταν το γυναικείο εκκλησίασμα.²⁶⁴

Στους τοίχους του ναού, καθώς και του γειτονικού παρεκκλησίου του Αγ. Βησσαρίωνος αναγράφονταν αργότερα διάφορα αρχαίζοντας επιγράμματα που συνέθεσαν ο λόγιος Τρίκης Αμβρόσιος και άλλοι κληρικοί.²⁶⁵

Το τέμπλο του ναού ήταν ξυλόγλυπτο, παραδοσιακής τεχνοτροπίας, κατασκευασμένο από τεχνίτες του Τουρνόβου. Οι δεσποτικές εικόνες του ήταν ρωσικής τέχνης, των αρχών του 19^{ου} αιώνα.²⁶⁶

Το ναό και τη γειτονική μητροπολίτη κατοικία περιέβαλε ένας αυλόγυρος, ο οποίος φράσσονταν με ψηλό περίβολο, για προστασία και προφύλαξη από ενδεχόμενη τουρκική επίθεση. Μέσα στο χώρο του αυλόγυρου και σε επαφή με τον περίβολο υπήρχαν διάφορα βοηθητικά κτίσματα.²⁶⁷

Ο ναός του 1794 διατηρήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Μέσα στη δίνη των πολεμικών συγκρούσεων που προκάλεσε η ελληνική επανάσταση (1821-29), στις 12 Ιουνίου 1822 ο ναός καταλαμβάνεται από τους Τούρκους και μετατρέπεται σε οπλοστάσιο και πυριτιδαποθήκη μετά από γενναίες δωροδοκίες των αρχών της πόλης, ανοίγεται το Μάρτιο του 1826, κατά την αρχιερατεία του Μητροπολίτη Μελετίου Ε' (1825-36). Ατά την περίοδο της κατάληψης του ναού, οι

²⁶² Ο.π σελ 48

²⁶³ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 194

²⁶⁴ Ο.π σελ. 196

²⁶⁵ Ο.π σελ. 196

²⁶⁶ Ο.π σελ. 196

²⁶⁷ Ο.π σελ. 196

χριστιανοί της πόλης εκκλησιάζονταν στο ναό της Αγ. Μαρίνας του γειτονικού οικισμού των Καλυβίων.²⁶⁸

Στις 10 Απριλίου 1827, ο ναός του Αγ. Αχίλλειου μετατρέπεται για δεύτερη φορά σε αποθήκη πολεμοφοδίων μετά από δωροδοκίες του μουλά και ορισμένων μπέηδων της πόλης, ο ναός αποδίδεται εκ νέου στους χριστιανούς στις 22 Ιουνίου 1827.²⁶⁹

Ο ναός αποτέλεσε καθ' όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας το κέντρο της ενορίας του Τρανού μαχαλά. Το κωδωνοστάσιο βρισκόταν σε μικρή απόσταση νοτιοανατολικά του ναού, επάνω σε μια γωνία του περιβόλου που περιέκλειε την αυλή του. Ήταν μια τριώροφη πυργοειδής κατασκευή τετράγωνης κάτοψης, της οποίας το ισόγειο και ο πρώτος όροφος ήταν κλειστά, ενώ ο δεύτερος όροφος ήταν ανοικτός, με τέσσερις κίονες στις γωνίες, που συνδέονταν με καμπύλα τόξα. Το κωδωνοστάσιο καλυπτόταν με τετράρριχτη κεραμοσκεπή στέγη.²⁷⁰

Η περιοχή του ναού του Αγ. Αχίλλειου άρχισε και αυτή να ευτρεπίζεται μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Με το τέλος του κριμαϊκού πολέμου και μέσα στα πλαίσια των μεταρρυθμίσεων της περιόδου αυτής, δόθηκε η άδεια της επίσημης κατάδυσης του Τιμίου σταυρού κατά την ημέρα των Θεοφανείων από τη γέφυρα του Πηνειού, με την παράλληλη διοργάνωση μεγαλοπρεπούς τελετής και τη συμμετοχή των εκκλησιαστικών και πολιτικών αρχών. Μέσα στο πρόγραμμα εξωραϊσμού, κάποια παλαιά προσκτίσματα του ναού κατεδαφίζονται, για να είναι εμφανής αυτός από μακριά, ενώ κατασκευάζεται μια μεγάλη κλιμακωτή οδός, η οποία αρχίζει από το προαύλιο του ναού και ελίσσόμενη ανάμεσα στις οικίες του Τρανού μαχαλά, καταλήγει στη δεξιά όχθη και τη γέφυρα του Πηνειού.²⁷¹

4. Άγιος Βησσαρίων (α)

Το παρεκκλήσιο του Αγίου Βησσαρίωνος ήταν αφιερωμένο στη μνήμη του Μητροπολίτη Λαρίσης Βησσαρίωνος Α' (1490-1525). Αναγέρθηκε από το Διονύσιο Η' Καλλιάρχη το 1794, παραπλεύρως του μητροπολιτικού ναού του Αγ. Αχίλλειου.

Το παρεκκλήσι διατηρήθηκε ως ανεξάρτητος λατρευτικός χώρος 'έως το 1896, ενώ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα συμπεριλήφθηκε στο νέο μητροπολιτικό ναό του Αγ. Αχίλλειου.

²⁶⁸ Β. Καλλογιάννης, Η χρυσή βίβλος του Δήμου Λαρίσης, Λάρισα 1963, σελ 50

²⁶⁹ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 197

²⁷⁰ Ο.π σελ. 197

²⁷¹ Ο.π σελ. 199

5. Άγιος Βησσαρίων (β)

Σύμφωνα με τις πηγές αναφέρεται ότι μια παλιά εικόνα του Αγ. Βησσαρίωνα υπήρχε σε ένα απόμερο δωμάτιο της οικίας του τούρκου ευπατρίδη Χουσνή Μπέη, η οποία βρισκόταν στη θέση του σημερινού Δημοτικού Ωδείου . Μετά την απελευθέρωση και με εντολή του βασιλιά Γεωργίου Α΄, αγοραστή της οικίας, το δωμάτιο αυτό μετατράπηκε σε ναΐσκο, τιμώμενο στο όνομα Αγ. Βησσαρίωνος.²⁷²

Ο ναΐσκος αυτός, ο οποίος το 1918 συμπληρώθηκε και διακοσμήθηκε με τις απαιτούμενες εικόνες με δαπάνες του Γεωργίου Νατάκια, καταστράφηκε από το σεισμό του 1941, στη θέση του βρίσκεται ο ομώνυμος σημερινός ναός, στη βορειοανατολική γωνία της πλατείας Λαού.²⁷³

6. Άγιος Νικόλαος

Ο ναός του Αγίου Νικολάου βρισκόταν στη συνοικία του Παράσχου, στη θέση του ομώνυμου σημερινού ναού, στο τετράγωνο που περικλείεται από τις οδούς Αλ. Παπαναστασίου, Αγ. Νικολάου, Αλ. Σούτσου και Ηλείου. Ανεγέρθηκε το 1857 δηλαδή ήταν ο πρώτος μεγάλος ναός που εγκαινίασε στη Λάρισα την εποχή των μεταρρυθμίσεων των μέσων του 19^{ου} αιώνα.²⁷⁴

Ο ναός του Αγίου Νικολάου ήταν τρίκλητη βασιλική με υπερυψωμένο γυναικωνίτη, ο οποίος προεκτείνονταν σε σχήμα Π στη δυτική και σε ένα τμήμα της βόρειας και της νότιας πλευράς του ναού. Τα κλίτη καλύπτονταν με ενιαία ξύλινη δίρριχτη στέγη, με επικάλυψη από κεραμίδια βυζαντινού τύπου. Στην ανατολική πλευρά το μεσαίο κλίτος κατέληγε σε ημικυκλική εσωτερικά και εξωτερικά κόγχη.²⁷⁵

Στη μέση της δυτικής πλευράς του ναού ανοιγόταν μεγάλη θύρα ορθογωνικού σχήματος σε όψη με τοξωτή προς τα επάνω απόληξη. Άλλες δύο θύρες ανοίγονταν κάτω από τη βόρεια και τη νότια προέκταση του γυναικωνίτη, ενώ μια Τρίτη, μικρότερη θύρα, ορθογωνικού σχήματος σε όψη

²⁷² Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ 40

²⁷³ www.dimoslarissa.gr

²⁷⁴ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.

201

²⁷⁵ Ο.π σελ. 201

με τοξωτή προς τα άνω απόληξη, ανοιγόταν στο ανατολικό τμήμα του νότιου τοίχου και χρησίμευε ως βοηθητική θύρα του ιερού.²⁷⁶

Στο εσωτερικό του ναού, δύο κιονοστοιχίες, έξι κίωνων η καθεμία, σχημάτιζαν τα τρία κλίτη. Οι κίονες συνδέονταν με καμπύλα τόξα, στα οποία στηρίζονταν η οροφή και η στέγη.²⁷⁷

Τα πλάγια κλίτη είχαν επίπεδη αδιακόσμητη οροφή, ενώ το μεσαίο – που ήταν ευρύτερο και ψηλότερο από τα άλλα δύο – καλύπτονταν με ημικυκλινδρική καμάρα, η οποία έφερε τη συνηθισμένη ζωγραφική διακόσμηση των χρυσών άστρων επάνω σε γαλάζιο βάθος. Τη διακόσμηση της καμάρας συμπλήρωναν δώδεκα μετάλλια με μορφές αποστόλων και γύψινο επιχρυσωμένο πλαίσιο, τα οποία βρίσκονταν στο μέτωπο που σχηματιζόταν επάνω από τα κιονόκρανα. Στη μέση της καμάρας υπήρχε επίσης ένα μετάλλιο με παράσταση του χριστού στον τύπο του Παντοκράτορα, με γύψινο επιχρυσωμένο πλαίσιο.²⁷⁸

Για το φωτισμό του εσωτερικού του ναού ανοίγονταν στους τοίχους των μακρών πλευρών μεγάλα παράθυρα ορθογωνικού σχήματος σε όψη, τα οποία στην εσωτερική τους πλευρά πλάταιναν και γίνονταν τοξωτά – δηλαδή παρουσίαζαν την ιδιομορφία, οι εξωτερικές διαστάσεις τους είναι μικρότερες από τις εσωτερικές – για λόγους ασφαλείας, αλλά και για περισσότερο φωτισμό. Άλλα δύο όμοια παράθυρα ανοίγονταν στο δυτικό τοίχο του ναού. Επάνω από την κόγχη του ιερού ανοίγονταν επίσης τρία μεγάλα παράθυρα στο γνωστό σύμπλεγμα: ένα κάθετο ωοειδές στον τύπο του <<ματιού του βοδιού>>, που πλαισιωνόταν από δύο όμοια, τα οποία προς τα άνω κατέληγαν σε κλειστό «βλέφαρο».²⁷⁹

Το δάπεδο του ναού βρισκόταν σε βάθος δύο βαθμίδων χαμηλότερα από την επιφάνεια του εδάφους και ήταν στρωμένο με μαρμάρινες πλάκες.

Στο κάτω μέρος της κόγχης του ιερού υπήρχε τοιχογραφία, στην οποία εικονίζονταν έξι ολόσωμοι σεβίζοντες ιεράρχες με τις λειτουργικές των δέλτους. Σε αυτούς περιλαμβάνονταν οι άγιοι Νικόλαος, Αχιλλεΐος και Αθανάσιος. Την κόχη του ιερού πλαισίωναν δύο μικρότερες, μία στην Πρόθεση και μία στο Διακονικό, οι οποίες εγγράφονταν στο πάχος του ανατολικού τοίχου. Στην κόγχη της Πρόθεσης υπήρχε τοιχογραφία, στην οποία εικονιζόταν η Γέννηση του Χριστού, ίδιας τεχνοτροπίας με τους συλλειτουργούντες αρχιερείς της κεντρικής κόγχης.²⁸⁰

²⁷⁶ Ο.π σελ. 201

²⁷⁷ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 202

²⁷⁸ Ο.π σελ. 202

²⁷⁹ Ο.π σελ. 203

²⁸⁰ Ο.π σελ. 203

Το τέμπλο του ναού ήταν μέτριο ξυλόγλυπτο έργο νεοκλασικού ρυθμού, του τέλους του 19^{ου} ή των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Οι επιφάνειες του ήταν βαμμένες με λευκό χρώμα, ενώ ορισμένα τμήματα του ήταν επιχρυσωμένα. Ιδιαίτερο διακοσμητικό του στοιχείο αποτελούσε μια ζώνη μεταξύ των δεσποτικών εικόνων και του δωδεκάορτου, όπου, επάνω σε μαύρους ορθογώνιους πίνακες αναγράφονταν με χρυσό χρώμα διάφορα ευαγγελικά χωρία.²⁸¹

Στην επίπλωση του ναού περιλαμβανόταν ένας υπερυψωμένος άμβωνας, ο οποίος στηριζόταν στον τρίτο από τα δυτικά κίονα της βόρειας κιονοστοιχίας, ένας δεσποτικός θρόνος, ο οποίος στηριζόταν στον τρίτο από τα ανατολικά κίονα της νότιας κιονοστοιχίας, δύο προσκυνητάρια που στηρίζονταν στο δεύτερο από τα δυτικά κίονα των δύο κιονοστοιχιών, στασίδια κατά μήκος των τοίχων και αναλόγια για τους χορούς των ψαλτών.²⁸²

Ο υπερυψωμένος γυναικωνίτης στη δυτική πλευρά του κυρίως ναού φρασσόταν με χαμηλό στηθαίο. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα κατασκευάστηκε στη μέση της ανατολικής του πλευράς ένας μικρός εξώστης, ο οποίος προεξείχε στηριζόμενος σε δύο κίονες. Ο εξώστης κλεινόταν με χαμηλό στηθαίο και ξύλινο καφασωτό και χρησίμευε ως θέση της χορωδίας του ναού.²⁸³

Κάτω από τη νότια προέκταση του γυναικωνίτη, στο ισόγειο του ναού, σχηματίζονταν δύο μικροί τετράγωνοι χώροι, οι οποίοι χρησιμοποιούνταν ως γραφείο του ναού και σκευοφυλάκιο, ενώ αντίστοιχα κάτω από τη βόρεια προέκταση, σχηματιζόταν μεγάλος ορθογώνιος χώρος, σύμμετρος με τις διαστάσεις των δύο προηγούμενων, όπου βρισκόταν το κλιμακοστάσιο ανόδου στο γυναικωνίτη.²⁸⁴

Σε μικρή απόσταση από τη νοτιοανατολική γωνία του ναού υψωνόταν ένα τετραώροφο πυργοειδές κωδωνοστάσιο τετράγωνης κάτοψης, το οποίο ανεγέρθηκε το 1893. Το κατώτερο τμήμα του ήταν κλειστό, εκτός από τη βόρεια πλευρά όπου ανοιγόταν μια μικρή θύρα εισόδου στο εσωτερικό κλιμακοστάσιο. Στον πρώτο όροφο ανοιγόταν σε κάθε πλευρά από ένα παράθυρο ορθογωνικού σχήματος σε όψη με τοξωτή προς τα άνω απόληξη. Τέσσερα ζεύγη μεταλλικών συνδέσμων σχήματος S συγκρατούσαν και διακοσμούσαν τους τοίχους του ορόφου. Ο δεύτερος όροφος έφερε σε κάθε όψη του από ένα μεγάλο δίλοβο παράθυρο, τις πλευρές ου οποίου, καθώς και τις γωνίες του ορόφου διακοσμούσαν παραστάδες. Ο τρίτος όροφος έφερε όμοια, αλλά μικρότερα παράθυρα σε κάθε πλευρά, τα οποία στο κάτω μέρος τους κλείνονταν με χαμηλό στηθαίο. Επάνω

²⁸¹ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 203

²⁸² Ο.π σελ. 203

²⁸³ Ο.π σελ. 203

²⁸⁴ Ο.π σελ.203

από αυτά ανοιγόταν ένα κυκλικό «μάτι του βοδιού» ενώ ψηλότερα κάθε πλευρά επιστεφόταν με χαμηλό αέτωμα. Το κωδωνοστάσιο κορυφωνόταν με οξεία απόληξη κωνικού τύπου.²⁸⁵

Με το μεγάλο σεισμό του 1954 κατέρρευσαν οι δύο τελευταίοι όροφοι του κωδωνοστασίου, ενώ το υπόλοιπο τμήμα του διατηρήθηκε για λίγο, αφού επιδιορθώθηκε πρόχειρα. Κατά το διάστημα 1955-60 ανοικοδομήθηκε νέο τετραώροφο τσιμεντένιο κωδωνοστάσιο στη θέση του παλιού.²⁸⁶

Ο ναός περιβαλλόταν από ευρύχωρο αυλόγυρο, ο οποίος στις αρχές του 20^{ου} αιώνα οριζόταν από χαμηλό λιθόκτιστο περίβολο με περίτεχνο μεταλλικό κιγκλίδωμα. Ο ναός δέχτηκε διάφορες επισκευές και προσθήκες κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα. Η σημαντικότερη αυτών ήταν η προσθήκη ενός ορθογωνίου νάρθηκα στη δυτική πλευρά, ο οποίος ανεγέρθηκε κατά το διάστημα 1955-60.²⁸⁷

Το 1973 ο παλαιός ναός και το νεότερο κωδωνοστάσιο κατεδαφίστηκαν.

7. Άγιοι Τεσσαράκοντα Μάρτυρες

Ο ναός των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων αποτελούσε το λατρευτικό κέντρο της χριστιανικής συνοικίας Σουφλάρ, υπήρχε ήδη από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα ως παρεκκλήσιο της μονής Ξηροποτάμου του Αγίου Όρους. Σύμφωνα με κάποια παράδοση που διασώζουν οι κάτοικοι της συνοικίας, το παλαιό αυτό παρεκκλήσιο βρισκόταν ανατολικότερα του σημερινού ναού και συγκεκριμένα, στο χώρο του ακάλυπτου οικοπέδου που εκτείνεται μεταξύ των οικοδομών στους αρ.41 της οδού Γ. Σεφέρη και 13 της οδού Άρεως.²⁸⁸

Κατά μία άλλη παράδοση, σε άγνωστη εποχή οι Τούρκοι επιχείρησαν – αλλά ανεπιτυχώς – να ιδρύσουν ένα τζαμί κοντά στη θέση του παρεκκλησίου. Όταν αργότερα η θέση του τζαμιού έμεινε κενή, οι χριστιανοί θέλησαν να οικοδομήσουν εκεί νέο ναό των Αγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων. Επειδή όμως οι Τούρκοι αρνήθηκαν, ο ναός κτίστηκε τελικά στη θέση που κατέχει σήμερα.²⁸⁹

Φαίνεται πιθανό ότι το παρεκκλήσιο των αρχών του 18^{ου} αιώνα καταστράφηκε μετά τα γεγονότα του 1769, κατά τα οποία, καταστράφηκαν ο μητροπολιτικός ναός του Αγ. Αχίλλειου και οι περισσότερες χριστιανικές συνοικίες της Λάρισας με τα λατρευτικά τους κέντρα.

²⁸⁵ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 204

²⁸⁶ Ο.π σελ.204

²⁸⁷ Ο.π σελ.204

²⁸⁸ Ο.π σελ.205

²⁸⁹ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 45

Το παρεκκλήσιο ανοικοδομήθηκε πάλι στην ίδια θέση στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Το 1862 άρχισε η ανοικοδόμηση νέου ναού στα δυτικά του παλιού παρεκκλησίου, και στη θέση του σημερινού ναού, επάνω σε μια χαμηλή εδαφική έξαρση, στη συμβολή των οδών Άρεως και Τεσσαράκοντα Μαρτύρων.²⁹⁰

Ο ναός των Αγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων δέχτηκε διάφορες επισκευές και προσθήκες στα τέλη του 19^{ου} και κυρίως στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα. Ο ναός των Αγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων που ανοικοδομήθηκε το 1865, ήταν μια τρίκλιτη βασιλική, που καλυπτόταν με ενιαία ξύλινη δίρριχτη στέγη, με επικάλυψη από κεραμίδια βυζαντινού τύπου. Στην ανατολική πλευρά το μεσαίο κλίτος απέληγε σε ημικυκλική εσωτερικά και εξωτερικά κόγχη, η οποία καλυπτόταν με ανεξάρτητη στέγη, με επικάλυψη από κεραμίδια βυζαντινού επίσης τύπου.²⁹¹

Έξι παραστάδες διαιρούσαν την εξωτερική πλευρά της κόγχης σε πέντε τμήματα. Το μεσαίο από αυτά είχαν εντοιχιστεί στο επάνω μέρος δύο λιθανάγλυφα με παραστάσεις ήλιου και σταυρού.²⁹²

Στη νότια γωνία του ανατολικού τοίχου, και κάτω ακριβώς από την απόληξη τη στέγης, είχε εντοιχιστεί ένα πόρινο αγκωνάρι με τη χρονολογία «1865 Ιουλίου 29», λαξευμένη στα δίσχωρα μιας ανάγλυφης σύνθεσης, την οποία αποτελούσαν: ένας ανισοσκελής σταυρός στα αριστερά, μεταξύ δύο ελαφρά λυγισμένων προς αυτόν φύλλων ή κυπαρισσιών, ένα δυσερμήνευτο αντικείμενο στη μέση, και δεξιά ένα μεγάλο άκαμπτο κυπαρίσσι με ένα πτηνό στην κουφή που στρέφεται προς το κέντρο.²⁹³

Ένα πλατύ κοίλο κυμάτιο περιέτρεχε το επάνω μέρος των τοίχων του κυρίως ναού και της κόγχης του ιερού. Στη μέση της δυτικής πλευράς του ναού ανοιγόταν μεγάλη ορθογωνική θύρα, ενώ μια άλλη όμοια ανοιγόταν στο δυτικό τμήμα του νότιου τοίχου. Η τελευταία είχε ευθύγραμμο υπέρυθρο εξωτερικά και τοξωτό εσωτερικά, και έφερε μαρμάρινο περιθύρωμα, το οποίο διακοσμούνταν με ανάγλυφα, σε σχέδια γεωμετρικά και φυτικά. Μια άλλη μικρότερη ορθογωνική θύρα ανοιγόταν στο ανατολικό τμήμα του νότιου τοίχου και χρησίμευε ως βοηθητική θύρα του ιερού.²⁹⁴

²⁹⁰ Θεόδωρος Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία*, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 205

²⁹¹ Β. Καλογιάννης, *Λάρισα Μάντρε Ντ' Ισραέλ*, Λάρισα 1959 σελ 48

²⁹² Θεόδωρος Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία*, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 207

²⁹³ Ο.π σελ.207

²⁹⁴ Ο.π σελ 208

Στο εσωτερικό του ναού, δύο κιονοστοιχίες, έξι κίωνων η καθεμία, σχημάτιζαν τα τρία κλίτη, από τα οποία το μεσαίο ήταν ευρύτερο και ψηλότερο. Οι κίονες ήταν κατασκευασμένοι από μονοκόμματος κορμούς δέντρων, που καλύπτονταν με ασβεστοκονίαμα. Έφεραν γύψινα κορινθιάζοντα κιονόκρανα και συνδέονταν με καμπύλα τόξα, στα οποία στηρίζονταν η οροφή και η στέγη του ναού. Τα πλάγια κλίτη είχαν επίπεδη αδιακόσμητη οροφή, ενώ το μεσαίο καλυπτόταν με ημικυλινδρική καμάρα, η οποία έφερε τη συνηθισμένη ζωγραφική διακόσμηση των χρυσών άστρων επάνω σε γαλάζιο βάθος. Στη μέση περίπου της καμάρας υπήρχε ένα μεγάλο μετάλλιο, που έφερε παράσταση του Χριστού στον τύπο του Παντοκράτορα, με καμπύλο γύψινο πλαίσιο.²⁹⁵

Έξι καμπύλα τόξα διαιρούσαν κατά πλάτος την καμάρα σε ισάριθμα τμήματα, συνδέοντας τους κίονες των μακρών πλευρών. Τη γένεση της καμάρας περιέτρεχε πλατύς κανόνας με κυμάτιο, ενώ στο μέτωπο που σχηματίζονταν επάνω από τα κιονόκρανα, υπήρχα δώδεκα ωοειδή μετάρια με καμπύλο γύψινο πλαίσιο, τα οποία έφεραν μορφές αποστόλων.²⁹⁶

Για το φωτισμό του εσωτερικού του ναού ανοίγονταν στους τοίχους των μακρών πλευρών από τρία μεγάλα ορθογώνια παράθυρα με μαρμάρινο πλαίσιο και κυμάτια στο εσωτερικό των επάνω γωνιών. Τα παράθυρα αυτά στην εσωτερική τους πλευρά πλάταιναν και γινόταν τοξωτά, για περισσότερο φωτισμό, αλλά και για λόγους ασφαλείας. Για φωτισμό, ιδιαίτερα του ιερού, ανοίγονταν αλλά δύο όμοια παράθυρα, μικρότερων όμως διαστάσεων, ψηλά στην ανατολική πλευρά του βόρειου και του νότιου τοίχου.²⁹⁷

Στον ανατολικό τοίχο ανοιγόταν άλλα πέντε παράθυρα: από ένα στο χώρο της Πρόθεσης και του Διακονικού όμοιο με τα παράθυρα των μακρών πλευρών, και τα τρία επάνω από την κόγχη του ιερού, στο γνωστό σύμπλεγμα. Ένα κάθετο ωοειδές που πλαισιώνεται από δύο όμοια, τα οποία τα άνω κατέληγαν σε κλειστό «βλέφαρο».²⁹⁸

Οι κόγχες της Πρόθεσης και του Διακονικού εγγράφονταν στο πάχος του ανατολικού τοίχου, πλαισιώνοντας τη μεγάλη κεντρική κόγχη του ιερού. Το δάπεδο του ναού βρισκόταν χαμηλότερα από την επιφάνεια του εδάφους και ήταν μαρμαροθετημένο: λευκές και λευκόφαιες μαρμάρινες πλάκες σχημάτιζαν τετράγωνους και ορθογώνιους πίνακες με διάφορα γεωμετρικά σχέδια κυρίως

²⁹⁵ Ο.π σελ.208

²⁹⁶ Ο.π σελ.209

²⁹⁷ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 48

²⁹⁸ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 209

αβακωτά. Στο κέντρο περίπου του δαπέδου, μεταξύ του άμβωνα και του επισκοπικού θρόνου, σχηματιζόταν με τον ίδιο τρόπο ένας πίνακας διαστάσεων 2,725 X 2,87 μ.²⁹⁹

Το 1892 ανεγέρθηκε ένα κωδωνοστάσιο σε μικρή απόσταση ανατολικά της νότιας θύρας του ναού και σε επαφή με το νότιο τοίχο. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, λόγω αυξημένων λατρευτικών αναγκών κατασκευάστηκε στη δυτική πλευρά του ναού ένας υπερυψωμένος γυναικωνίτης, ο οποίος προεκτεινόταν και σε ένα τμήμα της βόρειας και της νότιας πλευράς του ναού, σε σχήμα Π. Με την προέκταση αυτή κατεδαφίστηκε το κωδωνοστάσιο του 1892, η δυτική θύρα μεταφέρθηκε δυτικότερα, η νότια θύρα με το μαρμάρινο περιθύρωμα έγινε εσωτερική, ενώ στο ισόγειο, δημιουργήθηκαν τέσσερις βοηθητικοί χώροι: ένα γραφείο και ένα κλιμακοστάσιο ανόδου το γυναικωνίτη στη νότια πλευρά, και κάποιες αποθήκες στη βόρεια.³⁰⁰

Μπροστά στη νέα, δυτική είσοδο του ναού, ανοικοδομήθηκε κατά την ίδια περίοδο ένα διώροφο πυργοειδές κωδωνοστάσιο τετράγωνης κάτοψης, το οποίο καλυπτόταν με ημισφαιρικό τυφλό τρουλίσκο. Το κωδωνοστάσιο στηριζόταν σε τέσσερις μαρμάρινους κίονες, οι οποίοι συνδέονταν με καμπύλα τόξα. Τρι από τα κιονόκρανα τους διακοσμούνταν με «σταλακτίτες».³⁰¹

Ο όροφος του κωδωνοστασίου έφερε σε κάθε όψη του από ένα μεγάλο δίλοβο παράθυρο, τις πλευρές του οποίου καθώς και τις γωνίες του ορόφου διακοσμούσαν παραστάδες.³⁰²

Το τέμπλο του ναού, του οποίου μεγάλα τμήματα διατηρούνται στο υπόγειο παρεκκλήσιο του σημερινού ναού, κατασκευάστηκε το 1892, ξυλόγλυπτο και επιχρυσωμένο.³⁰³

Τεχνοτροπία ανήκει στη τελευταία γενιά των ξυλόγλυπτων παραδοσιακών τέμπλων του κυρίως ελλαδικού χώρου, λίγο πριν την οριστική επικράτηση του νεοκλασικού ρυθμού. Υπερισχύουν σε αυτό τα παραδοσιακά δυτικοευρωπαϊκά στοιχεία του ρυθμού μπαρόκ, τα οποία όμως, συνυπάρχουν με λιγοστά διακοσμητικά στοιχεία του νεοκλασικού ρυθμού.³⁰⁴

Ο δεσποτικός θρόνος είναι ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο έργο του 1873, διαστάσεων 2,58 X 0,59 μ. Αρχικά βρισκόταν τοποθετημένος μπροστά στον τρίτο από τα ανατολικά κίονα της νότιας κιονοστοιχίας, επάνω σε κτιστή βαθμιδωτή βάση με μαρμάρινη επένδυση. Σήμερα διατηρείται στο υπόγειο παρεκκλήσιο του νέου ναού.³⁰⁵

²⁹⁹ Ο.π σελ.210

³⁰⁰ Ν. Γεωργιάδης, Θεσσαλία, Αθήνα 1880, σελ. 243

³⁰¹ Ο.π σελ.246

³⁰² Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ. 211

³⁰³ Ο.π σελ.211

³⁰⁴ Ο.π σελ.211

³⁰⁵ Ν. Γεωργιάδης, Θεσσαλία, Αθήνα 1880, σελ 247

Τεχνοτροπικά ανήκει στην τελευταία γενιά των ξυλόγλυπτων παραδοσιακών θρόνων, λίγο πριν την οριστική επικράτηση, και εδώ, του νεοκλασικού ρυθμού. Κύριο διακοσμητικό του στοιχείο αποτελεί η άκανθος, σε διάφορους συνδυασμούς μορφών και σε σχέδιο λεπτότερο και πλέον σύνθετο εκείνου του τέμπλου.³⁰⁶

Στην επίπλωση του ναού περιλαμβάνονταν επίσης τα στασίδια κατά μήκος των τοίχων, τα αναλόγια για τους χορούς των ψαλτών και ένας πεντάπλευρος άμβωνας – έργο του 20^{ου} αιώνα – ο οποίος στηριζόταν στον τρίτο από τα δυτικά κίονα της βόρειας κιονοστοιχίας.³⁰⁷

8. Άγιος Χαραλάμπος

Ο ναός του Αγίου Χαραλάμπους αποτελούσε το λατρευτικό κέντρο της συνοικίας Πέρα. Σύμφωνα με την παράδοση, το παρεκκλήσιο αυτό βρισκόταν στο εσωτερικό της συνοικίας και συγκεκριμένα στην οδό Ηρακλείδου αρ.3, εκεί όπου σήμερα υπάρχει ένα μικρό εικονοστάσιο του αγίου.³⁰⁸

Το παρεκκλήσιο αυτό πυρπολήθηκε από τους Τούρκους κατά τον πόλεμο του 1897. Ανοικοδομήθηκε όμως λίγο αργότερα, το 1901 σε μικρή απόσταση βορειοανατολικά της παλιάς του θέσης εκεί ακριβώς όπου ο σημερινός ομώνυμος ναός, μεταξύ των οδών Εμμ. Μανουσάκη, Γρ. Λαμπράκη και Αγ. Χαραλάμπους.³⁰⁹

9. Ζωοδόχος Πηγή

Ο παλαιός ναός της Ζωοδόχου Πηγής βρισκόταν στο κέντρο της συνοικίας Ταμπάκικα, στη θέση του νεοαναγειρόμενου ομώνυμου ναού, στη γωνία των οδών Πυργετού, Αγ. Βησσαρίωνος και Ιω. Χρυσοστόμου. Η ιστορία του αρχίζει το 1876, όταν στα Ταμπάκικα ανακαλύπτεται η γνωστή θαυματουργική εικόνα της Ζωοδόχου Πηγής έως τότε, οι κάτοικοι της συνοικίας εκκλησιάζονταν στο γειτονικό μητροπολιτικό ναό του Αγ. Αχίλλειου.³¹⁰

³⁰⁶ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.213

³⁰⁷ Ο.π σελ.214

³⁰⁸ Ε. Φαρμακίδης, Η Λάρισα, 1926, σελ. 14

³⁰⁹ Ο.π σελ. 14

³¹⁰ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.215

Στη θέση εύρεσης της εικόνας ανεγέρθηκε κατά το επόμενο έτος (1877) ένα παρεκκλήσιο. Φαίνεται ότι αυτό ήταν μια πρόχειρη κατασκευή, γιατί, τρία έτη αργότερα ανεγείρεται στη θέση του ο γνωστός παλαιός ναός της ζωοδόχου Πηγής, ο οποίος θα αποτελέσει έκτοτε το λατρευτικό κέντρο της συνοικίας.

Ο ναός δέχτηκε διάφορες επισκευές και προσθήκες, κυρίως κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Κατεδαφίστηκε το καλοκαίρι του 1991 ενώ στη θέση του ανοικοδομείται ήδη νέος ναός.³¹¹

Ο ναός της Ζωοδόχου Πηγής ήταν τρίκλιτη βασιλική με υπερυψωμένο γυναικωνίτη, ο οποίος προεκτεινόταν σε σχήμα Π, στη δυτική και σε ένα τμήμα της βόρεια και της νότιας πλευράς του ναού. Τα κλίτη καλύπτονταν με ενιαία ξύλινη δίρριχτες, αλλά ανεξάρτητες στέγες, καλύπτονταν και οι προεκτάσεις του γυναικωνίτη προς τα βόρεια και τα νότια.³¹²

Στην ανατολική πλευρά το μεσαίο κλίτος απέληγε σε ημικυκλικό εσωτερικά και εξωτερικά κόγχη. Στα δυτικά η πρόσοψη του ναού ήταν διώροφη και διαιρούνταν σε τρία τμήματα, από τα οποία, το μεσαίο έφερε δίρριχτη κεραμοσκεπή στέγη, ενώ τα πλάγια – που βρισκόταν σε χαμηλότερο επίπεδο – είχαν μονόρριχτες στέγες. Στο ισόγειο ανοίγονταν τρεις θύρες ορθογωνικού σχήματος σε όψη με τοξωτή προ τα άνω απόληξη. Στον όροφο, και επάνω ακριβώς από τις θύρες του ισογείου, ανοιγόταν – συμμετρικά – τρία δίλοβα παράθυρα.³¹³

Στο επάνω μέρος της πρόσοψης υψωνόταν κωδωνοστάσιο τετράγωνης κάτοψης. Σε κάθε πλευρά του ανοιγόταν από ένα δίλοβο παράθυρο. Το κωδωνοστάσιο κορυφωνόταν με οξεία απόληξη κωνικού τύπου.³¹⁴

Εκτός από τις τρεις θύρες της δυτικής πλευράς, μια τέταρτη ανοιγόταν στη μέση της νότιας επέκτασης του γυναικωνίτη. Μπροστά της υπήρχε ένα μικρό στέγαστρο, το οποίο στηριζόταν σε δύο κίονες και καλύπτονταν με ιδιαίτερη τρίρριχτη κεραμοσκεπή στέγη. Μία μικρότερη ορθογωνική θύρα ανοιγόταν στο νότιο τμήμα του ανατολικού τοίχου και χρησίμευε ως βοηθητική θύρα του ιερού, ενώ μια άλλη ανοιγόταν στο δυτικό τμήμα του βόρειου τοίχου.³¹⁵

Στο εσωτερικό του ναού, δύο κιονοστοιχίες, έξι κίωνων η καθεμία, σχημάτιζαν τα τρία κλίτη. Οι κίονες έφεραν απλά καλυκόσχημα κιονόκρανα και συνδέονταν με καμπύλα τόξα, στα οποία στηρίζονταν η οροφή και η στέγη του ναού. Τα πλάγια κλίτη είχαν επίπεδη αδιακόσμητη

³¹¹ Ο.π σελ. 215

³¹² Ε. Φαρμακίδης, Η Λάρισα, 1926, σελ.15

³¹³ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.216

³¹⁴ Ο.π σελ.216

³¹⁵ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.216

οροφή, ενώ το μεσαίο – που ήταν ευρύτερο και ψηλότερο από τα άλλα – καλυπτόταν με ελαφρώς καμπύλη οροφή, η οποία έφερε τη συνηθισμένη ζωγραφική διακόσμηση των χρυσών άστρων επάνω σε γαλάζιο βάθος. Τη διακόσμηση της οροφής του μεσαίου κλίτους συμπλήρωναν δώδεκα μετάλλια με μορφές αποστόλων και γύψινο επιχρυσωμένο πλαίσιο, τα οποία βρισκόταν στο μέτωπο που σχηματιζόταν επάνω από τα κιονόκρανα. Στη μέση περίπου της οροφής υπήρχε ένα μεγάλο μετάλλιο, το οποίο έφερε παράσταση ου Χριστού στον τύπο του Παντοκράτορα, με γύψινο επιχρυσωμένο πλαίσιο.³¹⁶

Για το φωτισμό του εσωτερικού του ναού ανοιγόταν μεγάλα ορθογωνικά παράθυρα, σε δύο σειρές, στους τοίχους των μακρών πλευρών. Όμοια παράθυρα ανοίγονταν στις, προς τα βόρεια και νότια, προεκτάσεις του γυναικωνίτη, ενώ ένα κυκλικό «μάτι του βοδιού» με ξύλινα ακτινωτά καΐτια, σε σχήμα ρόδακα, ανοιγόταν στον ανατολικό τοίχο, επάνω από την κόγχη του ιερού.³¹⁷

Το τέμπλο του ναού ήταν μέτριο ξυλόγλυπτο έργο νεοκλασικού ρυθμού, του τέλους του 19^{ου} αιώνα ή των αρχών του 20^{ου}. Οι επιφάνειες του ήταν βαμμένες με λευκό χρώμα, ενώ ορισμένα τμήματα του ήταν επιχρυσωμένα.³¹⁸

Κάτω από τη βορειοδυτική γωνία του ναού, και στη θέση εύρεσης της εικόνας της ζωοδόχου Πηγής, υπήρχε μικρή τετράγωνη αίθουσα αγιάσματος, στην οποία οδηγούσαν δύο κλίμακες – μία από τη βόρεια πλευρά του δυτικού τοίχου και άλλη από τη δυτική πλευρά του βόρειου τοίχου.³¹⁹

Ο ναός διατήρησε την αρχική του μορφή έως το 1941. Ο σεισμός που έπληξε τη Λάρισα κατά το ίδιο έτος, προκάλεσε την κατάρρευση του κωδωνοστασίου και αρκετές ρωγμές στην τοιχοποιία μορφή, ενώ, λίγο αργότερα ανεγέρθηκε το σωζόμενο τετραώροφο κωδωνοστάσιο που υψώνεται σε μικρή απόσταση νότια του ναού.³²⁰

Κατά τη δεκαετία του 1950, λόγω αυξημένων λατρευτικών αναγκών, ο κυρίως ναός επεκτάθηκε προς τα βόρεια και α νότια με τη διερεύνηση των πλαγίων κλιτών και την κατασκευή δύο ακόμη κιονοστοιχιών. Τέλος κατά τη δεκαετία του 1970, προστέθηκε μια στοά στη δυτική και σε ένα τμήμα της νότιας εξωτερικής πλευράς του ναού.³²¹

³¹⁶ Ο.π σελ.216

³¹⁷ Ν. Γεωργιάδης, Θεσσαλία, Αθήνα 1880, σελ 250

³¹⁸ Ο.π σελ.250

³¹⁹ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.217

³²⁰ Ο.π σελ.217

³²¹ Ο.π σελ. 217

6.3 ΤΑ ΤΖΑΜΙΑ

♦ ΤΑ ΤΖΑΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 15^ο – 16^ο ΑΙΩΝΑ

Οι πρώτοι χώροι λατρείας των ιστών της μουσουλμανικής θρησκείας, τα πρώτα τζαμιά και τεμένη, άρχισαν να οικοδομούνται στη Λάρισα αμέσως μετά την κατάκτηση της πόλης από τους Τούρκους. Μερικά τζαμιά ιδρύθηκαν τότε σε κενούς χώρους της βυζαντινής πόλης, ενώ άλλα κατέλαβαν θέσεις κατεστραμμένων ή ερειπωμένων χριστιανικών ναών, χρησιμοποιώντας το παλαιότερο οικοδομικό υλικό.³²²

Κρίνοντας, επίσης, από την τακτική που ακολουθούσαν οι Τούρκοι σε άλλες περιπτώσεις (Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινούπολη κ.α), πρέπει να υποθέσουμε ότι και εδώ, για την κάλυψη των αυξημένων λατρευτικών αναγκών των μουσουλμανικών εποίκων, μετατράπηκαν σε τζαμιά οι καλύτερα διατηρούμενοι ναοί της πόλης, οι οποίοι είχαν εγκαταλειφθεί μετά την τουρκική κατάκτηση και τη φύση του χριστιανικού πληθυσμού προς τα ορεινά.³²³

Σημαντικές πληροφορίες για τα τρία από τα παλιότερα τζαμιά της Λάρισας αντλούμε από τις διαθέκες του κατακτητή της Θεσσαλίας Tyrhan Bey και των απογόνων του, Omer Bey και Hasan Bey. Και οι τρεις αυτοί μπέηδες, έχοντας τη γη και τη δημιουργία περιουσία πολλών χριστιανών στα χέρια τους, και ακολουθώντας τις περί ελεημοσύνης και αφιερώσεως εντολές του Κορανίου, διέθεσαν μεγάλα ποσά για την ανέγερση τζαμιών και άλλων θρησκευτικών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, την επάνδρωση τους με απαραίτητο λειτουργικό προσωπικό και τη συντήρησή τους από έσοδα της τεράστιας κινητής περιουσίας τους. Έτσι είναι γνωστό ότι ο Turhan Bey ίδρυσε στη Λάρισα ένα τζάμι κι ένα τέμενος, ενώ αργότερα, οι διάδοχοι του, Omer Bey και Hasan Bey, σε μια προσπάθεια να διαιωνίσουν τη μνήμη τους και προφανώς να ξεπεράσουν σε φήμη και δωρεές τον προκατόχο τους, ίδρυσαν από ένα μεγάλο τζαμί και έναν τεκέ όπου, εκτός της προς τι Θεό λατρείας, προσφερόταν οργανωμένη φιλανθρωπία στους μουσουλμάνους που είχαν ανάγκη.³²⁴

♦ ΤΑ ΤΖΑΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 17^ο – 19^ο ΑΙΩΝΑ

³²² Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.239

³²³ Ο.π σελ.239

³²⁴ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.239

Σύμφωνα με την παλιότερη και σημαντικότερη – έως σήμερα – αναφορά στην τουρκοκρατούμενη Λάρισα υπήρχαν είκοσι ένα συνολικά τζαμιά.³²⁵

1. Αζίζ Εφέντη
2. Ακτζαλή
3. Αχμέτ Εφέντη
4. Ελχάτζ Μπαϊράμ
5. Εσκή
6. Μεβλεβηχανέ
7. Μουράτ Αγά
8. Μουχαρέμ Πασά
9. Μπαϊράκ
10. Μπουρμαλί
11. Νταρούλ Κουρά
12. Ομέρ Αγά
13. Ομέρ Μπέη
14. Σαάτ
15. Σεϊχ
16. Τουρμπέ
17. Τσελεμπί
18. Τσιομλεκτζιέρ
19. Φατμά Χατούν
20. Χασάν Μπέη
21. Χατζή Μπεκίρ

Δεκατρία από τα παραπάνω τζαμιά διατηρούνται έως το 19^ο αιώνα. Πρόκειται για τα τζαμιά: Αζάζ Εφέντη, Ακτζαλή, Ελχάτζ Μπαϊράμ, Μεβλεβηνέ, Μουράτ Αγά, Μουχαρέμ Πασά, Μπαϊράκ, Μπουρμαλί, Νταρούλ Κουρά, Ομέρ Μπέη, Σαάτ, Τσιομλεκτζιέρ και Χασάν Μπέη. Τα υπόλοιπα τζαμιά είτε λόγω αλλαγής του ονόματος είτε γιατί καταστράφηκαν δεν αναφέρονται σε μεταγενέστερες πηγές.³²⁶

³²⁵ Ο.π σελ.240

³²⁶ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.241

Αν και στη Λάρισα υπήρχαν πολλά τζαμιά οι μουσουλμάνοι της πόλης δεν φημίζονταν για την θρησκευτικότητά τους. Ακόμη λόγω των προβλημάτων ύδρευσης που αντιμετώπιζε η πόλη, για τις απαραίτητες νίψεις των πιστών πριν από τη λατρεία, το νερό μεταφερόταν στα τζαμιά από τον Πηγειό μέσα σε δερμάτινους ασκούς και αποθηκευόταν κοντά σε αυτά, σε ειδικές δεξαμενές που ονομάζονταν «μασλούκ».³²⁷

Μια σαφή και ολοκληρωμένη σχεδόν εικόνα των τζαμιών της Λάρισας μπορούμε να σχηματίσουμε μόνο για την περίοδο του 19^{ου} αιώνα. Κατά την περίοδο αυτή, όπως έχουμε και αλλού αναφέρει, κορυφώνεται η κρίση στο εσωτερικό της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μέσα σε γενική παρακμή και την οικονομική καχεξία που χαρακτηρίζει τα αστικά κέντρα, η Λάρισα εγκαταλείπεται από ένα μέρος του μουσουλμανικού πληθυσμού από τα γύρω ορεινά μέρη. Συνέπεια αυτού του γεγονότος ήταν να ξεχαστούν με την πάροδο των ετών τα ονόματα των ιδρυτών των τζαμιών και άλλων θρησκευτικών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.³²⁸

Στο χάρτη του 1827/28 σημειώνονται είκοσι πέντε συνολικά τζαμιά, με τα ονόματα:³²⁹

1. Αζίζ Εφέντη
2. Ακσαράι
3. Ακτσελή
4. Αρναούτ μαχαλεσί
5. Γενί
6. Γενί μαχαλέ
7. Καναρά
8. Κιρκλάρ
9. Κοζλού
10. Μενζιλτζή
11. Μουράτ Αγά
12. Μπαράσκου
13. Μπεζάζ
14. Μπουρμαλί
15. Ναλμπαντάν – ζάντε
16. Νταρού Κουρά

³²⁷ Δήμος Λάρισας, Παρελθόν, παρόν και μέλλον, έκδοση Δήμου Λάρισας 1966, σελ.110

³²⁸ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.241

³²⁹ Ο.π σελ. 242-243

17. Ομέρ Μπέη
18. Σαάτ
19. Σεϊχογλου
20. Ταμπακχανέ
21. Τσαρσού
22. Χασάν Μπέη
23. Χατζή Μπαϊράμ
24. Χατζή Εφέντη
25. Χατιτζέ Χατούν

Παρ' όλα αυτά στο χάρτη του 1880 σημειώνονται μόνο είκοσι τζαμιά, με τα ονόματα:³³⁰

1. Αζίζ
2. Ακτζελή
3. Αραπλάρ
4. Βαρακλή
5. Γενή
6. Γενί Μαχαλά
7. Γκιουλού Τεκέ
8. Καλιάξ
9. Κιρκλάρ
10. Μοχτάρ
11. Νταραλκόν
12. Ομέρ Μοέη
13. Παζάρ
14. Παράσχου
15. Πορμαλί
16. Πουρμαλί
17. Ταμπάχανα
18. Τουτκί Γιαρίμ

³³⁰ Θεόδωρος Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία*, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.244-245

19. Χατζή Εφέντη

20. Χουσεΐν (Χασάν Μπέη)

Τα τζαμιά Αραπλάρ, Γκιουλού Τεκέ, Καλιάξ, Μοχτάρ, Πουρμαλί και Τουτκί Γιαρίμ αναφέρονται για πρώτη φορά στο χάρτη του 1880, όπως φαίνεται όμως πέντε από αυτά ταυτίζονται με τζαμιά τα οποία σημειώνονται και στο χάρτη του 1827/8 στις ίδιες περίπου θέσεις, αλλά με διαφορετικά ονόματα. Αντιπαραβάλλοντας τους δύο χάρτες γίνονται οι εξής ταυτίσεις:³³¹

ΧΑΡΤΗΣ 1880

Τζαμί Αραπλάρ

Τζαμί Καλιάξ

Τζαμί Μοχτάρ

Τζαμί Πουρμαλί

Τζαμί Τουτκί Γιαρίμ

ΧΑΡΤΗΣ 1827/8

Αρναούτ μαχαλεσί

Χατζή Μπαϊραμ

Καναρά

Μουράτ Αγά

Ακσαράι

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και κυρίως στις αρχές του 20^{ου} ο αριθμός των τζαμιών άρχισε βαθμιαία να μειώνεται, αφού αρκετά από αυτά εγκαταλειμμένα και ερειπωμένα καθώς ήταν από πολλές δεκαετίες ήδη πριν, άρχισαν να κατεδαφίζονται ως ετοιμόρροπα, ενώ άλλα παραδόθηκαν σε νέες χρήσεις (αποθηκευτικοί χώροι, καταστήματα κ.α). Τα τζαμιά του Ομέρ Μπέη και του Χασάν Μπέη κατεδαφίστηκαν το 1907 και το 1908, ενώ τα τζαμιά Γενί, Κιρκλάρ, Κοζλού και Μενζιλτζή κατεδαφίστηκαν μάλλον πριν το τέλος της δεύτερης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα. Από το τζαμί Ακτσελή είναι γνωστό ότι διατηρούνταν μόνο οι μιναρέδες έως τη δεκαετία του 1950, ενώ το τζαμί Μπουρμαλή κατεδαφίστηκε το 1959-60.³³²

Από τη μεγάλη σειρά τζαμιών που ιδρύθηκαν και λειτούργησαν επί αιώνες στη Λάρισα, σήμερα διατηρούνται μόνο δύο: το «Γενί» τζαμί, στο οποίο στεγάζεται το Αρχαιολογικό Μουσείο και τμήματα του τζαμιού Βαρακλή που αποκαλύφθηκαν κοντά στη συμβολή των οδών Παπαφλέσσα και Όσσας.

♦ Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΤΖΑΜΙΩΝ

³³¹ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.245

³³² Κ.Αγουρίδης, Λάρισα, 1982, σελ. 250

Η μελέτη της αρχιτεκτονικής των τζαμιών της Λάρισας παρουσιάζει αρκετά προβλήματα, διότι δεν έχουν σωθεί σχετικές περιγραφές ή σχέδια κα άλλες πληροφορίες στις γνωστές πηγές.

Αναλόγως των οικονομικών δυνατοτήτων των κτητόρων τους, καθώς και της περιόδου κατά την οποία ιδρύθηκαν, τα τζαμιά διέφεραν όσο αφορά τις διαστάσεις, το είδος των δομικών υλικών και τον τρόπο δόμησης και διάρθρωσης των επιφανειών τους.

Όπως φαίνεται, τα περισσότερα ήταν μικρά σε διαστάσεις και είχαν συνοικιακό χαρακτήρα. Αποτελούνταν από μια τετράγωνη ή ορθογώνια αίθουσα προσευχής, η οποία καλυπτόταν με τετράρριχτη κεραμοσκεπή στέγη. Στην πρόσοψή τους, η στοά son cemaat yeri είναι ανοικτή ή κλειστή με τοίχους, και καλύπτεται με κεραμοσκεπή στέγη ή με τρουλίσκους. Η στοά στηρίζεται σε κίονες ή πεσσούς.³³³

Ανάμεσα στα μικρά τζαμιά διακρίνονταν ορισμένα, μεγάλων διαστάσεων, τα οποία ακολουθούσαν το μνημειώδη μονότρουλο τύπο: ένας τρούλος, συνήθως μολυβδοσκεπάστος, καλύπτει τετράγωνη αίθουσα προσευχής, ενώ στην πρόσοψη υπάρχει τριμερής στοά που καλύπτεται με τρουλίσκους. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα τζαμιά του Ομέρ Μπέη και του Χασάν Μπέη. Αναμφίβολα όμως θα υπήρχαν στην πόλη και άλλα τζαμιά αυτού του τύπου.³³⁴

Οι μιναρέδες και στις δύο κατηγορίες τζαμιών, είναι συνήθως ογκώδεις, με κυλινδρικό κορμό. Σε ορισμένες περιπτώσεις ο κορμός είναι πολυγωνικός ή φέρει ανάγλυφα κεραμοπλαστικά κοσμήματα. Ο εξώστης στηρίζεται κατά τον εκφορικό τρόπο επάνω σε κιλλίβαντες, οι οποίοι σε ορισμένες περιπτώσεις διακοσμούνται με σταλακτίτες. Οι απολήξεις τους είναι, οι περισσότερες, του παλιού κωνικού τύπου, ξύλινες και μολυβδοσκεπάστες, ενώ δε λείπουν και οι λιθόκτιστες κρεμμυδόσχημες.³³⁵

Τα τζαμιά συνήθως περιβάλλονταν από ευρύχωρους αυλόγυρους, οι οποίοι ορίζονταν από ψηλούς κεραμοσκεπείς περίβολους, που περιέκλειαν κάποτε μέσα τους μικρά νεκροταφεία ή τάφους επισήμων προσώπων. Τα τζαμιά διαμόρφωναν, τέλος, μία συγκεκριμένη αρχιτεκτονική στον περιβάλλοντα χώρο, καθώς ανεγείρονταν σε ψηλά σημεία στο εσωτερικό της πόλης ή σε διασταυρώσεις οδών και σε υποτυπώδεις πλατείες που σχηματίζονταν σε κεντρικά σημεία των συνοικιών.³³⁶

³³³ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.248

³³⁴ Ο.π σελ. 248

³³⁵ Ο.π σελ.248

³³⁶ Ο.π σελ. 248

Το τζαμί περιέβαλε μικρός αυλόγυρος, ο οποίος από πλινθόκτιστο περίβολο ύψους 3μ. περίπου, που το απομόνωνε από το γύρω χώρο. Στα βόρεια και βορειοδυτικά του τζαμιού υπήρχε μικρό μουσουλμανικό νεκροταφείο.³³⁷

♠ TZAMI GENI

Ως Γενί τζαμί αναφέρεται το τζαμί, το οποίο διατηρείται σήμερα στον αρ.1 της οδού 31^{ης} Αυγούστου. Ο κτήτορας και ο χρόνος ίδρυσης του είναι άγνωστα. Η αρχιτεκτονική όμως του κτιρίου και ο διάκοσμος των όψεων – όπου κυριαρχούν μορφολογικά στοιχεία του νεοκλασικού ρυθμού – το τοποθετούν στο 19^ο αιώνα.

Το τζαμί δε σημειώνεται στο χάρτη του 1880, στη θέση του όμως υπάρχει η κάτοψη ενός μικρού κτιρίου. Σύμφωνα με μαρτυρίες παλιών Λαρισαίων, το Γενί τζαμί χρησιμοποιούσαν για τις λατρευτικές τους συνάξεις οι μουσουλμάνες γυναίκες έως την ανταλλαγή των πληθυσμών (1924). Έκτοτε, παρέμεινε για κάποιο διάστημα κλειστό, ενώ από το 1939 έως το 1941 στέγαζε τη Δημοτική Βιβλιοθήκη και μια μικρή αρχαιολογική συλλογή. Κατά την περίοδο 1941- 44 το τζαμί χρησιμοποιήθηκε για το στρατωνισμό κάποιων μονάδων των στρατευμάτων κατοχής και η αρχαιολογική συλλογή του εν μέρει λεηλατήθηκε. Κατά την ίδια περίοδο, μεγάλος σεισμός του 1941 προκάλεσε την κατάρρευση του τμήματος του μιναρέ επάνω από τον εξώστη.³³⁸

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, το τζαμί έπαθε αρκετές ζημιές από τους σεισμούς των ετών 1955 και 1957. Επισκευάστηκε τότε πρόχειρα και κατόπιν αποφασίστηκε να μετατραπεί σε Αρχαιολογικό Μουσείο. Για τις ανάγκες της νέας χρήσης του, κατεδαφίστηκε ο ψηλός περίβολος που απομόνωνε το τζαμί από τον περιβάλλοντα χώρο, και στη θέση του κτίστηκε χαμηλός τοίχος με μεταλλικό κιγκλίδωμα. Επίσης, κατεδαφίστηκε ένα κιόσκι και διαλύθηκαν δύο μαρμαρίνοι τάφοι που υπήρχαν στον αυλόγυρο του. Οικοδομήθηκαν τα άκρα της στοάς του τζαμιού, για τη δημιουργία ενός φυλακίου και γραφείου – αποθήκης, ενώ για την έκθεση των αρχαιοτήτων στο εσωτερικό του κτίστηκαν μεγάλα κλιμακωτά βάθρα κατά μήκος των τοίχων.³³⁹

Το 1957 μεταφέρθηκαν σε αυτό τα πρώτα λίθινα αρχαία, τα οποία βρισκόταν εγκαταλελειμμένα από την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου στο λόφο της ακρόπολης (στο χώρο αμέσως βόρεια του μπεζεστενιού). Έκτοτε και έως σήμερα, το τζαμί στεγάζει το

³³⁷ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.248

³³⁸ Ο.π σελ. 256

³³⁹ Ο.π σελ 257

Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης. Το κτίριο ανακαινίστηκε πρόσφατα με εργασίες της 7^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Λάρισας.³⁴⁰

Αρχιτεκτονική:

Στη γενική οργάνωση του κτιρίου του Γενί τζαμιού κυριαρχεί η συμμετρία, ενώ καθ' ύψος παρατηρείται η τριμερής διαίρεση σε βάση, κορμό και στέγη, σύμφωνα με τα κλασικιστικά πρότυπα της αρχιτεκτονικής του 19^{ου} αιώνα.³⁴¹

Το τζαμί αποτελείται από μια ορθογώνια αίθουσα προσευχής, εσωτερικών διαστάσεων 9,92 X 11,26 η οποία είναι κτισμένη με πλίνθους και καλύπτεται με ξύλινη τετράρριχτη στέγη με επικάλυψη από κεραμίδια βυζαντινού τύπου. Η στέγη διακοσμείται στις γωνίες της με ιδιόμορφα ανθεμωτά ακροκέραμα, τα οποία κορυφώνονται με ημισέληνο.³⁴²

Το δάπεδο της αίθουσας ήταν αρχικά στρωμένο με ορθογώνιες μαρμαρίνες πλάκες, οι οποίες σήμερα καλύπτονται από νεότερο τσιμεντένιο δάπεδο. Η οροφή είναι επίπεδη, κατασκευασμένη με τσατμά.³⁴³

Για το φωτισμό της αίθουσας ανοίγονται εννέα παράθυρα ορθογωνικού σχήματος σε όψη με τοξωτή προς τα άνω απόληξη, το πλάτος των οποίων κυμαίνεται μεταξύ 1,115 και 1,165μ. Τρία από αυτά ανοίγονται στον ανατολικό τοίχο και δύο στους άλλους τρεις. Είναι ξύλινα υαλωτά, έχουν καΐτια, και στην εξωτερική τους περιφράσσονται με νεότερο μεταλλικό κιγκλίδωμα.³⁴⁴

Στη μέση του βόρειου τοίχου ανοίγεται μια μεγάλη θύρα ορθογώνιου σχήματος σε όψη με τοξωτή προς τα άνω απόληξη, ύψους 4μ και πλάτους 2,22μ, η οποία κλείνεται με τέσσερα ξύλινα ταμπλαδωτά θυρόφυλλα. Στην απόληξη της σχηματίζεται ξύλινος υαλωτός τοξωτός φεγγίτης, ο οποίος έχει καΐτια και φράσσεται με νεότερο μεταλλικό κιγκλίδωμα. Μια θυρίδα ορθογωνικού σχήματος σε όψη με ελλειψοειδή προς τα άνω απόληξη, ύψους 1,475 και πλάτους 0,625μ, ανοίγεται στη βόρεια άκρη του δυτικού τοίχου και οδηγεί στην κλίμακα ανόδου στον εξώστη του μιναρέ. Η θυρίδα κλείνεται με ένα νεότερο ξύλινο θυρόφυλλο.³⁴⁵

Στη μέση του νότιου τοίχου της αίθουσας και σε αξονική θέση απέναντι από τη μεγάλη θύρα ανοίγεται η κόγχη του μιχράπ, η οποία περιβάλλεται από γύψινο πλαίσιο συνολικού ύψους 4,54 μ.

³⁴⁰ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ.118

³⁴¹ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.258

³⁴² Ο.π σελ.258

³⁴³ Ο.π σελ.258

³⁴⁴ Ο.π σελ.258

³⁴⁵ Ο.π σελ.261

περίπου και πλάτους 2,425 μ. Η διακόσμηση του οργανώνεται με εκλογή στοιχείων από νεοκλασικό ρυθμό και το τούρκικο μπαρόκ, και διαρθρώνεται σε δύο τμήματα: το κατώτερο και το ανώτερο.³⁴⁶

Τη διακόσμηση της αίθουσας συμπληρώνει μια στενή ζώνη με ανάγλυφο απλό μαϊάνδρο, η οποία περιτρέχει τους τοίχους σε ύψος 4,60 μ περίπου.³⁴⁷

Ολόκληρη τη βόρεια πλευρά της αίθουσας καλύπτει μια στοά διαστάσεων 1,72 X 4,70 μ., η οποία χωρίζεται με δύο εγκάρσια τόξα σε τρία τμήματα, που καλύπτονται με ημισφαιρικούς τρουλίσκους. Ολόκληρο το κτίριο υψώνεται επάνω σε κρηπίδωμα, το ύψος του οποίου κυμαίνεται μεταξύ 1,32 και 0,55 μ. Στο επίπεδο οδηγεί μια μαρμάρινη κλίμακα επτά βαθμίδων, πλάτους 3,645 μ., η οποία βρίσκεται τοποθετημένη σε αξονική θέση στη μέση της βόρειας πλευράς. Η κλίμακα πλαισιώνεται από δύο κτιστά στηθαία πλάτους 44 εκ., τα οποία επενδύονται με μαρμάρινες πλάκες. Τη βόρεια πλευρά της πλαισίωσαν δύο μαρμάρινοι μονολιθικοί ραβδωτοί κίονες ύψους 2,145 μ. Οι βάσεις τους αποτελούνται από μία σπείρα και δύο λεπτούς δακτυλίους, και είναι συμφυείς με τετράγωνες πλίνθους, οι πλευρές των οποίων διακοσμούνται με περιτένεια που περιβάλλει έξεργη επιφάνεια. Τα κιονόκρανα είναι τοσκανικού ρυθμού και επιστρέφονται με μαρμάρινο κώνο, επάνω στον οποίο στηρίζεται πεπιεσμένη σφαίρα.³⁴⁸

Οι εξωτερικές όψεις του κτιρίου οργανώνονται με εκλογή στοιχείων από το νεοκλασικό ρυθμό: τρεις ψηλές παραστάδες στον ανατολικό και στο δυτικό τοίχο, πλάτους 68 εκ., και σε τέσσερις όμοιες στο νότιο τοίχο, προσδίδουν ιδιαίτερη πλαστικότητα σε αυτούς, καθώς πλαισιώνουν τα παράθυρα σχηματίζοντας μεγάλα ορθογώνια διάχωρα. Οι παραστάδες υψώνονται επάνω στο κρηπίδωμα του κτιρίου χωρίς ιδιαίτερη βάση. Το ανώτερο τμήμα τους διακόπτει μια πλατιά ζώνη με μορφή ιωνικού επιστυλίου που περιτρέχει τους τοίχους. Μεταξύ αυτής της ζώνης και του γείσου της στέγης σχηματίζονται χαμηλά διάχωρα τα οποία διακοσμούνται με γύψινες ορθογωνικές κορνίζες.³⁴⁹

Τη διακόσμηση των τοίχων συμπλήρωναν απλά γύψινα πλαίσια στα παράθυρα, τα οποία όμως, αφαιρέθηκαν κατά τις επισκευές των ζημιών από τους σεισμούς της δεκαετίας του 1950. Διατηρούνται μόνο τα πλαίσια των παραθύρων του βόρειου τοίχου, τα οποία φέρουν ιδιαίτερα προσεγμένη διακόσμησης: δύο παραστάδες με σύνθετα επίκρανα στηρίζουν πλατύ τόξο που υποδιαιρείται σε τρεις ζώνες, από τις οποίες, η εξωτερική διακοσμείται με ακάνθινα φύλλα, η

³⁴⁶ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.261

³⁴⁷ Ο.π σελ.262

³⁴⁸ Ο.π σελ.263

³⁴⁹ Κ.Αγουρίδης, Λάρισα, 1982, σελ 255

μεσαία με λέσβιο κυμάτιο και η εσωτερική πλευρά του τόξου. Στη μέση του τόξου προεξέχει θολίτης με διακόσμηση τεσσάρων άστρων. Τα παράθυρα του βόρειου τοίχου διατηρούν το αρχικό μεταλλικό τους κιγκλίδωμα, το οποίο σχηματίζεται με κάθετες ράβδους που φέρουν λογχοειδές απολήξεις.³⁵⁰

Οι εξωτερικές όψεις της στοάς οργανώνονται, επίσης, με βάση νεοκλασικά διακοσμητικά στοιχεία: οι τέσσερις πεσσοί που στηρίζουν τα τόξα της φέρουν απλά επίκρανα, επάνω από τα οποία η διακόσμηση συνεχίζεται με μικρές παραστάδες. Στις τελευταίες στηρίζεται ευθύγραμμο επιστύλιο και ακολούθως διπλό κυμάτιο, το οποίο επιστέφει τους τοίχους. Τα τόξα περιβάλλει γύψινο πλαίσιο, όμοιο με αυτό των παραθύρων του βόρειου τοίχου.³⁵¹

Οι άκρες της στέγης της στοάς διακοσμούνταν με ακροκέραμα, του γνωστού τύπου που συναντήσαμε και στη στέγη της αίθουσας. Στη βορειοδυτική γωνία της αίθουσας υψώνεται ο μιναρές επάνω σε πεντάπλευρη βάση. Ο κορμός του είναι κυλινδρικός, κτισμένος με πλίνθους και καλυμμένος με κονίαμα, το οποίο αρχικά ήταν επιχρισμένο με λευκό χρώμα. Ένας λεπτός δακτύλιος περιτρέχει τη βάση και το ανώτερο τμήμα του, λίγο πιο κάτω από τον εξώστη. Στη νότια πλευρά του κορμού ανοίγονται κατά διαστήματα τέσσερις στενόμακροι φεγγίτες για το φωτισμό και τον αερισμό της εσωτερικής κοχλιωτής κλίμακας ανόδου εξώστη. Ο τελευταίος προεξέχει επάνω σε μια πλατιά ζώνη με τη μορφή κοίλου κυματίου και φέρει χαμηλό στηθαίο, το οποίο , αρχικά διακοσμούνταν με κάθετες ραβδώσεις. Επάνω από τον εξώστη, ο κορμός του μιναρέ συνεχιζόταν και κορυφωνόταν με οξεία απόληξη κωνικού τύπου. Το τελευταίο τμήμα δε διατηρείται πλέον σήμερα, μετά την κατάρρευση του με το σεισμό του 1941.³⁵²

Το τζαμί περιβάλλει μικρός αυλόγυρος. Σο χώρο του και, συγκεκριμένα, μπροστά στη δυτική πλευρά της στοάς υπήρχαν δύο μαρμάρινοι κιβωτιόσχημοι τάφοι με καλλιγραφικές επιγραφές και ανάγλυφη φυτική διακόσμηση στις πλευρές τους. Στο χώρο επίσης της αυλής και κοντά στη δυτική άκρη της κλίμακας του τζαμιού υπήρχε ένα ξύλινο τετράγωνο κιόσκι, το οποίο στέγαζε αναβρυτήριο ή κρήνη. Το κιόσκι καλυπτόταν με τετράριχτη στέγη, με επικάλυψη από κεραμίδια βυζαντινού τύπου. Τη στέγη περιέτρεχε ξύλινο γείσο με κυματοειδή προς τα κάτω απόληξη.³⁵³

³⁵⁰ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.263

³⁵¹ Ο.π σελ.263

³⁵² Ε. Φαρμακίδης, Η Λάρισα, 1926, σελ.20

³⁵³ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.264

Ο αυλόγυρος εκτεινόταν παλιότερα προς τα ανατολικά έως τη σημερινή οδό Καρ.Ογλ, κατά μήκος της οποίας έκλεινε με μία σειρά πέντε έως έξι πλινθόκτιστων χαμηλών δωματίων (κελιών). Ο ανατολικός τοίχος τους ακολουθούσε την πορεία της οδού και ήταν τυφλός, ενώ προς τα δυτικά τα δωμάτια άνοιγαν σε μια χαμηλή στοά (χαγιάτι), η οποία στηριζόταν σε ξύλινους πεσσίσκους. Ο αυλόγυρος οριζόταν στη νότια, τη βόρεια και τη δυτική του πλευρά από ψηλό πλινθόκτιστο περίβολο, ο οποίος καλυπτόταν με δίρριχτη κεραμοσκεπή στέγη. Το επάνω μέρος του περιέτρεχε μια πλίνθινη οδοντωτή ταινία.³⁵⁴

Στη βόρεια πλευρά του περιβόλου ανοίγονταν δύο θύρες: μία στην ανατολική άκρη, η οποία εξυπηρετούσε τα δωμάτια που προαναφέρθηκαν και άλλη αξονική θέση σε σχέση με το κτίριο του τζαμιού. Η δεύτερη θύρα, η οποία αποτελούσε την κύρια είσοδο των πιστών, ήταν ορθογωνική και καλυπτόταν με μικρή τετράρριχτη κεραμοσκεπή στέγη. Το άνοιγμα της έκλεινε με δύο ξύλινα θυρόφυλλα και πλαισιωνόταν από δύο παραστάδες, οι οποίες επιστρέφονταν με επιστύλιο που υποδιαιρούνταν σε δύο προεξέχουσες πλατιές ταινίες.³⁵⁵

♠ TZAMI ΜΠΟΥΡΜΑΛΙ

Το Μπουρμαλί τζαμί τοποθετείται στο κεντρικό τμήμα της πόλης. Στο χάρτη του 1880 σημειώνεται ως Πορμαλί τζαμί στη περιοχή της κεντρικής συνοικίας Καραγάτς. Η ακριβής θέση του τζαμιού είναι με ασφάλεια γνωστή: βρισκόταν στο χώρο που καταλαμβάνει σήμερα ο κινηματογράφος «Βικτώρια» στον αρ.20 της οδού Λ. Κατσώνη. Ο ιδρυτής του, καθώς και η χρονολογία κατασκευής του παραμένουν άγνωστα.³⁵⁶

Το τζαμί Μπουρμαλί χρησιμοποιούσαν οι άνδρες μουσουλμάνοι για τις λατρευτικές τους συνάξεις έως την ανταλλαγή των πληθυσμών έκτοτε, χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη σιτηρών από το γαιοκτήμονα Ν. Αρσενίδη, ενώ το παλιό του όνομα ξεχάστηκε. Ο σεισμός του 1941 κατέστρεψε το μινaré του και δημιούργησε ρωγμές στους τοίχους του κτιρίου. Το 1959- 60 κατεδαφίστηκε, αφού κρίθηκε ως ετοιμόρροπο.³⁵⁷

Αρχιτεκτονική:

³⁵⁴ Ο.π σελ.264

³⁵⁵ Ο.π σελ.264

³⁵⁶ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.285

³⁵⁷ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.287

Το Μπουρμαλί τζαμί ήταν ένα συνοικιακό τζαμί με ιδιαίτερα προσεγμένη, όμως τοιχοδομία και πλούσια διακοσμητικά στοιχεία. Αποτελούνταν από μία τετράγωνη αίθουσα προσευχής, με κλειστή στοά στη βόρεια πλευρά. Οι δύο χώροι καλύπτονταν με ενιαία ξύλινη τετράρριτη στέγη, με επικάλυψη από κεραμίδια βυζαντινού τύπου.³⁵⁸

Στην τοιχοποιία της αίθουσας εφαρμόστηκε το πλινθοπερίκλειστο. Το τοίχιο αυτό τοποθετεί την ίδρυση του τζαμιού στην πρώιμη οθωμανική περίοδο (15^{ος} – 16^{ος}). Σε πολλά σημεία της τοιχοποιίας είχαν χρησιμοποιηθεί αρχαίοι λίθοι σε δεύτερη χρήση, ενώ διπλή πλίνθινη οδοντωτή ταινία περιέτρεχε το επάνω μέρος των τοίχων, σχηματίζοντας μία διακοσμητική ζώνη ως ένα είδος γείσου.³⁵⁹

Η αίθουσα προσευχής φωτιζόταν από μικρά παράθυρα ορθογωνικού σχήματος σε όψη με τριγωνική προς τα επάνω απόληξη, η οποία έφερε ημικυκλικό λίθινο πλαίσιο. Η στοά, η οποία κάλυπτε τη βόρεια πλευρά της αίθουσας, έφερε στην πρόσοψη ης δύο αψιδώματα, στο τύμπανο των οποίων ανοιγόταν ένα κυκλικό παράθυρο. Διπλή πλίνθινη οδοντωτή ταινία περιέτρεχε το επάνω μέρος των τοίχων της στοάς, και μια όμοια σειρά πλίνθων, τη γένεση των αψιδωμάτων. Η αρχιτεκτονική μορφή των τελευταίων και τα «νεωτερίζοντα» κυκλικά παράθυρα των τυμπάνων τους διακρίνουν σαφώς το τμήμα αυτό από το υπόλοιπο κτίριο του τζαμιού, και φανερώνουν, ίσως πως η στοά αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη.³⁶⁰

Ο μιναρές βρισκόταν στη βορειοδυτική γωνία της αίθουσας. Ήταν κυκλικού σχήματος σε κάτοψη και υψωνόταν επάνω σε ογκώδη κολουροκωνική βάση με λοξότμητες γωνίες, η οποία έφτανε περίπου έως το ύψος των παραθύρων. Ολόκληρος ο κορμός του, εκτός από μια πλατιά ζώνη κάτω από τον εξώστη, χωριζόταν σε έξι τμήματα, καθένα από τα οποία διαμορφωνόταν με πλίνθους, με τρόπο ώστε να σχηματίζονται λοξές ανάγλυφες ταινίες. Η διάταξη των πλίνθων ήταν τέτοια, ώστε η επιφάνεια των έξι τμημάτων, ανά δύο, να καλύπτεται με σχέδιο ψαροκόκαλου.³⁶¹

Ο εξώστης προεξείχε στηριζόμενος, κατά τον εκφορικό τρόπο, επάνω σε κιλλίβαντες με διακόσμηση σταλακτιτών. Η απόληξη του μιναρέ ήταν ιδιόμορφα κρεμμυδόσχημη: διαμορφωνόταν σε τρεις επάλληλες, ημισφαιρικές και πεπιεσμένες ζώνες, από τις οποίες η κατώτερη ήταν

³⁵⁸ Ε. Φαρμακίδης, Η Λάρισα, 1926, σελ.22

³⁵⁹ Ο.π σελ.22

³⁶⁰ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.287

³⁶¹ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.288

μεγαλύτερη, ενώ το μέγεθος των άλλων δύο μειωνόταν προοδευτικά προς τα επάνω, καταλήγοντας σε ένα μεταλλικό δείκτη – ημισέληνο.³⁶²

Το τζαμί περιέβαλε στενός αυλόγυρος, στο βόρειο και βορειοανατολικό τμήμα του οποίου εκτεινόταν ένα μικρό νεκροταφείο. Ένας ψηλός κεραμοσκεπής περίβολος απομόνωνε το τζαμί και την αυλή από τον περιβάλλοντα χώρο. Στη δυτική πλευρά του περιβόλου, ανοιγόταν μια δίφυλλη ξύλινη θύρα.³⁶³

♠ TZAMI TOY NALMPANTAN – ZANTE

Το τζαμί του Ναλμπαντάν-ζάντε (του γιου του Πεταλωτή) σημειώνεται στο χάρτη του 1827/8 στο νοτιοδυτικό τμήμα της πόλης, σε μικρή απόσταση προς τα δυτικά της νότιας γέφυρας του ρέματος Κουρουλντού. Το τζαμί δε σημειώνεται στο χάρτη του 1880 και φαίνεται πιθανό ότι είχε ήδη καταστραφεί. Η θέση του πρέπει να ήταν στη συμβολή των οδών Ηπείρου και Κ.Σμολένσκη. Ο ιδρυτής και η εποχή που κτίστηκε δεν είναι γνωστά.

♠ TZAMI TOY OMER MPEH

Το Ομέρ Μπέη τζαμί ιδρύθηκε το 1474 από τον Ομέρ Μπέη, γιο του κατακτητή της Θεσσαλίας Turhan Bey. Η πρώτη επίσημη αναφορά υπάρχει στη διαθήκη του κτήτορα, η οποία συντάχτηκε το Φεβρουάριο του 1484. Το τζαμί του Ομέρ Μπέη σημειώνεται στο χάρτη του 1827/8 στο κεντρικό τμήμα της πόλης ενώ στο χάρτη του 1880 τοποθετείται με μεγαλύτερη ακρίβεια στη βορειοανατολική πλευρά του κέντρου της πόλης και σε μικρή απόσταση από τον Πηνειό. Η θέση του προσδιορίζεται με ακρίβεια στην περιοχή που περικλείεται από τις σημερινές οδούς Καρ. Ογλ, Ολύμπου, Νίκης, Λορ. Μαβίλη και Π. Νιρβάνα. Το τζαμί κατεδαφίστηκε το 1907. Από τα οικοδομήματα που το περιέβαλαν, διατηρούνται έως τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο δύο τουρμέδες, μετά το τέλος του πολέμου κατεδαφίστηκαν και αυτοί, ενώ ο χώρος άρχισε να οικοδομείται. Η θύμηση του τζαμιού διατηρείται έκτοτε μέσα από το τοπωνύμιο «στο τζαμί» με το οποίο είναι γνωστή η περιοχή αυτή, έως σήμερα, μεταξύ των παλιών Λαρισαίων.³⁶⁴

³⁶² Ο.π σελ .288

³⁶³ Ο.π σελ. 288

³⁶⁴ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.290

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ:

Το τζαμί ανήκε στην κατηγορία των μονότρουλων οθωμανικών τεμενών. Αποτελούνταν από μια τετράγωνη αίθουσα προσευχής, η οποία καλυπτόταν με ημισφαιρικό μολυβδοσκεπαστο τυφλό τρούλο. Η βάσης του τρούλου εξωτερικά, διαμορφωνόταν σε ψηλό οκταγωνικό τύμπανο.³⁶⁵

Στο δυτικό τοίχο της αίθουσας ανοιγόταν τρία παράθυρα ορθογωνικού σχήματος σε όψη με τοξωτή προς τα άνω απόληξη. Δύο βρίσκονταν στο επάνω μέρος του τοίχου και ένα στη βάση του τυμπάνου του τρούλου. Ισάριθμα παράθυρα, στις αντίστοιχες θέσεις, θα υπήρχαν και στον ανατολικό τοίχο. Μια πόρτα ανοιγόταν στο βόρειο τοίχο της αίθουσας επάνω από την οποία υπήρχε η επιγραφή:

« Ο Ομέρ, ο μεγάλος εμίρης, ο δούλος του Παντοδύναμου και Υψίστου Κυρίου, ο εμίρης Ομέρ ο γιος του Τουρχάν. Επειδή ο Θεός ευχαριστήθηκε (μαζί του), τον αντάμειψε με ένα μεγάλο τζαμί της Παρασκευής (για να χρησιμοποιηθεί) προς χάρη του υπέρτατου Θεού. Η κατασκευή του με τη βοήθεια του υπέρτατου Θεού- (ολοκληρώθηκε) το μήνα Saban του (έτους από Εγίρας) οκτακοσιοστού εβδομηκοστού όγδοου (= Ιανουάριος 1474). Έτος 878». ³⁶⁶

Στη βορειοδυτική γωνία της αίθουσας υψωνόταν σε ογκώδη κολουροκωνική βάση ο μιναρές, ο οποίος έφερε πλατύ διακοσμημένο εξώστη και οξεία απόληξη κωνικού τύπου. Στο εσωτερικό του δεν υπήρχε κεντρικός κίονας, αλλά οι βαθμίδες της κοχλωτής κλίμακας που οδηγούσε στον εξώστη στηρίζονταν στον κυλινδρικό τοίχο του. ³⁶⁷

Στη βόρεια πλευρά της αίθουσας εκτεινόταν στοά, η οποία καλυπτόταν με τρίριχτη κεραμοσκεπή στέγη και στηριζόταν σε κίονες ή πεσσούς. Ένας ψηλός περίβολος το απομόνωνε από το γύρω χώρο. Στη δυτική πλευρά του ανοίγονταν δύο θύρες ορθογωνικού σχήματος σε όψη με τοξωτή προς τα άνω απόληξη. Ο περίβολος όριζε ευρύχωρο αυλόγυρο με πλούσια βλάστηση στο βόρειο τμήμα του – ακριβώς κάτω από τη στοά του τζαμιού. Ο περίβολος κατηφόριζε βαθμιδωτά προς τα βορειοανατολικά, στο σημείο αυτό περιέκλειε μέσα του ένα χαμηλό κεραμοσκεπές κτίριο με στοά (χαγιάτι) προς τα δυτικά. ³⁶⁸

Στο νότιο τμήμα της αυλής υπήρχε μικρό νεκροταφείο, στα χώρο του οποίου περιλαμβάνονταν δύο τουρμπάδες. Ο πρώτος βρισκόταν σε μικρή απόσταση προς τα νοτιοδυτικά του

³⁶⁵ Ο.π σελ.292

³⁶⁶ Ο.π σελ. 292

³⁶⁷ Ο.π σελ.293

³⁶⁸ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.293

τζαμιού. Ήταν ένα μικρό εξαγωνικό κτίσμα, το οποίο καλυπτόταν με ημισφαιρικό τυφλό τρουλίσκο, με επικάλυψη από κεραμίδια βυζαντινού τύπου. Οι πλευρές του είχαν τη μορφή κομψού περιστυλίου, με έξι πεσσούς στις γωνίες, οι οποίοι στηρίζονταν επάνω σε μαρμάρινο στυλοβάτη. Οι πεσσοί συνδέονταν με τόξα διπλής καμπυλότητας, στις γενέσεις των οποίων υπήρχαν ξύλινοι ελκυστήρες.³⁶⁹

Η τοιχοποιία ήταν λαξευτή, με συχνή παρεμβολή πλίνθων, τόσο στους οριζόντιους όσο και στους κατακόρυφους αρμούς. Τα τόξα σχηματίζονταν στο κατώτερο τμήμα τους με λίθους τραπεζοειδούς σχήματος, ενώ στο μεσαίο με πλίνθους, μεταξύ των οποίων παρεμβάλλονταν λευκοί πελεκόμορφοι θολίτες. Αρχαίοι λίθοι σε δεύτερη χρήση χρησιμοποιήθηκαν στον κορμό των πεσσών και στο στυλοβάτη. Διπλή οδοντωτή πλίνθινη ταινία περιέτρεχε ως γείσο το άνω μέρος των τοίχων. Η είσοδος στο εσωτερικό του τουρμπέ γινόταν από ένα άνοιγμα στη δυτική πλευρά του στυλοβάτη.³⁷⁰

Ο δεύτερος τουρμπές βρισκόταν σε επαφή με τη νοτιοδυτική γωνία του τζαμιού. Ήταν ένα μικρό τετράγωνο κτίσμα, το οποίο καλυπτόταν με ημισφαιρικό τυφλό τρουλίσκο, με επικάλυψη από κεραμίδια βυζαντινού τύπου. Ο τρουλίσκος εδραζόταν επάνω σε ψηλό οκταγωνικό τυφλό τύμπανο. Η είσοδος στο εσωτερικό του τουρμπέ γινόταν από μία μικρή τοξωτή θύρα, η οποία ανοιγόταν στη νότια πλευρά.³⁷¹

Στο χώρο του νεκροταφείου του τζαμιού περιλαμβανόταν ένας ακόμη τάφος. Το μνημείο συντηρούσε και στόλιζε – όσο ζούσε – ο Χαϊρίμπεης ένας πλούσιος γαλλομαθής μουσουλμάνος, ο κληρονόμος του, όμως δεν έδειχνε την απαιτούμενη φροντίδα.³⁷²

♠ TZAMI PAZAR

Το Παζάρ τζαμί σημειώνεται στο χάρτη του 1880 στη βορειοανατολική πλευρά της ακρόπολης. Το τζαμί όφειλε το όνομα του στη γειτνίαση του με τον – προς τα νοτιοανατολικά του – ακάλυπτο χώρο, όπου λειτουργούσε η περιοδική αγορά της πόλης. Ταυτίζεται με το Μπεζάζ τζαμί του χάρτη 1827/8. Ο ιδρυτής και η εποχή που ιδρύθηκε το Παζάρ τζαμί είναι άγνωστα.³⁷³

³⁶⁹ Ο.π σελ. 294

³⁷⁰ Ε. Φαρμακίδης, Η Λάρισα, 1926, σελ. 25

³⁷¹ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.295

³⁷² Ο.π σελ.295

³⁷³ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.295

6.4 ΤΑ ΣΥΝΟΙΚΙΑΚΑ ΤΕΜΕΝΗ

Ελάχιστες είναι οι πληροφορίες για τον αριθμό, τα ονόματα και τη θέση των συνοικιακών τεμενών της Λάρισας. Είναι γνωστά τα ονόματα επτά τεμενών:³⁷⁴

1. Τέμενος του Μπαλικτσή Χουσεΐν Αγά
2. Τέμενος του Ντεμίρ-ζαντέ
3. Τέμενος του Σαχζαντά Χατζή Ομέρ Εφέντη
4. Τέμενος της Σίτι Χατούν
5. Τέμενος Ταμπακχανέ μαχαλεσί
6. Τέμενος της Τας Χαμζά
7. Τέμενος του Τουρχάν Μπέη

6.5 ΟΙ ΣΥΝΑΓΩΓΕΣ – ΤΟ ΕΒΡΑΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ

♦ ΟΙ ΣΥΝΑΓΩΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 15^Ο – 16^Ο ΑΙΩΝΑ

Η ανέγερση ενός ευκτήριου οίκου υπήρξε πάντοτε η κύρια φροντίδα κάθε εβραϊκής κοινότητας. Στη Λάρισα, οι πρώτες συναγωγές ή άλλοι χώροι ιουδαϊκής λατρείας φαίνεται ότι ιδρύθηκαν κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, από την οποία μαρτυρείται και η πρωιμότερη παρουσία Εβραίων στην πόλη. Συναγωγές φαίνεται πως υπήρχαν στην πόλη και κατά τη βυζαντινή εποχή. Για την περίοδο της τουρκοκρατίας δεν υπάρχει συγκεκριμένος συνολικός αριθμός, τα ονόματα και το χρόνο ίδρυσης των συναγωγών της πόλης.³⁷⁵

Κάποιοι χώροι λατρείας των Ρωμανιωτών Εβραίων φαίνεται πως υπήρχαν στη Λάρισα κατά την περίοδο του 15^{ου} αιώνα. Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα μετά τον ερχομό των ισπανοεβραίων προσφύγων και το σχηματισμό της ιδιαίτερης κοινότητας τους, φαίνεται πως ιδρύθηκε από αυτούς και ξεχωριστή συναγωγή. Αυτή ακολουθούσε το ισπανικό τυπικό, το οποίο τελικά επιβλήθηκε στη λατρευτική πρακτική του συνόλου της εβραϊκής κοινότητας της Λάρισας.³⁷⁶

³⁷⁴ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.318

³⁷⁵ www.Larisa-dimos.gr

³⁷⁶ www.Larisa-dimos.gr

♦ ΟΙ ΣΥΝΑΓΩΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 17^Ο – 19^Ο ΑΙΩΝΑ

Η μείωση το πληθυσμού της εβραϊκής κοινότητας κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα είχε ως συνέπεια την παρακμή των λατρευτικών χώρων. Κατά την περίοδο αυτή λειτουργούσαν στη Λάρισα τρεις συναγωγές: η Ets Hayyim, η Midrash και μία ανώνυμη στην οδό Ταγμ. Βελισαρίου. Οι δύο τελευταίες καταστράφηκαν λίγο μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, έκτοτε έως σήμερα η συναγωγή Ets Hayyim αποτελεί μοναδικό κέντρο λατρείας για τους Εβραίους που ζουν στη Λάρισα.³⁷⁷

1. Συναγωγή Ets Hayyim

Η συναγωγή Ets Hayyim (=Δέντρο της Ζωής) βρίσκεται στον αρ.29 της οδού Κενταύρων. Σύμφωνα με την κτητορική της επιγραφή κτίστηκε το 1860, τρία έτη μετά την πυρκαγιά που είχε καταστρέψει μεγάλο τμήμα της εβραϊκής συνοικίας (1857).³⁷⁸

Για την ανοικοδόμηση των κατεστραμμένων λατρευτικών οικοδομημάτων και οικιών, διενεργήθηκε τότε πανελλαδικός έρανος μεταξύ των Εβραίων. Μία από τις μεγάλες στιγμές της συναγωγής υπήρξε η επίσκεψη σε αυτή του βασιλιά Γεωργίου Α΄, τον Οκτώβριο του 1881.³⁷⁹

Κατά την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου το κτίριο έπαθε σημαντικές ζημιές, επειδή επιτάχθηκε από τους Γερμανούς και χρησιμοποιήθηκε ως χώρος σταυλισμού ζώων. Μετά το τέλος του πολέμου, το φθινόπωρο του 1947, ανακαινίστηκε με τη συνδρομή της αμερικανοεβραϊκής φιλανθρωπικής οργάνωσης American Joint Distribution Committee. Στα πλαίσια επίσης της βοήθειας αυτής, κατά το ίδιο έτος έγινε μια προσθήκη στη δυτική πλευρά της συναγωγής, ενώ η κύρια είσοδος της μεταφέρθηκε στα βόρεια, όπου κατασκευάστηκε ένας μικρός προθάλαμος.³⁸⁰

Τελευταία ανακαίνιση της έγινε το καλοκαίρι του 1991, με την αρωγή μελών της εβραϊκής κοινότητας της Λάρισας.

Αρχιτεκτονική:

³⁷⁷ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.348

³⁷⁸ Ο.π σελ. 351

³⁷⁹ Κ.Αγουρίδης, Λάρισα, 1982, σελ. 319

³⁸⁰ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.353

Η συναγωγή Ets Hayyim ακολουθεί το σεφαραδικό τύπο των συναγωγών της Ελλάδας, με στοιχεία από τον παλιότερο ρωμανικό τύπο. Πρόκειται για ένα μεγάλο ισόγειο ορθογώνιο οικοδόμημα, το οποίο αποτελείται από μία αίθουσα προσευχής, εσωτερικών διαστάσεων 12,82 X 17,89 μ. , με υπερυψωμένο γυναικωνίτη στη δυτική πλευρά.³⁸¹

Οι εξωτερικοί τοίχοι έχουν πάχος 70 εκ. Η τοιχοποιία όμως δεν είναι σήμερα ορατή, επειδή καλύπτεται με τσιμεντοκονίαμα. Η στέγη είναι ξύλινη τετράρριχτη, με επικάλυψη από κεραμίδια βυζαντινού τύπου. Η προεξοχή της έχει πλάτος 70 εκ. , για λόγους μορφολογικούς αλλά και για να προστατεύονται οι τοίχοι από τα νερά της βροχής. Η κάτω επιφάνεια της καλύπτεται με ξύλινες πηλεις σε πλάτος 46 εκ. , ενώ κοίλο κυμάτιο κατασκευασμένο με τσατμά, συνδέει αυτή με το ενώ μέρος των τοίχων.³⁸²

Εξωτερικά το οικοδόμημα εμφανίζει σκόπιμα απλό, χωρίς καμία ιδιαίτερη διακόσμησης που θα μπορούσε να προσελκύσει την προσοχή των αλλόθρησκων. Παλιότερα μάλιστα, ήταν σχεδόν αθέατο πίσω από τοίχους εβραϊκών οικιών και από έναν ψηλό περίβολο που απομόνωνε από τις γειτονικές οδούς Κύπρου και Κενταύρων.³⁸³

Η απλότητα που παρατηρείται στο εξωτερικό της συναγωγής χαρακτηρίζεται και στο εσωτερικό της, όπου η διαρρύθμιση και η διακόσμηση ακολουθούν τους κανόνες τους καθιερωμένους από λατρευτική πρακτική της ιουδαϊκής θρησκείας.³⁸⁴

Στη μέση του νότιου τοίχου της αίθουσας προσευχής – ο οποίος είναι προσανατολισμένος, όπως και όλο το οικοδόμημα , προς την κατεύθυνση της Ιερουσαλήμ – και μέσα σε τοξωτή κόγχη ορθογωνικής κάτοψης, που εγγράφεται στο πάχος του τοίχου, βρίσκεται το εχάλ, όπου φυλάσσονται οι κύλινδροι της Τορά. Την άμεση θέα του αποκρύπτει ένα νεότερο κροσσωτό παρόχητ, το οποίο είναι κατασκευασμένο από πορφυρό βελούδο ύφασμα. Η σπουδαιότητα του εχάλ εξαιρείται με ένα κιβώριο διαστάσεων 3,64 X 2,30 μ., το οποίο κατασκευάστηκε μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Έως τότε ο χώρος μπροστά από αυτό φρασσόταν με ένα χαμηλό σιδερένιο κιγκλίδωμα.³⁸⁵

Σε περίοπτη θέση, στο κέντρο της αίθουσας και απέναντι από το εχάλ, βρίσκεται το μπιμά, το οποίο έχει τη μορφή τετράγωνης εξέδρας, διαστάσεων 3 X 3,14 μ. και μέγιστου ύψους 1,21 μ.

³⁸¹ Κ.Αγουρίδης, Λάρισα, 1982, σελ. 320

³⁸² Ο.π σελ. 321

³⁸³ Ο.π σελ.322

³⁸⁴ Ο.π σελ.323

³⁸⁵ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.355

Κατασκευάστηκε μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, στη θέση ενός παλαιότερου και μικρότερου μπιμά.³⁸⁶

Την εξέδρα του μπιμά περιβάλλουν δέκα ψηλοί κίονες – ανά τέσσερις στη βόρεια και τη νότια πλευρά, και ανά τρεις στην ανατολική και τη δυτική – οι οποίοι συνδέονται με καμπύλα τόξα, σχηματίζοντας ένα επιβλητικό περιστύλιο. Ο κυλινδρικός κορμός τους, ο οποίος καλύπτεται με ασβεστοκονίαμα, σχηματίζεται με λεπτές ξύλινες πήχεις. Τα κιονόκρανα είναι γύψινα, βαμμένα σήμερα με ασημί χρώμα και φέρουν ιδιόμορφη διακόσμηση, την οποία αποτελούν τέσσερις ταινίες σε σχέδια θλαστιά, καμπυλόγραμμη και ρομβοειδή.³⁸⁷

Το περιστύλιο καλύπτεται με σκαφοειδή τυφλό τρούλο, ο οποίος αποκρύπτεται κάτω από στέγη. Κατά το μεγαλύτερο τμήμα του φέρει ζωγραφική διακόσμηση χρυσών άστρων επάνω σε γαλάζιο βάθος, το διακοσμημένο αυτό τμήμα του τρούλου περιβάλλει μια γύψινη ταινία με ανάγλυφη θλαστή γραμμή, η οποία είναι βαμμένη με χρυσό χρώμα.³⁸⁸

Ανάμεσα στο εχάλ και το μπιμά υπάρχει μια μεταλλική επτάφωτη λυχνία, ύψους 2μ. Στον υπόλοιπο χώρο της αίθουσας προσευχής είναι τοποθετημένα πολλά ξύλινα καθίσματα, τα οποία κατευθύνουν τη σύναξη των πιστών προς το κέντρο, όπου βρίσκεται το μπιμά. Τους τοίχους της αίθουσας περιτρέχει στο κάτω μέρος μια ζώνη ύψους 1,54 μ. , η οποία είναι βαμμένη με ελαιοχρώματα, σε απομίμηση ορθομαρμάρωσης.³⁸⁹

Το δάπεδο της αίθουσας ήταν αρχικά στρωμένο με μεγάλες πλάκες γρανίτη, οι οποίες μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, αντικαταστάθηκαν από μωσαϊκό δάπεδο, το οποίο κατά την ανακαίνιση του 1991, καλύφθηκε από λευκόφαιες μαρμαρίνες πλάκες. Όμοιες πλάκες καλύπτουν τα δάπεδα του μπιμά και του κιβωρίου του εχάλ.³⁹⁰

Η οροφή της αίθουσας είναι επίπεδη, κατασκευασμένη με τσατμά και επιχρισμένη με ασβεστοκονίαμα. Κατά την ανακαίνιση του 1991 καλύφθηκε με ψευδοροφή από νεότερα υλικά.³⁹¹

Για το φωτισμό της αίθουσας ανοίγονται πολλά παράθυρα και φεγγίτες, τα οποία η τοπική παράδοση θέλει να είναι είκοσι τέσσερα. Στην πραγματικότητα όμως υπάρχουν συνολικά δεκαεννέα, έξι παράθυρα ορθογωνικού σχήματος σε όψη, πλάτους 1,285 μ. , ανοίγονται στο νότιο

³⁸⁶ Ο.π σελ.355

³⁸⁷ Ο.π σελ. 355

³⁸⁸ Κ.Αγουρίδης, Λάρισα, 1982, σελ. 324

³⁸⁹ Ο.π σελ. 325

³⁹⁰ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.356

³⁹¹ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.356

τοίχο, πέντε όμοια στον ανατολικό και τέσσερα στο βόρειο. Τα παράθυρα αυτά βρίσκονται στο ίδιο ύψος, στο κάτω μέρος των τοίχων.³⁹²

Εκτός των παραθύρων, τέσσερις μεγάλοι ξύλινοι φεγγίτες με καίτια ανοίγονται, ψηλά, στη μέση του ανατολικού και του νότιου τοίχου: ένας κάθετα ωοειδής στον ανατολικό και τρεις στο νότιο. Οι δύο τελευταίοι είναι όμοιοι στην κατασκευή με τα παράθυρα, ενώ ο ορθογώνιος φαίνεται πως αποτελεί μεταγενέστερη διάνοιξη.³⁹³

Στο βόρειο τοίχο της αίθουσας και επάνω στο λειτουργικό άξονα του κτιρίου ανοίγεται μια ορθογωνική θύρα, πλάτους 1,485 μ. , η οποία κλείνεται με δύο νεότερα υαλωτά θυρόφυλλα. Η θύρα αυτή αποτελεί σήμερα την κύρια είσοδο της συναγωγής.³⁹⁴

Μια ορθογωνική θύρα πλάτους 1,455μ. , ανοίγεται στη μέση της δυτικής πλευράς της αίθουσας προσευχής. Η θύρα αυτή η οποία κλείνεται με δύο νεότερα ξύλινα θυρόφυλλα, αποτελούσε την κύρια είσοδο της συναγωγής έως το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Επάνω από αυτή. Στην εξωτερική πλευρά, βρίσκεται εντοιχισμένη μια μαρμάρινη πλάκα, διαστάσεων 94 X 35,5 εκ. , η οποία φέρει πεντάστιχη κτητορική εβραϊκή επιγραφή η μετάφραση της έχει ως εξής:

« Ιερά Συναγωγή Ets Hayyim των Ισραηλιτών. Δωρεά προς τον Κύριο, εκάστου κατά τη δύναμη του.

Με τη φροντίδα ανθρώπων που ασχολήθηκαν για το όνομα του Κυρίου, Οβαδία Μπαντάφ,
Χαίμ Ισχάκ Αλχανάτη.

Αποπερατώθηκε το έργο την 1^η Χεσβάν του έτους 5621 (= Οκτώβριος 1860) από κτίσε ως κόσμου εν Λαρίση.

Ο Θεός να προστατεύει αυτή. Είθε ο Κύριος να μας αξιώσει να δούμε και την ανοικοδόμηση του Ναού επί των ημερών μας, Αμήν»³⁹⁵

Στη δυτική πλευρά της αίθουσας προσευχής και σε όλο το πλάτος της υπάρχει υπερυψωμένος γυναικωνίτης, εσωτερικών διαστάσεων 13,70 X 4,12μ. , ο οποίος είναι προσιτός από το χώρο της αυλής με ιδιαίτερο διώροφο κλιμακοστάσιο, που προεξέχει στη βορειοδυτική πλευρά του κτιρίου.³⁹⁶

³⁹² Ο.π σελ. 356

³⁹³ Ο.π σελ.356

³⁹⁴ Ο.π σελ. 356

³⁹⁵ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.358-359

³⁹⁶ Ο.π σελ. 359

Στην ανατολική πλευρά του γυναικωνίτη, η οποία παλιότερα άνοιγε προς το εσωτερικό της αίθουσας προσευχής, υπάρχουν τέσσερις ξύλινοι πεσσίσκοι που συνδέονται με καμπύλα τόξα. Τα ανοίγματα που σχηματίζονται κλείνονταν αρχικά με χαμηλό στηθαίο και με ξύλινο καφασωτό, έτσι ώστε να εμποδίζεται η θέα του εσωτερικού. Τρία νεότερα ορθογώνια παράθυρα πλάτους 1,55μ. , ανοίγονται στο δυτικό τοίχο του γυναικωνίτη, και ένα όμοιο στο νότιο.³⁹⁷

Σήμερα ο γυναικωνίτης έχει καταργηθεί, ενώ τα ανοίγματα της ανατολικής πλευράς του έχουν κλειστεί.

Στη δυτική πλευρά της συναγωγής, εξωτερικά, υπήρχαν παλιότερα προσκολλημένες δύο ανεξάρτητες κεραμοσκεπείς αίθουσες, οι οποίες ήταν κατασκευασμένες με τσατμά και χρησιμοποιούνταν από την εβραϊκή κοινότητα ως «παρεκκλήσια», για ολιγάριθμες συγκεντρώσεις πιστών, κυρίως κατά το χειμώνα. Οι αίθουσες αυτές πλαισίωναν τη δυτική θύρα της συναγωγής – η οποία αποτελούσε την κύρια είσοδο της έως το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο – αφήνοντας ανάμεσα τους ένα στενό πλακόστρωτο διάδρομο, που οδηγούσε σε αυτή.³⁹⁸

Τα «παρεκκλήσια» αυτά κατεδαφίστηκαν μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Στη θέση τους ανεγέρθηκε το 1947 μία ορθογώνια αίθουσα με τετράγωνο προθάλαμο, καθώς επίσης ένα γραφείο της γραμματείας της κοινότητας και το διώροφο κλιμακοστάσιο ανόδου του γυναικωνίτη. Μετά την ανέγερση των χώρων αυτών, η δυτική θύρα έγινε πλέον εσωτερική θύρα του κτιριακού συγκροτήματος της συναγωγής, μέσω της οποίας, η νεότερη δυτική προσθήκη επικοινωνεί με την παλιά αίθουσα προσευχής.³⁹⁹

Τη συναγωγή περιβάλλει από τα δυτικά, τα βόρεια και τα ανατολικά ένας μεγάλος αυλόγυρος, ο οποίος ορίζεται από ψηλό περίβολο. Σε αυτόν ανοίγονται σήμερα τρεις πύλες: δύο στο δυτικό τμήμα και μία στο βόρειο. Οι πύλες αυτές κλείνονται με νεότερα μεταλλικά θυρόφυλλα και κιγκλιδώματα.⁴⁰⁰

Στο χώρο επίσης της αυλής, και σε μικρή απόσταση βορειοδυτικά της συναγωγής, διατηρούνται έως το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ένα κτίριο κατασκευασμένο με τσατμά, στο οποίο στεγάζονταν η βιβλιοθήκη και το παλιότερο σχολείο της εβραϊκής κοινότητας.⁴⁰¹

2. Συναγωγή Μιδράς

³⁹⁷ Ο.π σελ. 359

³⁹⁸ Ο.π σελ. 359

³⁹⁹ Ο.π σελ. 360

⁴⁰⁰ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.360

⁴⁰¹ Ο.π σελ. 360

Η συναγωγή Midrash, γνωστή και με την προσωνυμία Μικρή, βρισκόταν στη θέση που καταλαμβάνει σήμερα η οικοδομή στον αρ.50 της οδού Ιω. Παπακυριαζή. Ιδρύθηκε από το Σαλώμ Χακίμ, έναν από τους πλουσιότερους Εβραίους της Λάρισας, ο οποίος ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για την οργάνωση της εβραϊκής εκπαίδευσης. Η συναγωγή καταστράφηκε κατά τη μεγάλη πυρκαγιά του 1857, ανοικοδομήθηκε όμως αργότερα στην ίδια θέση, όπου και διατηρούνταν έως το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Ο σεισμός του 1941 και η εγκατάλειψη κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής, κατερείπωσαν το κτίριο, το οποίο λίγο αργότερα κατεδαφίστηκε.⁴⁰²

Η συναγωγή Midrash ακολουθούσε το σεφαραδικό τύπο των συναγωγών της Ελλάδας. Ήταν ισόγειο πλινθόκτιστο κτίριο, ορθογωνικού σχήματος σε κάτοψη, το οποίο καλυπτόταν με τετράρριχτη κεραμοσκεπή στέγη. Μια θύρα ανοιγόταν στο νότιο τοίχο του κτιρίου, ενώ μία άλλη στο βόρειο. Η τελευταία αποτελούσε την κύρια είσοδο και οδηγούσε στην αίθουσα προσευχής μέσω ενός προθαλάμου.⁴⁰³

Στο εσωτερικό της αίθουσας υπήρχε εχάλ στην ανατολική πλευρά, μπιμά στη μέση του χώρου και στη βόρεια πλευρά ένας γυναικωνίτης μορφής εσωτερικού εξώστη. Η οροφή του κτιρίου ήταν κατασκευασμένη με τσατμά και στηριζόταν σε ξύλινους κίονες, ενώ το δάπεδο ήταν στρωμένο με πλάκες.⁴⁰⁴

Στα βόρεια του κτιρίου υπήρχε μικρή πλακόστρωτη αυλή, η οποία περιβαλλόταν από ψηλό τοίχο. Σε αυτή κατέληγε μια στενή οδός με είσοδο από τη σημερινή Σκ.Σούτσου. Στα βόρεια της τελευταίας, η στενή αυτή οδός επεκτεινόταν με ένα διάδρομο, ο οποίος οδηγούσε στην αυλή της μεγάλης κεντρικής συναγωγής Ets Hayyim. Μέσω των εσωτερικών αυτών διόδων επικοινωνούσαν μεταξύ τους οι δύο συναγωγές.⁴⁰⁵

3. Συναγωγή Σεφαραδίμ

⁴⁰² Ο.π σελ. 360

⁴⁰³ Κ.Αγουρίδης, Λάρισα, 1982, σελ. 324

⁴⁰⁴ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.360

⁴⁰⁵ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.361

Η συναγωγή Σεφαραδίμ, σύμφωνα με την παράδοση, λειτουργούσε στη Λάρισα κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Η ακριβής θέση όπου βρισκόταν, καθώς και ο χρόνος ίδρυσης της μας είναι άγνωστα.⁴⁰⁶

Η αναφορά της στα τέλη του 19^{ου} αι., μας οδηγεί έμμεσα στο συμπέρασμα πως οι Sepharadim Εβραίοι της Λάρισας διατηρήθηκαν ως ιδιαίτερη ομάδα ως τα τέλη της Τουρκοκρατίας, παρόλο που-ως πολυπληθέστεροι- κατάφεραν να επικρατήσουν από νωρίς, επιβάλλοντας τα ιδιαίτερα έθιμα, το ισπανικό λατρευτικό τυπικό και τη γλώσσα τους στους παλιούς Ρωμανιώτες Εβραίους.⁴⁰⁷

4. Συναγωγή στον αρ.54 της οδού Ταγμ. Βελισαρίου

Η άγνωστης επωνυμίας αυτή συναγωγή, η οποία έπαψε να λειτουργεί πριν από το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, ήταν ένα απλό, ισόγειο κτίριο. Ο ιδρυτής της καθώς και η εποχή που κτίστηκε δεν είναι γνωστά.⁴⁰⁸

5. Ανώνυμη συναγωγή κοντά στη δεξιά όχθη του Πηνειού

Μια άγνωστης επωνυμίας συναγωγή βρισκόταν στο βόρειο τμήμα της εβραϊκής συνοικίας, κοντά στη δεξιά όχθη του Πηνειού και σε κάποιο τζαμί της περιοχής αυτής. Ο ιδρυτής και η χρονολογία κατασκευής δεν είναι γνωστά.⁴⁰⁹

6.6 ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΕΥΚΤΗΡΙΟΙ ΟΙΚΟΙ (MIDRASH)

Ελάχιστα και αποσπασματικά είναι τα στοιχεία που υπάρχουν για την θέση των μιδρασίμ της Λάρισας. Κατά την μεγάλη πυρκαγιά του 1857, αναφέρεται ότι μεταξύ άλλων, καταστράφηκαν και έξι μιδρασίμ. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, σύμφωνα με την παράδοση, λειτουργούσαν στην πόλη τέσσερα μιδρασίμ, με τα ονόματα:⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.361

⁴⁰⁷ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.361

⁴⁰⁸ Ο.π σελ. 361

⁴⁰⁹ Ο.π σελ. 361

⁴¹⁰ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.362

1. Μιδράς του Αβραάμ Σαμπεταί
2. Μιδράς του Νταβίντ Σακή
3. Μιδράς του σαλώμ Χακίμ
4. Μιδράς του Ταλμούδ Τορά

1. *Μιδράς του Αβραάμ Σαμπεταί*

Το μιδράς του Αβραάμ Σαμπεταί, σύμφωνα με την παράδοση, λειτουργούσε στην πόλη κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Η ακριβής θέση και ο χρόνος ίδρυσης του είναι γνωστά.⁴¹¹

2. *Μιδράς του Νταβίντ Σακή*

Το μιδράς του Νταβίντ Σακή αναφέρεται ότι λειτουργούσε στην πόλη κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Δεν υπάρχουν στοιχεία που ακριβώς βρισκόταν και πότε ιδρύθηκε.⁴¹²

3. *Μιδράς του Σαλώμ Χακίμ*

Σύμφωνα με την παράδοση, το μιδράς του Σαλώμ Χακίμ λειτουργούσε στην πόλη κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Η θέση και ο χρόνος ίδρυσης είναι άγνωστα.⁴¹³

4. *Μιδράς Ταλμούδ Τορά*

Το μιδράς Ταλμούδ Τορά βρισκόταν στη βόρεια άκρη της σημερινής οδού Λέσβου. Ο χρόνος ίδρυσης του μας είναι άγνωστος, ενώ αναφέρεται ότι λειτουργούσε έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, το οικόπεδο όπου βρισκόταν παραχωρήθηκε από την εβραϊκή κοινότητα στο Δήμο της Λάρισας για τη διάνοιξη της οδού Λέσβου.⁴¹⁴

⁴¹¹ Ο.π σελ. 362

⁴¹² Ο.π σελ. 362

⁴¹³ Ο.π σελ. 362

⁴¹⁴ Θεόδωρος Παλιούγκας, Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία, έκδοση δήμου Λάρισας, 1996, σελ.363

Το μιδράς Ταλμούδ Τορά ήταν ένα ισόγειο πλινθόκτιστο κτίριο, τετραγώνου σχήματος σε κάτοψη, το οποίο καλυπτόταν με τετράρριχτη κεραμοσκεπή στέγη. Μία θύρα ανοιγόταν στο νότιο τοίχο και μια άλλη στο βόρειο. Η τελευταία αποτελούσε την κύρια είσοδο του μιδράς και οδηγούσε σε μια κεντρική αίθουσα, στην οποία άνοιγαν άλλες μικρότερες.⁴¹⁵

Στο κτίριο στεγαζόταν ένα σχολείο Ταλμούδ Τορά, το οποίο συντηρούσε η ίδια κοινότητα. Ο χαρακτηρισμός του ως μιδράς, οφείλεται στο γεγονός ότι σε κενές ώρες διδασκαλίας πραγματοποιούνταν στον ίδιο χώρο λατρευτικές συνάξεις.⁴¹⁶

6.7 ΤΟ ΜΠΕΖΕΣΤΕΝΙ

Αναμφισβήτητα, το κέντρο της λαρισαϊκής αγοράς κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας ήταν το μπεζεστένι. Ήταν "κέντρο" τόσο από άποψη σημασίας, όσο και γεωγραφικά, αν και βρίσκεται σε αρκετή απόσταση από την αγορά αυτή καθ' εαυτή, λόγω της θέσης του στην κορυφή του λόφου του Φρουρίου. Μετά την ανέγερση του, συγκέντρωσε γύρω του ακόμα περισσότερη εμπορική, αλλά και βιοτεχνική δραστηριότητα, ορίζοντας πλέον ξεκάθαρα τον εμπορικό πυρήνα της Λάρισας, έναν πυρήνα που διατηρείται ανέπαφος και στην ίδια θέση μέχρι και σήμερα.⁴¹⁷

Το μπεζεστένι είναι μια κλειστή και σκεπαστή αγορά. Ο όρος προέρχεται από την περσική λέξη «bez» που σημαίνει βαμβακερό ή λινό ύφασμα και «bezzaz» είναι ο έμπορος υφασμάτων. Μπεζεστένι λεγόταν αρχικά η αγορά υφασμάτων. Στο μπεζεστένι, πωλούνταν πολύτιμα εισαγόμενα ή ντόπια εμπορεύματα (υφάσματα αλλά και κοσμήματα και πολύτιμες πέτρες). Πέρα από τη διαδικασία της αγοραπωλησίας, υπήρχε η δυνατότητα να λειτουργεί το μπεζεστένι και ως χώρος φύλαξης και αποθήκευσης πολύτιμων λίθων, γουναρικών, κοσμημάτων, ταπήτων, ειδών από κεχριμπάρι.⁴¹⁸

Λειτουργούσε επίσης ως τράπεζα όπου φυλάσσονταν καταθέσεις, κοσμήματα, έγγραφα. Στο βορινό του τοίχο ένα μικρό δωματιάκι με αψιδωτή οροφή και διαστάσεις 3,5 επί 4,5 μέτρα, το οποίο έχει είσοδο μόνο απ' τη βόρεια όψη, εικάζεται ότι ήταν το θησαυροφυλάκιο του μπεζεστενιού, όπου φυλάγονταν οι περιουσίες των πλούσιων μουσουλμάνων, και το

⁴¹⁵ Ο.π σελ. 363

⁴¹⁶ Ο.π σελ. 363

⁴¹⁷ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ. σελ. 69

⁴¹⁸ Ο.π σελ. 69

αρχαιοφυλακείο της πόλης. Γι αυτό λοιπόν μαρτυρείται η ύπαρξη φυλάκων ειδικών, οι οποίοι με την αυστηρή φύλαξη καθιστούσαν το μπεζεστένι φρούριο απόρθητο.⁴¹⁹

Στο κέντρο της αγοράς και μπροστά στο δρόμο που οδηγούσε στο μπεζεστένι βρίσκονταν και δύο χαμάμ, το Μεγάλο και το Μικρό (κιουτσούκ χαμάμ), ενώ άλλα δύο ήταν πίσω από την αγορά, κοντά στον Πηνειό. Το Μεγάλο Χαμάμ σώζεται σήμερα κατακερματισμένο ανάμεσα στα καταστήματα που βρίσκονται μέσα του και μάλιστα ο τρούλος του είναι ευδιάκριτος από την οδό Βενιζέλου. Το Μικρό Χαμάμ έχει κατεδαφιστεί και στη θέση του βρίσκεται σήμερα το ξενοδοχείο "Divani Palace".⁴²⁰

Δεν αποκλείεται μάλιστα η νεότερη ονομασία του λόφου της ακρόπολης, "Φρούριο" να προήλθε από την εντύπωση που προκαλούσε στους Λαρισαίους το μεγάλο και επιβλητικό κτίσμα. Το μπεζεστένι αποτελεί το πιο παλιό εμφανές κτίσμα της πόλης.⁴²¹

Κρυμμένο συνήθως από τη βλάστηση δίχως τους αρχικούς του τρούλους-ξέσκεπο, επιχωματωμένο μέχρι πριν λίγα χρόνια από μέσα (κάποια εποχή χρησιμοποιήθηκε μάλλον ως οχύρωμα), με χτισμένες τις 2 από τις 3 πύλες του. Αποτελεί ιστορικό μνημείο και απόδειξη ότι η Λάρισα διατηρούσε πάντα μια οικονομική πρωτοκαθεδρία στην περιοχή. Αφού τα μπεζεστένια δε χτίζονταν τυχαία την εποχή της Τουρκοκρατίας. Στην Ελλάδα, τα μπεζεστένια εισήχθησαν κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Από πηγές της εποχής, μαθαίνουμε ότι υπήρχαν μπεζεστένια σε αρκετές πόλεις. Λιθόχτιστα μπεζεστένια υπήρχαν συγκεκριμένα στη Λάρισα, Σέρρες, Θεσσαλονίκη, Γιαννιτσά, Βέροια, Γιάννενα, Χαλκίδα, Ηράκλειο και τη Ρόδο.⁴²²

Σήμερα σώζονται μόνο το μπεζεστένι της Θεσσαλονίκης (το οποίο και διατηρεί την εμπορική του χρήση), το μπεζεστένι των Σερρών (που λειτουργεί ως αρχαιολογικό μουσείο) και της Λάρισας, το οποίο και διατηρείται σε άσχημη κατάσταση και χρησιμοποιείται ουσιαστικά σαν αποθηκευτικός χώρος. Το μπεζεστένι της Λάρισας είναι ένα ορθογώνιο κτίσμα, ελαφρώς παράγωνο, με διαστάσεις 30,10 επί 20,30 μέτρα και εσωτερικό εμβαδόν 445 τ.μ. Σήμερα σώζονται μόνο οι τέσσερις πέτρινοι τοίχοι του κτίσματος, πάχους 1,6 μέτρων, και μέχρι ένα ύψος περί τα 6,5 μέτρα πάνω απ' την εσωτερική στάθμη του εδάφους. Το μπεζεστένι έχει σήμερα 4 πόρτες· τρεις πύλες και μια μικρή πόρτα στη βόρεια όψη. Οι έξι θόλοι του ήταν κτισμένοι με πλιθιά και

⁴¹⁹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 69

⁴²⁰ www.uth.gr

⁴²¹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 69

⁴²² Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/25

στηρίζονταν με διπλά τόξα σε δυο μεγάλους κτιστούς πεσσούς. Εξωτερικά καλύπτονταν με φύλλα μολύβδου για να αντέχουν στην υγρασία.⁴²³

Η κατασκευή του μπεζεστενιού, μέσα από μαρτυρίες περιηγητών, εντοπίζεται στο διάστημα 1484-1506. Το 1781 η Λάρισα πλήττεται από σφοδρό σεισμό. Μαζί με άλλα κτίρια της πόλης, εικάζεται ότι και το μπεζεστένι υπέστη καταστροφές, μαζί με την κατάρρευση των θόλων του.⁴²⁴

Μια πυρκαγιά, λίγα χρόνια αργότερα, θα ολοκληρώσει την καταστροφή. Σε τουρκικό χάρτη του 1880 εμφανίζεται, πλέον, ως πυριτιδαποθήκη. Το μπεζεστένι χάνει την αρχική του χρήση, γεγονός στο οποίο θα συνέβαλαν και οι καταστροφές που υπέστη από το σεισμό και την πυρκαγιά. Η οχυρή του θέση ωστόσο, στην κορυφή της Λαρισαϊκής Ακρόπολης το διατηρεί σε χρήση. Αυτή την περίοδο πρέπει να μπαζώθηκαν και οι δύο από τις τρεις εναπομείνουσες πύλες του, ώστε να είναι πιο ασφαλές σαν οχυρό. Σ' αυτή την περίοδο πρέπει να εντοπιστεί και η ονομασία "Φρούριο" που έχει σήμερα το κτίσμα.⁴²⁵

Ένα χρόνο μετά η Θεσσαλία απελευθερώνεται και μαζί και η Λάρισα. Ο Ελληνικός στρατός υψώνει την Ελληνική σημαία στο Μπεζεστένι, "Φρούριο" πια, της πόλης. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι η αρχική χρήση του μπεζεστενιού σαν αγορά στα 1910 έχει πλέον ξεχαστεί.

Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του '70, το μπεζεστένι ήταν καλυμμένο με χώματα και σε άθλια κατάσταση, μπροστά από το δημοτικό αναψυκτήριο που βρίσκεται ακόμα και σήμερα στην κορυφή του λόφου του Φρουρίου. Το μπεζεστένι τραβά την προσοχή της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας μόλις το 1976, οπότε και γίνονται οι πρώτες επεμβάσεις. Αυτές συμπεριελάμβαναν αφαίρεση των επιχωματώσεων και συνολική στήριξη των τοίχων του μνημείου. Το "θησαυροφυλάκιο" στερεώθηκε εξωτερικά, ενώ χτίστηκε ένα τοίχιο ύψους 1,5 μέτρου για να ενισχύσει τα εκτεθειμένα θεμέλια στην ανατολική όψη. Επιπλέον, δημιουργήθηκε και ένας τοίχος αντιστήριξης και μια σκάλα πρόσβασης στη νότια όψη, η οποία ανακατασκευάστηκε τη δεκαετία του '90. Τέλος, οι επάνω επιφάνειες των τοίχων σε ορισμένα σημεία έχουν καλυφθεί με μια λεπτή στρώση τσιμέντου.⁴²⁶

Μετά την ολοκλήρωση των στερεωτικών έργων, το κτίριο άρχισε να χρησιμοποιείται σαν αποθήκη και εργαστήρια κεραμικής και ψηφιδωτών της 7ης Εφορίας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Λάρισας.⁴²⁷

⁴²³ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/21

⁴²⁴ J. Bjornstahl, Το οδοιπορικό της Θεσσαλίας 1779, εκδόσεις Τετράδια Ρήγα, Αθήνα 1970, σελ. 45

⁴²⁵ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/22

⁴²⁶ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 69

⁴²⁷ www.eleytheria.gr

Σήμερα, ο Δήμος Λάρισας και η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων βρίσκονται σε διαπραγμάτευση όσον αφορά το μπεζεστένι. Συζητώντας την πρόταση που υπέβαλλε ο δήμαρχος κ. Κ. Τζανακούλης να παραχωρηθεί το μπεζεστένι στο δήμο προκειμένου να το ανακατασκευάσει, σύμφωνα με τις οδηγίες των αρχαιολόγων, και να το διαχειριστεί. Το σχέδιο του δημάρχου προβλέπει να εγκατασταθούν στο μπεζεστένι καταστήματα, το αντικείμενο των οποίων θα ταιριάζει με το χώρο ενόψει και της λειτουργίας του παρακείμενου Αρχαίου Θεάτρου.⁴²⁸

6.8 ΤΑ ΚΟΝΑΚΙΑ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Ζωντανά μνημεία της περιόδου της μεγάλης ιδιοκτησίας γης είναι τα κονάκια, με τα οποία είναι διάσπαρτη η Θεσσαλική γη. Τα περισσότερα απ' αυτά χτίστηκαν μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας από τους Τούρκους, όταν τα τσιφλίκια αγοράστηκαν από Έλληνες κεφαλαιούχους ή γαιοκτήμονες.

Τα κονάκια, που δέσποζαν στην περιοχή του τσιφλικιού, ήταν η κατοικία του ιδιοκτήτη. Γύρω από το κεντρικό κτίριο υπήρχαν πολλά δευτερεύοντα οικήματα, αποθηκευτικοί χώροι κ.λπ.

Πολλά απ' αυτά συντηρήθηκαν από τους ιδιοκτήτες τους για να χρησιμοποιηθούν ως σύγχρονες κατοικίες. Άλλες πέρασαν στο δημόσιο και στεγάζουν σχολεία ή κοινοτικά γραφεία. Κάποια, όμως, δυστυχώς, παραμένουν μισοερειπωμένα και αν δεν συντηρηθούν άμεσα θα γκρεμιστούν και η απώλεια για τον τόπο θα είναι μεγάλη. Κάποιοι ιδιοκτήτες έχουν φιλόδοξα σχέδια: Να τα αναπαλαιώσουν και να λειτουργήσουν σα μουσεία.

Παρακάτω θα γνωρίσουμε μερικά απ' τα κονάκια της περιοχής της Λάρισας, που έχουν επιβιώσει ως τις μέρες μας.

♠ ΚΟΝΑΚΙ ΦΑΣΟΥΛΑ

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΣΕΛΙΓΚΑΤΟ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Στο δρόμο για το Συκούριο, στη Γκιούλμπερι (Αμφιθέα) βρίσκεται το κονάκι του Φασούλα, ένα από τα μεγαλύτερα τσελιγκάτα της περιοχής της Λάρισας. Ο Σπύρος και Ηλίας Φασούλας αγόρασαν το 1926 ένα μεγάλο αγρόκτημα – λιβάδι 10.000 στρεμμάτων για βοσκή των κοπαδιών τους. Εγκαταστάθηκαν στην περιοχή μαζί με άλλες 27 οικογένειες. Έχτισαν το κονάκι, όπου

⁴²⁸ www.eleyteria.gr

περνούσαν τους χειμερινούς μήνες και το καλοκαίρι ανέβαιναν στους Καλαρρύτες, απ' όπου κατάγονταν.⁴²⁹

Το κονάκι ήταν ένα αληθινό εργαστήριο, καθώς στο ισόγειο λειτουργούσε κασαρία για την παρασκευή τυριών και ολόγυρα υπήρχαν βοηθητικοί χώροι και κτίρια με αποθήκες και στάβλους για 30 άλογα, που διέθεταν για την καλλιέργεια των κτημάτων και τις ανάγκες της μεταφοράς. Το 1936 έγινε η διανομή του κτήματος. 2.500 στρέμματα ανήκαν στους αδερφούς Καρανίκα και τα υπόλοιπα 7.500 μοιράστηκαν οι αδερφοί Φασούλα και οι οικογένειες των τσοπαναράιων του τσελικάτου.⁴³⁰

♠ ΤΟ ΚΟΝΑΚΙ ΤΟΥ ΑΒΕΡΩΦ ΣΤΗ ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Το αρχικό κονάκι του Αβέρωφ βρίσκονταν κοντά στο εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία στη συνοικία Νεράιδα της Λάρισας. Ανήκε στο Γεώργιο Αβέρωφ, τον ευεργέτη που χάρισε το θωρηκτό Αβέρωφ στο ελληνικό κράτος. Με δικά του έξοδα χτίστηκε στη Λάρισα η « Γεωργική Αβερώνφειος Σχολή » επί δημαρχίας Αστεριάδη. Έζησε αρκετά χρόνια στη Λάρισα. Γιος του ήταν ο Αναστάσιος Αβέρωφ, που ζούσε το καλοκαίρι στο Μέτσοβο και το χειμώνα στα Τρίκαλα. Ο Ευάγγελος Αβέρωφ, εγγονός του Γεωργίου, έζησε στο κονάκι όπου και πιάστηκε το 1943 από τους Ιταλούς Λεγεωνάριους, που συνεργάστηκαν με τους Βλάχους της Σαμαρίνας, για τη δημιουργία αυτόνομου κράτους.⁴³¹

Η οικογένειά του αργότερα έζησε στην Αθήνα. Το μεγαλύτερο μέρος του τσιφλικιού σήμερα έχει πουληθεί. Στο κονάκι, που σώζεται στη Νέα Πολιτεία, μετακόμισε η οικογένεια Αβέρωφ μετά την καταστροφή του αρχικού κονακίου.⁴³²

Το αρχικό κονάκι του Αβέρωφ βρίσκονταν κοντά στο εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία στη συνοικία Νεράιδα της Λάρισας. Ανήκε στο Γεώργιο Αβέρωφ, τον ευεργέτη που χάρισε το θωρηκτό Αβέρωφ στο ελληνικό κράτος. Με δικά του έξοδα χτίστηκε στη Λάρισα η « Γεωργική Αβερώνφειος Σχολή » επί δημαρχίας Αστεριάδη. Έζησε αρκετά χρόνια στη Λάρισα. Γιος του ήταν ο Αναστάσιος Αβέρωφ, που ζούσε το καλοκαίρι στο Μέτσοβο και το χειμώνα στα Τρίκαλα. Ο Ευάγγελος Αβέρωφ, εγγονός του Γεωργίου, έζησε στο κονάκι όπου και πιάστηκε το 1943 από τους Ιταλούς

⁴²⁹ Λ. Αρσενίος, Η Θεσσαλία στην Τουρκοκρατία, Αθήνα 1984, σελ. 59

⁴³⁰ Ο.π σελ. 59

⁴³¹ Ιερά Μητρόπολη Λαρίσης και Τυρνάβου, Αφιέρωμα στη Θεσσαλία, 2000, σελ. 35

⁴³² Ο.π σελ. 35

Λεγεωνάριους, που συνεργάστηκαν με τους Βλάχους της Σαμαρίνας, για τη δημιουργία αυτόνομου κράτους.⁴³³

Η οικογένειά του αργότερα έζησε στην Αθήνα. Το μεγαλύτερο μέρος του τσιφλικιού σήμερα έχει πουληθεί. Στο κονάκι, που σώζεται στη Νέα Πολιτεία, μετακόμισε η οικογένεια Αβέρωφ μετά την καταστροφή του αρχικού κονακιού.⁴³⁴

♠ ΤΟ ΚΟΝΑΚΙ ΤΩΝ ΠΕΛΑΡΓΩΝ ΣΤΗ ΓΥΡΤΩΝΗ

Το τριώροφο νεοκλασικό αρχοντικό δεσπόζει στην περιοχή της Γυρτώνης και χτίστηκε το 1870 από τους αδερφούς Κουλουμόπουλους, οι οποίοι ήταν ιδιοκτήτες μιας τεράστιας έκτασης 36.000 στρεμμάτων.⁴³⁵

Το 1912 ολόκληρο το τσιφλίκι με το κονάκι πουλήθηκε, λόγω χρεών, στον Στυλιανό Παπαγεωργίου, που ήρθε από την Κων/πολη. Οι νέοι ιδιοκτήτες πρόσθεσαν δίπλα στο κονάκι μια σειρά από οικήματα όπως γραφεία, σχολείο, νοσοκομείο, μαγειρείο, φούρνο, σπίτια για τους εργάτες. Οι ιδιοκτήτες επιχείρησαν καινοτομίες στην κτηνοτροφία και στις αγροτικές καλλιέργειες.⁴³⁶

Το 1928, 15.000 στρέμματα τέθηκαν εκτός απαλλοτριώσεων, γιατί χαρακτηρίστηκε πρότυπο αγρόκτημα. Το 1941 το αρχοντικό υπέστη μεγάλες ζημιές από το σεισμό και στον εμφύλιο καταστράφηκε από βόμβα μολότοφ. Μέχρι το 1952 ήταν ιδιοκτησία της Οικογένειας Παπαγεωργίου και στην συνέχεια απαλλοτριώθηκε από το κράτος και δόθηκε ένα μέρος των κτημάτων αυτών σε ακτήμονες της περιοχής (κυρίως του Μακρυχωρίου, της Γυρτώνης και της Φαλάνης). Στους κληρονόμους απόμεινε μόνο μία έκταση 40 στρεμμάτων.⁴³⁷

Ένα ερειπωμένο αρχοντικό κινδυνεύει να καταρρεύσει. Οι πιο πιστοί του φίλοι, που το θυμούνται κάθε χρόνο, είναι οι πελαργοί που έχουν τις φωλιές τους στην είσοδο του αρχοντικού.

♠ ΤΟ ΚΟΝΑΚΙ ΣΤΟ ΒΡΥΟΤΟΠΟ

⁴³³ Ιερά Μητρόπολη Λαρίσης και Τυρνάβου, Αφιέρωμα στη Θεσσαλία, 2000, σελ. 38

⁴³⁴ Ο.π σελ.38

⁴³⁵ Ο.π σελ. 39

⁴³⁶ Ο.π σελ. 39

⁴³⁷ Ο.π σελ.40

Το πυργόσπιτο στο Τσαϊρλή (σημερινός Βρυότοπος) ανήκε αρχικά στον Τούρκο αγά της περιοχής και μετά την απελευθέρωση αγοράστηκε από την οικογένεια Τσιούτρα.⁴³⁸

Αποτελείται από μια κατοικία τρεις ορόφους και ένα δεύτερο κτίσμα στην αυλή, της ίδιας εποχής, που σήμερα χρησιμοποιείται σαν αποθήκη.

Η αξία του βρίσκεται στο ότι διασώζει ενδιαφέροντα αρχιτεκτονικά στοιχεία, (πολεμίστρες, οχυρή πόρτα, καταχύστρα πάνω από την πόρτα για το ρίξιμο καυτού λαδιού ή ζεματιστού νερού) που έγιναν για λόγους άμυνας. Ένας σεισμός γκρέμισε τμήμα του δεύτερου ορόφου, που ξαναχτίστηκε. Έχει υποστεί επεμβάσεις από τους ιδιοκτήτες, αλλά έχει διατηρήσει τη φυσιογνωμία του. Μοιάζει με τους πύργους της Μάνης, τα πυργόσπιτα της Τσαριτσάνης και του Πηλίου.⁴³⁹

♠ ΚΟΝΑΚΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ

Από τα μεγαλύτερα αρχοντικά της Θεσσαλίας, ποτισμένο με μνήμες προσωπικοτήτων της τέχνης και της πολιτικής, με κυριότερη αυτή της Μελίνας Μερκούρη, που υπήρξε κάποτε σύζυγος του Παναγή Σπ. Χαροκόπου του νεότερου, ανιψιού του Παναγή Α. Χαροκόπου, ο οποίος έκτισε το κονάκι.

Ο Παναγής Α. Χαροκόπος γεννήθηκε στην Κεφαλονιά το 1835 και πέθανε στην Αθήνα το 1911. Μετανάστευσε σε νεαρή ηλικία στη Ρουμανία, όπου απέκτησε μεγάλη περιουσία από την καλλιέργεια κτημάτων και το εμπόριο σιτηρών. Το 1899 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα.⁴⁴⁰

Ο Παναγής Α. Χαροκόπος ήταν ένας δραστήριος και δυναμικός άνθρωπος. Συνέβαλε στον εκσυγχρονισμό της γεωργίας στη Ρουμανία και στην Ελλάδα, στην ανάπτυξη της βιοτεχνίας και βιομηχανίας και στην διαμόρφωση του τραπεζικού συστήματος. Επιπλέον, ανέπτυξε πλούσια κοινωνική δραστηριότητα, ευεργετώντας τόσο την Ελλάδα όσο και τη Ρουμανία. Το σπουδαιότερο δημιούργημά του υπήρξε η Χαροκόπειος Οικοκυρική και Επαγγελματική Σχολή Θηλέων στην Καλλιθέα, πρόδρομος του σημερινού Χαροκοπείου Πανεπιστημίου.⁴⁴¹

Αφού αγόρασε 80.000 στρμ. στο θεσσαλικό κάμπο, εγκαταστάθηκε στο κονάκι το 1900, του οποίου αρχιτέκτονας ήταν ο Μεταξάς. Το κυρίως κτίριο αποτελείται από δύο ορόφους, το υπόγειο και έναν προεξέχοντα πύργο. Με τον ερχομό του στην Ελλάδα, έφερε το πρώτο μηχανικό άροτρο

⁴³⁸ Ιερά Μητρόπολη Λαρίσης και Τυρνάβου, Αφιέρωμα στη Θεσσαλία, 2000, σελ. 41

⁴³⁹ Ο.π σελ. 41

⁴⁴⁰ Ε. Γεωργιτισογιάννη, Παναγής Α. Χαροκόπος (1835-1911). Η ζωή και το έργο του, Αθήνα, Λιβάνη, 2000.

⁴⁴¹ Ο. π.

και την πρώτη αλωνιστική μηχανή και φρόντιζε πάντοτε για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των εργατών του και την εκπαίδευση τους στις νέες καλλιέργειες. Ίδρυσε επίσης τη Γεωργική Σχολή στα Φάρσαλα. Το 1910 παραχώρησε 30.000 στρμ. από το τσιφλίκι του για τους κολίγους και το 1911 επί πρωθυπουργίας Βενιζέλου, εκλέχτηκε βουλευτής.⁴⁴²

♠ ΚΟΝΑΚΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΛΥΤΡΑ

Αλλάζουν οι εποχές, αλλάζουν οι άνθρωποι και μαζί τους οι χώροι που καθημερινά χρησιμοποιούν. Για την οικογένεια Λύτρα, το κονάκι του πατέρα Δημοσθένη, του μεγαλοκτηνοτρόφου από την Αβδέλλα είναι σήμερα ομορφότερο από ποτέ.

Είναι ένα οίκημα που εξωτερικά διατηρεί κάποια από τα αρχικά χαρακτηριστικά, αλλά εσωτερικά, μόνο ως γκαλερί ή χώρος τέχνης θα μπορούσε να χαρακτηριστεί. Κατασκευασμένο με μεράκι και αισθητική άποψη το κονάκι αυτό που βρίσκεται έξω από το σημερινό Ομορφοχώρι.

Το τσελιγκάτο του Δημοσθένη Λύτρα με τα 3.500 πρόβατα δεν υπάρχει και τα παιδιά του απλά νοικιάζουν περίπου 1.200 στρέμματα για παραγωγή βαμβακιού. Όσο για τα περίφημα βαθυπράσινα μάρμαρα της Χασάμπαλης (έτσι λεγόταν η περιοχή παλιά) δεν εξορύσσονται πλέον.

♠ ΚΟΝΑΚΙ ΚΥΖΕΡΙΔΗ

Αν βρεθεί κανείς στο Πολυνέρι Φαρσάλων, δεν είναι δυνατόν να μην παρατηρήσει το γνωστό «Κονάκι» του Παναγιώτη Κυζεριδη. Το περίφημο «Κονάκι» της επαρχίας Φαρσάλων, αποτελεί αξιόλογο και αντιπροσωπευτικό δείγμα τσιφλικόσπιτου, όπως αυτά διαμορφώθηκαν στις αρχές του αιώνα που πέρασε, στη Θεσσαλία και το οποίο είναι συνδεδεμένο με τον αγώνα των κολίγων της Θεσσαλίας για δικαιότερη κατανομή της γης και επομένως αποτελεί σημείο αναφοράς για τους κατοίκους της περιοχής και όχι μόνον.⁴⁴³

Το αρχοντικό του Κυζεριδη ή Κονάκι χτίστηκε το 1585 από Βενετσιάνους και στη συνέχεια το πήραν οι Τούρκοι μπέηδες και πασάδες μέχρι την απελευθέρωση της Ελλάδας. Το 1900 περίπου περιήλθε σ' έναν Έλληνα από τη Ρουμανία που ονομαζόταν Γεράσιμος Χαροκόπος. Αξίζει να σημειωθεί ότι το τσιφλίκι ήταν πάνω από 60 χιλ. στρέμματα και περιελάμβανε και την περιοχή Χτούρι, που όπως αναφέρει ο Στράβων εκεί ήταν η πόλη Ελλάς από την οποία πήρε την ονομασία

⁴⁴² Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ 47

⁴⁴³ Δήμος Λάρισας, Ενημερωτικό περιοδικό δήμου Λάρισας, Μάρτιος-Αύγουστος 1989, σελ. 6

της η πατρίδα μας και κατά τον Ομηρο ήταν γνωστή για τις ωραίες γυναίκες της. Αργότερα το Κονάκι περιήλθε στον Τρικούπη Χαροκόπο και στη συνέχεια το αγόρασε ο Αφεντούλης, πλούσιος εργοστασιάρχης από την Τεργέστη της Ιταλίας. Απ' αυτόν το κληρονόμησε η οικογένεια Πάντου και οι κληρονόμοι της το πούλησαν το 1986 στον Παναγιώτη Κυζερίδη.⁴⁴⁴

Το κτίριο κατά τα 400 και πλέον χρόνια της ζωής του υπέστη πολλές ζημιές και επισκευάστηκε. Κατά τα χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ήταν έδρα στρατιωτικών δυνάμεων Γερμανών και Ιταλών. Κατά τη διάρκεια των σεισμών του 1954, που ως γνωστόν ισοπέδωσαν την περιοχή, το αρχοντικό υπέστη σοβαρές ζημιές και κατέστη ερείπιο. Ο κ. Παν. Κυζερίδης το ανακαίνισε με ατομικά του έξοδα, το επίπλωσε και το έφερε στη σημερινή του μορφή, με πολύ μεράκι και αφού φρόντισε από παλιές φωτογραφίες να είναι πιστό αντίγραφο του παλιού αρχοντικού.⁴⁴⁵

Το Κονάκι, που περιβάλλεται από μανδρότοιχο, βρίσκεται στο μέσον κήπου 70 περίπου στρεμμάτων και αποτελείται από το αρχοντικό, 4 μεγάλες αποθήκες, το κτίριο της εισόδου και 2 παράσπιτα. Αρχικά τα κτίρια ήταν περισσότερα αλλά καταστράφηκαν. Υπήρχαν μαγειρεία, φούρνος, αποθήκες αλόγων, παράσπιτα όπου έμεναν οι υπάλληλοι, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι στο οίκημα που στεγαζόταν το γαλατάδικο στεγάστηκε το Δημοτικό Σχολείο Πολυνερίου. Από το παλιό κτίριο σώζονται η μεγάλη πόρτα εισόδου του περιβόλου και οι δύο πόρτες του αρχοντικού. Είναι σιδερένιες με διακοσμήσεις νεοκλασικές. Ο νεοκλασικός ρυθμός ακολουθήθηκε και στην επίπλωση του αρχοντικού. Τα έπιπλα είναι ιταλικής κατασκευής. Το στιλ του μπουφέ στο σαλόνι είναι γαλλικής κατασκευής, ενώ τα πολύφωτα ιταλικού στιλ Πομπηίας. Το Κονάκι ανακαινίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο.⁴⁴⁶

6.9 ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

♦ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Η Θεσσαλία και ειδικότερα η ευρύτερη περιοχή της Λάρισας είναι η ιδιαίτερη πατρίδα πολλών από τις εξοχότερες φυσιογνομίες της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας κατά τους

⁴⁴⁴ Δήμος Λάρισας, Ενημερωτικό περιοδικό δήμου Λάρισας, Μάρτιος-Αύγουστος 1989, σελ. 6

⁴⁴⁵ Ο.π σελ.6

⁴⁴⁶ Ο.π σελ.7

νεώτερους χρόνους και επιφανέστερους εκπροσώπους της πνευματικής κίνησης της προεπαναστατικής και μετεπαναστατικής περιόδου.⁴⁴⁷

Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων: Ο πρώτος απ' αυτούς τους δασκάλους του Γένους και γόνιμους εργάτες στο βωμό της παιδείας και της Εκκλησίας είναι ο Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων. Γεννήθηκε στη Τσαριτσάνη την 27η Αυγούστου 1780 από ιερατική οικογένεια. Στη ζωή του μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις περιόδους:

- 1) Από τη γέννηση του, το 1870, μέχρι τη μετάβαση του στη Σμύρνη, το 1809
- 2) Από το 1809 μέχρι το 1819, χρονική περίοδο της παραμονής του στη Σμύρνης, ως Διδασκάλου και Σχολάρχη του Φιλολογικού Γυμνασίου
- 3) Από το 1819 μέχρι την κάθοδο του στην Ελλάδα, το 1834, που αποτελεί την περίοδο παραμονής του κυρίως στη Ρωσία όπου επιτέλεσε τεράστιο έργο, σχεδόν άγνωστο, υπέρ του αγωνιζομένου Ελληνισμού
- 4) Από το 1834 ως το 1857 (έτος θανάτου) περίοδο παραμονής του στην Ελλάδα, κατά την οποία αναδεικνύεται μεγάλη προσωπικότητα, κυρίως όσον αφορά τα εκκλησιαστικά πράγματα του Νέου Κράτους.⁴⁴⁸

Η συγγραφική του παραγωγή υπήρξε πλουσιότατη. Αξίζει να αναφερθούν δύο από τα έργα του, το πρώτο παρουσιάζει την αποφασιστική, αρνητική αλλά τεκμηριωμένη κριτική του εγχειρήματος να αποδοθεί η Αγ. Γραφή στην νεοελληνική. Δεν απορρίπτει τη μετάφραση μόνο επειδή ο τότε γραπτός λόγος ήταν ανώτερος της νεοελληνικής, αλλά επιδιώκει να διαφυλάξει για χάρη των Ελλήνων το προνόμιο τους, μόνο αυτοί, απ' όλους τους λαούς της γης, να μελετούν την Αγ. Γραφή από το πρωτότυπο.⁴⁴⁹

Το δεύτερο έργο του Κων. Οικονόμου με τίτλο «Περί των Ο' ερμηνευτών της Παλαιάς Διαθήκης» που βραβεύεται από το τσάρο Νικόλαο και επιδοκιμάστηκε από τη Ρωσική Εκκλησία, περιλαμβάνει τη μετάφραση των «Εβδομήκοντα».⁴⁵⁰

Θεόκλητος Φαρμακίδης: Ο Θεόκλητος Φαρμακίδης ανήκει και αυτός στους σημαντικότερους λόγιους και θεολόγους του 19ου αιώνα. Διακρινόταν για την πολυμάθεια, το οξύ κριτικό του

⁴⁴⁷ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 20/1

⁴⁴⁸ Κοινότητα Τσαριτσάνης, Κωνσταντίνος Οικονόμου ο εξ Οικονόμων, Πρακτικά συνεδρίου, χ.χ, σελ. 25

⁴⁴⁹ Δ. Καραμπάτσα, Η συμβολή των Θεσσαλών λογίων στο Νεοελληνικό Διαφωτισμό, Ευθύνη 1981, σελ. 30

⁴⁵⁰ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 20/2

πνεύμα και τις φιλελεύθερες αντιλήψεις του οι οποίες καθόλου δεν τον απομάκρυναν από το ορθόδοξο δόγμα.⁴⁵¹

Τις στοιχειώδεις σπουδές τις απέκτησε στην ιδιαίτερη του πατρίδα, το Νεμπεγλέρ (Νίκαια) και στη Λάρισα. Ολοκλήρωσε όμως τις γνώσεις του στη Μεγάλη του Γένους σχολή, στη σχολή των Κυδωνίων και κυρίως στο Ιάσιο.⁴⁵²

Από το 1816 ως το 1818 ήταν ένας από τους εκδότες του «Λόγιου Ερμού», του πιο αξιόλογου τότε ελληνικού περιοδικού και φιλολογικού οργάνου της παράταξης του Κοραή. Η προσφορά του στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος είναι πολύτιμη καθώς έλαβε μέρος στις δύο πρώτες Εθνοσυνελεύσεις, διορίστηκε μέλος του Αρείου Πάγου και το 1852 διορίζεται από την κυβέρνηση αρχισυντάκτης της «Γενικής Εφημερίδας της Ελλάδος» που εκδιδόταν στο Ναύπλιο.⁴⁵³

Στο Θ. Φαρμακίδη οφείλεται ουσιαστικά το Βασιλικό Διάταγμα της 23.7.1833 με το οποίο η Εκκλησία της Ελλάδος κηρυσσόταν αυτοκέφαλη και ανεξάρτητη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Αξιόλογοι τίτλοι των έργων του είναι: «Η Καινή Διαθήκη μετά υπομνημάτων αρχαίων», «Στοιχεία της Ελληνικής γλώσσης...εις χρήσιν των σχολείων της Ελλάδος», «Χρηστομάθεια Ελληνική».⁴⁵⁴

Δημήτριος Γοβδελάς: Ένας διακεκριμένος λόγιος των προεπαναστατικών χρόνων, που δυστυχώς η αξία του δεν έχει αναδειχθεί και το όνομα, όπως και το έργο του, παραμένει ελάχιστα γνωστό.

Γεννήθηκε στη Ραψάνη, του δήμου Κάτω Ολύμπου. Οι θετικές επιστήμες προσέλκυσαν το ενδιαφέρον του, γι' αυτό και όλες οι σπουδές του εστιάστηκαν σ' αυτές. Η συμβολή του στη μελέτη των θετικών επιστημών είναι μεγάλη. Το έργο του συγγραφικό και μεταφραστικό είναι πλούσιο. Αξιοπαρατήρητοι τίτλοι είναι οι εξής: «Στοιχεία Άλγεβρας», «Στοιχεία Αριθμητικής», «Δοκίμιον περί των γραμμάτων της των Γάλλων φωνής», «Ιστορία του Μ. Αλεξάνδρου» (στα γαλλικά), αφιερωμένο στον Τσάρο «Πασών των Ρωσιών», Αλέξανδρο του Α'.⁴⁵⁵

♦ ΛΟΓΙΟΙ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

⁴⁵¹ Ε. Φαρμακίδης, Η Λάρισα, επιμέλεια Κ. Σπανού, Λάρισα 2001, σελ. 60

⁴⁵² Ο.π σελ. 60

⁴⁵³ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 20/4

⁴⁵⁴ Ο.π σελ. 20/5

⁴⁵⁵ Δ. Βαλαής, Ο Λόγιος Γοβδελάς, Επιτηρίδα Θεολογικής Σχολής Νέα Σειρά, Τμήμα Θεολογίας (1991-1992), σελ. 205-206

Στη Θεσσαλία κατά την προεπαναστατική περίοδο εμφανίζονται ομάδες σχολείων και μεγάλος αριθμός λογίων, εκπροσώπων του διαφωτισμού. Είναι μοναδικό το φαινόμενο της άνθισης των προεπαναστατικών Γραμμάτων σε ένα συγκεκριμένο χώρο με πυκνότητα σχολείων και με εμφάνιση δασκάλων του Γένους και διαφωτιστών. Λόγιοι όμως εξακολουθούν να υπάρχουν και μετά την ενσωμάτωση με την Ελλάδα.

Κωνσταντίνος Κούμας: Μια από τις εξέχουσες αυτές μορφές είναι ο Κωνσταντίνος Κούμας. Πρισματική προσωπικότητα ο Λαρισαίος λόγιος με έντονο και πλούσιο συγγραφικό και εκπαιδευτικό έργο αναδείχτηκε με την πολυσχιδή του δράση μια από τις μεγαλύτερες μορφές του Νεοελληνικού μας διαφωτισμού. Ανήκει σ' εκείνους που προετοίμασαν πνευματικά τον Αγώνα, στους πνευματικούς πατέρες της ελληνικής ελευθερίας. Γεννήθηκε στη Λάρισα στις 26 Σεπτεμβρίου 1777 και φοίτησε κοντά στον Ιωάννη Δημητριάδη Πέζαρο στον Τύρναβο.⁴⁵⁶

Στη Βιέννη πηγαίνει για σπουδές και γνωρίζεται με τον Κοραή όπου γίνεται και οπαδός του. Δίδαξε στο Γυμνάσιο Σμύρνης. Το 1820 ανακηρύχτηκε διδάκτορας της Φιλοσοφίας και των Καλών Τεχνών στο πανεπιστήμιο της Λειψίας και μέλος της Βασιλικής Ακαδημίας Μονάχου και Βερολίνου. Η συγγραφική δραστηριότητα του Κούμα υπήρξε πολύ έντονη και είναι πολύ στενά δεμένη με το διδακτικό του έργο.⁴⁵⁷

Αξίζει ιδιαίτερα να αναφέρουμε το μνημειώδες έργο του «Ιστορία των ανθρωπίνων πράξεων» που αποτελείται από 12 τόμους. Οι διδακτικές καινοτομίες του άφησαν εποχή. Έφυγε από τη ζωή την 1^η Μαΐου 1836.⁴⁵⁸

Αλέξανδρος ο Ελλάδιος: Ο Αλέξανδρος ο Ελλάδιος γεννήθηκε στη Λάρισα στα μέσα του 17^{ου} αιώνα. Σπούδασε και έζησε για μεγάλο χρονικό διάστημα στη Δύση, συγκεκριμένα στην Οξφόρδη, στο Λονδίνο, στο Άμστερνταμ, στην Πράγα και αλλού.⁴⁵⁹

Ο Λαρισαίος λόγιος άνοιξε μια καινούρια περίοδο στις σχέσεις των Ελλήνων με τους Ρώσους, που οδήγησε και στη συνθήκη Κιουτσούκ –Καϊναρτζή, η οποία κατοχύρωσε επίσημα τα προνόμια των Ελλήνων.⁴⁶⁰

Αξίζει να σημειωθεί πως ο Αλέξανδρος Ελλάδιος πήρε αντιμεταφραστική και πολέμησε την προσπάθεια συγχρόνων και λογίων για τη μετάφραση των Γραφών στη Δημοτική γλώσσα.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 21/1

⁴⁵⁷ Φ. Τσικιρίκογλου-Λαγούδα, Ο Θεσσαλός λόγιος-παιδαγωγός του Νεοελληνικού Διαφωτισμού Κωνσταντίνος Κούμας, χχ, σελ 25

⁴⁵⁸ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 21/3

⁴⁵⁹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 21/3

⁴⁶⁰ Ο.π σελ. 21/3

⁴⁶¹ Ο.π σελ. 21/4

Ιωάννης Πέζαρος: Ένας άλλος σοφός δάσκαλος είναι ο Τυρναβίτης Ιωάννης Πέζαρος, ο δάσκαλος του Κούμα. Ο Πέζαρος ήταν ένας συγκροτημένος λόγιος και ένας από τους πιο μορφωμένους κληρικούς των προεπαναστατικών χρόνων. Ήταν πνεύμα ζωντανό, φιλοσοφικό, ευρυμαθέστατο. Δίδασκε στη σχολή του Τυρνάβου, η φήμη της οποίας ήταν μεγάλη. Ο Πέζαρος στον Τύρναβο με την προοδευτική του σκέψη έγινε σκαπανέας του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και η Σχολή του στάθηκε προθάλαμος και έγινε φυτώριο πολλών διαφωτιστών.⁴⁶²

Αχιλλέας Τζάρτζανος: Γεννήθηκε στο Τύρναβο το 1873, σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1900 αναγορεύτηκε διδάκτορας της Φιλολογίας. Το 1901 διορίστηκε καθηγητής της Μέσης Εκπαίδευσης και από τότε μέχρι το θάνατο του το 1946, υπηρέτησε την ελληνική παιδεία σε όλες τις βαθμίδες. Η μεγάλη προσφορά του Αχ. Τζαρτζάνου στα ελληνικά γράμματα είναι οι λαογραφικές και γλωσσολογικές πραγματείες του, τα διδακτικά βιβλία και οι μεταφράσεις αρχαίων συγγραφέων. Μετέφρασε έργα του Πλάτωνα, του Λουκιανού, του Δημοσθένη και του Ξενοφώντα.⁴⁶³

Στέφανος Δούγκας: Ο Στέφανος Δούγκας κατάγεται από τον Τύρναβο. Ήταν αξιόλογος κληρικός, συγγραφέας και δάσκαλος. Δίδαξε στο Ιάσιο φιλοσοφία και θεωρήθηκε νεωτεριστής. Έργα του είναι «Στοιχεία Αριθμητικής και Άλγεβρας», «Φυσική», «Αισθητική».⁴⁶⁴

Μεθόδιος Ολυμπιώτη: Ο Μεθόδιος Ολυμπιώτη σπούδασε κοντά στον Ευγένιο Βούλγαρη και υπηρέτησε ως εφημέριος στην Ελληνική κοινότητα της Λειψίας. Μετέφρασε στην απλοελληνική τις κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων και έγραψε ερμηνεία του Συμβόλου της Πίστεως.⁴⁶⁵

6.10 ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΟΥ 1821 ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Η συμμετοχή των Θεσσαλών στην επανάσταση του 1821 είναι αδιαμφισβήτητο. Το γεγονός ότι στην πεδιάδα της Θεσσαλίας είχαν εγκατασταθεί μεγάλες τουρκικές δυνάμεις, ενώ στις ορεινές περιοχές υπήρχε ελευθερία στις κινήσεις του λαού, δικαιολογεί εύκολα την ύπαρξη περισσότερων ορεινών Θεσσαλών που πήραν μέρος στα επαναστατικά γεγονότα του 1821, ενώ οι πεδινοί υπήρξαν λιγότεροι.

⁴⁶² Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 21/4

⁴⁶³ Ο.π σελ. 21/5

⁴⁶⁴ Ο.π σελ. 21/5

⁴⁶⁵ Ο.π σελ.21/5

Η απώλεια βέβαια του αρχιακού υλικού, με τα διάφορα πιστοποιητικά των αγωνιστών δεν επιτρέπει να γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό των αγωνιστών που καταγόταν από τη Λάρισα.

Οι Λαρισαίοι αγωνιστές λοιπόν είναι οι εξής:

♣ **Αναστάσιος Γιαννόπουλος ή Γιαννακόπουλος**

Ο Αναστάσιος Γιαννόπουλος ή Γιαννακόπουλος με την έναρξη της Επανάστασης πήρε μέρος σ' αυτήν. Το 1827 κατατάχτηκε στο στρατιωτικό σώμα του Δημ. Τζόρκη, ο οποίος τον έστειλε ως αξιωματικό με 50 άλλους στρατιώτες στην Αθήνα και πήρε μέρος στις μάχες που έγιναν εκεί.⁴⁶⁶

♣ **Δημήτριος Καρακάσης**

Η δράση του Δημητρίου Καρακάση δε φωτίζεται με το φτωχό περιεχόμενο του φακέλου του. Ο υποστράτηγος Χριστόδουλος Χατζηπέτρου πάντως πιστοποιεί το 1860 ότι ο Καρακάσης πέθανε από τις κακουχίες και από τις πληγές των μαχών, στις οποίες πήρε μέρος, χωρίς να τις προσδιορίζει.⁴⁶⁷

♣ **Δημήτριος Λαρισινός**

Ο Δημήτριος Λαρισινός με την έναρξη της επανάστασης βρέθηκε στην Κορινθία. Από το 1822 μέχρι τον ερχομό του Καποδίστρια, υπηρέτησε κάτω από τις διαταγές του οπλαρχηγού Ιωάννη Γιουρούκη και πήρε μέρος στις μάχες, που έγιναν στα Δερβενάκια, στην πολιορκία της Ακροκορίνθου, στην Αθήνα, στο Κερατσίνι, στο Καματερό, στην Πέτρα Βοιωτίας και στις Σποράδες. Το επίσημο κράτος τον τίμησε με το χάλκινο παράσημο.⁴⁶⁸

♣ **Μακάριος Παπαδημητρίου από τη Νίκαια**

⁴⁶⁶ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 23/1

⁴⁶⁷ Ο.π σελ. 23/1

⁴⁶⁸ Όμιλος φίλων της θεσσαλικής ιστορίας, Πρακτικά 3^{ου} Συνεδρίου Λαρισιακών Σπουδών Λάρισα 8-9 Απριλίου 1995 , Η Λάρισα και η περιοχή της, Λάρισα 1997

Ο κληρικός Μακάριος Παπαδημητρίου από τη Νίκαια της Λάρισας βρέθηκε στην αρχή της επανάστασης κοντά στον επίσκοπο της Θήβας Παΐσιο. Από τη θέση αυτή πρόσφερε στον Αγώνα ότι μπόρεσε. Το κράτος τον τίμησε με το χάλκινο και με το αργυρό αριστείο.⁴⁶⁹

♣ Βασίλης Πλιάτζικας

Οι πληροφορίες μας για τον Βασίλειο Πλιάτζικα είναι ελάχιστες. Η συμμετοχή του στην επανάσταση είχε ως αποτέλεσμα να μην μπορεί να συντηρήσει την οικογένεια του.⁴⁷⁰

♣ Δημήτριος Τζίμας ή Τζαγκαδούλης

Ο Δημήτριος Τζίμας ή Τζαγκαδούλης με την έναρξη της επανάστασης βρέθηκε στο σώμα του ασπροποταμίτη καπετάνιου Νικολάου Στουρνάρα. Δεν αναφέρονται περισσότερες λεπτομέρειες για την δράση του.⁴⁷¹

♣ Νικόλαος Μαργαρίτης Χάιτας

Ο Νικόλαος Μαργαρίτης Χάιτας κατατάχτηκε στο σώμα του οπλαρχηγού Σαφάκα, στο οποίο υπηρέτησε ως τροφοδότης μέχρι το 1823. Υπηρετώντας στο σώμα αυτό πολέμησε στη Αλαμάνα, στην Υπάτη, στην Τρίπολη και στο Καρπενήσι όπου πληγώθηκε στο δεξί του πόδι. Μετά το 1823 κατατάχτηκε στο σώμα του Γενναίου Κολοκοτρώνη ως δεκανέας και μετά ως λοχίας και πολέμησε στα Δερβενάκια. Υπηρετώντας στο σώμα του Σωτήρη Βαρδάρη πήρε μέρος στην πολιορκία της Ακροκορίνθου. Μετά το 1825 κατατάχτηκε ως ιππίας στον τακτικό στρατό του Φαβιέρου διατηρώντας δικό του άλογο. Ως ιππίας πολέμησε στην Κάρυστο όπου τραυματίστηκε στο χέρι καθώς και στην Αθήνα και στη Ναύπακτο.⁴⁷²

Τέλος αξίζει να αναφερθεί και η ηρωική μορφή του **Μητροπολίτη Λαρίσης Πολύκαρπου του Δαρδαίου**. Ο Πολύκαρπος Δαρδαίος σφάχτηκε από τους Τούρκους μέσα στον Πηνειό ποταμό, κοντά στη γέφυρα του Αλκαζάρ, το Σεπτέμβριο του 1821. Ο τραγικός Μητροπολίτης Πολύκαρπος

⁴⁶⁹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 23/2

⁴⁷⁰ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 23/2

⁴⁷¹ Ο.π σελ. 23/2

⁴⁷² Ο.π σελ. 23/2

καταγόταν από τη Δάρδα της Βορείου Ηπείρου. Μετά τις σπουδές του χειροτονήθηκε στην Άρτα το 1806 Διάκονος. Στις 28 Μαρτίου 1811 χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Λαρίσης. Στις 17 Σεπτεμβρίου 1821 αποκεφαλίστηκε από το Μαχμούτ Πασά Δράμαλη λόγω της επαναστατικής του δράσης, ενταφιάστηκε με όλες τις χριστιανικές τιμές, έξω από το ιερό βήμα του Αγίου Αχίλλειου.⁴⁷³

Ένας άλλος ήρωας της Λάρισας είναι ο **Μητροπολίτης Τρίκκης Διονύσιος ο επιλεγόμενος σκυλόσοφος**. Ο Σκυλόσοφος από την καταπίεση και την καταδυνάστευση των Χριστιανών, η οποία είχε φτάσει στο κατακόρυφο το 1600-1601, έχασε κάθε υπομονή και κατέληξε στο σημείο να επαναστατήσει. Συνεννοήθηκε με τους Ευρωπαίους και κήρυξε επανάσταση σ' ολόκληρη τη Θεσσαλία. Κατά την έναρξη αυτά χιλιάδες Τούρκοι εξοντώθηκαν από τους επαναστάτες, οι οποίοι δυστυχώς την τελευταία στιγμή εγκαταλείφθηκαν από τους ευρωπαίους με αποτέλεσμα να αποτύχει το ηρωικό αυτό εγχείρημα τους. Έπειτα από την αποτυχία της εξεγέρσεως οι Χριστιανοί και ιδιαίτερα οι κληρικοί υπήρξαν θύματα της άγριας εκδικητικής μανίας των τυρράνων. Οι εκκλησίες και τα μοναστήρια βεβηλώθηκαν και οι άπιστοι ενέπαιζαν τα ιερά σύμβολα των Χριστιανών. Λέγεται ότι ο Διονύσιος συνελήφθη από τους Τούρκους στα Γιάννενα, όπου και γδάρθηκε ζωντανός.⁴⁷⁴

7.ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Το σάλπισμα της απελευθέρωσης του σκλαβωμένου Ελληνικού λαού αντηχούσε σ' ολόκληρη τη νότιο Ελλάδα. Κάθε φορά που δινόταν η ευκαιρία στο θεσσαλικό λαό ξεσηκωνόταν και ζητούσε τη λευτεριά του. Έτσι σημειώθηκαν αμέτρητα επαναστατικά κινήματα σε διάφορες περιοχές της Θεσσαλίας, αλλά επειδή ήταν μεμονωμένα, δυστυχώς αποτύγχαναν. Η εξέγερση του 1877-1878 ήταν η ευρύτερη από τις προηγούμενες στο θεσσαλικό χώρο. Στη Λάρισα υπήρχαν μυημένοι από πριν τοπικοί παράγοντες, από τη Μυστική Αδελφική Ένωση και την Αδελφότητα αργότερα, οι οποίοι υποστήριζαν τον αγώνα με κάθε τρόπο. Έδρα είχε την Αθήνα και πρόεδρος της κεντρικής επιτροπής για την απελευθέρωση της Θεσσαλίας ήταν ο Παύλος Καλλιγιάς, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ανάμεσα στους μυηθέντες ήταν ο λοχαγός του πυροβολικού Κων. Ισχύμαχος, ο εμποροτραπεζίτης Γ. Φαρμακίδης, οι γιατροί Α. Ζαρμάνης και Α. Λογιωτάτου, ο έμπορος Δ. Γαλάτης και ο τοπογράφος Μ. Χρυσόχοος. Κατά τη διάρκεια της επανάστασης

⁴⁷³ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 47

⁴⁷⁴ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 23/3

δολοφονήθηκε από τους Τούρκους ο φιλέλληνας Άγγλος δημοσιογράφος Όγλ. Μοναδικός σκοπός της εταιρίας ήταν η απελευθέρωση της Θεσσαλίας.⁴⁷⁵

Η ιδέα για την ανέγερση του Θεσσαλικού λαού κατά των Οθωμανών κατακτητών, προωθήθηκε από κάθε πλευρά. Έτσι τον Ιανουάριο του 1878 άρχισε η Θεσσαλική επανάσταση, με την είσοδο στη Θεσσαλία, από το νεοσύστατο Ελληνικό κράτος, διαφόρων επαναστατικών τμημάτων.

Οι Τούρκοι μόλις εκδηλώθηκε η επανάσταση, άρχισαν να συγκεντρώνουν στη Λάρισα ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις, που τις προωθούσαν σ' εκείνα ακριβώς τα σημεία τα οποία παρουσίαζαν τη μεγαλύτερη κίνηση, για να καταφέρουν αποτελεσματικά πλήγματα στους επαναστάτες. Κατά τη διάρκεια της επαναστάσεως οι πολυδοκιμασμένοι κάτοικοι της Θεσσαλίας, ήταν πρόθυμοι να προσφέρουν τα πάντα για να αποκτήσουν την ελευθερία τους. Οι μάχες που διεξήχθησαν σε διάφορα μέρη της Θεσσαλίας και οι πυρπολήσεις της γραφικής Ραψάνης, της Καρυάς, του Λιτοχώρου και άλλων χωριών και το κάψιμο του μοναστηριού της Παναγιάς Ξενιάς, είχαν σαν αποτέλεσμα την αγανάκτηση και το γενικό ξεσηκωμό του τυράννου.⁴⁷⁶

Η θεσσαλική επανάσταση απέτυχε τελικά, γιατί ενώ η Τουρκία κατέβαλε κάθε προσπάθεια για τη συντριβή της, αντίθετα η Ελληνική κυβέρνηση επέδειξε τέτοιας αδιαφορία για την ενίσχυση της, ώστε να προκαλέσει την αγανάκτηση και την απογοητεύσει όλων των αρχηγών των επαναστατικών σωμάτων.⁴⁷⁷

Τον Ιούνιο του 1880 υπογράφηκε η παραχώρηση του μεγαλύτερου τμήματος της Θεσσαλίας και της περιοχής της Άρτας στην Ελλάδα. Στις 31 Αυγούστου 1881 η Λάρισα υποδέχεται θριαμβευτικά τον Ελληνικό στρατό. Μετά την αποτυχία της Θεσσαλικής επαναστάσεως και σύμφωνα με τις επιδιώξεις των μεγάλων δυνάμεων, άρχισαν μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις με την Υψηλή Πύλη, που κατέληξαν στη συμφωνία της Κωνσταντινούπολης. Η συμφωνία έγινε στις 22 Φεβρουαρίου 1881 και αναγνωρίστηκε με σύμβαση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στις 24 Μαΐου 1881. Η τουρκοκρατία είχε λήξει και ο κόσμος περίμενε με ελπίδες ένα καλύτερο μέλλον.⁴⁷⁸

Επικεφαλής των πρώτων ελληνικών στρατευμάτων που μπήκαν στην πόλη ήταν ο υποστράτηγος Σκαρλάτος Σούτσος. Μητροπολίτης Λάρισας κατά την ιστορική εκείνη μέρα ήταν ο

⁴⁷⁵ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/15

⁴⁷⁶ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 60

⁴⁷⁷ Ο.π σελ. 60

⁴⁷⁸ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/15

Νεόφυτος Γ΄. Με εύστοχες ενέργειες του ρυθμίστηκαν και τα εκκλησιαστικά ζητήματα της Λάρισας και η μητρόπολη της Συμπεριελήφθη στους κόλπους της Εκκλησίας της Ελλάδας.⁴⁷⁹

Στον τομέα της εκπαίδευσης και των γραμμάτων συντελούνται τον 19^ο αιώνα σημαντικά πράγματα. Σχεδόν κάθε χωριό έχει Σχολείο των Κοινών Γραμμάτων. Αξιόλογοι δάσκαλοι εμφανίζονται και διδάσκουν. Συστήνονται αλληλοδιδασκτικά σχολεία, πληθαίνουν τα ελληνικά σχολεία και σταδιακά εμφανίζονται και τα Σχολεία Θηλέων καθώς αυξάνεται ο αριθμός των νέων που φοιτούν σ' αυτά.⁴⁸⁰

7.1.1 ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΣΤΟ ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Η Λάρισα αμέσως μετά την απελευθέρωση της από τον Τούρκικο ζυγό, άρχισε να αναγεννιέται, να παίρνει την όψη των άλλων ελεύθερων Ελληνικών πόλεων και να αποτοξινώνεται από το τούρκικο μίasma και τα ανατολικά ήθη και έθιμα. Έτσι μέσα σε λίγα χρόνια άλλαξε εντελώς και σήμερα το μοναδικό σημάδι της εποχής της δουλείας είναι το μισοκατεστραμμένο τζαμί που βρίσκεται απέναντι από τον κήπο των παλαιών ανακτόρων.

Η εικόνα της Λάρισας μετά την απελευθέρωση: Κατά την ημέρα της απελευθέρωσης της η Λάρισα ήταν η μεγαλύτερη πόλη της Θεσσαλίας. Ο πληθυσμός της έφθανε τις 30.000 κατοίκους περίπου. Ήταν πρωτεύουσα της Θεσσαλίας που αναγνωρίστηκε το 1770 παρουσίαζε αξιόλογη κίνηση. Η προσάρτηση της στο Ελληνικό κράτος τη βρήκε με τους περισσότερους πλούσιους Τούρκους, αρκετούς εύπορους Χριστιανούς και πάρα πολλούς εμπόρους Ισραηλίτες, που είχαν δημιουργήσει και χωριστή συνοικία στους Έξι δρόμους, τα «εβραϊκά».⁴⁸¹

Υπήρχαν πολλά μαγαζιά που καταλάμβαναν το κέντρο της πόλης. Υπήρχαν λοιπόν οι προϋποθέσεις να γίνει και όπως έγινε γρήγορα η πολυπληθέστερη και εμπορικότερη πόλη της Θεσσαλίας. Αναπτύχθηκαν σ' αυτή εκτός της εμπορικής και γεωργικής κίνησης, βιομηχανίες βάμβακος, μεταξιού, καπνού, δερμάτων καθώς και μεγάλος αριθμός εργαστηρίων. Ωστόσο ο δρόμος για τη δημιουργία μιας ανθρώπινης πόλης δεν ήταν καθόλου εύκολος. Μια σειρά από δραματικές στιγμές και γεγονότα θα προστεθούν στις τραυματικές εμπειρίες του παρελθόντος.⁴⁸²

⁴⁷⁹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/16

⁴⁸⁰ Ο.π σελ. 1/16

⁴⁸¹ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 62

⁴⁸² www.larisa.org

Μια μεγάλη πυρκαγιά το 1882 έπληξε το κέντρο της πόλης και αποτέφρωσε ολόκληρη σχεδόν την κεντρική αγορά της Λάρισας, που αποτελούνταν από ξύλινα μαγαζιά. Η καταστροφή ήταν πάρα πολύ μεγάλη. Με την πάροδο όμως του χρόνου ξαναδημιουργήθηκε η αγορά, κτίστηκαν νέες ευπρόσωπες οικοδομές, αυτή τη φορά από πέτρα και το κέντρο της Λάρισας άρχισε να παίρνει ρυμοτομία και όψη Ευρωπαϊκής πόλης.⁴⁸³

♦ Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Ήδη το 1779 είχε καθιερωθεί η **εβδομαδιαία αγορά**, που γινόταν δύο φορές την εβδομάδα, Κυριακή και Τετάρτη και αργότερα αντί της Κυριακής καθιερώθηκε η Δευτέρα. Αλλά τελικά καταργήθηκε εντελώς η Δευτέρα και έτσι έμεινε μόνο η Τετάρτη ως ημέρα της εβδομαδιαίας αγοράς. Ο χώρος του φρουρίου ήταν ο τόπος που γινόταν η εβδομαδιαία αγορά, ο οποίος πήρε και την ονομασία «Τετάρτη». Στα χρόνια της τουρκοκρατίας καθιερώθηκε και η διοργάνωση εμποροζωοπανήγυρης κατά τον Σεπτέμβριο που αρχικά διαρκούσε 15 ολόκληρες μέρες και μετά περιορίστηκε σε οκτώ.⁴⁸⁴

Την εποχή εκείνη η **εμποροπανήγυρη** γινόταν στην πεδιάδα που ήταν τότε πέρα από τον Πηνειό και έφερε το όνομα «Μεριάς», το σημερινό «Αλκαζάρ», σε όλη του την έκταση. Στην εμποροπανήγυρη της Λάρισας προσερχόταν χιλιάδες άτομα από ολόκληρη τη Θεσσαλία για να πουλήσουν και αγοράσουν ζώα, προϊόντα, υφάσματα κλπ.⁴⁸⁵

Η ζωτική θέση της Λάρισας και ο πάντοτε μεγάλος πληθυσμός της, την είχαν καταστήσει αξιόλογο εμπορικό κέντρο όχι μόνο της Θεσσαλίας αλλά και ολόκληρης της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στις αρχές μάλιστα του 18^{ου} αιώνα έδωσαν ιδιαίτερη ώθηση στο εμπόριο της Λάρισας, έμποροι από το Μέτσοβο και τα Γιάννενα ίδρυσαν εμπορικά καταστήματα και στη Λάρισα. Οι έμποροι αυτοί είναι εκείνοι που πρώτοι εφάρμοσαν και στη Λάρισα την Κυριακή αργία και την αργία των εορτών. Σε ειδική συγκέντρωση τους που έγινε στη Λάρισα στις 18 Νοεμβρίου 1730, υπέγραψαν συμφωνητικό στο οποίο αναφερόταν αν κάποιος συλλαμβανόταν να παραβατεί θα ήταν υποχρεωμένος να καταθέσει στο ταμείο του ναού του Αγίου Αχιλλείου το χρηματικό ποσό 50 ασλάνια.⁴⁸⁶

⁴⁸³ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 62

⁴⁸⁴ Ο.π σελ. 62

⁴⁸⁵ Ο.π σελ. 62

⁴⁸⁶ Ο.π σελ. 63

Η απελευθέρωση βρήκε τη Λάρισα μια σκονισμένη λασπούπολη με στενά δρομάκια και άπειρα προβλήματα. Η εγκατάσταση χιλιάδων προσφύγων απ' τον Πόντο και τη Μικρά Ασία, τη δεκαετία του 20, στις περιοχές Νέας Σμύρνης και Φιλιππούπολης, όξυνε τα κοινωνικά προβλήματα που εξαπλώθηκαν μαζί με τους άθλιους παραγκομαχαλάδες της. Η ανάπτυξη και η ανάπλαση της πόλης φαινόταν -και ήταν- ένας άθλος. Παρ' όλα αυτά προχώρησε. Στη Λάρισα εγκαταστάθηκαν όλες σχεδόν οι αρχές που αντιπροσώπευαν το Ελληνικό Κράτος, και η πόλη άρχισε να γίνεται, εκτός των άλλων, και έδρα προεκλογικών κινήσεων, αφετηρία πολιτικών εξορμήσεων, κέντρο κοινωνικο-πολιτικών αγώνων. Έτσι η πόλη μας άρχισε να γίνεται ένα από τα ζωντανότερα, δυναμικότερα και δημιουργικότερα κομμάτια της Επικρατείας.⁴⁸⁷

Οι Λαρισαίοι έδειξαν μεγάλη μέριμνα για την **συγκοινωνία** της πόλης, αμέσως μετά την απελευθέρωση. Τέσσερεις μόλις μήνες μετά την αποχώρηση των τούρκικων δυνάμεων αποφασίστηκε η σιδηροδρομική σύνδεση της Λάρισας με το Βόλο και χωρία καμία καθυστέρηση έγινε επίσημη τελετή κατά την οποία άρχισε να εκτελείται το μεγάλο και σημαντικό τότε αυτό έργο. Η τελετή αυτή έγινε στις 28 Δεκεμβρίου 1881. Από τότε αρχίζει μια λαμπρή εξέλιξη της Λάρισας στο συγκοινωνιακό τομέα. Κατασκευάστηκαν δρόμοι με τους οποίους συνδεόταν με όλες τις κοινότητες του νομού.⁴⁸⁸

Η μικρή κοινωνία της Λάρισας αναπτυσσόταν. Εργάτες, αγρότες, έμποροι, μικροεπαγγελματίες, οι λίγοι πλούσιοι, οι πολλοί φτωχοί, οι πολίτες αυτής της πόλης, άρχισαν να διαμορφώνουν το "πρόσωπο" της Λάρισας, τη φυσιογνωμία αυτής της πολιτείας, δηλαδή της νεότερης μεταπελευθερωτικής Λάρισας, αυτής που συνηθίσαμε να αποκαλούμε "παλιά Λάρισα". Νέα επαγγέλματα, νέες συνήθειες, νέες ιδέες. καινούρια σπίτια. νεοκλασικό χρώμα, προσπάθεια για τη δημιουργία πράσινου, για τη δημιουργία κοινωνικοπολιτικής συνείδησης. Η Λάρισα διαμορφωνόταν κοινωνικά όσο και πολεοδομικά, δυστυχώς όχι πάντα σωστά. Η φυσιογνωμία της Λάρισας όμως δεν άλλαξε εύκολα. Προηγήθηκαν αγώνες δεκαετιών και επίπονες προσπάθειες.⁴⁸⁹

Στα τέλη του **1800** δημιουργείται στη Λάρισα ο σταθμός των Θεσσαλικών Σιδηροδρόμων, ιδρύεται το νεκροταφείο και ο Δήμος της πόλης αποκτά την πρώτη Δημοτική Αστυνομία. Τα όργανά της φορούσαν φανταχτερές στολές, σαν αυτές περίπου που φορούν οι εκτελεστές της

⁴⁸⁷ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 19

⁴⁸⁸ Ο.π σελ. 19

⁴⁸⁹ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 64

Φιλαρμονικής του Δήμου και ήταν ο φόβος και ο τρόμος των "περιθωριακών" και της "μαγκιάς" που άνθιζε και στη Λάρισα εκείνα τα χρόνια.⁴⁹⁰

Μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας στο Ελληνικό κράτος αποδόθηκε στη Λάρισα μεγάλη σημασία και από στρατιωτικής πλευράς. Τη στρατιωτική θέση της Λάρισας και την εξέλιξη της από κάθε πλευρά και μάλιστα συγκοινωνιακή αναγνώρισε ο Χαρίλαος Τρικούπης, γι' αυτό και αποφάσισε την ανέγερση των μεγάλων στρατώνων που καταλάμβαναν ολόκληρο το νότιο τμήμα της πόλης. Έτσι πολύ γρήγορα η Λάρισα έγινε ένα πρώτης γραμμής κέντρο του Ελληνικού στρατού.⁴⁹¹

Μια πρωτοφανής σε έκταση πλημμύρα έπληξε τη Λάρισα στις αρχές του **1882**. Τα νερά του Πηνειού ξεχείλισαν και μαζί με τα πληθωρικά νερά της βροχής μπήκαν στη πόλη απ' όλες τις κατευθύνσεις. Ο αριθμός των πλημμυροπαθών ήταν τεράστιος και οι ζημιές που προξενήθηκαν από την πλημμύρα αυτή υπήρξαν ανυπολόγιστες. Για την ενίσχυση των Λαρισαίων πλημμυροπαθών δόθηκαν τότε πολλές εισφορές από τις οποίες κτίστηκε αργότερα και η εκκλησία των Αγίων Ταξιαρχών.⁴⁹²

Κατά το διάστημα των τελευταίων χρόνων της δουλείας, σε κάθε χριστιανική συνοικία της Λάρισας λειτουργούσε δημοτικό σχολείο, από εισφορές χριστιανών και τα ταμεία των εκκλησιών. Το σύνολο των συνοικιών διατηρούσε Ελληνικό Σχολείο και Παρθεναγωγείο. Όλα τα σχολεία αυτά λειτουργούσαν υπό την εποπτεία Δημογεροντίας που διατηρούσε υπό την προεδρία του Μητροπολίτη Λάρισας.⁴⁹³

Το **1875** οι Λαρισαίοι προχώρησαν ακόμη περισσότερο και έπειτα από πρωτοβουλία του τότε Μητροπολίτη Ιωακείμ, έκτισαν μια μεγάλη οικοδομή (στο χώρο των Δικαστηρίων) που προόριζαν για Γυμνάσιο. Ο θεμέλιος λίθος κατατέθει στις 30 Ιανουαρίου 1873 ημέρα της εορτής των Τριών Ιεραρχών, από τον ίδιο Μητροπολίτη Ιωακείμ. Αργότερα όμως λόγω έλλειψης οικονομικών μέσων εγκαταλείφθηκαν οι εργασίες της οικοδομής, για να αποπερατωθεί μετά τη δεκαετία του 1887 από το Ελληνικό Δημόσιο. Τότε χρησιμοποιήθηκε ως Γυμνάσιο και αργότερα ως Διδασκαλείο. Όταν όμως το 1905 πυρπολήθηκε το Διοικητήριο, το μέγαρο αυτό χρησιμοποιήθηκε για τη στέγαση της Δικαιοσύνης, μέχρι την 1^η Μαρτίου 1941, οπότε καταστράφηκε τελείως από το σεισμό που συγκλόνισε τη Λάρισα.⁴⁹⁴

⁴⁹⁰ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 65

⁴⁹¹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/16

⁴⁹² Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 65

⁴⁹³ Ο.π σελ. 65

⁴⁹⁴ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 64

Πάμπολλα τα στοιχεία της αναπτυξιακής δραστηριότητας της Λάρισας. Με πρωτοπορία το Δήμο της πόλης οι Λαρισαίοι πραγματοποιούν γιγάντια άλματα: το πρώτο σχέδιο της πόλης μας εκπονείται το **1883** και ρυθμίζει την ανάπτυξη μιας Λάρισας των 20.000 κατοίκων. Δυστυχώς στο ίδιο αυτό σχέδιο ασφυκτιά αργότερα η πόλη των 50.000, 60.000 και 80.000, ως τις μέρες μας. Τον ίδιο χρόνο θεμελιώνεται το πρώτο κέντρο στο Άλσος του Αλκαζάρ. Αργότερα, στο ίδιο μέρος, αναγέρθηκε το ομώνυμο κέντρο του Βρεπόπουλου, που γνώρισε μεγάλες δόξες και έγινε ένα από τα καλύτερα κέντρα διασκέδασης των Λαρισαίων.⁴⁹⁵

Μέχρι το **1887** και λίγο αργότερα, ως τις αρχές του 1900, η Λάρισα αποκτά αγορά που αναπτύσσεται σ' όλη την περιοχή της σημερινής οδού Βενιζέλου, μέχρι τη γέφυρα και στην περιοχή που ονομάστηκε "Τσούγγαρη". Αυτή η περιοχή έγινε αργότερα το πιο κοσμικό σημείο της πόλης. Οι παλιοί Λαρισαίοι διηγούνται ότι εκεί έβρισκες τους καλύτερους μεζέδες, και είχε γίνει το στέκι των καλοφαγάδων. Τις βραδινές ώρες διασκέδαση με τις λατέρνες στις ταβέρνες και στα καφωδεία της. Στου "Τσούγγαρη" στήνονταν τα' αμάξια της συγκοινωνίας Λάρισας, Τυρνάβου, Ελασσόνας, εκεί βρίσκονταν τα χάνια όπου ξέζευαν οι αγρότες των γύρω αγροτικών περιοχών τα κάρα τους για να κάνουν τα ψώνια τους, και οι γαλατάδες των κοντινών χωριών που πουλούσαν γάλα στα σπίτια των Λαρισαίων της εποχής εκείνης.⁴⁹⁶

Το **1888** αποφασίζεται η ετησία εμποροπανήγυρη που από τότε, και κάθε χρόνο στις 15 Σεπτεμβρίου, γινόταν στον ίδιο χώρο που γίνεται ως τις μέρες μας. Η εμποροπανήγυρη αυτή, "το παζάρι της Λάρισας", κοντά στο ποτάμι της, μαζί μ' αυτό, στάθηκαν τα κυριότερα χαρακτηριστικά της πόλης μας εδώ και περίπου εκατό χρόνια.⁴⁹⁷

Το **1889** στη συνοικία Αγίου Αθανασίου (Αρναούτ) κτίστηκε με χρήματα του Ιωάννου Κουτλιμπάνα, που καταγόταν από το Ζάρκο και εμπορευόταν στη Ρουμανία, ένα μεγάλο κτίριο, το οποίο χρησιμοποιήθηκε σαν ξενώνας για εκείνους που επισκεπτόταν τη Λάρισα και ιδιαίτερα τους συγχωριανούς του Κουτλιμπάνα. Το οικόπεδο στο οποίο κτίστηκε αυτός ο ξενώνας παραχωρήθηκε από το δήμο Λάρισας. Ο σκοπός όμως για τον οποίο έγινε δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ, γι' αυτό πολύ γρήγορα μεταβλήθηκε σε εργοστάσιο υφαντουργίας των άπορων γυναικών της πόλης. Το εργοστάσιο αυτό λειτούργησε για πολλά χρόνια και βοήθησε ικανοποιητικά από οικονομικής

⁴⁹⁵ www.uth.gr

⁴⁹⁶ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 20

⁴⁹⁷ Ο.π σελ. 20

άποψης ένα μεγάλο αριθμό απόρων και εργαζομένων γυναικών. Τελικά όμως έκλεισε γιατί δεν υπήρξαν αξιόλογοι πόροι για την απρόσκοπτη λειτουργία του.⁴⁹⁸

Τον ίδιο χρόνο (1889) με χρήματα του Ιω. Κουτλιμπάνα κτίστηκε ένα άλλο οίκημα, στο οποίο στεγάστηκε το Κουτλιμπάνειο Δημοτικό Νοσοκομείο, που κάλυψε ένα σημαντικό κενό της Λάρισας. Στο νοσοκομείο αυτό παρέχονταν ίαση στους άπορους αρρώστους της Λάρισας και της περιοχής. Ο θεμέλιος λίθος κατατέθει τον Φεβρουάριο του 1889, επί δημάρχου Διον. Γαλάτη. Το νοσοκομείο αυτό, του οποίου ο δεύτερος όροφος κτίστηκε με χρήματα του Ηλία Τριανταφύλλου, έπειτα από μια 45ετία περίπου από την ανέγερση του αρχικού οικήματος ανέλαβε να το συντηρήσει ο Δήμος Λάρισας μέχρι το 1954. Τελικά το 1954 παραχωρήθηκε από το Δήμο στο κράτος και από τότε λειτουργεί ως Κρατικό Νοσοκομείο.⁴⁹⁹

Ήταν όμως μοιραίο να πέσει ξανά η Λάρισα στα χέρια των Τούρκων. Στο πόλεμο του 1897 εγκαταλείφθηκε από τον Ελληνικό στρατό και κυριαρχήθηκε ειρηνικά έπειτα από συμφωνία. Ακολούθουσε το αγροτικό ζήτημα (Κιλελέρ 1907-1910) που ταλαιπώρησε τη Λάρισα.⁵⁰⁰

♦ Το αγροτικό ζήτημα

Επειδή η απελευθέρωση δεν έγινε επαναστατικά, οι Τούρκοι ιδιοκτήτες των τσιφλικιών είχαν το δικαίωμα να πουλήσουν φεύγοντας τις περιουσίες τους, κυρίως σε πλούσιους Έλληνες γαιοκτήμονες και επιχειρηματίες. Οι καινούργιοι τσιφλικάδες ήταν πλούσιοι ομογενείς του παροικιακού ελληνισμού, που ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα της ελληνικής κυβέρνησης για επενδύσεις. Γεωργοεπιχειρηματίες, μορφωμένοι, γλωσσομαθείς ήτανε οι αγοραστές της γης και αποτέλεσαν την υψηλή κοινωνία της Θεσσαλίας. Οι περισσότεροι από αυτούς δεν έμεναν ποτέ στα τσιφλίκια και ανέθεσαν τη διαχείρισή τους σε επιστάτες – διαχειριστές. Η χειρότερη κατηγορία τσιφλικάδων ήταν οι πρώην επιστάτες – διαχειριστές των μεγάλων κτημάτων, που έφτιαξαν περιουσία, εκμεταλλευόμενοι και τους κολίγους και τα αφεντικά τους. Οι κολίγοι που δούλευαν στα τσιφλίκια τους μαρτυρούσαν κυριολεκτικά, γιατί το αφεντικό γύριζε όλη τη μέρα στα κτήματα καβάλα στ' άλογό του, με το κουρμπάτσι στο χέρι και το γκρα στον ώμο.⁵⁰¹

Από το 1881 μέχρι το 1900, το αγροτικό ζήτημα στη Θεσσαλία οξύνθηκε και πήρε διαστάσεις σοβαρού κοινωνικού προβλήματος. Τα τσιφλίκια κατείχαν το 50% της συνολικής

⁴⁹⁸ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 66

⁴⁹⁹ Ο.π σελ. 66

⁵⁰⁰ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/16

⁵⁰¹ Γ. Κορδάτος, Σελίδες από την ιστορία του Αγροτικού κινήματος, Αθήνα 1972, σελ. 35

επιφάνειας. Ο Τρικούπης, ένας αστός και ανανεωτής κατά τα άλλα πολιτικός, ήταν αντίθετος με τη διανομή της γης στους κολίγους και προστάτεψε την τσιφλικική οικονομία, γιατί δεν ήθελε να χάσει τους ξένους επενδυτές και την εισροή νέων κεφαλαίων στην Ελλάδα.⁵⁰²

Μια προσπάθεια για την επίλυση του αγροτικού ζητήματος έγινε από την κυβέρνηση Δεληγιάννη, το 1896. Η κυβέρνηση υπέβαλε στη Βουλή πέντε νομοσχέδια που θα βελτίωναν σημαντικά τη θέση των γεωργών και θα έλυναν το αγροτικό ζήτημα. Η προσπάθεια αυτή, όμως, έμεινε χωρίς αποτέλεσμα, εξαιτίας της έντονης αντίδρασης των τσιφλικάδων και των Θεσσαλών βουλευτών, που ανάγκασαν την κυβέρνηση να υποχωρήσει, κυρίως, όμως, λόγω του ατυχούς ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, κατά τον οποίο η Θεσσαλία υπέφερε τα πάνδεινα.⁵⁰³

Την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα το αγροτικό κίνημα φουντώνει. Η αγωνιστικότητα των ακτημόνων εντείνεται. Καλύτερα οργανωμένοι απαιτούν με δυναμικές κινητοποιήσεις την επίλυση του αγροτικού ζητήματος.

Μαρίνος Αντύπας: Αγωνιστής του αγροτικού κινήματος (1872 - 1907). Μία μεγάλη μορφή του αγροτικού κινήματος που γεννήθηκε στο ορεινό χωριό Φερεντινάτα στην Κεφαλονιά το 1872. Όταν τελείωσε το Γυμνάσιο πήγε στην Αθήνα και γράφτηκε στη Νομική Σχολή. Ως φοιτητής ήρθε σε στενή επαφή με προοδευτικούς, δημοκρατικούς και σοσιαλιστικούς κύκλους της Αθήνας, που επέδρασαν σημαντικά στον ιδεολογικό του προσανατολισμό.⁵⁰⁴

Όταν ξέσπασε η Κρητική επανάσταση του 1896, ο Αντύπας με άλλους φοιτητές κατέβηκε εθελοντής αγωνιστής στην Κρήτη. Σε μια σύγκρουση όμως με τους Τούρκους, τραυματίστηκε σοβαρά στο στήθος και αναγκάστηκε να επιστρέψει στην Αθήνα.⁵⁰⁵

Το 1897 πήρε δραστήριο μέρος στην οργάνωση λαϊκού συλλαλητηρίου στην πλατεία Ομονοίας, όπου κατηγόρησε τη στάση της Βασιλείας και ζήτησε την εξακολούθηση του πολέμου κατά των Τούρκων μέχρι τέλους. Το αποτέλεσμα ήταν να συλληφθεί να φυλακιστεί και να δικαστεί στις 8 Ιανουαρίου του 1898. Το δικαστήριο τον καταδίκασε σε φυλάκιση ενός έτους.⁵⁰⁶

Μετά την αποφυλάκισή του, επέστρεψε στην Κεφαλονιά και εξέδωσε την εβδομαδιαία εφημερίδα "*Ανάστασις*", όπου το πρώτο φύλλο της κυκλοφόρησε στις 29 Ιουλίου του 1900. Το περιεχόμενο του πρώτου φύλλου προκάλεσε την καταδίωξη του Αντύπα και την εισαγωγή του σε

⁵⁰² Ο.π σελ. 36

⁵⁰³ Ο.π σελ. 36

⁵⁰⁴ Ο.π σελ. 40

⁵⁰⁵ Ο.π σελ. 40

⁵⁰⁶ Γ. Κορδάτος, Η ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος, Αθήνα 1972, σελ. 45

δίκη, με αποτέλεσμα τη διακοπή της έκδοσης της εφημερίδας. Όμως από τις 3 Ιουλίου 1904 ως τις 27 Απριλίου 1907 συνεχίστηκε η έκδοσή της χωρίς καμιά διακοπή.⁵⁰⁷

Η κοινωνική και πολιτική του δραστηριότητα δεν περιορίστηκε μόνο στην Κεφαλονιά αλλά ξεδιπλώθηκε και στην Αθήνα. Έπαιρνε ενεργό μέρος στη διοργάνωση συλλαλητηρίων.

Κορύφωση της πολιτικής του δραστηριότητας ήταν η υποψηφιότητά του ως Βουλευτή Κρανιάς κατά τις βουλευτικές εκλογές του 1906. Το κατεστημένο συσπειρώθηκε εναντίον του και φυσικά χάνει τις εκλογές. Απέτυχε η υποψηφιότητά του με μικρή μειοψηφία, μαζεύοντας 2.550 ψήφους εργατών και χωρικών.⁵⁰⁸

Φεύγει για τον Πυργετό της Θεσσαλίας. Όλη του τη δραστηριότητα και φλόγα από το 1906 την αφιερώνει για το ξύπνημα των σκλάβων της Θεσσαλίας. Από τη θέση του επιστάτη στα κτήματα του θείου του Σκιαδαρέση, στον Πυργετό της Λάρισας, προπαγανδίζει τις ιδέες του στον τυραννισμένο κόσμο της γης και βάζει μπουρλότο σ' όλη τη Θεσσαλία.⁵⁰⁹

Μετά την τουρκοκρατία το 1881 τα τσιφλίκια του Αλή Πασά αγοράστηκαν και πέρασαν στα χέρια των Ελλήνων τσιφλικιάδων, στους Κεφαλονίτες Αριστείδη Μεταξά από την πλευρά του Πυργετού και του Γεώργιου Σκιαδαρέση με έδρα το Ομόλιο (Λασποχώρι), σύνολο έκτασης 300000 στρέμματα. Ο Σκιαδαρέσης ήταν πλούσιος γεωπόνος από το Βουκουρέστι. Εκεί πήγε ο ανιψιός του Μαρίνος Αντύπας και τον έπεισε να αγοράσει χωράφια, όπως και έγινε. Εκεί διόρισε επιστάτες τον Μαρίνο Αντύπα και τον Παναγιώτη Σκιαδαρέση.⁵¹⁰

Ο Αντύπας άρχισε να ασχολείται με το αγροτικό ζήτημα και τα δικαιώματα των αγροτών που ζούσαν σε άθλιες συνθήκες στην ύπαιθρο. Προτείνει να μην εργάζονται την Κυριακή, αλλά να πηγαίνουν τα παιδιά Σχολείο. Άρχισε να τους διδάσκει ανθρώπινα δικαιώματα. Στις ενέργειές του αυτές είχε την κάλυψη και σύμφωνη γνώμη του θείου του που ήταν ένθερμος υποστηρικτής των αγροτών και άρχισε να παραχωρεί εκτάσεις για βοσκότοπους για να χτίσουν σπίτια και τους χάριζε μέρος της παραγωγής. Οι αγρότες τον λάτρευαν, οι τσιφλικιάδες άρχισαν να ανησυχούν.⁵¹¹

Αψήφησε πραγματικά την τρομοκρατία των τσιφλικιάδων, με αποτέλεσμα να πέσει θύμα δολοφονίας στον Πυργετό, στις 8 προς 9 Μάρτη του 1907. Τον δολοφόνησε ο Γιάννης Κυριακός, έμπιστος επιστάτης του μεγαλοκτηματία Αριστείδη Μεταξά., αντί του ποσού των 12000 δρχ . Έτσι

⁵⁰⁷ Ο.π σελ. 45

⁵⁰⁸ Ο.π σελ. 46

⁵⁰⁹ Ο.π σελ. 46

⁵¹⁰ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 21

⁵¹¹ Γ. Κορδάτος, Η ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος, Αθήνα 1972, σελ. 50

χάθηκε αυτός ο πραγματικός αγωνιστής και διαφωτιστής των κολίγων, η ψυχή της αγροτιάς του Θεσσαλικού κάμπου, πληρώνοντας με τη ζωή του τις ιδέες του.⁵¹²

Οι αρχές κάλυψαν τον δολοφόνο του. Η δολοφονία του Αντύπα έμελλε να γίνει ο προπομπός, η σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι για την εξέγερση στο Κιλελέρ, την ίδια ημερομηνία με το θάνατό του 3 χρόνια αργότερα στις 6 Μαρτίου 1910.⁵¹³

Ο θάνατός του προκάλεσε πανελλήνια συγκίνηση. Τάφηκε στο χώρο εκείνο που αγωνίστηκε. Ο τάφος του βρίσκεται στο χωριό Ομόλιο, εκεί όπου σήμερα είναι τοποθετημένη η προτομή του, στο προαύλιο της νεόδμητης εκκλησίας του Αγίου Αθανασίου.

ΤΟ ΜΑΚΕΛΕΙΟ ΣΤΟ ΚΙΛΕΛΕΡ: Ύστερα από τη δολοφονία του Αντύπα, οι Θεσσαλοί αγρότες άρχισαν έντονο αγώνα. Συγκροτήθηκε Πανθεσσαλική επιτροπή και αποφασίστηκε να γίνει συλλαλητήριο στην πόλη της Λάρισας στις 6 Μαρτίου 1910, με αίτημα την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών.⁵¹⁴

Από το πρωί- πρωί άρχισαν να έρχονται από τα χωριά οι αγρότες. Στο σιδηροδρομικό σταθμό του Κιλελέρ (Κυψέλη) μαζεύτηκαν οι κολίγοι, για να πάρουν το τρένο και να πάνε στη Λάρισα. Όταν έφτασε το τρένο από το Βόλο, οι κολίγοι θέλησαν να ανέβουν χωρίς να πληρώσουν εισιτήριο. Τότε ο πρόεδρος των σιδηροδρόμων Πολίτης, που ταξίδευε με το τρένο, διέταξε τους στρατιώτες να τους πετάξουν έξω. Τότε οι αγρότες άρχισαν να πετούν πέτρες και οι στρατιώτες, κατόπιν διαταγής, ανταπέδωσαν τα πυρά. Σε εκείνο το σημείο έπεσαν νεκροί δυο αγρότες και πολλοί άλλοι τραυματίστηκαν βαριά.⁵¹⁵

Καθώς το τρένο προχωρούσε, στο σταθμό Τσουλάρ ήταν συγκεντρωμένοι πολλοί αγρότες, που ζητούσαν να σταματήσει το τρένο. Μα το τρένο δε σταματάει. Νέος πετροπόλεμος, νέα πυρά, δυο ακόμα αγρότες νεκροί. Το ίδιο έγινε αργότερα και στη Λάρισα. Οι σκλάβοι της γης που αιώνες πότιζαν με τον ιδρώτα τους τη γη, την πότισαν και με το αίμα τους. Το αίμα είχε χυθεί και ποτίσει τον κάμπο. Ο αγροτισμός έγραψε μια μεγάλη σελίδα. Και το σύνθημα του αγώνα, της πάλης είχε δοθεί με το αίμα και τα κορμιά που έπεσαν.⁵¹⁶

Η λύση του αγροτικού ζητήματος: Το 1911 ο Ελευθέριος Βενιζέλος κάνει το πρώτο βήμα για την επίλυση του αγροτικού ζητήματος, κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος. Τελικά, όμως,

⁵¹² Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 3/ 19

⁵¹³ Ο.π σελ. 3/19

⁵¹⁴ Ο.π σελ. 3/19

⁵¹⁵ Ο.π σελ. 3/20

⁵¹⁶ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 3/20

οι απαλλοτριώσεις δεν έγιναν και ένας λόγος ήταν οι πόλεμοι που ακολούθησαν, αν και πάρθηκαν ορισμένα νομοθετικά μέτρα υπέρ των κολίγων.

Το δεύτερο βήμα έγινε το 1917, όμως η Μικρασιατική καταστροφή και η απομάκρυνση του Βενιζέλου από την εξουσία είχαν σαν αποτέλεσμα, να γίνουν πολύ λίγες απαλλοτριώσεις. Μόνο μετά το 1923, όταν το πρόβλημα της αποκατάστασης των προσφύγων αποκτά εκρηκτικές διαστάσεις, αρχίζουν από την κυβέρνηση Νικολάου Πλαστήρα απαλλοτριώσεις τσιφλικιών σε μεγάλη κλίμακα. Οι ιδιοκτήτες τους αποζημιώνονται, γι' αυτό η διανομή της γης από το κράτος στους ακτήμονες δεν γίνεται δωρεάν. Από το 1923 ως το 1936, οπότε ολοκληρώθηκαν οι διαδικασίες της απαλλοτρίωσης των μεγάλων αγροκτημάτων, απαλλοτριώθηκαν 472 τσιφλίκια. Οι γεωργικοί κλήροι μετά την αγροτική μεταρρύθμιση έφθαναν τα 132 στρέμματα στην περιοχή της Λάρισας. Η κατάτμηση του γεωργικού κλήρου και η αδυναμία εκσυγχρονισμού, καθώς και οι συνεχείς πόλεμοι που ακολουθούν, θα οδηγήσουν στη μείωση της απόδοσης της ελληνικής γεωργίας. Με την παρέμβαση, όμως, του κράτους και την ίδρυση της Α.Τ.Ε. θα γίνουν συστηματικές προσπάθειες κι έτσι τα αγροτικά νοικοκυριά θα κατορθώσουν να ορθοποδήσουν και να επιβιώσουν.⁵¹⁷

Τόσο κατά τον πόλεμο του 1897, όσο και κατά τους **Βαλκανικούς πολέμους**, η Λάρισα αποτέλεσε τη βάση εξορμήσεως του ηρωικού Ελληνικού στρατού. Το 1904, όταν συστάθηκε το «Μακεδονικό Κομιτάτο» που ανέλαβε τη διεύθυνση του Μακεδονικού Αγώνα, η Λάρισα ήταν το σημαντικότερο κέντρο που ανέλαβε τη ρύθμιση διαφόρων ζητημάτων του αγώνα, όπως οπλισμό σωμάτων, επικοινωνία με μαχόμενους, τροφοδοσία, πληροφόρηση, μετάδοση οδηγιών κλπ. Έτσι ο Παύλος Μελάς, αρχηγός των σωμάτων στις περιφέρειες Μοναστηριού και Καστοριάς, ξεκίνησε από τη Λάρισα τον αγώνα του για την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Η αποστολή αυτή επισφραγίστηκε με τη θυσία του στη Σιάτιστα στις 13 Οκτωβρίου 1904. Ο τότε Διάδοχος Κωνσταντίνος εγκατέστησε το στρατηγείο του στη πόλη και αργότερα ο βασιλιάς Γεώργιος Α' αγόρασε το κονάκι του τούρκου ευπατρίδη Χουσνή Βέη όπου σήμερα είναι ο κήπος των Ανακτόρων.⁵¹⁸

⁵¹⁷ Ο.π σελ. 3/21

⁵¹⁸ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 1/16

Κατά τον διχασμό του 1917 η Λάρισα διαιρέθηκε σε δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα και δέχθηκε τα στρατεύματα που έστειλαν οι Αγγλογάλλοι. Μέσα στο 40 Σύνταγμα Πεζικού έγινε και επεισόδιο μεταξύ των δυνάμεων του στρατηγού Φράγκου και των Άγγλο-Γάλλων.⁵¹⁹

Ανάπτυξη της πόλης: Στα μετέπειτα χρόνια η Λάρισα έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην όλη εξέλιξη της Ιστορίας της Ελλάδας, χωρίς ταυτόχρονα να διακόψει την ανάπτυξη της προς κάθε εκπολιτιστική κατεύθυνση. Η Λάρισα ήταν η πόλη με τις μεγαλύτερες ανάγκες: νέα ρυμοτομία, φωτισμός, νερό. Τους στενούς δρόμους ήταν ανάγκη να αντικαταστήσουν φαρδύτεροι και από λασπόδρομοι να γίνουν πιο στέρεοι και καθαροί. Οι δρόμοι άρχισαν να πλαταίνουν, πολλοί να ασφαλοστρώνονται, νέα κτίρια να χτίζονται, πλατείες να δημιουργούνται, για να πάρει τη νέα της όψη, την προπολεμική.⁵²⁰

Ταυτόχρονα κάνουν την εμφάνιση τους αξιόλογες βιομηχανικές μονάδες (αλευρόμυλοι, υφαντουργεία, παγοποιεία, εργοστάσια υποδημάτων, ζαχαροπλαστικής). Παράλληλα όμως προς όλα αυτά οι Λαρισαίοι προσπάθησαν να αποκτήσουν και τα αγαθά του σύγχρονου πολιτισμού, γι' αυτό αποφάσισαν τον ηλεκτροφωτισμό της πόλης. Επίσης προχώρησαν στην λύση του ζωτικού θέματος της ύδρευσης. Το έργο ανέλαβε ο ίδιος οργανισμός που ηλεκτροδότησε τη Λάρισα και ο οποίος ονομάστηκε Εταιρία Υδρεύσεως και Ηλεκτροφωτισμού Λάρισας (Ε.Υ.Η.Λ.) Κατασκευάστηκε ένα σύγχρονο υδραγωγείο εφοδιασμένο με αρτιότατο δίκτυο υδρεύσεως. Έτσι χάθηκαν οι νερουλάδες που τροφοδοτούσαν το κάθε σπίτι με νερό, όπως πριν οι σακάδες. Τότε το νερό διατηρούνταν σε κιούπια που η κάθε οικογένεια τα είχε τοποθετημένα μέσα στη γη, για ευκολία και για να διατηρείται πάντα δροσερό το νερό, στο οποίο μάλιστα έριχναν και στύψη για να καθαρίζει. Μόλυνση δεν υπήρχε και τα ψάρια ήταν άφθονα, σε σημείο που η αλιεία ανθούσε. Λαρισαίοι, φτωχοί αγρότες κυρίως, έκαναν τον ψαρά ενώ παράλληλα καλλιεργούσαν τη γη. Αυτοί οι επαγγελματίες ψαράδες του Πηνειού είχαν δικές τους βάρκες ξύλινες, μακρόστενες, Χαρακτηριστικά χειροποίητες και πολλές απ' αυτές χρησιμοποιούνταν και για μεταφορά ανθρώπων απ' το ένα μέρος της πόλης στο άλλο, στη περιοχή "Πέρα Μαχαλάς".⁵²¹

Η δουλειά του ψαρά στον Πηνειό ήταν εποχιακή -κυρίως άνοιξη και φθινόπωρο- και κοντά στους επαγγελματίες ψάρευαν και πολλοί ερασιτέχνες, μέχρι τα τελευταία χρόνια, ακόμη και ως το 1970, οπότε η μόλυνση των νερών του Πηνειού άρχισε να κάνει επικίνδυνα τα ψάρια.⁵²²

⁵¹⁹ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 69

⁵²⁰ Ο.π σελ. 69

⁵²¹ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 70

⁵²² Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατοίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 19

Ο Ο.Υ.Η.Λ διατηρήθηκε και εξυπνήθηκε κατά τον καλύτερο τρόπο το Λαρισαϊκό κοινό μέχρι το 1960. Την 1^η Δεκεμβρίου 1960 ανέλαβε τον ηλεκτροφωτισμό της Λάρισας η Δ.Ε.Η από την οποία εξαγοράστηκαν όλες οι εγκαταστάσεις ηλεκτροφωτισμού του Ο.Υ.Η.Λ του οποίου η αποστολή περιορίστηκε μόνο στην ύδρευση.⁵²³

Στη Λάρισα του 1909, χωρίς εργατική νομοθεσία, με εργοδοσία και εργαζόμενους ανοργάνωτους και ανύπαρκτο συνδικαλισμό, είδε το φως το πρώτο εργατικό σωματείο της πόλης μας, το Σωματείο Επισιτιστών, όπου συνδικαλίστηκαν γκαρσόνια, μάγειροι, βοηθοί και λαντζέρηδες. Το σωματείο αυτό έγινε ο πυρήνας του εργατικού κινήματος της Λάρισας. Οι αγροτικοί αγώνες στάθηκαν αφορμή να συνειδητοποιήσουν και οι εργάτες της Λάρισας την ταξική τους θέση και να διεκδικήσουν τα συμφέροντά τους. Μετά τους επισιτιστές, οργανώθηκαν οι αμαξάδες, οι μυλεργάτες κ.ά. Σιγά σιγά όλοι οι κλάδοι άρχισαν να οργανώνονται συστηματικά και μέχρι το 1916 είχαν συγκροτηθεί 17 σωματεία αντίστοιχων κλάδων. Έτσι το 1917 ιδρύεται το πρώτο εργατικό κέντρο με τον τίτλο "Πανεργατική Ένωση". Πρόεδρος ο Ναούμ Ωρολογόπουλος από την τάξη των εργατοϋπαλλήλων, γενικός γραμματέας ο Δ. Βρεττόπουλος, από την τάξη των επισιτιστών, ο Κ. Μακρυγιάννης από τους παντοπώλες, ο Λ. Λεφάκης από τους καφεμαγειροϋπαλλήλους και ο Δ. Μπαϊρακτάρης. Η οργάνωση των εργατών και παράλληλα το κίνημα των αγροτών, ήταν δύο από τις πολλές φάσεις οργάνωσης της λαρισινής κοινωνίας.⁵²⁴

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον οργανώθηκε μια κοινωνική ζωή που σταδιακά εγκατέλειπε τις παλιές συνήθειες και αποκτούσε κάποια κοσμικά κέντρα, λέσχες. Ωδείο και μουσική ευρωπαϊκή αντί των αμενάδων, θέατρο, κινηματογράφο, ποδήλατα, τα πρώτα αυτοκίνητα, γραμμόφωνα και αργότερα ραδιόφωνα. Οι εφημερίδες των Αθηνών, αλλά και οι τοπικές αποτελούν με το περιεχόμενο τους τον καθημερινό κοινωνικό καθρέφτη, τα οικονομικά και τα πολιτικά δρώμενα.

7.1.2 ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΣ

Ακολούθησε η περίοδος του **μεσοπολέμου**. Οργανώνονται οι Λαρισινοί έμποροι σε σύλλογο, γίνονται δρόμοι, δημιουργούνται δενδροστοιχίες, σχολεία, διαμορφώνεται η Κεντρική

⁵²³ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 70

⁵²⁴ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατοίγγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 19

πλατεία και γίνεται μια από τις καλύτερες πλατείες της επαρχιακής χώρας, περικυκλωμένη από νεοκλασικά οικοδομήματα και γεμάτη πράσινο.⁵²⁵

Μέχρι το 1935 ιδρύονται: το Δημοτικό Ωδείο, η Δημοτική Βιβλιοθήκη, το Μουσείο, ο Μουσικός Σύλλογος από φιλοπρόοδους φιλόμουςους Λαρισαίους. Ο τουρισμός παίρνει σάρκα με τη σύσταση επιτροπής Τουρισμού Νομού Λαρίσης, με έδρα τη Λάρισα. Στο δρόμο προς τη Γιάννουλη χτίζεται ένα κτίριο που γίνεται παράρτημα του Νοσηλευτηρίου Λοιμωδών Νόσων, αργότερα Σανατόριο Φυματικών και από το 1948 στεγάζει την παιδόπολη "Απόστολος Παύλος".⁵²⁶

Το 1930 εγκαινιάζεται ο υδατόπυργος. Η Λάρισα αφήνει τους "σακατζήδες" με τα ασκιά τους πίσω, σαν παρελθόν, και από το 1931 ο Πηνειός τροφοδοτεί την πόλη με άφθονο καθαρό νερό που μαζί με τον ηλεκτροφωτισμό σήμαναν την εποχή της δημιουργίας γι' αυτή την πόλη. Η περίοδος εκείνη για τη Λάρισα, χαρακτηρίζεται από σημαδιακές αλλαγές. Το χωριό μεταμορφώνεται σε πόλη και η πόλη σε πολιτεία. Η απλότητα της ζωής, η αγωνιστικότητα των Λαρισαίων για καλύτερες συνθήκες ζωής, η έφεση όλων για αναβάθμιση αυτής της ζωής, ήταν κυρίαρχα χαρακτηριστικά. Παρόλο που η φτώχεια ήταν πολύ πιο ευδιάκριτη απ' ό,τι σήμερα, η Λάρισα είχε ένα -ανθρώπινο χρώμα, διάσπαρτη από κατοικίες νεοκλασικού ρυθμού, που φάνταζαν υπέροχα, πλουσιόσπιτα δίπλα στα φτωχόσπιτα των περισσότερων Λαρισινών.⁵²⁷

Τα σπίτια είχαν ένα ή το πολύ δύο ορόφους και αυλές που μοσχομύριζαν απ' το βασιλικό και τα λουλούδια στις γλάστρες. Στους δρόμους κυκλοφορούσαν μόνο τα αμαξάκια, τα λαντώ, κι αργότερα ποδήλατα ή που και που κανένα από τα πρώτα αυτοκίνητα που εμφανίστηκαν στην Ελλάδα.⁵²⁸

Είναι αμφίβολο αν υπήρχε άλλη πόλη της χώρας με τόσα αμάξια λαντώ. Οι αμαξάδες ήταν οι "τύποι" της παλιάς Λάρισας στην περίοδο του μεσοπολέμου και για πολλά χρόνια πριν τον πόλεμο και μετά απ' αυτόν. Ήταν οι μποέμ, με τα καπελάκια τους, με στριμμένα μουστάκια, οι γλεντζέδες, οι ευγενικοί, οι μάγκες! Πραγματικοί τύποι. Οι παλιοί Λαρισαίοι μιλούν συχνά με νοσταλγία γι' αυτούς κι αναφέρουν ονόματα όπως του Καραμαντέλου, του Ζαούτσου, του Πίπη Τριανταφύλλου, του Δεκατρία, του Βασιλάκη του Μόγια του Σοφού, του Θόδωρου Χαλκιά του

⁵²⁵ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 21

⁵²⁶ Ο.π σελ. 21

⁵²⁷ Ο.π σελ. 22

⁵²⁸ Ο.π σελ. 22

Σουϊωμέ (τούρκικα αυτός που δεν πίνει ποτέ νερό, μεταφορικά ο κρασοπατέρας), του Χαλήμαγα, του Βασιλάκη Γκαβίζου, του Κοντοβάγιου και άλλων.⁵²⁹

Αυτοί οι άλλοι τύποι της Λάρισας χαρακτήριζαν την εποχή εκείνη. Λεβέντες, καβγατζήδες, απλοί, καλοσυνάτοι, όπως οι περισσότεροι Λαρισινοί.⁵³⁰

Λίγα τα στέκια, ομορφότερη η ζωή. Το Αλκαζάρ, το Φρούριο, τα Πευκάκια (κοντά στον Πηνειό), ο σταθμός, η Γεωργική Σχολή, η Αγία Μαρίνα, το Τσούγγαρη, οι πλατείες και τα ολόδροσα πάρκα, ο "Πλάτανος" στα Ταμπάκικα. Οι καταπράσινες αυλές και τα ήσυχα δρομάκια, όλα αυτά και πολλές άλλες γωνιές γέμιζαν Λαρισινούς εκείνα τα χρόνια. Άνθρωποι του μόχθου και της βιοπάλης, έμποροι, καταστηματάρχες, άνθρωποι δημιουργικοί, άνθρωποι που το πρωτοποριακό τους πνεύμα έκανε την πόλη να προχωράει μπροστά, ζούσαν ο ένας δίπλα στον άλλο απλά κι ανθρώπινα.⁵³¹

7.1.3 Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ο πόλεμος του 1940 ανέκοψε την πρόοδο της Λάρισας, η οποία σημείωσε μια εξαιρετική εξέλιξη επί δημαρχίας Μιχαήλ Σάπκα, οπότε άρχισαν να εκτελούνται τα πιο αξιόλογα και μακράς πνοής έργα. Στρατιωτικό κέντρο και συγκοινωνιακός κόμβος η Λάρισα, από τις πρώτες μέρες του πολέμου δέχθηκε τις άγριες και καταστρεπτικές επιδρομές των ιταλικών αεροπλάνων. Σε μία από τις επιδρομές αυτές, στις 21 Δεκεμβρίου, έγινε το μεγάλο κακό στη Λάρισα. Τρία εχθρικά αεροπλάνα σκόρπισαν τον όλεθρο στα γυναικόπαιδα της Λάρισας. Οι βόμβες που έριξαν στους δρόμους της πόλης, δολοφόνησαν δεκάδες γυναίκες και αθώα παιδάκια. Το χειρότερο όμως κακό, το έπαθε η Λάρισα λίγο αργότερα, την 1^η Μαρτίου 1941. Στις πέντε το πρωί εκείνης της ημέρας έπληξε την πόλη ένας καταστρεπτικός σεισμός που κατέστρεψε τα περισσότερα οικήματα της. Τα εχθρικά αεροπλάνα έριχναν συνεχώς βόμβες ενώ ακολουθούσαν μετασεισμικές δονήσεις. Η Λάρισα είχε μετατραπεί σε κόλαση! Η Λαρισαίοι άρχισαν να εγκαταλείπουν τη Λάρισα πηγαίνοντας στα γύρω χωριά.⁵³²

⁵²⁹ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 22

⁵³⁰ Ο.π σελ. 22

⁵³¹ Ο.π σελ. 22

⁵³² Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 70

Έτσι στις 17 Απριλίου 1941, έπειτα από συνεχείς βομβαρδισμούς τα Γερμανικά στρατεύματα κατέλαβαν τη Λάρισα. Όταν γύρισαν στα σπίτια τους οι Λαρισαίοι δεν βρήκαν απολύτως τίποτα, όλα είχαν λεηλατηθεί, καταστραφεί και κλαπεί.⁵³³

Έπειτα από λίγο καιρό η πόλη παραδόθηκε στους Ιταλούς, που ανέλαβαν την διοίκηση της πόλης. Οι Ιταλοί έμειναν μέχρι το 1943. Μετά την συνθηκολόγηση τους με τους συμμάχους ανέλαβαν και πάλι τη διοίκηση οι Γερμανοί οι οποίοι επέβαλαν την τρομοκρατία με εκτελέσεις και απαγχονισμούς στην κεντρική πλατεία.⁵³⁴

Η κατοχή κράτησε 1.300 περίπου μέρες και γέννησε ένα δυναμικό αντιστασιακό κίνημα. Η πόλη υπήρξε ορμητήριο και κέντρο κάθε μεγάλης εξόρμησης ανταρτών στην κεντρική Ελλάδα, έδρα του στρατηγείου του ΕΛΑΣ Θεσσαλίας και καθοδηγητικό και πληροφοριακό κέντρο. Τα σαμποτάζ και οι επιχειρήσεις των Τεμπών έκαναν ιστορική τη δράση του ΕΛΑΣ στην περιοχή, ενώ οι ανατινάξεις των σιδηροδρομικών και άλλων στόχων διαδέχονταν η μία την άλλη. Μεταφορές, ανεφοδιασμοί, οργανωτικές συσκέψεις και σχέδια πολεμικών επιχειρήσεων είχαν σαν επίκεντρο τη Λάρισα και απ' αυτήν εκπορευόταν ένα σημαντικό μέρος της δράσης των ανταρτών. Την άνοιξη του 1944 γίνονται οι πρώτες εκλογές της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης, ενώ δίδεται με επιτυχία η ιστορική "μάχη της σοδειάς".⁵³⁵

Οι Γερμανοί εγκατέλειψαν τη Λάρισα το βράδυ της 22ας Οκτωβρίου 1944, αφού προηγουμένως κατέστρεψαν εξ' ολοκλήρου τις εγκαταστάσεις του σιδηροδρομικού σταθμού Λαρίσης. Όταν η Λάρισα απελευθερώθηκε από τους Γερμανούς, οι πληγές της από το σεισμό και τους βομβαρδισμούς ήταν μεγάλες. Ο δήμαρχος Αντώνιος Σιτράς και τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου που διορίστηκαν, έκανα μια καλή προσπάθεια για την ανάκαμψη της πόλης, που ανακόπηκε αργότερα, λόγω της εσωτερικής καταστάσεως που επικράτησε στη χώρα.⁵³⁶

Το 1950 διορίστηκε υπηρεσιακός δήμαρχος ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών Νικόλαος Τζαβέλας. Στο διάστημα της δημαρχίας Τζαβέλα αναπτύχθηκε ο τομέας της οδοποιίας. Έγιναν πολλοί δρόμοι, διαρρυθμίστηκαν πλατείες και δόθηκε στη πόλη μια εντελώς διαφορετική όψη. Την καλή αυτή πρόοδο ήρθε το 1951 να συνεχίσει ο νέος δήμαρχος Δημήτριος Καραθάνος. Το 1954 εκλέχτηκε δήμαρχος ο Δημήτριος Χατζηγιάννης, ο οποίος ασφαλτόστρωσε όλους τους δρόμους, έκανε κρασπεδόθειρα και πεζοδρόμια και δημιούργησε δενδροστοιχίες.⁵³⁷

⁵³³ Ο.π σελ. 71

⁵³⁴ Ο.π σελ. 72

⁵³⁵ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 101

⁵³⁶ Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσίλα, Λάρισα, Λάρισα 1962, σελ. 72

⁵³⁷ Ο.π σελ. 72

Στο διάστημα όμως αυτό η Λάρισα γνώρισε και δύο ακόμη τρομακτικούς σεισμούς, το 1954 και το 1957, που κατέστρεψαν πολλά σπίτια και μαγαζιά. Η κρατική αρωγή και η ιδιωτική πρωτοβουλία συντέλεσαν στο να γίνουν αρκετά σύγχρονα σπίτια και μαγαζιά. Ο Δήμος επίσης έφτιαξε ένα τέλειο υπόγειο αποχετευτικό δίκτυο χάρη στο οποίο η Λάρισα απαλλάχτηκε οριστικά από τις λάσπες και τη σκόνη.⁵³⁸

Τα εξωραϊστικά έργα και τα νέα κτίρια αλλάζουν την όψη της Λάρισας. Η παλιά Λάρισα αρχίζει να χάνεται. Μαζί της εξαφανίζονται και πολλά δεινά. Δυστυχώς συμπαρασύροντας και τα θετικά στοιχεία, οπότε εμφανίζονται άλλα προβλήματα. Με τον οικοδομικό οργασμό, την ανεξέλεγκτη εμπορευματοποίηση και βιομηχανοποίηση αρχίζει η ακμή, ταυτόχρονα με την παρακμή μιας Λάρισας που φεύγει. Η ασφυκτική αγάπη των Λαρισαίων για την πόλη τους μετατράπηκε σε άκρατο οικοπεδοφαγισμό και μιμητική πολυκατοικοποίηση. Οι πόλεμοι, η σκλαβιά, η προσφυγιά, οι ατέρμονες εθνικές και κοινωνικές περιπέτειες έφεραν την οικοδομική έκρηξη. Την ακολούθησε η έκρηξη της αυτοκινητομανίας. Η Λάρισα της δεκαετίας του '60 άρχισε να προοιωνίζει τη Λάρισα που ήταν προορισμένη να περισφίχτεί στο δακτύλιο.⁵³⁹

7.1.4 Η ΛΑΡΙΣΑ ΣΗΜΕΡΑ

Η πόλη της Λάρισας είναι ένα γεωργικό, εμπορικό, βιομηχανικό, διοικητικό, πολιτιστικό και μεταφορικό κέντρο που βρίσκεται στο μέσο της θεσσαλικής γης, στη καρδιά της Ελλάδας καλύπτοντας μια έκταση 3,750 εκταρίων. Πρωτεύουσα ολόκληρης της Θεσσαλίας είναι στις μέρες μας μια από τις πιο δραστήριες αστικές περιοχές της χώρας, που οφείλει την ευημερία της στην εστιακή γεωγραφική της θέση και στις φυσικές πηγές των περιοχών της. Ο δήμος Λάρισας έχει πληθυσμό 227.973(απογραφή 2001) είναι πρωτεύουσα όχι μόνο του ομώνυμου δήμου αλλά και ολόκληρης της Θεσσαλίας. Ο νομός Λάρισας είναι από τους πιο ανεπτυγμένους οικονομικά νομούς της Ελλάδας και αυτό οφείλεται στις μεγάλες καλλιεργούμενες εκτάσεις, στο ποσοστό των αρδευόμενων εκτάσεων, στη χρησιμοποίηση σύγχρονων μέσων και μεθόδων καλλιέργειας και στην ανάπτυξη της βιομηχανίας.⁵⁴⁰

⁵³⁸ Ο.π σελ. 72

⁵³⁹ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 24

⁵⁴⁰ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 2/2

Η γεωργία αποτελεί σημαντικό κλάδο της οικονομίας του νομού. Συγκεκριμένα οι τρεις βασικές καλλιέργειες (βαμβάκι, σιτάρι και καπνός) καλύπτουν το 80% των καλλιεργούμενων εκτάσεων. Η κτηνοτροφία αναπτύσσεται παράλληλα με την γεωργία. Ανάλογη με τον αριθμό εκτρεφόμενων ζώων, κυρίως αιγοπροβάτων είναι και η παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων(κρέας, γάλα ,τυρί, βούτυρο, μαλλιά προβάτων, αυγά, πουλερικά). Ο πρωτογενής τομέας είναι μια πολύ σημαντική δραστηριότητα στην οικονομία του νομού. Εκείνο όμως που καθιερώνει τον αγροτικό τομέα σαν κύρια παραγωγική δραστηριότητα της περιοχής, είναι οι διασυνδέσεις με την μεταποιητική δραστηριότητα της περιοχής. Ο σημαντικότερος κλάδος της μεταποιητικής είναι ο κλάδος των τροφίμων και της υφαντουργίας.⁵⁴¹

Γενικότερα η Λάρισα είναι μια αναπτυσσόμενη περιοχή τόσο στον γεωργικό τομέα όσο και στον βιομηχανικό, πράγμα που την καθιστά ιδιαίτερα σημαντική περιοχή τόσο στην περιφέρεια Θεσσαλίας όσο και στην Ελλάδα. Τελευταία σημαντική είναι και η ανάπτυξη του τουρισμού. Η Λάρισα έχει αναδειχθεί σε κέντρο της οικονομικής, κοινωνικής και στρατιωτικής ζωής. Ο πληθυσμός της πόλης αυξάνεται χρόνο με το χρόνο, αποκτά εκπαιδευτικά ιδρύματα, αναπτύσσει έντονο πολιτιστικό ρεύμα με κυρίαρχους φορείς το Θεσσαλικό Θέατρο, το Ωδείο, την Δημοτική πινακοθήκη, το Λαογραφικό Μουσείο, διακρίνεται στον αθλητισμό με ομάδες ποδοσφαίρου, μπάσκετ, βόλεϊ και αθλητές στίβου και καθίσταται πυρήνα της εμποροβιοτεχνικής δραστηριότητας.

7.2 Ο ΠΗΝΕΙΟΣ ΚΑΙ Η ΛΑΡΙΣΑ

Κάθε ποτάμι συνδέει τις περιοχές που βρίσκονται κατά μήκος του. Συνδέει ακόμα την ενδοχώρα με τη θάλασσα. Ίσως στην αρχαιότητα να ακολούθησαν αυτόν τον δρόμο για να φτάσουν στη Θεσσαλία άνθρωποι που προέρχονταν από την ανατολή. Ο Πηνειός, στο τμήμα της διαδρομής του που ήταν πλωτός επέτρεπε την πρόσβαση στη θάλασσα. Η κοίτη του όμως αποτελεί και ένα φυσικό εμπόδιο που χωρίζει τις δύο όχθες. Οι άνθρωποι έφτιαξαν γέφυρες για να μπορούν να μετακινηθούν από τη μια όχθη στην άλλη. Στα μέρη που δεν μπορούσαν να φτιαχτούν γέφυρες, η επικοινωνία γινόταν με караβάκια, προσδεμένα σε συρματόσχοινα από τη μια όχθη στην άλλη. Τέτοια караβάκια μετέφεραν τον κόσμο και τα ζώα από τους Γόννους στην Ιτέα.⁵⁴²

Κατά τη νεότερη ιστορική περίοδο ο Πηνειός καθορίζει την οικονομική ζωή της πόλης και κοντά στις όχθες του οργανώνονται οι επαγγελματικές συνοικίες της Λάρισας. Στα Ταμπάκια τα

⁵⁴¹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 20

⁵⁴² Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 252

βυρσοδεψεία επεξεργάζονται δέρματα. Στα Μύλια λειτουργούν οι παραδοσιακοί νερόμυλοι, στα Σάλια γίνεται η μεταφορά και το εμπόριο ξυλείας. Εκεί είναι συγκεντρωμένα και τα βαφεία της πόλης. Στον Πέρα Μαχαλά, στην αριστερή όχθη του Πηνειού, το νερό βοηθάει τους Λαρισαίους στην επεξεργασία του μαλλιού και στην ανάπτυξη της υφαντικής. Αλλά και η εμπορική δραστηριότητα της πόλης, το μεγάλο εμπόριο των ζώων και οι εμποροπανηγύρεις, κοντά στο ποτάμι διεξάγονται. Έτσι τα Χάνια και τα Καραβάν Σεράγια χτίζονται κοντά στις όχθες του για να φιλοξενούν εμπόρους και ταξιδευτές.⁵⁴³

Η Λάρισα από την αρχαιότητα ήταν κτισμένη δίπλα στον Πηνειό. Η φυσική κοίτη, παλαιά κοίτη, του ποταμού περνούσε από τις συνοικίες Ιπποκράτη, Αμπελοκήπων και Νέας Σμύρνης. Συχνά το ποτάμι πλημμύριζε τις συνοικίες αυτές, προκαλώντας όχι μόνο ζημιές αλλά και θύματα. Για το λόγο αυτό στη δεκαετία του 30 κατασκευάστηκε η νέα κοίτη που οδήγησε το νερό έξω από την πόλη της Λάρισας.⁵⁴⁴

Στη δεκαετία του 50 επανέφεραν, μετά και από απαίτηση των κατοίκων, μέρος του νερού στην παλιά κοίτη. Σήμερα λειτουργούν και δύο κοίτες. Το χώρισμά τους γίνεται λίγο μετά το Υδραγωγείο, ενώ υπάρχει ρυθμιστής, το φράγμα όπως το λένε οι κάτοικοι, που καθορίζει την ποσότητα του νερού που διοχετεύεται στις δύο κοίτες.⁵⁴⁵

Τις μετακινήσεις των κατοίκων της, από τη μια όχθη στην άλλη, επέτρεπε μια μεγάλη τοξωτή γέφυρα που καταστράφηκε κατά την διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Στη θέση της παλιάς αυτής γέφυρας βρίσκεται η σημερινή γέφυρα του Αλκαζάρ. Σύμβολο της παλαιάς Λάρισας ο Πηνειός παγιώθηκε στην εικόνα της πόλης με την τοξωτή του γέφυρα και τον ναό του Αγίου Αχιλλείου να δεσπόζει στον υπερκείμενο λόφο. Οι ποταμόβαρκες που κυλούσαν στα νερά του, οι βαρελάδες που κουβαλούσαν νερό στην πόλη, η πλούσια βλάστηση, αλλά και ο θυμός του ποταμού και οι συχνές πλημμύρες του συνθέτουν εικόνες από ένα μακρινό παρελθόν άγνωστο στους νεότερους.⁵⁴⁶

Ο Πηνειός χάρισε στη Λάρισα πανέμορφα αλσύλλια που πρόσφεραν στους Λαρισαίους δροσιά την άνοιξη και το καλοκαίρι. Πιο γνωστό αυτό του Αλκαζάρ όπου στην περίοδο του νεοελληνικού διαφωτισμού οι διανοούμενοι συζητούσαν για την λευτεριά, τη γλώσσα και την παιδεία.

⁵⁴³ Ο.π σελ. 253

⁵⁴⁴ Ο.π σελ. 254

⁵⁴⁵ Ο.π σελ. 254

⁵⁴⁶ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 255

Σήμερα η Λάρισα έχει μεταβληθεί σε μια σύγχρονη μεγαλούπολη και οι περιπατητές στις όχθες του Πηνειού αντικρίζουν ένα θολό και βρώμικο ποτάμι. Οι παρεμβάσεις που γίνονται για τον καθαρισμό και των καλλωπισμό του περιβάλλοντος χώρου συχνά καταστρέφονται είτε από τους απρόσεκτους πολίτες είτε από τα ίδια τα νερά.

Ο «Γλυπτός Ποταμός», έργο της γλύπτριας Νέλλας Γκόλαντα στις δυο πλατείες (Ταχυδρομείου και Κεντρικής Πλατείας) θυμίζουν στους Λαρισαίους ένα Πηνειό που ρέει πιο ήρεμα πια, πιο ήπιος, σαν ασήμι όταν αντανακλάται στα νερά του ο ήλιος.

ΠΗΝΕΙΟΣ Μύθος και Ιστορία: Ο Πηνειός, ο Θεός ποταμός της Θεσσαλίας, ήταν σύμφωνα με το μύθο, γιος του Ωκεανού και της Τηθύος και πατέρας των νυμφών Δάφνης και Στίλβης. Τις κόρες του Πηνειού ερωτεύτηκε με πάθος ο Απόλλωνας. Η Δάφνη απέκρουσε τον έρωτα του θεού και κυνηγημένη κατέφυγε στην κοιλάδα των Τεμπών για να μεταμορφωθεί εκεί σε δέντρο. Η Στίλβη όμως θα δεχτεί την αγάπη του και θα γεννήσει στις όχθες του ποταμού τον Λαπίθη, ιδρυτή της γενιάς των Λαπιθών. Άλλοτε «ηϋτ έλαιον» και άλλοτε «αργυροδίνης» όπως αναφέρεται από τον Όμηρο, κυλά μέσα στους αιώνες διατρέχοντας την περικλειστη λεκάνη της Θεσσαλίας.⁵⁴⁷

Το ποτάμι ακολούθησαν Αίμονες και Πελασγοί, Λαπίθες και Μινύες, Ίωνες, Αιολείς και Δωριείς, στην πορεία τους προς τις καινούριες πατρίδες. Την ζωογόνο δύναμη του ποταμού εκμεταλλεύτηκε ο άνθρωπος ήδη από την παλαιολιθική εποχή (400.000-7.000 π.Χ. περίπου). Ωστόσο, κατά τη νεολιθική εποχή (6.000-3.200 περίπου), την οποία χαρακτηρίζουν η παραγωγική δραστηριότητα (καλλιέργεια) και η μόνιμη εγκατάσταση, οι σημαντικότεροι οικισμοί (μαγούλες) αναπτύσσονται κοντά στον Πηνειό και τους παραποτάμους του. Η ανασκαφική έρευνα σε θέσεις όπως η Πλατιά Μαγούλα Ζάρκου, η Οτζάκι Μαγούλα, η Άργισσα, το Φρούριο της Λάρισας, η Σουφλί Μαγούλα και το Ραχμάνι έχει δώσει σημαντικά δείγματα νεολιθικού πολιτισμού.⁵⁴⁸

Ορισμένοι από τους οικισμούς αυτούς συνεχίζουν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια της χαλκοκρατίας (3.200-1.100 π.Χ. περίπου) και μετατρέπονται στα ιστορικά χρόνια σε ισχυρές, οχυρωμένες πόλεις. Η Τρίκκη, το Πελινναίον, η Φαρκαδών και η Φαϋττός, Άτραξ, η Λάρισα, το Μόψιον, οι Γόννοι, το Ομόλιον, η Φάρσαλος και η Ολοσσών είναι αρχαίες Θεσσαλικές πόλεις που θα παίξουν σημαντικό ρόλο στα ιστορικά δρώμενα της περιοχής.⁵⁴⁹

7.3 ΜΝΗΜΕΙΑ – ΜΟΥΣΕΙΑ – ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ

⁵⁴⁷ Ο.π σελ. 256

⁵⁴⁸ Ο.π σελ. 257

⁵⁴⁹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 258

♠ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ

Το μουσείο στεγάζεται σε μουσουλμανικό τέμενος (Γενί Τζαμί), το οποίο κατασκευάστηκε το 19ο αιώνα. Ο κτήτορας και ο χρόνος ίδρυσης του τζαμιού μας είναι για την ώρα άγνωστα, η αρχιτεκτονική του, όμως, μας παραπέμπει στον 19ο αιώνα. Σύμφωνα με πληροφορίες παλιών Λαρισαίων, το Γενί τζαμί χρησιμοποιούσαν για τις λατρευτικές συνάξεις τους οι μουσουλμάνες γυναίκες έως την ανταλλαγή των πληθυσμών (1924). Έκτοτε παρέμεινε για κάποιο διάστημα κλειστό, ενώ από το 1939 έως το 1941 στέγαζε τη Δημοτική Βιβλιοθήκη και μία μικρή αρχαιολογική συλλογή. Κατά την περίοδο 1941-1944, το τζαμί χρησιμοποιήθηκε για το στρατωνισμό κάποιων μονάδων των στρατευμάτων κατοχής και η αρχαιολογική συλλογή εν μέρει λεηλατήθηκε. Κατά την ίδια περίοδο, ο μεγάλος σεισμός του 1941 προκάλεσε την κατάρρευση του τμήματος του μιναρέ επάνω από τον εξώστη.⁵⁵⁰

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου, το τζαμί έπαθε αρκετές ζημιές από τους σεισμούς των ετών 1955 και 1957. Επισκευάστηκε τότε πρόχειρα και, κατόπιν, αποφασίστηκε να μετατραπεί σε Αρχαιολογικό Μουσείο. Για τις ανάγκες της νέας χρήσης του κατεδαφίστηκε ο ψηλός περίβολος που απομόνωνε το τζαμί από τον περιβάλλοντα χώρο, και στη θέση του κτίστηκε τοίχος με μεταλλικό κιγκλίδωμα. Επίσης, κατεδαφίστηκε ένα κιόσκι, το οποίο στέγαζε αναβρυτήριο ή κρήνη, και διαλύθηκαν δύο μαρμαρίνοι τάφοι που υπήρχαν στον αυλόγυρό του. Οικοδομήθηκαν τα άκρα της στοάς του τζαμιού, για τη δημιουργία ενός φυλακίου και γραφείου - αποθήκης, ενώ, τέλος, για την έκθεση των αρχαιοτήτων στο εσωτερικό του κτίστηκαν μεγάλα κλιμακωτά κατά μήκος των τοίχων.⁵⁵¹

Το 1957 μεταφέρθηκαν σε αυτό τα πρώτα λίθινα αρχαία, τα οποία βρίσκονταν εγκαταλειμμένα από την περίοδο του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου στο λόφο της ακρόπολης. Έκτοτε, και έως σήμερα, το τζαμί στεγάζει το Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης. Το κτίριο ανακαινίστηκε πρόσφατα με εργασίες της 7ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Λάρισας. Στις συλλογές περιλαμβάνονται:⁵⁵²

1. Απολιθωμένα οστά ζώων, παλαιολιθικής εποχής
2. Αγγεία, ειδώλια, εργαλεία κλπ. νεολιθικής εποχής
3. Αγγεία χαλκοκρατίας και γεωμετρικής περιόδου

⁵⁵⁰ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 72

⁵⁵¹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 15/1

⁵⁵² Ο.π σελ. 15/3

4. Ταφικά ευρήματα από τον Άγιο Γεώργιο Λάρισας, αρχαϊκής περιόδου
5. Ταφικά ευρήματα (αγγεία κλπ.), κλασικής περιόδου
6. Μενχίρ από τη Σουφλί Μαγούλα, προϊστορικής περιόδου
7. Αρχιτεκτονικά μέλη και γλυπτά, αρχαϊκής- βυζαντινής περιόδου - Γλυπτά ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου.
8. Επιτύμβιες, αναθηματικές, ενεπίγραφες στήλες, αρχαϊκής και ρωμαϊκής περιόδου.
9. Ψηφιδωτό από το Καλό Νερό Λάρισας, ρωμαϊκής περιόδου. Το κτίριο του νέου Αρχαιολογικού και Βυζαντινού Μουσείου της Λάρισας βρίσκεται υπό κατασκευή

♠ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ

Το Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Από τα αξιολογότερα στον ελλαδικό χώρο και με στόχο τη συγκέντρωση, τεκμηρίωση, και την προβολή του καθημερινού βίου της προβιομηχανικής περιόδου, το λαογραφικό-ιστορικό μουσείο είναι πλούσιο σε λαογραφικό, παραδοσιακό και ιστορικό υλικό από την ευρύτερη περιοχή της Λάρισας.

Ιδρύθηκε το 1974 όταν μια μικρή συντροφιά με ντόπια καταγωγή, παιδεία και σεβασμό για τον τόπο, την παράδοση και την ιστορία του σχηματίζει τη Λαογραφική Εταιρεία Λαρίσης. Την ίδρυση, λειτουργία και την ύπαρξη του, την οφείλει στον μανιώδη συλλέκτη Γιώργο Γουργιώτη και τη σύζυγο του Λένα που το διευθύνει από τον πρώτο χρόνο ίδρυσης του.⁵⁵³

Το μουσείο, με την ονομασία "Λαογραφική Εταιρεία" έκανε τα πρώτα του βήματα το 1970, βρίσκοντας αρχικά στέγη σε αίθουσα του δημαρχείου και οργανώνοντας περιοδικές εκθέσεις, διαλέξεις και σεμινάρια προκειμένου να κεντρίσει το ενδιαφέρον του κοινού της πόλης.⁵⁵⁴

Οι συλλογές του διαρκώς εμπλουτίζονταν με δωρεές αντικειμένων και αγορές και έτσι από το 1983 η Λαογραφική Εταιρεία και το Μουσείο της στεγάζεται σε ισόγεια μισθωμένη αίθουσα 300μ² με ισομεγέθη αποθήκη και λοιπούς χώρους στην οδό Μανδηλαρά 74. Το 1993 η Λαογραφική Εταιρεία ταυτίστηκε με το Μουσείο της που μετονομάστηκε σε Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας.⁵⁵⁵

Παράλληλα άρχισε να απασχολεί επιστημονικό προσωπικό, να συγκροτεί μόνιμη έκθεση, να οργανώνει, να μελετά και να προβάλλει το υλικό του σε θεματικές ενότητες, να πραγματοποιεί περιοδικές εκθέσεις, επιστημονικές εκδόσεις, αλλά και να εφαρμόζει εκπαιδευτικά προγράμματα

⁵⁵³ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 62

⁵⁵⁴ Ο.π σελ. 63

⁵⁵⁵ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 16/1

για σχολικές ομάδες ή ελεύθερης συμμετοχής σε παιδιά, σε οικογένειες, σε ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ παράλληλα πραγματοποιεί εκπαιδευτικά σεμινάρια και εκθέσεις.⁵⁵⁶

Το Μουσείο λειτουργεί έως σήμερα στον ίδιο χώρο αλλά ετοιμάζεται να μεταστεγαστεί στο καινούριο κτίριο που σχεδιάστηκε ειδικά για να στεγάσει τις συλλογές του. Σήμερα οι συλλογές του Μουσείου αριθμούν περί τα 20.000 αντικείμενα, που χρονολογικά εντάσσονται στον 19^ο αιώνα και στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα και απεικονίζουν την πολιτισμική ταυτότητα της Λάρισας και της γύρω περιοχής. Με έμφαση στα αντικείμενα που σχετίζονται με την πρωτογενή παραγωγή, γεωργία και κτηνοτροφία, οι συλλογές του Μουσείου περιλαμβάνουν επίσης αντικείμενα από βασικούς τομείς του παραδοσιακού, καθημερινού και εορταστικού υλικού καθημερινού βίου: υφαντική, κεντητική, ξυλογλυπτική, κεραμική, μεταλλοτεχνία, ενδυμασία, αργυροχοΐα, εκκλησιαστική λατρεία. Πολύτιμη παρακαταθήκη συνιστά για το Μουσείο η υψηλής αισθητικής συλλογή του Γιώργου και της Λένας Γουργιώτη, με εικαστικά έργα και έργα μικροτεχνίας, μεταλλοτεχνίας, κεντητικής, καθώς και επιλεγμένα αντικείμενα του παραδοσιακού και του αστικού σπιτιού. Ιδιαίτερη κατηγορία συνιστά η μοναδική συλλογή ξυλοτύπων, σταμπωτών υφασμάτων και ο πλήρης εξοπλισμός τυποβαφικών εργαστηρίων του Τιρνάβου, καθώς και η πλούσια συλλογή χαρακτηριστικών έργων 15^{ου} – αρχές 20^{ου} αιώνα με ποικίλα θέματα, τμήμα της συλλογής Ν. Ψημμένου.⁵⁵⁷

Στο Μουσείο περιλαμβάνονται:⁵⁵⁸

- Μόνιμη έκθεση
- Χώρος περιοδικών εκθέσεων
- Διοικητικές υπηρεσίες
- Τμήμα εκπαιδευτικών προγραμμάτων
- Βιβλιοθήκη
- Αρχεία (φωτογραφικό, ηχοθήκη, ταινιοθήκη)
- Πωλητήριο

♠ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Το Μουσείο της Στρατιωτικής Κτηνιατρικής Υπηρεσίας λειτουργεί από το 1990 και στεγάζεται σε δύο κτίρια – πέτρινα μνημεία από την εποχή Τρικούπη στο στρατόπεδο της 1^{ης}

⁵⁵⁶ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 16/2

⁵⁵⁷ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 63

⁵⁵⁸ Ο.π σελ. 64

στρατιάς, καταλαμβάνοντας τρεις αίθουσες. Το μουσείο θεωρείται μοναδικό για τα ελληνικά και ευρωπαϊκά δεδομένα και η ιστορία των εκθεμάτων του ξεκινά από το 1833, από τότε που καταγράφεται η πρώτη παρουσία στρατιωτικού κτηνιάτρου στον ελληνικό στρατό.⁵⁵⁹

Τα μόνοπλα (ζώα με μια απλή, άλογα και μουλάρια) ήταν η κινητήρια δύναμη του ελληνικού στρατού. Η επανάσταση όμως στο χώρο του αυτοκινήτου είχε σαν αποτέλεσμα κατά την περίοδο 1954-1962 ο στρατός σταδιακά από ζωοκίνητος να γίνει μηχανοκίνητος κι ένα κομμάτι της ένδοξης ιστορίας του κινδυνεύει να χαθεί. Υπήρχε ένας μηχανισμός ολόκληρος που φρόντιζε για τη διατροφή, τα πέταλα, τα είδη σαγής, τα σαμάρια, τα χαλινάρια, τους αναβολείς, ακόμη και για τα αδιάβροχα και κουβέρτες ειδικά τροποποιημένα για μεταφορά όπλων, όλμων, κανονιών, πυρομαχικών κλπ. Όλα αυτά σώζονται σήμερα στο Μουσείο της Στρατιωτικής Κτηνιατρικής Υπηρεσίας στο ΚΕΝΟΚ. Ένα μοναδικό λαογραφικό μουσείο στην Ελλάδα και την Ευρώπη με έντονα λαογραφικά στοιχεία μιας περιοχής που φημιζόταν για τα άλογα της.⁵⁶⁰

♠ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ-ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΤΣΙΓΡΑ

Η Λάρισα είναι μια από τις ελάχιστες πόλεις που μπορεί να υπερηφανεύεται για τον εικαστικό της πλούτο. Πυρήνας του είναι η περίφημη συλλογή έργων του συλλέκτη και φιλότεχνου γιατρού-χειρουργού της Λάρισας Γεωργίου Κατσίγρα, η οποία έχει εκτιμηθεί από ειδικούς του χώρου ως η σπουδαιότερη μετά τη συλλογή της Εθνικής Πινακοθήκης και τη συλλογή Κουτλίδη. Η δωρεά του φιλότεχνου γιατρού στο Δήμο Λάρισας έγινε το 1981 και περιλάμβανε 700 πίνακες ζωγραφικής του 19^{ου} αιώνα και του 20^{ου} αιώνα που είχε συλλέξει από το 1950 ως το 1965 περίπου.⁵⁶¹

Δύο χρόνια αργότερα το 1983 το Δημοτικό Συμβούλιο της Λάρισας ίδρυσε τον φορέα 'Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας - Μουσείο Γ.Ι. Κατσίγρα', στον οποίο περιλήφθηκε και μια μικρή συλλογή 210 έργων, ντόπιων, κυρίως καλλιτεχνών, που ήδη κατείχε ο δήμος Λάρισας. Σ' αυτά προστέθηκαν από το 1983 μέχρι σήμερα άλλα 200 περίπου έργα ζωγραφικής, γλυπτικής και χαρακτικής, πολλά από τα οποία δώρισαν οι ίδιοι οι καλλιτέχνες (Β. Κατράκη, Μποστ, Σαρρής, Πρέκας, Αστεριάδης, Τάσος) καθώς και 50 ακόμη έργα που δώρισε (το 1998) ο Γ. Κατσίγρας.⁵⁶²

⁵⁵⁹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 83

⁵⁶⁰ Ο.π σελ. 83

⁵⁶¹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 57

⁵⁶² Ο.π σελ. 58

Η αξιολογή και σημαντική συλλογή Κατσίγρα περιλαμβάνει έργα Ελλήνων καλλιτεχνών, που δημιούργησαν τον 19^ο αιώνα (Λύτρας, Ιακωβίδης, Γύζης, Δούκας, Βολονάκης, Σαββίδης, Βικάτος) και τον 20^ο αιώνα (Γουναρόπουλος, Μαλέας, Τριανταφυλλίδης, Παρθένης, Στέρης, Γαλάνης, Ρέγκος, Γολδάσης), την ανεκτίμητη συλλεκτική επίπλωση του ιατρείου του (που σχεδίασε ο Ε. Τσίλλερ και παλαιότερα ανήκε στον Ερρίκο Σλήμαν), καθώς και τη συλλογή του βιβλίων και περιοδικών τέχνης (1.200 τίτλοι περίπου, πολλά από τα οποία σε δυσεύρετες, εξαντλημένες ή σπάνιες εκδόσεις).⁵⁶³

Πιο συγκεκριμένα η συλλογή περιλαμβάνει έργα της λεγόμενης Επτανησιακής σχολής, η οποία επηρεάστηκε από τις σχολές της Βενετίας και το ύστερο ευρωπαϊκό μπαρόκ. Χαρακτηριστικοί ζωγράφοι και έργα της συλλογής είναι η "Αποκαθήλωση" του Νικολάου Κοντούνη, η "Αποψη της Ζακύνθου" του Γ. Αβλίου, οι εξαιρετες υδατογραφίες του Α. Γιαλλινά καθώς και τα έργα των Βικεντίου Μποκατσιάμπε και Νικολάου Ξυδιά-Τυπάλδου.⁵⁶⁴

Στη συνέχεια έχουμε τις νέες τάσεις που κυριάρχησαν με επίκεντρο το Παρίσι και το ρεύμα του ιμπρεσιονισμού που έδωσε προτεραιότητα στο φως και στο χρώμα και απέφυγε την αυστηρή αναπαράσταση των μορφών. Χαρακτηριστικά είναι τα έργα των Β. Χατζή, Ο. Φωκά, Ν. Φερεκίδη, Ν. Οθωναίου, Β. Ιθακήσιου, κ. Ρωμανίδη, Γ. Στρατηγού.⁵⁶⁵

Ακολουθούν οι μεγάλοι εκπρόσωποι του πνεύματος του μοντερνισμού, οι Έλληνες της διασποράς, Κωνσταντίνος Μαλέας από την Κων/πόλη και Κωνσταντίνος Παρθένης από την Αλεξάνδρεια, που δημιούργησαν τομή στη νεοελληνική τέχνη. Η συλλογή Κατσίγρα, στην οποία αντανακλάται η προτίμηση του συλλέκτη στην τοπιογραφία, περιλαμβάνει πολλά έργα του Μαλέα της περιόδου 1918-25 από την Ηπειρωτική Ελλάδα, τα νησιά καθώς και την Αίγυπτο. Χαρακτηριστικά είναι τα έργα "Ακρόπολη", "Λαύριο", "Σπάρτη", "Σαντορίνη", και "Νείλος".⁵⁶⁶

Επίσης σημαντικές είναι και οι λιθογραφίες του Παρθένη καθώς και η ενότητα έργων του Θεόφραστου Τριανταφυλλίδη. Αξίζει επίσης να αναφερθεί και το "Σπίτι με τέντα" του Μιχάλη Οικονόμου, έργο μοντέρνας ζωγραφικής με έντονη ψυχογραφική ατμόσφαιρα.⁵⁶⁷

Η συλλογή Κατσίγρα περιλαμβάνει ακόμη και μερικά έργα του Γ. Γουναρόπουλου από την περίοδο του Παρισιού, του Π. Ρέγκου, του Α. Αστεριάδη, Δ. Γιολλάση, Γ. Στέρη, Δ. Γαλάνη. Τέλος

⁵⁶³ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 11/2

⁵⁶⁴ Ο.π σελ. 11/4

⁵⁶⁵ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 59

⁵⁶⁶ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 60

⁵⁶⁷ Ο.π σελ. 60

η γενιά του 1930 με τους επιγόνους της έχει και αυτή μια έντονη παρουσία στη συλλογή. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των Γ. Μυταράκη Μ. Βιτσιώρη, Α. Μπαρκόφ.⁵⁶⁸

Από το 1992 μέχρι το 2003 τα έργα της συλλογής Κατσίγρα εκτίθονταν σε δύο ορόφους του Χατζηγιάννειου Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου. Από το 2003 η συλλογή της Δημοτικής Πινακοθήκης εκτίθεται στο δημοτικό κτίριο της Νεάπολης Λάρισας, το οποίο εγκαινίασε ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ.Κωστής Στεφανόπουλος.⁵⁶⁹

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗΣ

Λειτουργία της Βιβλιοθήκης: Με πυρήνα τη συλλογή βιβλίων του Γ.Ι. Κατσίγρα αλλά και με το συνεχή εμπλουτισμό της με βιβλία Τέχνης, Λευκώματα, καταλόγους, περιοδικά, θεωρητικά κείμενα κ.λπ., θα δημιουργηθεί μια αξιόλογη βιβλιοθήκη Τέχνης, που θα καλύψει τις ανάγκες σπουδαστών, κοινού και ερευνητών στην ευρύτερη Θεσσαλία. Το κυλικείο της Δημοτικής Πινακοθήκης, μπροστά στον κήπο, φιλοδοξούμε να αποτελέσει ζωντανό κομμάτι του χώρου, με ανεξάρτητη λειτουργία και ευχάριστη ατμόσφαιρα, ποιοτική μουσική, εκδηλώσεις και ενδιαφέροντα happenings.⁵⁷⁰

♠ ΕΙΚΑΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Το εικαστικό κέντρο σύγχρονης τέχνης Λάρισας εδράζεται σε ένα νεόδμητο σύγχρονο χώρο του εμπορικού κέντρου επί της οδού Σωκράτους 111. Το Εικαστικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Λάρισας λειτουργεί από το 1995, με δυναμικές πρακτικές και παρεμβάσεις, εκδηλώσεις και προγράμματα που έχουν σαν στόχο να καταστεί η Λάρισα σημαντικό σημείο αναφοράς της εικαστικής δημιουργίας σε Πανελλαδικό όπως και Διεθνές επίπεδο. Στα πλαίσια αυτά, το Κέντρο αναλαμβάνει την διοργάνωση πολλαπλών εκδηλώσεων-εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ενεργοποιεί τις πολιτιστικές και καλλιτεχνικές δυνάμεις της περιοχής, συμβάλλει στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού. Ταυτόχρονα, από το 1995 μέχρι σήμερα, το Κέντρο έχει αποκτήσει δική του συλλογή έργων σύγχρονης τέχνης, σημαντικών καλλιτεχνών, που αριθμεί περί τα 130 έργα. Σκοπός του η λειτουργία θεσμού και παραγωγής σύγχρονης εικαστικής δημιουργίας μέσα από την ανταλλαγή εμπειριών και διαλόγου προτάσεων.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Ο.π σελ. 61

⁵⁶⁹ Ο.π σελ.61

⁵⁷⁰ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 11/7

⁵⁷¹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 12/1

Το Εικαστικό Κέντρο οργανώνει βάση της Προγραμματικής Σύμβασης και είναι υποχρεωμένο στην συνεχή ετήσια δράση του να παρουσιάζει τουλάχιστον τέσσερις μεγάλες εκθέσεις το χρόνο.

- 1) Μεγάλη εκδήλωση το μήνα Μάιο (ετήσια παραγωγή του Κέντρου).
- 2) Μία ξένη (διεθνή) διοργάνωση στα πλαίσια ανταλλαγής με άλλα διεθνή Κέντρα Τέχνης
- 3) Έκθεση Θεσσαλών καλλιτεχνών (ατομική ή ομαδική με θέμα)
- 4) Μια ιστορική αναδρομική ή θεματική έκθεση που θα ανατίθεται σε σημαντικό θεωρητικό της τέχνης.⁵⁷²

Αξιοσημείωτο γεγονός που οφείλεται να αναφερθεί είναι η ανταπόκριση και η συμμετοχική διαδικασία του κοινού της πόλης αλλά και της ευρύτερης περιοχής στα δρώμενα του Κέντρου. Κοινό που γνωρίζει και εκτιμά τις διαδικασίες του, συνεργάζεται και συνδιαλέγεται μαζί του, μορφώνεται, ψυχαγωγείται και βοηθά την αποκέντρωση και ιδεών, την υποστήριξη της ελευθερίας της έκφρασης την έρευνα και καινοτομία.

♠ ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Αξιόλογη και με μεγάλη ιστορική είναι η Δημόσια Βιβλιοθήκη της Λάρισας. Οι πρώτες προσπάθειες για την δημιουργία της, εντοπίζονται το 1891 - δέκα χρόνια μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, από τους Τούρκους, το 1881 – με πρωτοβουλία του Δήμου, που προέβη στην αγορά 500 τόμων της βιβλιοθήκης του Αχιλλέα Περραιβού. Ανάμεσα τους περιλαμβάνονταν και ιστορικά και φιλοσοφικά βιβλία, μεγάλης αξίας. Εκείνη η βιβλιοθήκη αποτέλεσε τον πρωταρχικό πυρήνα της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Λαρίσης, η οποία επισήμως ιδρύεται το 1939.⁵⁷³

Ο πρώτος χώρος που στέγασε την βιβλιοθήκη, ήταν το παλιό τουρκικό τζαμί της Παλιάς Ανακτόρων τότε, Αγίου Βησσαρίωνος μετά, και πλατεία Λαού σήμερα. Την βάση αποτέλεσαν τρεις δωρεές: "Δωρεά Πιπινόπουλου", "Δωρεά Λογιωτάτου", "Δωρεά Ομίλου Διανοουμένων" με σύνολο 1.800 βιβλίων. Το χαρακτηριστικό των δύο πρώτων δωρεών είναι ότι αποτελούνταν από εκδόσεις αναγόμενες στις αρχές του 16^{ου} αιώνα και τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Επίσης η τότε δημοτική βιβλιοθήκη είχε στην κατοχή της συλλογή αρχαίων νομισμάτων και αγαλματιδίων. Δυστυχώς κατά την διάρκεια της γερμανικής κατοχής χάθηκαν οι αρχαιολογικές συλλογές και αρκετά παλιά βιβλία.

⁵⁷² Ο.π σελ. 12/1

⁵⁷³ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 84

Μετά την απελευθέρωση της Λάρισας, η βιβλιοθήκη μεταστέγασε σε άλλο δημοτικό κτίριο, επί της Σκαρλάτου Σούτσου, πίσω από την Κεντρική Πλατεία Λάρισας. Το 1972 με απόφαση του τότε δημοτικού συμβουλίου η Βιβλιοθήκη παραχωρείται στο νεοσύστατο τότε Υπουργείο Πολιτισμού και γίνεται Δημόσια, ενώ το καλοκαίρι του 1976 η βιβλιοθήκη μεταφέρεται σε ενοικιαζόμενο κτίριο επί της οδού Παπακυριαζή 47, όπου στεγάζεται και σήμερα. Όταν η βιβλιοθήκη έγινε Δημόσια, εκτός από τις παλιές εκδόσεις παρελήφθησαν επιπλέον και 10.000 τόμοι βιβλίων διαφόρων κατηγοριών. Περιλαμβάνει 2 χώρους, την κυρίως βιβλιοθήκη και το αναγνωστήριο. Είναι ταξινομημένη με το σύστημα “Melvin Dewey”.⁵⁷⁴

Σήμερα η βιβλιοθήκη διαθέτει συλλογή 60.000 τόμων βιβλίων, ενώ υπάρχει αρχείο τοπικών εφημερίδων και αυτοκινούμενες βιβλιοθήκες, με 13.000 περίπου τόμους βιβλίων και οπτικοακουστικό υλικό, που καλύπτουν τις ανάγκες δημοτικών σχολείων, γυμνασίων και λυκείων στην περιφέρεια της Θεσσαλίας.⁵⁷⁵

Σε ότι αφορά τη στέγαση της, από το 1989 υπάρχει σε εξέλιξη προσπάθεια να αποκτήσει δικό της χώρο. Για τον λόγο αυτό, τον Σεπτέμβριο του 1989 αγοράστηκε οικόπεδο εκτάσεως 1450 τμ από την Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Λάρισας, ενώ τον Νοέμβριο του 1992 έγινε η προκήρυξη της μελέτης του έργου. Τον Μάιο του 1998 δημοπρατήθηκε το έργο και τον Φεβρουάριο του 1999 εγκαταστάθηκε η ανάδοχος εταιρεία και άρχισαν οι εργασίες κατασκευής του κτιρίου. Μέχρι σήμερα έχει εκτελεστεί το 50% των εργασιών και υπολείπεται το άλλο 50%.⁵⁷⁶

♠ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΛΑΡΙΣΑΣ

Εκτός από την Δημόσια Βιβλιοθήκη της Λάρισας, η πόλη της Λάρισας διαθέτει και δημοτική βιβλιοθήκη. Εγκαινιάστηκε τον Φεβρουάριο του 2005 και μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, στον 1^ο όροφο του “Χατζηγιάννειου Πνευματικού Κέντρου”, εμπλουτίστηκε με βιβλία είτε αγορές, είτε με δωρεές, όπως αυτές των Μ. Παπαϊωάννου, Γ. Κατσίγρα, Δ. Χατζηγιάννη και άλλων Λαρισαίων.⁵⁷⁷

Διαθέτει βιβλία από όλους τους τομείς της γνώσης (Λογοτεχνία, Ιστορία, Κοινωνικές Επιστήμες, Φιλοσοφία) ενώ λειτουργεί και παιδικό τμήμα. Στα σχέδια των υπεύθυνων είναι να

⁵⁷⁴ Ο.π σελ. 84

⁵⁷⁵ Ο.π σελ. 84

⁵⁷⁶ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 10/1

⁵⁷⁷ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 85

δημιουργηθεί και τμήμα κινηματογραφικών ταινιών σε DVD από τον ελληνικό και ξένο ποιοτικό κινηματογράφο.⁵⁷⁸

♠ ΜΝΗΜΕΙΟ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗ

Το μνημείο του πατέρα της Ιατρικής, Ιπποκράτη, βρίσκεται απέναντι από το πάρκο του Αλκαζάρ. Ο τάφος του βρισκόταν μεταξύ Λάρισας και Γυρτώνης. Το 1826 μετά από μια πλημμύρα ανακαλύφθηκε από χωρικούς λάρνακα, την οποία έσπευσαν να μελετήσουν οι εκεί λόγιοι Θ. Ανδρεάδης και Ι. Οικονομίδης. Στην πλάκα φαινόταν καθαρά το όνομα του Ιπποκράτη.⁵⁷⁹

Ο ακριβής λοιπόν τάφος του Ιπποκράτη δυστυχώς δεν έχει βρεθεί μέχρι σήμερα, άρα το καλαίσθητο μνημείο που ανεγέρθηκε το 1967, μετά από έμπνευση του Λαρισαίου αρχιάτρου Δημήτριου Παλιούρα, αποτελεί κενοτάφιο. Στο κενοτάφιο έχει στηθεί ο μαρμάρινος ανδριάντας του Ιπποκράτη, έργο του γλύπτη Γεωργίου Καλακαλά. Χάρη στις προσπάθειες του Δημ. Παλιούρα στο κενοτάφιο ιδρύθηκε το 1986 Ιατρικό Μουσείο , που περιλαμβάνει αντίγραφο της μαρμάρινης επιτύμβιας πλάκας από τον τάφο του Ιπποκράτη, γλυπτές προτομές της Υγείας, του Ασκληπιού, του Αλέξ. Φλέμινγκ, του Γ. Παπανικολάου και του ιδρυτή. Επίσης, φωτογραφίες και ιατρικά βιβλία, καθώς και εικόνες των χειρουργικών εργαλείων που χρησιμοποιούσαν οι γιατροί της αρχαιότητας. Επίσης σημαντικότερο κειμήλιο του ιατρικού μουσείου είναι ένας ογκώδης τόμος του 1657, με τα 77 έργα του Ιπποκράτη, γραμμένα στην ελληνική και τη λατινική γλώσσα, σχολιασμένα από το δεύτερο σε διασημότητα γιατρό της αρχαιότητας, το Γαληνό.⁵⁸⁰

♠ ΠΥΡΙΤΙΔΑΠΟΘΗΚΗ

Ένα ακόμη μνημείο της Λάρισας είναι η Πυριτιδαποθήκη της οδού Ιουστινιανού. Πρόκειται για αξιόλογο καμαροσκεπαστο κτίριο του 18^{ου} αιώνα, με συνεχή χρήση μέχρι πρόσφατα, στο οποίο προβλέπεται η δημιουργία Μουσείου της Εθνικής Αντίστασης και χώρου εκδηλώσεων από την Εταιρεία Προστασίας των Αρχείων της Εθνικής Αντίστασης.⁵⁸¹

♠ Ο ΜΥΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΠΑ

⁵⁷⁸ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 10/5

⁵⁷⁹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ. 71

⁵⁸⁰ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ. 71

⁵⁸¹ Ο.π σελ. 71

Βιομηχανικό κτιριακό συγκρότημα του κλάδου της αλευροποιίας, με πενταόροφο κεντρικό κτίριο, χαρακτηριστικό για την αρχιτεκτονική του με τους πέτρινους τοίχους. Βρίσκεται στην οδό Γεωργιάδου, πίσω από το Φρούριο, στην παλιά συνοικία Ταμπάκικα και δίπλα σχεδόν στον Πηνειό ποταμό. Το 1893 αποτελεί τη χρονιά έναρξης της λειτουργίας του (έτος ίδρυσης 1883 από τον Κωνσταντίνο Παππά), ενώ το 1920 το κτίριο καταστρέφεται από πυρκαγιά. Ο εκσυγχρονισμός του έρχεται το 1921 και η μεγάλη περίοδος λειτουργίας του είναι αυτή από το 1927-1983/6, οπότε και σταματά. Το χρονικό διάστημα βέβαια του Β' παγκοσμίου Πολέμου υπήρξε μία πληγή για το οικοδόμημα, αφού υπέστη μεγάλες λεηλασίες από τους Ιταλούς, την κατάληψη του από τους Γερμανούς και κατόπιν την επίταξη του από αντάρτες του ΕΛΑΣ.⁵⁸²

Σήμερα ανήκει στο Δήμο Λάρισας (από το 1988) και πρόκειται μελλοντικά να καταστεί ένα Πολιτιστικό Πολυκέντρο, όπου θα στεγάζονται πολύμορφες και ποικίλες δραστηριότητες, ιστορικό μουσείο και αρχείο, βιβλιοθήκη, αίθουσες συνεδρίων και εκδηλώσεων. Έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο από το ΥΠΠΟ και έχει αναστηλωθεί και συντηρηθεί εν μέρει από το Δήμο από το 1988 που αγοράστηκε από αυτόν μαζί με την γύρω οικοπεδική έκταση. Στις περιμετρικές σιταποθήκες λειτουργούν θέατρο, υπαίθριος κινηματογράφος, εργαστήρια εικαστικών τεχνών (ζωγραφικής, αγιογραφίας, ψηφιδωτού, γλυπτικής, κεραμικής), μπαρ-μπουάτ («Μύλος 1927»), κουκλοθέατρο («Τιριτόμπα»), σχολή χορού και αίθουσα παραστάσεων, καθώς και αίθουσα για τη Φιλαρμονική του Δήμου, που ξαναζωντανεύουν το χώρο περνώντας από το άλεσμα του σιταριού στο κεφάλαιο του πολιτισμού. Στους χώρους του στεγάζονται οι εξής πολιτιστικές δραστηριότητες:⁵⁸³

- Μικρό θέατρο χωρητικότητας 150 ατόμων
- Εργαστήρια εικαστικών τεχνών
- Σχολή χορού
- Αίθουσα για παραστάσεις της Σχολής χορού
- Φιλαρμονική του Δήμου Λάρισας
- Χώρος καλλιτεχνικών εκδηλώσεων με την επωνυμία «Μύλος 1927»
- Κουκλοθέατρο

♠ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΑΒΡΑΑΜ

⁵⁸² Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 14/2

⁵⁸³ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 43

Βρίσκεται στη συμβολή των οδών Φαρμακίδου και Παλαιστίνης, στο κέντρο της Λάρισας και είναι ένα από τα λίγα σπουδαία αρχιτεκτονικά της Λάρισας. Οι εργασίες για την ανοικοδόμηση του άρχισαν το 1929 από τον αρχιτέκτονα Μακ Ρουμπέν, από την Κωνσταντινούπολη και άνηκε στον Σαλβαδόρ και την Καρόλα Αβραάμ. Ωστόσο, δεν κατοικήθηκε ποτέ από τους ιδιοκτήτες του, καθώς απέναντι διέθεταν ένα επίσης εντυπωσιακό αρχοντικό.⁵⁸⁴

Πρώτος ενοικιαστής του μέχρι το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, ήταν ο Στυλιανός Παπαγεωργίου. Τους πρώτους μήνες του πολέμου χρησίμευε ως καταφύγιο, ενώ στη διάρκεια της κατοχής οι Ιταλοί και Γερμανοί κατακτητές το λειτούργησαν ως λέσχη αξιωματικών. Ως λέσχη αξιωματικών χρησιμοποιήθηκε και από τον Ελληνικό Στρατό στ διάρκεια του εμφυλίου πολέμου.⁵⁸⁵

Μετά τον καταστρεπτικό σεισμό του 1954 και για μικρό χρονικό διάστημα στέγασε το Δημαρχείο, ενώ από το 1960 ως το 1965 την Ψυχιατρική Κλινική Ντίνα. Την περίοδο αυτή άλλαξε και ιδιοκτήτη. Αγοράστηκε από τους Ευρ. Σταθόπουλο, Ηλία και Κώστα Κυρίτση. Στη δεκαετία του 1970 εγκαταλείφθηκε, ενώ το 1983, με απόφαση της τότε υπουργού Πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη, κρίθηκε διατηρητέο.⁵⁸⁶

Το 1985 το παιδιά του Ευριπίδη Σταθοπούλου, Ηλίας και Δημήτρης, το ανακαίνισαν και το λειτούργησαν ως μπαρ με την επωνυμία "Μούσες". Στη συνέχεια ενοικιάστηκε και λειτούργησε επίσης ως μπαρ, με τις επωνυμίες "Δαναός" και "Μονόλιθος". Σήμερα στεγάζει ένα από τα καλύτερα restaurant και χώρο μουσικών δρώμενων στη Λάρισα, το Art Deco.⁵⁸⁷

♠ ΚΡΑΣΣΑΔΙΚΟ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

Από τα παλαιότερα ωραιότερα και κυρίως καλοσυντηρημένα κτίρια της πόλης, το κρασάδικο Νικόδημου εξακολουθεί και σήμερα να συνδέει την παλιά με την καινούρια Λάρισα. Βρίσκεται στη διασταύρωση των οδών Φαρμακίδου και Καραϊσκάκη. Το διώροφο κτίριο κτίστηκε το 1906, από τον Νικόλαο Νικόδημο, που καταγόταν από τις Πάδες Κόνιτσας της Ηπείρου και ήρθε στη Λάρισα το 1886.⁵⁸⁸

⁵⁸⁴ Ο.π σελ. 45

⁵⁸⁵ Ο.π σελ.45

⁵⁸⁶ Ο.π σελ.45

⁵⁸⁷ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 45

⁵⁸⁸ Ο.π σελ. 44

Το ισόγειο χρησιμοποιούνταν ως κρασσάδικο, ενώ ο πρώτος όροφος φιλοξενούσε την οικογένεια. Από το 1930, το κατάστημα λειτουργούσε ως οινοπαντοπωλείο, διευρύνοντας έτσι τον κύκλο των πελατών του. Το κτίριο λειτουργεί ως το 1982. Το 1985 ιδρύεται ο σύλλογος "Φίλοι της ζωντανής παράδοσης" που νοικιάζει το χώρο και το λειτουργεί ως ταβέρνα σε μια προσπάθεια με τα έσοδα του να διατηρεί το κτίριο σε αρκετά καλή κατάσταση.⁵⁸⁹

♠ ΑΒΕΡΩΦΕΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Βρίσκεται στην έξοδο της πόλης, προς Τρίκαλα. Χτίστηκε στις αρχές του 19ου αιώνα και λειτούργησε ως Μέση Γεωπονική Σχολή μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα. Η Αβερώφειος Γεωργική Σχολή βρίσκεται στο βάθος πευκόφυτης έκτασης, διαθέτει παραδοσιακά κτήρια, ιδρύθηκε το 1911 και λειτούργησε την πρώτη περίοδο (1911-1918) ως πρακτικό γεωργικό σχολείο και πρώτο διευθυντή της τον Αριστείδη Μουράτογλου και την δεύτερη περίοδο (1918-1944) ως Μέση Γεωργική Σχολή με διευθυντή τον Φιλοποίμενα Τζουλιάδη.⁵⁹⁰

Ένας από τους μαθητές της σχολής υπήρξε και ο Θανάσης Κλάρας γνωστός και ως Άρης Βελουχιώτης, αρχικαπετάνιος της Εθνικής Αντίστασης. Μετά το 1944 θα αλλάξει λειτουργικό πλαίσιο αρκετές φορές, αλλά μέχρι το 1969, όταν και θα σταματήσει τη λειτουργία της, θα εκπαιδεύσει εκατοντάδες νέους τεχνίτες τυροκομίας και γεωργικών μηχανών, ενώ θα αποτελέσει χώρο για πρακτική εξάσκηση των φοιτητών της Ανώτατης Γεωπονικής. Τα επόμενα χρόνια χάνει τον κύριο εκπαιδευτικό χαρακτήρα της και περιορίζεται στην οργάνωση σχολείων βραχείας διάρκειας, ενώ τα τελευταία χρόνια λειτουργεί ως "Αβερώφειο ΤΕΕ Λάρισας", με δύο ειδικότητες της ζωοτεχνίας και των γεωργικών μηχανημάτων, υπάγεται στο Υπουργείο Γεωργικής Ανάπτυξης. Στη σχολή παρέχεται, άρτια θεωρητική και εργαστηριακή εκπαίδευση, με σύγχρονες τεχνικές και μηχανήματα, στα τμήματα αγροτικών μηχανημάτων και ζωοτεχνίας. Διαθέτει αγρόκτημα, καλλιέργειες, βουστάσιο, χοιροστάσιο, πτηνοτροφείο κτλ. Διαθέτει επίσης οικοτροφείο. Το 1993, το συγκρότημα των κτιρίων της Γεωργικής σχολής χαρακτηρίστηκε ως "έργο τέχνης με ιστορικά διατηρητέα μνημεία" και έτσι άρχισε η σταδιακή αναπαλαίωση του. Παράλληλα, η σημερινή διοίκηση διεκδικεί την ίδρυση Γεωργικού Μουσείου, καθώς στην κατοχή της σχολής βρίσκονται σπάνια γεωργικά μηχανήματα και αγροτικά εργαλεία.⁵⁹¹

⁵⁸⁹ Ο.π σελ. 44

⁵⁹⁰ Ο.π σελ. 39

⁵⁹¹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 40

Το συγκρότημα της γεωργικής σχολής αποτελείται από 43 κτίρια και καταλαμβάνει έκταση 42 στρεμμάτων. Από τα 43 κτίρια, τα 34 κατασκευάστηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ένα το 1930, ενώ τα υπόλοιπα το 1945 ως το 1968. Τα περισσότερα κτίρια έχουν αναπαλαιωθεί, είναι σε χρήση και καλύπτουν τις ανάγκες της σχολής. Τα σημαντικότερα απ' αυτά είναι:⁵⁹²

1. Η οικία των καθηγητών: Κτίστηκε το 1908 και αρχικά χρησιμοποιήθηκε ως οικία των καθηγητών. Από το 1940 ως σήμερα στεγάζει τα γραφεία της σχολής.
2. Η βιβλιοθήκη: Κτίστηκε το 1930 και τα πρώτα χρόνια στέγαζε τα εργαστήρια της σχολής, ενώ σήμερα χρησιμοποιείται για βιβλιοθήκη και για εργαστήρια πληροφορικής.
3. Το γραφείο-οικία του διευθυντή: Η αρχιτεκτονική του είναι όμοια μ' αυτή της οικίας των καθηγητών. Αρχικά στέγαζε τα γραφεία της διοίκησης της σχολής και χρησιμοποιούνταν ως κατοικία του διευθυντή, ενώ σήμερα στεγάζει τα εργαστήρια ζωοτεχνίας.
4. Το κεντρικό κτίριο: Σπουδαίο αρχιτεκτόνημα, ε το μεγάλο ρολόι στη στέγη του. Κτίστηκε το 1908, είναι τριώροφο και στέγαζε - τότε και τώρα – τις αίθουσες και το οικοτροφείο.
5. Το τυροκομείο: Κτίστηκε την πρώτη περίοδο, στέγαζε μέχρι και το 1969 το τυροκομείο, αλλά σήμερα, μετά την αναπαλαίωση του φιλοξενεί το οικοτροφείο θηλέων.
6. Το οινοποιείο: Ίδιο εξωτερικά και εσωτερικά με το τυροκομείο, είναι και το οινοποιείο. Κτίστηκε το 1908, λειτούργησε αρχικά ως οινοποιείο, στη συνέχεια ως χώρος διαμονής του προσωπικού, ενώ σήμερα βρίσκεται στο στάδιο της αναπαλαίωσης.

♠ ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Το Τμήμα Ιατρικής ιδρύθηκε το 1985 και δέχθηκε για πρώτη φορά φοιτητές το ακαδημαϊκό έτος 1990-1991. Αποτελεί το πρώτο Τμήμα στην ανάπτυξη της Σχολής Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, είναι αυτόνομο από το 1995 και λειτουργεί στη Λάρισα. Οι εγκαταστάσεις του Τμήματος της Ιατρικής, που περιλαμβάνουν εργαστήρια προκλινικών μαθημάτων, αίθουσες διδασκαλίας, αμφιθέατρο, διοικητικές υπηρεσίες, βρίσκονται στο κτίριο της ανακαινισμένης πρώην Κλινικής Κατσίγρα, στην πλατεία Ταχυδρομείου και στα κτίρια Τσιμισκή &

⁵⁹² Ο.π σελ. 41

Υψηλάντου 73, Λάρισα, Τ.Κ. 41233 και Λαπηθών 6 Τ.Κ. 41222. Οι κλινικές μονάδες βρίσκονται στο Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας που διαθέτει 643 κλίνες, από τις οποίες έχουν σήμερα αναπτυχθεί οι 350.⁵⁹³

♠ ΤΕΙ ΛΑΡΙΣΑΣ

Το Τ.Ε.Ι Λάρισας ιδρύθηκε το 1983 με τον νόμο 1404/83. Ανήκει στην Τριτοβάθμια και είναι αυτοδιοικούμενο Ίδρυμα νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ). Ξεκίνησε τη δραστηριότητά του ως ΚΑΤΕ (Κέντρο Ανωτέρας Τεχνικής Εκπαιδεύσεως) με ιδρυτικό νόμο τον 652/70 και κατόπιν ως ΚΑΤΕΕ (Κέντρο Ανωτέρας Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως) με το νόμο 576/77, ενώ το 1983 εξελίχθηκε σε Τ.Ε.Ι με το νόμο 1404/83.⁵⁹⁴

Από το 1974 που άρχισε να λειτουργεί στην πρώτη του μορφή, το Τ.Ε.Ι Λάρισας αναπτύχθηκε έτσι ώστε από το ένα κτίριο της οδού Φαρσάλων, να φθάσει στη σημερινή του μορφή με τους 10.000 σπουδαστές και κτίρια που εκτείνονται σε έκταση 1152 στρεμμάτων, με ένα παράρτημα στην Καρδίτσα.⁵⁹⁵

♠ ΑΣΤΕΡΟΣΚΟΠΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ 'ΑΡΙΣΤΕΥΣ'

Το Αστεροσκοπείο Λάρισας "ΑΡΙΣΤΕΥΣ" είναι Οργανισμός του Δήμου Λαρισαίων και διοικείται από 11-μελές Διοικητικό Συμβούλιο με Πρόεδρο τον Δημοτικό Σύμβουλο κ. Τερζούδη Χρήστο και Αντιπρόεδρο τον κ Στωϊκίδη Νικόλαο.. Βρίσκεται στην περιοχή της Γιάννουλης 5 km βορειοδυτικά από την πόλη της Λάρισας.⁵⁹⁶

Το Αστεροσκοπείο Λάρισας συμμετέχει σε διεθνή αστρονομικά ερευνητικά προγράμματα με σημαντική προσφορά τα οποία σχετίζονται με τον Ήλιο, τις επιπροσθήσεις της Σελήνης και την αστρική φωτοηλεκτρική φωτομετρία. Επίσης συμβάλλει και στον τομέα της γεωφυσικής με σχετικό πρόγραμμα. Τέλος το Αστεροσκοπείο Λάρισας έχει εκπαιδευτικό και επιμορφωτικό χαρακτήρα για την ευρύτερη περιοχή του θεσσαλικού διαμερίσματος.⁵⁹⁷

⁵⁹³ www.Larisa-dimos.gr

⁵⁹⁴ www.Larisa-dimos.gr

⁵⁹⁵ www.Larisa-dimosgr

⁵⁹⁶ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ. 105

⁵⁹⁷ Ο.π σελ. 105

♠ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ

Το Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας ιδρύθηκε με το Π.Δ. 411/95 και ξεκίνησε τη λειτουργία του στις 27/9/99. Βρίσκεται στην περιοχή Μεζούρλο της πόλης Λάρισας του Νομού Λάρισας και καταλαμβάνει κτίσμα 89.000 τ.μ. σε οικόπεδο εκτάσεως 150 στρεμ. Η ανέγερση άρχισε στις 25/7/91 και περατώθηκε το 1998. Η ανάπτυξη του Νοσοκομείου, στα πλαίσια του οργανισμού του, γίνεται σταδιακά με αποφάσεις του Δ.Σ. και σύμφωνα με τις κάθε φορά αποφάσεις και κατευθύνσεις του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας. Σκοπός του νοσοκομείου είναι η παροχή δευτεροβάθμιας και κυρίως τριτοβάθμιας περίθαλψης στους πολίτες, η εγκατάσταση σ' αυτό των πανεπιστημιακών κλινικών, εργαστηρίων και ειδικών μονάδων του ιατρικού τμήματος της Σχολής Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, καθώς και η ανάπτυξη αντίστοιχων ή άλλων μονάδων του Εθνικού Συστήματος Υγείας, η εκπαίδευση γιατρών και λοιπών επιστημόνων υγείας και η ανάπτυξη της έρευνας στο χώρο της υγείας.⁵⁹⁸

♠ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΓΗΡΟΚΟΜΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ

Το Δημοτικό Γηροκομείο Λάρισας, είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου. Είναι φιλανθρωπικό Ίδρυμα, με την επωνυμία ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΓΗΡΟΚΟΜΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ. Το Ίδρυμα λειτούργησε για πρώτη φορά το έτος 1967. Σκοπός του Ιδρύματος είναι η στέγαση και η περίθαλψη εφ-όρου ζωής των υπερηλίκων, ανικάνων προς εργασία, ανεξαρτήτως φύλλου και θρησκευματος. Η μέριμνα για την υγεία τους και κάθε προσωπικού τους ζητήματος. Η μέριμνα για την εξασφάλιση της απασχόλησής τους και ψυχαγωγίας τους, σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους του Ιδρύματος. Σήμερα στο Γηροκομείο φιλοξενούνται περί τα 100 άτομα. Απασχολεί 27 άτομα προσωπικό, διοικητικό, ειδικότητες και βοηθητικό. Η μέριμνα για την συμμετοχή τους σε κάθε κατάλληλη ψυχαγωγική εκδήλωση εντός και εκτός Ιδρύματος. Στο Ίδρυμα μπορούν να φιλοξενηθούν άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω, αυτοεξυπηρετούμενα, μοναχικά ή και άτομα από οικογένειες στις οποίες υπάρχει κάποιο πρόβλημα.⁵⁹⁹

♠ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΑΧΙΛΛΕΙΟΥ

⁵⁹⁸ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 27/3

⁵⁹⁹ www.Larisa-dimos.gr

Ο βυζαντινός ναός του αγίου Αχίλλειου βρισκόταν στο λόφο της αρχαίας ακρόπολης, μεταξύ του μπεζεστενιού και της οδού Μητρ. Αρσενίου, όπου ανακαλύφθηκε μεγάλο τμήμα του. Στο ναό βρέθηκε υπόγειος καμαρωτός τάφος, ο οποίος υπάρχει περίπτωση να ταυτίζεται με τον τάφο του Αγίου Αχιλλείου. Η περιοχή του Αγίου Αχίλλειου άρχισε να ευπρεπίζεται μετά τα μέσα του 19ου αιώνα. Ο ναός του 1794 κατεδαφίστηκε στις αρχές του 20ου αιώνα και στη θέση του ανοικοδομήθηκε νέος, μεγαλοπρεπέστερος ναός σε νεοκλασικό σχέδιο. Ο νέος ναός καταστράφηκε από το φοβερό σεισμό του 1941. Τη θέση του, στον ίδιο χώρο πήρε ο σημερινός μητροπολιτικός ναός της Λάρισας.⁶⁰⁰

♠ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ

Βρίσκεται στη καρδιά της πόλης. Γύρω της το δημαρχείο, η λέσχη των Αξιωματικών, τράπεζες, υπηρεσίες και εμπορικά καταστήματα. Κεντρική πλατεία της πόλης μάλιστα είναι η μεγαλύτερη της Ελλάδας σε μήκος.⁶⁰¹

♠ ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟΥ

Με θέα την ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και το «Γλυπτό ποταμό» έργο της Νέλλας Γκόλαντα.⁶⁰²

♠ ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓ.ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΟΣ

Με τον ομώνυμο ναό, αγιογραφημένο από τον Αγήνορα Αστεριάδη. Δεσπόζουσα θέση κρατά το εντυπωσιακό σιντριβάνι.⁶⁰³

♠ ΠΑΡΚΟ ΑΛΚΑΖΑΡ

Το πάρκο Αλκαζάρ είναι δεμένο με τη ζωή της Λάρισας για περισσότερα από 100 χρόνια. Απλώνεται κατά μήκος του Πηνειού και αποτελεί σημαντικό πνεύμονα πρασίνου. Μέχρι πριν λίγα

⁶⁰⁰ www.Larisa-dimos.gr

⁶⁰¹ www.Larisa-dimos.gr

⁶⁰² www.Larisa-dimos.gr

⁶⁰³ www.Larisa-dimos.gr

χρόνια φιλοξενούσε ζωολογικό κήπο όπου πραγματοποιούνταν οι φημισμένοι ιππικοί αγώνες της Λάρισας. Σήμερα στο χώρο που είναι κατάφυτος λειτουργεί αναψυκτήριο, υπαίθριο θέατρο, γήπεδο μίνι γκολφ, ενώ στο κέντρο υπάρχει μια μικρή λιμνούλα. Υπάρχουν επίσης τα αγάλματα ηρώων, η επιτύμβια στήλη, το γλυπτό της Αντίστασης του διάσημου γλύπτη Φιλολάου και η βρύση με την προτομή του ποιητή Κρυστάλλη.

♠ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΩΔΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ (ΔΩΛ)

Πλούσιο σε ιστορία και εκπαιδευτική μουσική προσφορά είναι το δημοτικό Ωδείο. Στα τμήματα του φοίτησαν χιλιάδες μαθητές. Από τα πρώτα που ιδρύθηκαν στην Ελλάδα, το Δημοτικό Ωδείο ξεκινά την ιστορική του διαδρομή στις 25 Νοεμβρίου 1930, όταν δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως η απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Λάρισας, με την οποία συστήνεται Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου. Όλα ξεκίνησαν με μια πρωτοβουλία της Ιουλίας Σάпка, φιλόμουσης Λαρισαίας, η οποία μαζί με άλλες κυρίες της πόλης ίδρυσαν στις αρχές του ίδιου χρόνου το “Σύλλογο Φιλόμουσων” και κατάφεραν μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα να έρθουν σε επαφή με το Ωδείο Αθηνών και να λειτουργήσουν ως παράρτημα του.⁶⁰⁴

Από το 1930 έως και το 1953 το ΔΩΛ στεγαζόταν στο παλαιό κτίριο στην πλατεία Λαού, πρώην πλατεία Ανακτόρων. Για δύο χρόνια περίπου, ως χώρος στέγασης χρησιμοποιήθηκε και το τζαμί, ενώ το 1953 κατασκευάστηκε το προγενέστερο κτίριο. Το 1989 ξεκίνησε η κατασκευή του σημερινού κτιρίου και μέχρι το 1993 μεταστεγάστηκε στην οδό Ογλ. Τα τελευταία χρόνια η πορεία του ωδείου είναι εντυπωσιακή. Μετά τις καταστροφές του πολέμου, της κατοχής και του εμφύλιου το ωδείο αναγεννάτε. Ανανεώνει τις σχολές που υπήρχαν, αναπτύσσει άλλες όπως δραματική σχολή, σχολή κιθάρας, βιολιού. Σήμερα το Δημοτικό Ωδείο Λάρισας με 750 μαθητές περίπου και 70 καθηγητές μουσικής, 5 μαέστρους συνεχίζει να αποτελεί ένα κύταρρο μάθησης και πολιτισμού. Τα καλλιτεχνικά συγκροτήματα του ΔΩΛ είναι:⁶⁰⁵

-Παιδική χορωδία

-Γυναικεία χορωδία

-Μικτή χορωδία

-Χορωδία Βυζαντινής μουσικής

-Ορχήστρα δωματίου

⁶⁰⁴ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ. σελ.75

⁶⁰⁵ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 9/2

- Ορχήστρα παραδοσιακής μουσικής
- Φιλαρμονική ορχήστρα

♠ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΔΗΜΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ

Στεγάζεται στο Χατζηγιάννειο Δημοτικό Πνευματικό κέντρο, Ρούσβελτ 5. Ο βασικός φορέας πολιτισμού της Λάρισας. Κυριότερες εκδηλώσεις του.⁶⁰⁶

- Η διοργάνωση του Μεσογειακού φεστιβάλ Νέων Κινηματογραφιστών, κάθε Μάρτιο
- Κινηματογραφικές προβολές, κάθε εβδομάδα, σε αίθουσα του Χατζηγιαννείου το χειμώνα και στο προαύλιο του Μύλου του Παππά το καλοκαίρι.
- Η διοργάνωση καλοκαιρινών συναυλιών και θεατρικών παραστάσεων στο Κηποθέατρο
- Η στήριξη του Δημοτικού Κουκλοθέατρου «Τιριτόμπα», κουκλοθιάσου με διεθνή αναγνώριση, που στεγάζεται στο κτίριο του «Μύλου του Παππά».
- Η συνδιοργάνωση των εορταστικών εκδηλώσεων «Αχίλλεια» κάθε Μάιο προς τιμή του Πολιούχου της πόλης
- Η συνδιοργάνωση των εκδηλώσεων «αφιέρωμα στις χαμένες πατρίδες» κάθε Μάιο με τον πολιτιστικό σύλλογο Ρωμιών.

Οι φορείς που υπάγονται στον Πολιτιστικό οργανισμό είναι το Δημοτικό Ωδείο Λάρισας, η Δημοτική Πινακοθήκη, το εικαστικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης, το Δημοτικό Ραδιόφωνο, η Κρατική Σχολή Μπαλέτου και ο Μύλος. Στα τμήματα του ανήκουν επίσης η κινηματογραφική Λέσχη, ο Δημοτικός Κουκλοθιάσος «Τιριτόμπα» και οι Λέσχες Πολιτισμού. Στο πολιτιστικό οργανισμό υπάγεται και το περιοδικό «Γραφή» που είναι καθαρά λογοτεχνικό.⁶⁰⁷

♠ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Η δεύτερη μέρα των Χριστουγέννων του 1975, θα μείνει ως η σημαντικότερη στην θεατρική – πολιτιστική ιστορία της Λάρισας. Στη μικρή σκηνή του Δημοτικού Ωδείου, γεννιέται το πρώτο περιφερειακό θέατρο στη Ελλάδα, το Θεσσαλικό Θέατρο. Όλα ξεκίνησαν λίγους μήνες νωρίτερα, από τη νεότερη τότε ηθοποιό, Άννα Βαγενά. Μαζί με τον επίσης ηθοποιό Κώστα Τσιάνο, τον σκηνογράφο Γιώργο Ζιάκα, αλλά και αρκετούς φίλους του θεάτρου στη Λάρισα και την

⁶⁰⁶ www.Larisa-dimos.gr

⁶⁰⁷ www.Larisa-dimos.gr

πρωτεύουσα που πίστεψαν στην πρωτοποριακή για την εποχή ιδέα, στην ίδρυση ενός πνευματικού σωματείου, την «Θεσσαλική Πνευματική Πορεία», βασικός στόχος του οποίου θα ήταν η ίδρυση ενός θεάτρου που θα μετέφερε από την Αθήνα στην επαρχία ένα μικρό κομμάτι της θεατρικής κίνησης.⁶⁰⁸

Τα ιδρυτικά μέλη που υπέγραψαν το καταστατικό του, έφτασαν μέσα σε λίγες μέρες τα 152. Ανάμεσα τους γνωστά πρόσωπα, όπως οι Μάνος Χατζιδάκης, Ιάκωβος Καμπανέλλης, Δήμητρα Γαλάνη, Θόδωρος Αγγελόπουλος, Δημήτρης Κεχαΐδης, Γιάννης Νεγρεπόντης, Μποστ, Νίκος Γκάτσος, Διαγόρας Χρονόπουλος, Παναγιώτης Δημητρακόπουλος, Σπύρος Κολοκοτρώνης, Γιώργος Λαζόγκας, Βασιλική Παπαγιάννη.⁶⁰⁹

Το Θεσσαλικό Θέατρο, με την πρώτη του μορφή, χωρίς καμία επιχορήγηση του κράτους ή του δήμου και για οκτώ χρόνια, όργωσε κυριολεκτικά τον θεσσαλικό κάμπο και σκαρφάλωσε στα πιο απομακρυσμένα ορεινά χώρια, παρουσιάζοντας έργα Ελλήνων συγγραφέων, αναβιώνοντας το είδος της επιθεώρησης και αναδεικνύοντας νέους ηθοποιούς, αναγκάζοντας την Αθήνα να στρέψει το βλέμμα της στη Λάρισα και να μιλήσει για την καλλιτεχνική αξία του Θεσσαλικού θεάτρου.⁶¹⁰

Το 1983 είναι η δεύτερη χρονιά – σταθμός για το Θεσσαλικό θέατρο. Με πρωτοβουλία της τότε υπουργού Μελίνας Μερκούρη το υπουργείο Πολιτισμού προχωρά στην θεσμοθέτηση των περιφερειακών θεάτρων. Το πρώτο που αλλάζει υπόσταση με τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν ήταν το Θεσσαλικό θέατρο. Μια δεύτερη περίοδος αρχίζει. Επιχορηγούμενο, πλέον από το δήμο Λάρισας και το Υπουργείο πολιτισμού κατόρθωσε να ανεβάσει μεγάλα θεατρικά έργα και πρώτο απ' όλα τα Δημοτικά Θέατρα να λειτουργεί δύο σκηνές στη Λάρισα και ακατάπαυστα να περιοδεύει χειμώνα και καλοκαίρι. Την περίοδο αυτή και μέχρι το 1999, ηγετική μορφή αναδεικνύεται ο Κώστας Τσιάνος. Το Θεσσαλικό Θέατρο θα πρωτοπορήσει, καθώς θα είναι το μοναδικό Δημοτικό Θέατρο που εμφανίζεται στο "Φεστιβάλ Επιδαύρου" με τις τραγωδίες του Ευριπίδη "Ηλέκτρα", "Ιφιγένεια εν Ταύροις" και του Αισχύλου "Χοηφόρες" αλλά και το μόνο ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ που αντιπροσώπευσε τη χώρα μας σε Πολιτιστική Πρωτεύουσα (στην Αμβέρσα) και είχε συμμετοχές σε πολλά φεστιβάλ του εξωτερικού.⁶¹¹

Το 1986 δημιουργείται η "Παιδική Σκηνή" ενώ σημαντική είναι και η προσφορά της "Ερασιτεχνικής Σκηνής". Το 1992, το Θεσσαλικό Θέατρο θα αποκτήσει την πρώτη δική του, αποκλειστικά, αίθουσα, στην αποθήκη του "Μύλου Παππά". Το 1999 την καλλιτεχνική διεύθυνση

⁶⁰⁸ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ.79

⁶⁰⁹ Ο.π σελ. 80

⁶¹⁰ Ο.π σελ. 80

⁶¹¹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ.80

αναλαμβάνει ο Γιώργος Ζιάκας και το 2006 (και μέχρι σήμερα) , ο σκηνοθέτης Γιάννης Διαμαντόπουλος. Το Θεσσαλικό Θέατρο έχει ανεβάσει ως τώρα περισσότερα από 70 έργα του ελληνικού και ξένου ρεπερτορίου, με έμφαση, κυρίως στην ελληνική δραματουργία.⁶¹²

ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ - ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΕΙΣ

1991: "Ιφιγένεια εν Ταύροις"	Φεστιβάλ Μερίδας Ισπανίας
<i>Σκηνοθεσία:</i>	Κώστας Τσιάνος
<i>Σκηνικά - κοστούμια:</i>	Γιώργος Ζιάκας
1992: "Χοηφόρες"	Φεστιβάλ Κύπρου
<i>Σκηνοθεσία:</i>	Κώστας Τσιάνος
<i>Σκηνικά - κοστούμια:</i>	Ιωάννα Παπαντωνίου
	Αμβέρσα
1993: "Ηλέκτρα"	(Πολιτιστική Πρωτεύουσα Ευρώπης)
<i>Σκηνοθεσία:</i>	Κώστας Τσιάνος
<i>Σκηνικά - κοστούμια:</i>	Γιώργος Ζιάκας
1997: "Φιλόαργυρος"	Λάρνακα Κύπρου
<i>Σκηνοθεσία:</i>	Κώστας Τσιάνος
<i>Σκηνικά - κοστούμια:</i>	Νίκος Κασαπάκης
1998: "Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας"	Φιλιππούπολη (Διεθνές Φεστιβάλ Θεάτρου)
<i>Σκηνοθεσία:</i>	Κυριάκος Αργυρόπουλος
<i>Σκηνικά - κοστούμια:</i>	Νεβένα Καβαλτσίεβα
Συμμετοχές στο Φεστιβάλ Αθηνών "Επίδαυρος"	
"Ηλέκτρα":	8 & 9 Σεπτεμβρίου 1989
"Ιφιγένεια εν Ταύροις":	24 & 25 Αυγούστου 1990

⁶¹² Ο.π σελ. 81

"Χοηφόρες":	26 & 27 Ιουνίου 1992
"Ηλέκτρα":	24 & 25 Ιουλίου 1993
"Φιλοκτήτης":	30 & 31 Ιουλίου 2004
"Προμηθέας Δεσμώτης":	19 & 20 Αυγούστου 2005
Συμμετοχές στο "Ηρώδειο"	
"Ηλέκτρα":	27 & 28 Σεπτεμβρίου 1989
"Μάνα κουράγιο":	14 & 15 Σεπτεμβρίου 1996

♠ ΚΟΥΚΛΙΘΙΑΣΟΣ "ΤΙΡΙΤΟΜΠΑ"

Το 1984, δύο νέοι άνθρωποι, ο Κώστας Χατζηανδρέου και η Σοφία Φουτζοπούλου, επιστρέφουν στη Λάρισα, μετά από σπουδές στην Ανώτατη Σχολή Κουκλοθέατρου στο πανεπιστήμιο Βρότσλαφ Πολωνίας αλλά και με τη συμμετοχή τους στο Κουκλοθέατρο της Πράγας. Στόχος τους η ίδρυση ενός κουκλοθιάσου που θα καλύψει την συγκεκριμένη παιδική μορφή ψυχαγωγίας σε μόνιμη βάση. Έτσι ιδρύουν τον "Τιριτόμπα" και σε συνεργασία με σχολεία, παιδικούς σταθμούς αλλά και το δήμο Λάρισα ξεκινούν παραστάσεις με δικά τους έργα και κατασκευασμένες από τους ίδιους κούκλες.⁶¹³

Το 1988 ο κουκλοθιάσος περνά κάτω από τη σκέπη του Δήμου Λάρισας και αποκτά δύο μόνιμες σκηνές – την χειμερινή στο "Μύλο Παππά" και τη θερινή στο πάρκο του Αλκαζάρ – ενώ τα μέλη του ιδρύουν και λειτουργούν Μουσείο Κούκλας. Δουλειά τους έχει κατ' επανάληψη διακριθεί σε διεθνή φεστιβάλ.⁶¹⁴

♠ ΜΟΥΣΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Ο βασικός διοργανωτής του Χορωδιακού Φεστιβάλ που γίνεται κάθε Οκτώβριο στη Λάρισα.

⁶¹³ Ο.π σελ. 82

⁶¹⁴ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ.82

♠ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ

Η Δημοτική Επιχείρηση Τουρισμού Πολιτισμού Λάρισας (ΔΕΤΠΟΛ) ιδρύθηκε το 1988 με απόφαση του τότε Δ.Σ. επί δημαρχίας Αριστείδη Λαμπρούλη και άρχισε να λειτουργεί το 1989 ,χρονιά την οποία ιδρύθηκαν το Δημοτικό Ραδιόφωνο, η Δημοτική σχολή μπαλέτου. Οι πρώτες της δραστηριότητες ήταν η λειτουργία του Δημοτικού Ραδιοφώνου, της Δημοτικής Σχολής Μπαλέτου, του κλαμπ "ΜΥΛΟΣ 1927" καθώς και υπαίθριων χώρων στάθμευσης και η λειτουργία αναψυκτηρίων στο Κηποθέατρο, στο Αισθητικό Άλσος, στην πλατεία ΑΤΑ και στο πάρκο του Αγίου Αντωνίου η Σχολή Μπαλέτου και το club "ΜΥΛΟΣ 1927".⁶¹⁵

♠ ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ (Α.Ο.Λ.Λ.)

Ο Αθλητικός οργανισμός του Δήμου Λαρισαίων ιδρύθηκε το 1983 με τη μορφή Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου και από την πρώτη ημέρα λειτουργίας του υπάγεται στην εποπτεία του Δήμου. Είναι από τους παλαιότερους Αθλητικούς Οργανισμούς στην Ελληνική Επικράτεια και η δράση του ξεκίνησε από την πρώτη στιγμή της γέννησής του με σκοπούς και στόχους που είχαν ως άμεσο αντικείμενο τους πολίτες.⁶¹⁶

♠ ΕΤΗΣΙΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

♦ ΤΟ ΠΑΖΑΡΙ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

Πραγματοποιείται κάθε Σεπτέμβριο στην Σκεπαστή Αγορά της Νεάπολης. Οι ρίζες του χάνονται στην τουρκοκρατία και μέχρι πριν μερικά χρόνια, πραγματοποιούνταν στο χώρο του πάρκου του Αλκαζάρ. Θεωρείται από τα μεγαλύτερα και γραφικότερα στον ελλαδικό χώρο.⁶¹⁷

♦ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΝΕΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΙΣΤΩΝ

⁶¹⁵ www.Larisa-dimos.gr

⁶¹⁶ www.Larisa-dimos.gr

⁶¹⁷ Προφορική μαρτυρία αντιδήμαρχος πολιτισμού κ. Ξινοπούλου Ελένη

Εγκαινιάστηκε το 1993 και διοργανώνεται κάθε χρόνο, το Μάρτιο. Αποτελεί πλέον θεσμό για τη Λάρισα και την Ελλάδα, ενώ παράλληλα εξελίσσεται σε σημαντικό παράγοντα προβολής της πόλης πέρα από τα ελληνικά σύνορα. Εκτός των αυστηρά καλλιτεχνικών στόχων, το Φεστιβάλ Νέων Κινηματογραφιστών φιλοδοξεί να λειτουργήσει ως σημείο εκκίνησης ειρηνικών προσανατολισμών και κοινής πολιτισμικής αναζήτησης των λαών της Μεσογείου και της Βαλκανικής.⁶¹⁸

♦ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΙΣ ΧΑΜΕΝΕΣ ΠΑΤΡΙΔΕΣ

Ξεκίνησε το 1985. Διοργανώνεται έκτοτε κάθε χρόνο το μήνα Μάιο, από τον πολιτιστικό Σύλλογο Ρωμιών (Καππαδόκων) Λάρισας. Περιλαμβάνει διαλέξεις, εκθέσεις φωτογραφίας, επιστημονικές ανακοινώσεις και μουσικοχορευτικές παραστάσεις.⁶¹⁹

♦ ΙΠΠΟΚΡΑΤΕΙΑ

Γίνονται κάθε δύο χρόνια το μήνα Οκτώβριο και είναι αφιερωμένα στον πατέρα της Ιατρικής Ιπποκράτη. Οργανώνονται από φορείς της Λάρισας.⁶²⁰

♦ ΑΧΙΛΛΕΙΑ

Γιορτάζονται κάθε χρόνο το μήνα Μάιο, προς τιμή του πολιούχου Αγίου Αχίλλειου. Τα τελευταία χρόνια ο θεσμός έχει αναβαθμιστεί σημαντικά, αποκτώντας πανελλήνια εμβέλεια.⁶²¹

♦ ΧΟΡΩΔΙΑΚΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ

Γίνεται κάθε χρόνο το μήνα Οκτωβρίου. Έχει καταξιωθεί ως ένα από τα εγκυρότερα μουσικά γεγονότα της χρονιάς, ενώ η φήμη του ξεπερνά τα ελληνικά και τα βαλκανικά σύνορα.⁶²²

⁶¹⁸ Προφορική μαρτυρία αντιδήμαρχος πολιτισμού κ. Ξινοπούλου Ελένη

⁶¹⁹ Προφορική μαρτυρία αντιδήμαρχος πολιτισμού κ. Ξινοπούλου Ελένη

⁶²⁰ Προφορική μαρτυρία αντιδήμαρχος πολιτισμού κ. Ξινοπούλου Ελένη

⁶²¹ Προφορική μαρτυρία αντιδήμαρχος πολιτισμού κ. Ξινοπούλου Ελένη

⁶²² Προφορική μαρτυρία αντιδήμαρχος πολιτισμού κ. Ξινοπούλου Ελένη

♦ ΓΙΟΡΤΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Στην κεντρική πλατεία της Λάρισας κάθε χρόνο, το πρώτο δεκαήμερο του Ιουνίου, πραγματοποιείται έκθεση βιβλίου. Η έκθεση που χαρακτηρίζεται για την ποικιλία της αλλά και τη συμμετοχή όλων των βιβλιοπωλείων της πόλης, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους επισκέπτες, οι οποίοι μπορούν να αγοράσουν όποιο βιβλίο της προτίμησής τους και διαρκεί 10 ημέρες.⁶²³

7.4 ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ- ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

♠ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αι. η αρχιτεκτονική των θεσσαλικών πόλεων επηρεάστηκε από τον αθηναϊκό νεοκλασικισμό. Έτσι δημιουργούνται τα λεγόμενα "λαϊκά νεοκλασικά σπίτια", που συναντώνται σχεδόν μόνο στο θεσσαλικό χώρο και ιδιαίτερα στη Λάρισα και την περιοχή της. Αυτή την εποχή (1876) περατώθηκε η οικοδόμηση του νεοκλασικού Διοικητηρίου (Σεραγίου) στο χώρο όπου μετέπειτα δημιουργείται η Κεντρική Πλατεία της Λάρισας. Ο νέος τύπος σπιτιών αποτελεί μια προσπάθεια να μετατρέψει το παραδοσιακό μακρόστενο σπίτι σε κυβόσχημο.⁶²⁴

Στη διάρκεια του μεσοπολέμου, δυο αρχιτέκτονες από τη Θεσσαλονίκη άφησαν στην πόλη δείγματα της ελκυστικής αρχιτεκτονικής. Ο Κωνσταντινουπολίτης Μακ Ρουμπέν και ο ιταλικής καταγωγής Κολονέλος. Η οικία Μουσών - Αβραάμ (1929) που στέγασε αμέσως μετά τον πόλεμο και το Δημαρχείο της Λάρισας - στη συμβολή των οδών Παλαιστίνης και Φαρμακίδου, έργο του Μάκ Ρουμπέν, καθώς και τα σπίτια με τους κυκλικούς φεγγίτες δίπλα στην είσοδο (Πλατεία Εβραίων Μαρτύρων επί της οδού Κύπρου είναι σχεδιασμένα από τον Κολονέλο, που εργάστηκε στη Λάρισα στο διάστημα 1930 - 1950. Ο Μύλος του Παπά και το κτίριο του ΟΥΗΛ αποτελούν τα χαρακτηριστικότερα βιομηχανικά κτίσματα της πόλης.⁶²⁵

♠ ΓΛΥΠΤΙΚΗ

⁶²³ Προφορική μαρτυρία αντιδήμαρχος πολιτισμού κ. Ξινοπούλου Ελένη

⁶²⁴ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/9

⁶²⁵ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατοίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 24

Γλύπτες εργάστηκαν στην περιοχή της Λάρισας κυρίως μετά τον πόλεμο. Τα πρώτα έργα που στήθηκαν στην ίδια την πόλη, ήδη από την εποχή του μεσοπολέμου, ήταν προτομές προσωπικοτήτων της εθνικής και δημόσιας ζωής. Την ίδια περίοδο ξεχώρισε το ταλέντο του Καρυώτη γλύπτη **Δημήτρη Κατσιογιάννη**.⁶²⁶

Σήμερα γλυπτά επώνυμων ντόπιων γλυπτών είναι στημένα σε διάφορες περιοχές της Λάρισας. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν αυτά που στήθηκαν μετά το 1980. Το Μνημείο της Εθνικής Αντίστασης του **Φιλολάου Τλούπα** στο πάρκο του Αλκαζάρ, τα έργα "Εκσταση", "Μητέρα και παιδί", "Πουλιά" του **Στέλιου Παπανικολάου** στον πεζόδρομο της οδού Ρούσβελτ, η σύνθεση του ίδιου με τίτλο "Στάχυ" στη συμβολή των οδών Γεωργιάδου και Αεροδρομίου, το "Άλογο" του **Μιλτιάδη Παπαστεργίου** στη νησίδα της γέφυρας του Πηνειού, το άγαλμα του Ιπποκράτη του Τιρναβίτη **Γ. Καλακαλά, Χρήστος Μακρόπουλος κ.ά.**⁶²⁷

Διακεκριμένη γλύπτρια και αρχιτέκτονας τοπία είναι και η Λαρισαία **Νέλλα Γκόλαντα**, έργα της είναι η διαμόρφωση της Κεντρικής Πλατείας της Λάρισας και της Πλατείας Ταχυδρομείου με δύο Γλυπτούς ποταμούς. . Με τη διαμόρφωση της πλατείας ταχυδρομείου από τη Νέλλα Γκόλαντα, το νερό ορμητικό, αναβλύζον, διακλαδούμενο, που διαθλά το φως και τις επιφάνειες, που κυλά σε περάσματα και χάνεται για να ξαναβγεί, το ίδιο όμορφο και προκλητικό, σε ένα άλλο σημείο της πόλης, με σμιλεμένη την ιστορία του τόπου πάνω στην πέτρα, με τις φυγές του νερού σε επίπεδα κοίλα που παραπέμπουν στα καλλιεργημένα χωράφια του κάμπου. Η προέκταση του γλυπτού ποταμού θα καταλήγει στο αρχαίο θέατρο επανασυνδέοντας καίρια σημεία της πόλης. Η Νέλλα Γκόλαντα έχει στο βιογραφικό της πολλές ολοκληρωμένες αισθητικές παρεμβάσεις τοπίων. Είναι η δημιουργός του γλυπτού θεάτρου της Αιζωνής, της κεντρικής πλατείας και της γλυπτής προκυμαίας στο Φλοίσβο του Π. Φαλήρου και της ανάπλασης -μαζί με την κόρη της- του παλιού λατομείου, στο Διόνυσο, σε Ανοιχτό Μουσείο Παλαιάς Τέχνης. Κοντά στον Υδατόπυργο της ΔΕΥΑΛ, μπορούμε να θαυμάσουμε το σύγχρονο γλυπτό έργο "Λάρισα και Πηνειός" της Λαρισαίας γλύπτριας **Βασιλικής Γρουσοπούλου**.⁶²⁸

Διακεκριμένη γλύπτρια και ζωγράφος της εποχής μας είναι η **Μάρα Καρέτσου**. Γεννήθηκε στη Λάρισα το 1944 και εισήχθη στην Καλών Τεχνών με υποτροφία το 1963. Το 1974 παντρεύτηκε ιταλό ζωγράφο Πιέρ - Λουίτζι Μπελάτσι. Μετακόμισε στο Παρίσι και γνωρίστηκε με τον διάσημο

⁶²⁶ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 24

⁶²⁷ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 24

⁶²⁸ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/9

γκαλερίστα Αλέξανδρο Ιόλα. Η πρώτη έκθεση των γλυπτών της έγινε το 1979 στη Νέα Υόρκη από τον Ιόλα. Η φήμη της είναι διεθνής και έργα της κοσμούν δρόμους (πεζόδρομος Πανεπιστημίου και Ακαδημίας Αθηνών-προτομή της Ασπασίας, είσοδος στο Θεατρικό Μουσείο-προτομή Βασίλη Αργυρόπουλου) στην Ελλάδα αλλά και σ' όλο τον κόσμο. Τώρα ετοιμάζει μια έκθεση στη Νέα Υόρκη, στην γκαλερί του Λίο Καστέλι (ο πιο διάσημος γκαλερίστας εν ζωή σήμερα), στο Σόχο. Τα εγκαίνια θα γίνουν τον Δεκέμβριο ή μετά τα Χριστούγεννα. Θα έχει τίτλο "Save the Planet" "Σώστε τον Πλανήτη". Ένα δάσος με σιδερένια δέντρα, όπου επάνω τους θα είναι γραμμένα οικολογικά μηνύματα.⁶²⁹

♠ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Στη διάρκεια του α' μισού του 20ου αι. η Λάρισα και η περιοχή της δεν παρουσίασαν αξιόλογη κίνηση. Το ενδιαφέρον των ίδιων των Θεσσαλών αλλά και πολλών Ελλήνων καλλιτεχνών είχε προσελκύσει ο γειτονικός Βόλος, όπου, στη δεκαετία 1920-1930, αναπτύχθηκε η λεγόμενη "θεσσαλική προσπάθεια", που εισέβαλε μεταξύ άλλων, στην ίδρυση της Σχολής Ζωγραφικής Βόλου (1926).⁶³⁰

Στο διάστημα των ίδιων χρόνων, ωστόσο, εμφανίστηκαν -χωρίς να αποτελούν ομάδα με συνοχή και χωρίς να κατοικούν την ίδια τη Λάρισα σε μερικές περιπτώσεις- οι πρώτοι απόφοιτοι της Σχολής Καλών Τεχνών της Αθήνας : **Βασίλης Ιθακήσιος** (1879-1977), **Αγήνωρ Αστεριάδης** (1898-1977), **Γιώργος Ρήκας** (1908 -), **Ζήσης Τσαπράζης** (1911-1975), **Δανιήλ** Δανιήλ (1914 -), Δημήτριος Οικονομίδης (1913 -), Δημήτρης **Κατσικογιάννης** (1915-1922), **Ιωάννης Παπαϊωάννου** (1920 -) και ο **Γιώργος Ζαλόγκας** (1945) και ο **Γιώργος Ζιάκας**.⁶³¹

Η πρώτη μεταπολεμική έκθεση στη Λάρισα έγινε μόλις το 1956. Επρόκειτο για ατομική έκθεση του Αγήνορα Αστεριάδη, που ήταν ήδη αναγνωρισμένος ζωγράφος. Ομαδική έκθεση οργανώθηκε μόλις το 1979 , στην πρώτη γκαλερί της Λάρισας, το "Εργαστήρι". Μέσα από αυτήν εμφανίστηκε το καινούριο καλλιτεχνικό δυναμικό της περιοχής.⁶³²

Ο **Αγήνωρ** (Αγήνορας) **Αστεριάδης** (Λάρισα, 1898 – Αθήνα, 1977) ήταν έλληνας ζωγράφος, αγιογράφος και χαράκτης της «Γενιάς του Τριάντα». Σπούδασε ζωγραφική στην

⁶²⁹ www.Larisa-dimos.gr

⁶³⁰ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/9

⁶³¹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/9

⁶³² Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 24

Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών από το 1915 έως το 1921, με δασκάλους τον Ροϊλό, τον Ιακωβίδη, τον Βικάτο και τον Μαθιόπουλο. Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, συμμετείχε στην ίδρυση του πρωτοποριακού καλλιτεχνικού ομίλου «Ομάς Τέχνη». Καλλιτέχνης σεμνός αλλά και πρωτοπόρος, προσπάθησε να συνδυάσει στο έργο του την ελληνική λαϊκή παράδοση, το πνεύμα της βυζαντινής αγιογραφίας και τα διδάγματα του κυβισμού και των άλλων εικαστικών ρευμάτων των αρχών του 20ού αι.⁶³³

Τα ζωγραφικά του έργα είναι συνήθως δισδιάστατα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν είναι ρεαλιστικά. Όσο για την θεματογραφία του, αυτή ποικίλει από την ύπαιθρο και το αστικό τοπίο, έως την ανθρώπινη φύση.

Το 1974 παρουσίασε έργα του στην γκαλερί «Ώρα» στην Αθήνα. Το 1976, έναν χρόνο πριν από τον θάνατό του, η Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδας τον τίμησε με μεγάλη αναδρομική έκθεση. Συμμετείχε επίσης σε πολλές άλλες εκθέσεις εντός και εκτός Ελλάδας (Ρώμη, Οττάβα, Βελιγράδι, Μόσχα, Βουκουρέστι, Λουγκάνο, Μπουένος Άιρες, Μπιενάλε του Σάο Πάολο, Μπιενάλε Αλεξανδρείας, κ.ά.).⁶³⁴

Μετά τον θάνατό του, εκθέσεις έργων του πραγματοποιήθηκαν στην πατρίδα του, την Λάρισα (1984), στην Αθήνα (1987, Γκαλερί «Υάκινθος»· 1998, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Αθηναίων) και στην Πάτρα (1998). Εκτός από την ζωγραφική, την αγιογραφία και την χαρακτική, ο Αστεριάδης ασχολήθηκε και με την εικονογράφηση βιβλίων, αρχής γενομένης από τα Παιδικά σχέδια, που εξέδωσε το 1933 με τον συνάδελφό του Σπύρο Βασιλείου. Εικονογράφησε επίσης τα Νεοελληνικά Αναγνώσματα για το Γυμνάσιο (1950), το βιβλίο Στο Μυστρά των Παλαιολόγων της Ελένης Βαλαβάνη (εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1971), κ.ά.⁶³⁵

Ο **Γιώργος Λαζόγκας** γεννήθηκε το 1945, στην Λάρισα. Σπούδασε αρχιτεκτονική στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και στη συνέχεια, με υποτροφία της γαλλικής κυβέρνησης, σπούδασε ζωγραφική στο Παρίσι, το 1976-7. Η πρώτη ατομική παρουσίαση του έργου του έγινε στη γκαλερί Ζήτα-Μι της Θεσσαλονίκης το 1975. Ο καλλιτέχνης έχει πραγματοποιήσει μια σειρά ατομικών εκθέσεων, σε συνεργασία με τον Αλέξανδρο Ιόλα, στο Παρίσι και στην αίθουσα τέχνης Δεσμός, στην Αθήνα, καθώς επίσης στο Φεστιβάλ της Πάτρας, στο Βαφοπούλειο Πνευματικό Κέντρο της Θεσσαλονίκης, στην Πινακοθήκη Πιερίδη, στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και σε

⁶³³ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 20

⁶³⁴ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 20

⁶³⁵ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 24

πολλές γκαλερί της Ελλάδας και της Κύπρου. Οι συμμετοχές του σε ομαδικές εκθέσεις, με χρονική αφετηρία το 1970, ξεπερνούν σε αριθμό τις τριάντα. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν οι: 12η (1973) και 13η (1975) Πανελλήνιες εκθέσεις, το Salon comparaisons στο Παρίσι (1978), η Biennale του Sao Paulo (1983), η Configura 2 στην Erfurt (1995), το Salon de Montrouge στο Παρίσι (1996) και η συμμετοχή του στο πλαίσιο της Θεσσαλονίκης, Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 1997. Ο Λαζόγκας διακρίθηκε μεταξύ νέων ζωγράφων σε παρουσίαση του Goethe Institut το 1970, κέρδισε το πρώτο βραβείο σε Πανελλήνιο Διαγωνισμό της Ελληνοαμερικανικής Ένωσης το 1972, καθώς και το Prix Europe 1982 στην Οστάνδη του Βελγίου. Το 2006 οργανώθηκε από το Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και το Μουσείο Μπενάκη αναδρομική έκθεση σχεδίων του. Διδάσκει στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.⁶³⁶

Μεταξύ 1974 και 1980 η εργασία του χαρακτηρίζεται από προβλήματα σχέσεων ανάμεσα στην ζωγραφική εικόνα και την υποδομή της. Κατά την περίοδο αυτή ο καλλιτέχνης πραγματοποίησε μετατοπίσεις πεδίου που συνίστανται στην αντιπαράθεση ανάμεσα στην ζωγραφική γραφή και σε επικαλύψεις της με διαφανείς επιφάνειες-χώρους, επίσης σχεδιασμένες. Είναι η περίοδος της παλίμψηστης έρευνας προς δύο ταυτόχρονα κατευθύνσεις, προς το βάθος και προς την επιφάνεια, με αφαίρεση γραφών-προσθήκη γραφών, επικόλληση και απόξυση. Σ' αυτή τη φάση της εργασίας του το εικονικό και το ανεικονικό συνυπάρχουν ως απλοί τρόποι σχέσεων ανάμεσα στις υπερκαλύψεις και στις διαγραφές. Στην εργασία του Λαζόγκα ακολούθησε η περίοδος των μεγάλων διαστάσεων, κατά την οποία η παρουσία του εικονογραφικού κινήτρου εκδηλώθηκε με ένα είδος ιχνογράφησης του ίδιου του σώματος επάνω σε λευκές επιφάνειες στις οποίες τυπώνονται τα ίχνη του σώματος. Σ' αυτές τις εργασίες το ίχνος εμφανίζεται να είναι η απουσία μιας παρουσίας, και εκεί επανέρχεται η έννοια του παλίμψηστου μέσω της χειρονακτικής συμπεριφοράς, όχι πια του καλλιτέχνη αλλά του ίδιου του αντικειμένου της εικόνας του, δηλαδή του σώματος. Συνοπτικά θα παρατηρήσουμε ότι ο χειρονομιακός χαρακτήρας της εργασίας του καλλιτέχνη αναλύεται σε μια διαδικασία επεξεργασίας της ύλης, αρχικά του χαρτιού και της διαφάνειας του, και στη συνέχεια του ίδιου του ανθρώπινου σώματος, ως δομικού στοιχείου της εικόνας. Το σώμα, επίσης, αυτή την δεύτερη περίοδο μετά το 1980, επωμίστηκε το ίδιο, ως αντικείμενο, την διαδικασία του και έγινε αυτάρκης δράση, υλοποιούμενη με τις δικές της πρωτοβουλίες.⁶³⁷

⁶³⁶ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 24

⁶³⁷ Ο.π σελ. 24

Σ' αυτές τις τελευταίες εργασίες παρεμβλήθηκε, επίσης, το στοιχείο του χρόνου, κατά την μετάβαση από την χειρονομία-σώμα στην υλοποίηση μέσω των αποτυπωμάτων, δομικού στοιχείου της καλλιτεχνικής δράσης.

Γνωστά έργα της ελληνικής αρχαιότητας (π.χ. Νίκη της Σαμοθράκης, Απόλλωνας από το αέτωμα του ναού του Δία στην Ολυμπία) ή ζωντανά γυναικεία σώματα δηλώνονται ως ίχνη πάνω σε λευκές υφασμάτινες επιφάνειες, στερεωμένες ή όχι σε πλαίσια. Οι μορφές, αποσπασματικές, εικαστικά επεξεργασμένες, διαμελισμένες, αλλά σχεδόν πάντα αναγνωρίσιμες, δέχονται τις σχεδιαστικές και χρωματικές επεμβάσεις του καλλιτέχνη. Σε κάποιες περιπτώσεις επεκτείνονται στο χώρο και παίρνουν τη μορφή περιβαλλόντων.

Ο **Γιώργος Ζιάκας** γεννήθηκε στο Συκούριο Λαρίσης. Μεγάλωσε στη Λάρισα και το 1959 έρχεται στην Αθήνα και σπουδάζει στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών ζωγραφική με δάσκαλο τον Γιάννη Μόραλη και σκηνογραφία με τον Βασίλη Βασιλειάδη. Στην ίδια Σχολή από το 1985 είναι καθηγητής του Τομέα Ζωγραφικής και διδάσκει Σκηνογραφία. Στο θέατρο και τον κινηματογράφο έχει συνεργαστεί με σημαντικούς σκηνοθέτες, Έλληνες και ξένους, στην Ελλάδα και το εξωτερικό (Αμερική, Ινδία, Ιταλία). Είναι μόνιμος συνεργάτης του Θόδωρου Αγγελόπουλου και έχει κάνει σκηνικά ή κοστούμια στις ταινίες του Κυνηγοί, Μεγαλέξαντρος (Βραβείο κουστουμιών στο 20ο Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης), Το ταξίδι στα Κύθηρα, Μελισσοκόμος, Το βλέμμα του Οδυσσέα, Μια αιωνιότητα και μια μέρα (Κρατικό Βραβείο ποιότητας για τη σκηνογραφία). Στο θέατρο έχει σκηνογραφήσει και κάνει κοστούμια σε πολύ σημαντικές παραστάσεις, όπως: ΙΚΕΤΙΔΕΣ του Ευριπίδη (όπου έκανε μια προσωπική πρόταση στη φόρμα και την αισθητική των κουστουμιών στην αρχαία Τραγωδία). ΤΡΩΑΔΕΣ, ΠΛΟΥΤΟΣ, ΒΑΤΡΑΧΟΙ, ΟΡΕΣΤΕΙΑ με τον Θ.Ο.Κύπρου, ΗΛΕΚΤΡΑ, ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ, ΥΨΙΠΥΛΗ (παγκόσμια πρεμιέρα), ΒΟΪΤΣΕΚ με το Αμφι-θέατρο του Σπύρου Ευαγγελάτου, ΜΗΔΕΙΑ και ΗΛΕΚΤΡΑ με το θίασο Καρέζη - Καζάκου, ΤΡΑΧΙΝΕΙΕΣ, ΙΠΠΕΙΣ, ΤΡΩΪΛΟΣ και ΧΡΥΣΙΔΑ, ΓΥΑΛΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, ΕΚΑΒΗ, ΚΥΚΛΩΠΑΣ με το ΚΘΒΕ, ΕΠΤΑ ΕΠΙ ΘΗΒΑΣ, ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ, ΠΕΕΡ ΓΚΙΝΤ και ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ (την παράσταση του Εθνικού Θεάτρου με την οποία ξαναζωντάνεψε μετά 2000 χρόνια η αρένα του Κολοσσαίου στη Ρώμη).⁶³⁸

Δούλεψε σε σημαντικές παραστάσεις στο ΔΗΠΕΘΕ Καλαμάτας: ΑΜΛΕΤ, ΘΕΙΟΣ ΒΑΝΙΑΣ, ΜΠΑΜΠΑΣ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ κ.ά, και με το Θεσσαλικό Θέατρο που ήταν ιδρυτικό μέλος και τώρα Καλλιτεχνικός Διευθυντής του, έχει δουλέψει σε πολλές παραστάσεις μεταξύ των οποίων

⁶³⁸ www.eleytheria.gr

την ιστορική πιά ΗΛΕΚΤΡΑ του Ευριπίδη, την ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ, τον ΚΥΚΛΟ ΜΕ ΤΗΝ ΚΙΜΩΛΙΑ, το ΚΑΦΕΝΕΙΟ και το ΦΙΛΟΣ, ΟΧΙ ΑΣΤΕΙΑ του Γκολντόνι, τον ΓΛΑΡΟ του Τσέχωφ, κ.ά. Έχει κάνει 12 ατομικές εκθέσεις σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Λάρισα, Βοστώνη και έχει λάβει μέρος σε αρκετές ομαδικές. Ζει και εργάζεται στην Αθήνα, στη Λάρισα και στη Σκήτη, μικρό χωρίο στους πρόποδες του Κίσαβου που αγναντεύει το Αιγαίο Πέλαγος.⁶³⁹

Γνωστός ζωγράφος είναι και ο **Κωνσταντίνος Παπαργύρης**. Γεννήθηκε στη Λάρισα το 1976. Παίρνει τα πρώτα ουσιαστικά μαθήματα σχεδίου δίπλα στο γλύπτη Χρήστο Μακρόπουλο. Το 2001 ολοκληρώνει τις σπουδές του στη Σχολή Καλών Τεχνών της Φλωρεντίας. Παράλληλα με τη ζωγραφική ασκεί νόηση και ψυχή αναζητώντας συναντήσεις με συγγραφικά άλγη.⁶⁴⁰

Διακεκριμένη είναι η Λαρισαία ζωγράφος **Ειρήνη Μίγα** είναι μόλις 26 ετών κι όμως έχει κατακτήσει τον κόσμο (της τέχνης). Αποφοίτησε από τη Σχολή Καλών Τεχνών Αθηνών πριν 2 μόλις χρόνια και όμως φέτος έκανε την πρώτη της ατομική έκθεση στο Τόκιο! Συνήθως ζωγραφίζει σε τελάρο αλλά κι όταν χρειάστηκε να ζωγραφίσει πάνω σε ένα φόρεμα τα κατάφερε εξίσου καλά ("Μόδα από Χαρτί" στο Νέο Μουσείο Μπενάκη). Το βιογραφικό της περιορίζεται σε λίγες μόλις σειρές και όμως έργα της φιγουράρουν σε διάσημες γκαλερί της Ευρώπης και της Αμερικής. Η Ειρήνη Μίγα και εκτός από το να ζωγραφίζει «όνειρα» έχει βρει τον τρόπο να τα κάνει και πραγματικότητα.⁶⁴¹

Τελείωσε το λύκειο στη Λάρισα το 1998 και το 2000 εισήχθη στη Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών στην Αθήνα απ' όπου αποφοίτησε πέντε χρόνια αργότερα. Παρουσίασε την πρώτη της δουλειά στο πλαίσιο της πτυχιακής έκθεσης που διοργανώνει η Σχολή για την αποφοίτηση των φοιτητών. Η αθηναϊκή γκαλερί The Breeder την ανακαλύπτει και αναλαμβάνει την προώθησή της. Από τις πρώτες κιόλας παρουσιάσεις, τα έργα της απέσπασαν θετικές κριτικές και η γκαλερί φρόντισε να τα συμπεριλάβει στον κατάλογο διαφόρων εκθέσεων (art fest), όπου γκαλερίστες από όλο τον κόσμο παρακολουθούν τους νέους καλλιτέχνες.

Λονδίνο, Παρίσι, Νέα Υόρκη, Τορίνο, ομαδικές εκθέσεις που υπήρξαν σταθμός για την καριέρα της, αφού εκεί η Gallery Side 2 του Τόκιο, γνώρισε τη δουλειά της είδε την εξέλιξη της και αποφάσισε να φιλοξενήσει στην πρωτεύουσα της Ιαπωνίας την πρώτη της ατομική έκθεση, τον Φεβρουάριο του 2007.⁶⁴²

⁶³⁹ www.eleytheria.gr

⁶⁴⁰ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/10

⁶⁴¹ www.Larisa-dimos.gr

⁶⁴² www.Larisa-dimos.gr

Ιδιαίτερη μορφή είναι ο Λαρισαίος καλλιτέχνης **Δαμιανό Κοντό**. Τα πρώτα του ερεθίσματα δόθηκαν από την ίδια του τη μητέρα αλλά και τον παππού του. Από κει και μετά πήγε στα νήπια όπου η δασκάλα του ήταν αυτή που είδε τις δημιουργίες του αλλά αυτές ήταν κεντητές. Από κει και πέρα στο σχολείο έδινε καθημερινά πραγματικό ρεσιτάλ και οι πρώτοι θαυμαστές του ήταν οι ίδιοι οι συμμαθητές του. Απέκτησε τον πρώτο του εργαστήριο στη Νεάπολη και η μοίρα τον έφερε να σχεδιάζει ξανά μέσα σε αυτό (τόρα βέβαια είναι η καφετέρια Super Ball).⁶⁴³

Ένα από τα αντικείμενα που τον έκανε διάσημο είναι ο ίδιος ο αερογράφος. Εδώ και αρκετά χρόνια δεν βρίσκεται στη Λάρισα. Έχει βρει το ησυχαστήριό του στην Τσαριτσάνη. Η ζωγραφική του είναι ιδιαίτερη, ζωγραφίζει πάνω σε άλογα με μπογιές φιλικές προς το δέρμα, τις ίδιες δηλαδή που χρησιμοποιούνε στο body painting.⁶⁴⁴

Ο Δαμιανός Κοντός σε λίγες ημέρες θα βρεθεί στις Βρυξέλλες όπου θα πάρει μέρος στην παγκόσμια συνάντηση αερογραφιστών.⁶⁴⁵

Σπουδαία συγγραφική μορφή της Λάρισας είναι και η Λιάνα **Κρανιώτου**. Καλλιτεχνική Διευθύντρια του Φεστιβάλ Ονείρου στην Ελασσόνα. Η Λιάνα Κρανιώτου επιμελήθηκε εικαστικά τη Διεθνή Έκθεση DREAM CITY που εγκαινιάζεται στο Art Cafe 1936 στις 23/9 και στο Χατζηγιάννειο Πνευματικό Κέντρο Λάρισας στις 19/10. Επίσης επιμελήθηκε το εικαστικό για την πρόσκληση και την αφίσα του Φεστιβάλ Ονείρου 2006.⁶⁴⁶

Γεννήθηκε στη Λάρισα το 1982-86, σπούδασε στην Ανώτερη Σχολή Γραφικών και Διακοσμητικών Τεχνών (ΤΕΙ Αθηνών) με ειδικότητα στη Μεταξοτυπία. Από το 1987-92 σπούδασε Ζωγραφική στην ΑΣΚΤ Θεσσαλονίκης στο εργαστήρι του Β. Δημητρέα. Παράλληλα παρακολούθησε τα εργαστήρια Χαρακτικής με καθηγητή το Γ. Μήλιο και Φωτογραφίας με καθηγητή τον Γ. Κατσάγγελο. Στο Δ' έτος σπουδών της στην ΑΣΚΤ επιβραβεύτηκε με τιμητική υποτροφία του Ι.Κ.Υ. Είναι μέλος του Καλλιτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος. Ασχολείται με εικονογράφηση βιβλίων - διακόσμηση εσωτερικών χώρων. Ζει, εργάζεται και διδάσκει στη Μέση Εκπαίδευση στην πόλη της Ελασσόνας.⁶⁴⁷

ΑΤΟΜΙΚΕΣ - ΟΜΑΔΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

- 1992 Θεσσαλονίκη Ομαδική Έκθεση Αποφοίτων της ΑΣΚΤ, ΟΛΘ

⁶⁴³ www.eleytheria.gr

⁶⁴⁴ Ο.π

⁶⁴⁵ Ο.π

⁶⁴⁶ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/11

⁶⁴⁷ Ο.π σελ. 24/11

- 1992 Θεσσαλονίκη Ομαδική Έκθεση καθηγητών Καλλιτεχνικών Μαθημάτων 1 ΠΕΚ
- 1996 Βελιγράδι Festival of experimental art media and poetry
- 1998 Μιλάνο IL VOLTO - LA MASCHERA - ATTORE - TEATRO Comuna Baires Agora Club
- 1998 Τόκυο, Street Museum Gallery
- 1998 Θεσσαλονίκη "TRANSIT - Ελευθέρα Ζώνη" Αποθήκη 10, ΟΛΘ Δημήτρια '98 Σύλλογος Αποφοίτων ΑΣΚΤ Θεσ/κης
- 1999 Θεσσαλονίκη «Φιάλη Κρασιού, Σχήμα, Χρώμα, Φόρμα» Δημήτρια '99
- 1999 Λάρισα «Σύγχρονοι Λαρισαίοι Δημιουργοί» Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας Μουσείο Γ.Ι. Κατσίγρα
- 2000 Κων/πολη « Η Ενορία» Έκθεση του Συλλόγου Αποφοίτων της ΑΣΚΤ Hilton - Κωνσταντινούπολη
- 2000 Θεσσαλονίκη «Παράλληλα Δρώμενα» Κ.Θ.Β.Ε. Μονή Λαζαριστών
- 2001 ΔΡΟΜΟΛΟΓΙΟ - Εικαστικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Λάρισας
- 2002 "Let's party" Στο πλαίσιο του Sani Festival
- 2002 Θεσσαλονίκη Αναδρομική Έκθεση (Αποχαιρετισμός στους δασκάλους μας Β. Δημητρεά - Εμμανουήλ Μαυρομάτης ΚΡΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ Μονή Λαζαριστών
- 2002 Διακίνηση ΔΡΟΜΟΛΟΓΙΟΥ - Πειραματικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Νεάπολης, Θεσσαλονίκη
- 2002 Λάρισα 1η Ατομική - "Κυλιόμενο Δρομολόγιο Νέων Θεσσαλών Δημιουργών" Εικαστικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Λάρισας
- 2002 Πολωνία ART ΥΠΩΡΕΙΑ «Μέρες Ελληνικού Πολιτισμού» Ρύμπνικ Πολωνίας
- 2004 Θεσσαλονίκη Σύλλογος Αποφοίτων Α.Σ.Κ.Τ. Θεσ/νίκης Βαφοπούλιο Πνευματικό Κέντρο.
- 2005 Κοζάνη << Οριακά >> Εκθεσιακός Χώρος Δήμου Κοζάνης.
- 2006 Λάρισα Έκθεση Καθηγητών Εικαστικών Μαθημάτων Δ/θμιας Εκπ/σης Λάρισας Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας Μουσείο Γ.Ι.Κατσίγρα.
- 2006....Ελασσόνα - 1η Διεθνή Έκθεση Ταχυδρομικής Τέχνης (mail art) στην Ελασσόνα .

- 2006...Θεσσαλονίκη - << Γυναίκες εικαστικοί δημιουργοί της Θεσσαλονίκης>> Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης.⁶⁴⁸

♠ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Σημαντική μορφή στο συγγραφικό τομέα των Λαρισαίων είναι ο **Ο Μ. Καραγάτσης (1908-14 Σεπτεμβρίου 1960)**. Ήταν πεζογράφος, ένας από τους σημαντικότερους συγγραφείς της "Γενιάς του '30". Το πραγματικό του όνομα ήταν **Δημήτριος Ροδόπουλος**. Το ψευδώνυμο Καραγάτσης προήλθε από το δέντρο πελέα ή караγάτσι: στο εξοχικό της οικογένειάς του στη Ραψάνη της Θεσσαλίας, όπου περνούσε τα περισσότερα εφηβικά καλοκαίρια του, συνήθιζε να διαβάζει καθισμένος κάτω από ένα караγάτσι που βρισκόταν στον περίβολο της εκκλησίας του χωριού. Το "Μ." του ψευδωνύμου του προήλθε πιθανότατα από το ρώσικο όνομα "Μίτια" (ρωσική εκδοχή του Δημήτρης) , με το οποίο τον αποκαλούσαν φίλοι και συμφοιτητές του, εξ αιτίας της μεγάλης του αγάπης για τον Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι και ιδιαίτερα για το έργο "Αδερφοί Καραμαζώφ". Το γεγονός ότι υπέγραφε τα έργα του ως Μ. Καραγάτσης προκάλεσε σύγχυση σε αρκετούς φιλολόγους, που συχνά ερμήνευαν το "Μ" ως Μιχάλης, εξ αιτίας των ηρώων του Μιχάλη Καραμάνου (στον *Γιούγκερμαν*) και Μιχάλη Ρούση (στον *Μεγάλο ύπνο*), που θεωρούνται περσόνες του συγγραφέα.⁶⁴⁹

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1908. Ο πατέρας του Γεώργιος Ροδόπουλος ήταν δικηγόρος και πολιτικός, με καταγωγή από την Πάτρα, αλλά εγκατεστημένος στη Λάρισα. Η μητέρα του Ανθή καταγόταν από τον Τύρναβο. Ο συγγραφέας ήταν το πέμπτο και τελευταίο παιδί της οικογένειας, με μεγάλη διαφορά ηλικίας από τα αδέρφια του (18 χρόνια από το πρώτο και 12 από το τέταρτο).⁶⁵⁰

Πέρασε την παιδική του ηλικία σε διάφορες πόλεις εξ αιτίας των μετακινήσεων της οικογένειάς του: το Δημοτικό το παρακολούθησε στη Λάρισα και το Γυμνάσιο το τελείωσε στη Θεσσαλονίκη, όπου τον έστειλε ο πατέρας του ως τιμωρία, επειδή είχε πλαστογραφήσει την υπογραφή του σε σχολικό έλεγχο. Μετά την ολοκλήρωση της βασικής εκπαίδευσης γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Γκρενόμπλ, στη Γαλλία. Για οικονομικούς λόγους επέστρεψε στην Αθήνα, ένα χρόνο μετά, και γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου

⁶⁴⁸ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/12

⁶⁴⁹ www.tobimaonline.gr

⁶⁵⁰ Ο.π

Αθηνών, απ' όπου αποφοίτησε το 1930. Εκεί μάλιστα είχε συμφοιτητές και άλλους λογοτέχνες, όπως τους Οδ. Ελύτη, Αγγ. Τερζάκη, Γ. Θεοτοκά.⁶⁵¹

Στην εφηβική του ηλικία έγραφε ποιήματα, σύντομα όμως εγκατέλειψε την ενασχόληση με την ποίηση και στράφηκε στην πεζογραφία. Ως πεζογράφος πρωτοεμφανίστηκε το 1927 με το διήγημα "Η κυρία Νίτσα", το οποίο υποβλήθηκε στον διαγωνισμό της *Νέας Εστίας* και πήρε τον 3ο έπαινο. Ήταν αυτοβιογραφικό διήγημα εμπνευσμένο από τον παιδικό του έρωτα για μια εικοσάχρονη δασκάλα του στο δημοτικό σχολείο στη Λάρισα.⁶⁵²

Το πρώτο του μυθιστόρημα ήταν *Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν*, το 1933. Προηγουμένως είχε δημοσιεύσει πολλά διηγήματα, ενώ παράλληλα εργαζόταν ως νομικός σύμβουλος σε μια Ανώνυμη Εταιρεία Ασφαλειών. Από το 1946 ανέλαβε τη θεατρική στήλη της εφημερίδας *Βραδινή* και το 1952 άρχισε να εργάζεται στην διαφημιστική εταιρεία ΑΔΕΛ. Το 1956 και το 1958 ήταν υποψήφιος βουλευτής με το κόμμα των Προοδευτικών του Σπ. Μαρκεζίνη. Δεν είχε κάνει καμία προεκλογική προετοιμασία και όπως ήταν φυσικό, απέτυχε και τις δύο φορές. Όταν κάποιος τον ρώτησε γιατί είχε θέσει υποψηφιότητα, απάντησε ότι το έκανε για να πάρει ψήφους από τον αδερφό του Τάκη Ροδόπουλο, υποψήφιο με την ΕΡΕ.⁶⁵³

Το 1958 έπαθε ένα σοβαρό έμφραγμα, που οδήγησε στην σταδιακή αποξένωσή του από τους φιλικούς κύκλους. Συνέχισε όμως να εργάζεται και να γράφει: είχε ξεκινήσει το έργο *Το 10*, που θα ήταν το πρώτο μέρος μιας τετραλογίας. Δεν πρόλαβε όμως να το ολοκληρώσει: στις 13 Σεπτεμβρίου 1960 έπαθε έμφραγμα και λίγες ώρες μετά, τα ξημερώματα της 14ης Σεπτεμβρίου, πέθανε.⁶⁵⁴

Τα πρώτα έργα του Καραγάτση, από το 1925 ως το 1933, ήταν διηγήματα. Από αυτά, όσα γράφτηκαν πριν από το 1927, δεν τα εξέδωσε ο ίδιος. Το 1933, με το μυθιστόρημα *Συνταγματάρχης Λιάπκιν*, εγκαινιάστηκε η ώριμη περίοδος της πεζογραφίας του. Τα τρία πρώτα μυθιστορήματά του, *Συνταγματάρχης Λιάπκιν*, *Χίμαιρα*, *Γιούγκερμαν*, αποτελούν μια τριλογία με τίτλο *Εγκληματισμός κάτω από τον Φοίβο*. Κοινό τους θέμα είναι η αποτυχημένη προσπάθεια τριών ξένων που βρέθηκαν στην Ελλάδα να προσαρμοστούν: ο συνταγματάρχης Λιάπκιν ήταν υπαρκτό πρόσωπο, ο Ρώσος στρατιωτικός Βασίλι Βασίλιεβιτς Νταβίντωφ, ο οποίος μετά την Ρωσική Επανάσταση βρέθηκε στη Λάρισα, όπου εργαζόταν στη Γεωργική Σχολή. Ο κεντρικός ήρωας του Γιούγκερμαν ήταν επίσης Ρώσος στρατιωτικός, ο οποίος εξελίχθηκε σε μεγάλο οικονομικό παράγοντα της Αθήνας. Η ηρωίδα

⁶⁵¹ Ο.π

⁶⁵² Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/13

⁶⁵³ Ο.π σελ. 24/13

⁶⁵⁴ Ο.π σελ. 24/13

της Χίμαιρας, Μαρίνα, ήταν Γαλλίδα, παντρεμένη με Έλληνα ναυτικό, που ζούσε στη Σύρο. Και οι τρεις ήρωες απέτυχαν να "εγκλιματιστούν" και τελικά οδηγήθηκαν στην καταστροφή.⁶⁵⁵

Επόμενος σημαντικός σταθμός στην πεζογραφία του ήταν το *Χαμένο νησί*, έργο που ξεχωρίζει από την υπόλοιπη πεζογραφία του εξ αιτίας της απόστασής του από τον ρεαλισμό και την σύγχρονη πραγματικότητα. (Ο ίδιος το χαρακτήρισε "φανταστική νουβέλα"). Κεντρικός ήρωας του έργου είναι ο Γερόλυμος Αβαράτος, δεύτερος πλοίαρχος και μοναδικός επιζών από το πλήρωμα ενός πλοίου που ναυάγησε στην Τήλο. Ο ήρωας αναγκάστηκε να μείνει στο νησί για καιρό εξ αιτίας άσχημων καιρικών συνθηκών.⁶⁵⁶

Σταδιακά οι κάτοικοι του νησιού παρατήρησαν περίεργα κλιματολογικά φαινόμενα, διαπίστωσαν ότι οι πυξίδες έδιναν λανθασμένες συντεταγμένες και τέλος αποκαλύφθηκε ότι το νησί είχε αποκοπεί από την υφαλοκρηπίδα και έπειτα από ταξίδι στην θάλασσα σταθεροποιήθηκε στον Ειρηνικό Ωκεανό με το όνομα Ταϊλί.⁶⁵⁷

Στη συνέχεια ο συγγραφέας επιχείρησε να γράψει μια ευρεία, ιστορικού περιεχομένου σύνθεση, με γενικό τίτλο *Ο κόσμος που πεθαίνει*. Η σειρά θα περιελάμβανε 10 βιβλία που θα αναφέρονταν στην ιστορία μιας οικογένειας από το 1821 ως τη σύγχρονη εποχή. Από αυτά έγραψε τελικά μόνο τρία: *Ο κοτζάμπασης του Καστρόπυργου*, *Αίμα χαμένο και κερδισμένο*, *Τα στερνά του Μίχαλου*. Ο ήρωας του *Κοτζάμπαση του Καστρόπυργου*, Μίχαλος Ρούσης, ήταν έλληνας προεστός που αιχμαλωτίστηκε από τους Τούρκους και αλλαξοπίστησε, για να σώσει τη ζωή του. Η ιστορία βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα από τη ζωή ενός προγόνου του, του Μήτρου Ροδηθάνα ή Ροδόπουλου.⁶⁵⁸

Παρ' όλο που ο συγγραφέας δεν ολοκλήρωσε αυτή τη σύνθεση, συνέχισε να ενδιαφέρεται για ιστορικά θέματα και να εμπνέεται από αυτά: έκανε την απόπειρα να γράψει ένα καθαρά ιστορικό έργο, την *Ιστορία των Ελλήνων*, από το οποίο έγραψε τελικά μόνο τον πρώτο τόμο για την αρχαία Ελλάδα και έγραψε την μυθιστορηματική βιογραφία *Βασίλης Λάσκος*, για τον πλοίαρχο του υποβρυχίου "Κατσώνης". Το τελευταίο έργο του σχετικό με την ιστορία έχει τελείως διαφορετικό χαρακτήρα: το *Σέργιος και Βάκχος*, με πρωταγωνιστές τους Αγίους Σέργιο και Βάκχο, είναι σατιρική και καυστική κριτική και απομυθοποίηση της Ιστορίας.⁶⁵⁹

⁶⁵⁵ Ο.π σελ. 24/13

⁶⁵⁶ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/14

⁶⁵⁷ Ο.π σελ. 24/14

⁶⁵⁸ Ο.π σελ. 24/14

⁶⁵⁹ Ο.π σελ. 24/10

Προς το τέλος της ζωής του σχεδίαζε άλλη μια ενότητα, τεσσάρων έργων, από την οποία πρόλαβε να ξεκινήσει μόνο *To 10*. Το έργο διαδραματίζεται σε μια λαϊκή πολυκατοικία του Πειραιά. Μάλιστα ο συγγραφέας επισκεπτόταν κάθε πρωί το λιμάνι και παρατηρούσε την κίνηση και τη ζωή εκεί για να αντλήσει υλικό. Το τμήμα που πρόλαβε να γράψει μας αφήνει να υποθέσουμε ότι, αν ολοκληρωνόταν, το έργο θα ήταν σίγουρα ένα από τα καλύτερά του.⁶⁶⁰

Ο χαρακτηρισμός που απέδωσαν οι περισσότεροι κριτικοί της λογοτεχνίας στον Καραγάτση ήταν «γεννημένος πεζογράφος». Όλοι αναγνώριζαν την αφηγηματική του ευχέρεια και τη δημιουργική φαντασία του. Ειδικά η φαντασία του είναι αυτό που τον ξεχωρίζει από τους περισσότερους πεζογράφους, και όχι μόνο αυτούς της γενιάς του '30. Πολλοί τον κατηγόρησαν ως προχειρογράφο, που δεν ενδιαφερόταν για την επιμέλεια της μορφής των έργων του. Η αλήθεια είναι ότι τα χειρόγρατά του δείχνουν ότι σπάνια έκανε αλλαγές στα έργα του, αλλά αυτό αποδεικνύει ακριβώς την αφηγηματική ευχέρεια που έλειπε από πολλούς συγγραφείς της γενιάς του.⁶⁶¹

Σημαντικός συγγραφέας της σύγχρονης εποχής είναι ο **Δημήτρης Π. Κρασιώτης**. Γεννήθηκε στις 15 Ιουλίου 1966 στο Νέσσωνα Λάρισας και κατάγεται από το Στόμιο Λάρισας, όπου μεγάλωσε. Σπούδασε στην Ιατρική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ζει και εργάζεται στην Λάρισα ως Ιατρός Ειδικός Παθολόγος. Είναι Ιδρυτής και Πρόεδρος της Παγκόσμιας Εταιρείας Ποιητών (*World Poets Society, W.P.S.*) η οποία έχει από τον Ιούλιο του 2006 έως σήμερα μέλη της 751 ποιητές από 104 χώρες του κόσμου. Ανακηρύχθηκε Ακαδημαϊκός από την Διεθνή Ακαδημία *Micenei* (*Accademia Internazionale dei Micenei*) της Ιταλίας. Ανακηρύχθηκε Διδάκτωρ Λογοτεχνίας (*Litt.D.*) από την Παγκόσμια Ακαδημία Τεχνών και Πολιτισμού (*World Academy of Arts and Culture, WAAC*) υπό την αιγίδα της UNESCO. Εκλέχθηκε Πρόεδρος του 22ου Παγκοσμίου Συνεδρίου Ποιητών (*World Congress of Poets*) από το Δ.Σ. της Παγκόσμιας Ένωσης Τιμημένων Ποιητών (*United Poets Laureate International, UPLI*), το οποίο θα διοργανωθεί το 2011 για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Είναι Αντιπρόεδρος του Ιατρικού Συλλόγου Λάρισας, Διευθυντής Σύνταξης του ιατρικού περιοδικού "Ίπποκράτης", Εκδότης και Διευθυντής του ηλεκτρονικού περιοδικού "World Poet" και 3 online ποιητικών βιβλιοθηκών ("Greek Poet", "International Poet", "Λέξεις @ Hellenic Words"), Μέλος του Δ.Σ. της Ιατρικής Εταιρείας Λάρισας, καθώς και τακτικό Μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών (ΕΕΛ), της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών (ΕΕΕΛ), της Ελληνικής Εταιρείας Ιατρών Λογοτεχνών (ΕΕΙΛ),

⁶⁶⁰ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/15

⁶⁶¹ Ο.π σελ. 24/14

του Ελληνικού Κέντρου PEN (του Παγκόσμιου Οργανισμού Συγγραφέων PEN International), της Διεθνούς Εταιρείας των Ελλήνων Λογοτεχνών (ΔΕΕΛ), της Ένωσης Λογοτεχνών Συγγραφέων Λάρισας (διετέλεσε Αντιπρόεδρος & ασκών χρέη Προέδρου της ΕΛΟΣΥΛ), της Παγκόσμιας Ένωσης Τιμημένων Ποιητών (UPLI), της Παγκόσμιας Ακαδημίας Τεχνών και Πολιτισμού (WAAC), της Διεθνούς Εταιρείας Συγγραφέων και Καλλιτεχνών (IWA), της Παγκόσμιας Ένωσης Ιατρών Συγγραφέων (UMEM), της Ακαδημίας των Αμερικάνων Ποιητών, της Αμερικανικής Ποιητικής Εταιρείας (PSA), της Διεθνούς Εταιρείας Ποιητών (ISP) και των Ποιητών του Κόσμου (Χιλή).⁶⁶²

Έχει εκδόσει 4 ποιητικές συλλογές: “*Ιχνη*” (Λάρισα 1985), “*Πήλινα Πρόσωπα*” (Λάρισα 1992), “*Νοητή Γραμμή*” (ποιήματα στα Ελληνικά, Αγγλικά & Γαλλικά, Λάρισα 2005) και “*Θίνες*” (ποιήματα στα Γαλλικά & Ρουμάνικα, Βουκουρέστι, Ρουμανία 2007) . Για την ποίησή του βραβεύτηκε στην Ελλάδα και το Εξωτερικό (Η.Π.Α., Γαλλία, Μεγ. Βρετανία, Ινδία). Στις Η.Π.Α. ανακηρύχθηκε υποψήφιος Ποιητής της Χρονιάς, βραβεύτηκε ως Πρόσωπο της Χρονιάς, ενώ είναι ο μόνος ποιητής εκτός Η.Π.Α. που τιμήθηκε με το ποιητικό βραβείο “*Muses Prize*” για το 2005 για το βιβλίο του “*Νοητή γραμμή*”.⁶⁶³

Στη Ρουμανία ανακηρύχθηκε ως ένας από τους δύο υποψήφιους για το Μεγάλο Βαλκανικό Βραβείο Ποίησης για το 2007 (*The Balkan Grand Prize for Poetry*) από τη Διεθνή Ακαδημία Orient Occident. Ποιήματά του μεταφράστηκαν στα αγγλικά , στα γαλλικά, στα ρουμάνικα, στα βουλγάρικα, στα τούρκικα, στα σέρβικα (σερβο-κροάτικα), στα ολλανδικά και στα πορτογαλικά κι έχουν δημοσιευθεί στις Η.Π.Α., Ρουμανία, Μεγάλη Βρετανία, Βουλγαρία, Ινδία, Αλγερία, Κίνα, Κορέα, Ιταλία, Μογγολία, Γερμανία, Βραζιλία, Ταϊβάν, Γαλλία, Αυστραλία, Καναδά, Γερμανία, Δανία, Αργεντινή, Χιλή, Βέλγιο, Νεπάλ, Νότια Αφρική, Τουρκία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Αίγυπτο, Νιγηρία και Ελ Σαλβαντόρ.⁶⁶⁴

Τέλος αξιόλογο είναι και το έργο της Αγγελικής Κώστα-Πεγιοπούλου γεννήθηκε το 1970 στην Λάρισα. Ζει και εργάζεται ως φιλόλογος στη Θεσσαλονίκη. Είναι μέλος της Ένωσης Λογοτεχνών Βορείου Ελλάδος και της Ένωσης Λογοτεχνών και Συγγραφέων Λάρισας, που είναι η ιδιαίτερη πατρίδα της. Έχει εκδώσει τις ποιητικές συλλογές “*Ανατροπή*” και “*Δελτία ταυτοτήτων*” και έχει τιμηθεί για την ποίησή της με τον Α΄έπαινο από την Ένωση Συγγραφέων Λογοτεχνών Ευρώπης.⁶⁶⁵

⁶⁶² Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/16

⁶⁶³ Ο.π σελ. 24/16

⁶⁶⁴ Ο.π σελ. 24/16

⁶⁶⁵ Ο.π σελ. 24/16

♠ ΜΟΥΣΙΚΗ

Το μοναδικό μουσικό ενδιαφέρον στη Λάρισα μέχρι το 1900 αποτελούσαν οι μπάντες της Φιλαρμονικής που διασκεδάζαν τους Λαρισαίους σε δημόσιους χώρους. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το πότε δημιουργήθηκε η πρώτη Στρατιωτική Ορχήστρα Πνευστών, η οποία έκανε τις εμφανίσεις της σε γιορτές και Κυριακές στο Αλκαζάρ και στις πλατείες Δικαστηρίων και Ανακτόρων. Η ορχήστρα αυτή όμως είναι γνωστό ότι διαλύθηκε το 1893. Τότε το κοινό που στερήθηκε την παρουσία της, ζήτησε από το Δήμο της πόλης τη δημιουργία νέας ορχήστρας. Έτσι δημιουργήθηκε από το Δήμο, με εισφορές ιδιωτών, η Φιλαρμονική με αρχιμουσικό το Λουκά Ανεμογιάννη από το Μεσολόγγι.⁶⁶⁶

Το 1927 ιδρύθηκε το Δημοτικό Ωδείο Λάρισας με πρωτοβουλία της Ιουλίας Σάπκα - Λογιωτάτου, προέδρου τότε των Μουσικόφιλων Λάρισας. Στα χρόνια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου το Ωδείο έκλεισε, ενώ η περιουσία και το αρχείο του λεηλατήθηκε από τα στρατεύματα κατοχής. Το ΔΩΛ επαναλειτούργησε το 1947. Σήμερα το Ωδείο διατηρεί έξι καλλιτεχνικά συγκροτήματα τα οποία δίνουν συναυλίες και έχουν αποσπάσει βραβεία και διακρίσεις σε εθνικές και ευρωπαϊκές εκδηλώσεις : Συμφωνική Ορχήστρα, Γυναικεία χορωδία, Παιδική χορωδία, Χορωδία Βυζαντινής Μουσικής, Ορχήστρα Παραδοσιακής Μουσικής και Μπάντα.⁶⁶⁷

Η Φιλαρμονική του ΔΩΛ ιδρύθηκε το 1952 με πρώτο αρχιμουσικό τον Γ. Καμηλιέρη. Στη Λάρισα έχει την έδρα του και ο Μουσικός Σύλλογος ο οποίος ιδρύθηκε το 1931 από φιλόμους της εποχής. Από το 1985 διοργανώνει σε συνεργασία με τον Πολιτιστικό Οργανισμό του Δήμου Λάρισας Χορωδιακό Φεστιβάλ στο οποίο μετέχουν ελληνικές και ξένες χορωδίες.⁶⁶⁸

Η Ανδρική Χορωδία του Συλλόγου, υπό τη διεύθυνση του μαέστρου Θ. Βαλακώστα από το 1953 και του Δ. Καρβούνη από το 1988, αποτελεί το πιο δραστήριο τμήμα του. Η χορωδία έχει δώσει πάνω από 180 συναυλίες στην Ελλάδα και το εξωτερικό και έχει λάβει μέρος σε διεθνή φεστιβάλ χορωδιών. Από το 1959 έχει βραβευτεί πάνω από οκτώ φορές σε Πανελλήνιους Διαγωνισμούς χορωδιών και το 1982 πήρε το μοναδικό βραβείο στην κατηγορία ανδρικών χορωδιών στο διεθνή διαγωνισμό της Tours. Έχει ακόμη στο ενεργητικό της τρεις δίσκους LP.⁶⁶⁹

⁶⁶⁶ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 20

⁶⁶⁷ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 9/2

⁶⁶⁸ Ο.π σελ. 9/2

⁶⁶⁹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 9/2

Άλλες χορωδίες της Λάρισας είναι η Λαρισαϊκή Χορωδία που ιδρύθηκε το 1968 από τον Α. Καλογιάννη, η Χορωδία του Αγίου Αθανασίου, η Χορωδία του Αγίου Νικολάου, η Γυναικεία Χορωδία της Λέσχης Φιλόμουσων υπό τη διεύθυνση της Μ. Αλεξανδρή, και η Βυζαντινή Χορωδία της Μητροπόλεως Λάρισας.

♠ ΘΕΑΤΡΟ

Το **Θεσσαλικό Θέατρο**, το πρώτο Δημοτικό περιφερειακό θέατρο (ΔΗΠΕΘΕ) της Ελλάδας, ιδρύθηκε το 1975. Από τότε η καλλιτεχνική του παρουσία είναι αδιάλειπτη, ενώ η προσφορά του είναι πολύ μεγάλη, ιδίως στους τομείς της επιθεώρησης και του αρχαίου δράματος. Με τις συνεχείς εμφανίσεις του όλα αυτά τα χρόνια στην πόλη της Λάρισας, σε άλλες πόλεις της Ελλάδας αλλά και στο εξωτερικό, ενίσχυσε σημαντικά το θεσμό της αποκέντρωσης, ενώ υπήρξε πόλος έλξης και ανάδειξης σπουδαίων Θεσσαλών -κυρίως Λαρισαίων- καλλιτεχνών, σκηνοθετών και σκηνογράφων. Το 1991 απέκτησε δική του αίθουσα στο Μύλο του Παπά. Το 1983 δημιουργήθηκε η Ερασιτεχνική Σκηνή του Θεσσαλικού Θεάτρου και το 1986 η Παιδική Σκηνή, άλλα δυο θεατρικά σχήματα που με τη σειρά τους προσφέρουν στο κοινό της Λάρισας ποιοτική θεατρική παιδεία.⁶⁷⁰

Σημαντικό πρόσωπο στην ιστορία του Θεσσαλικού θεάτρου είναι η **Άννα Βαγενά**. Γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Λάρισα, όπου και τελείωσε το σχολείο. Σπούδασε στις σχολές του «Θεάτρου Τέχνης» (Κάρολος Κουν) καθώς και του «Εθνικού Θεάτρου». Επίσης φοίτησε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.⁶⁷¹

Κυριότεροι σταθμοί στη ζωή και την εργασία της στο θέατρο:

1972 : Πρωταγωνίστησε στην ταινία «Το Προξενιό της Άννας» του Παντελή Βούλγαρη, οπού πήρε το βραβείο ερμηνείας Α' Γυναικείου ρόλου στο Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης.⁶⁷²

Γνωριμία της με τον Λουκιανό Κηλαηδόνη.

1975 : Ίδρυση του Θεσσαλικού Θεάτρου με δική της πρωτοβουλία και συμμετοχή των Κώστα Τσιάνου, Γιώργου Ζιάκα, Λουκιανού Κηλαηδόνη, Διαγόρα Χρονόπουλου, Σπύρου Κολοκοτρώνη κ.α.⁶⁷³

⁶⁷⁰ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ.80

⁶⁷¹ Ο.π σελ. 80

⁶⁷² Ο.π σελ. 80

⁶⁷³ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, χχ, σελ.80

1978 : Εκλογή της στον Δήμο Λάρισας σαν δημοτική σύμβουλος.

1983: Επιστρέφει στην Αθήνα αφού από το 1975 διευθύνει συνεχώς το Θεσσαλικό Θέατρο δημιουργώντας ουσιαστικά μαζί με την υπόλοιπη ομάδα συνεργατών και φίλων το μοντέλο της θεατρικής αποκέντρωσης και τον οδηγό για την ίδρυση των Δημοτικών Περιφερειακών Θεάτρων (ΔΗΠΕΘΕ)

1983-1993: Δημιουργεί δικούς της θιάσους παίζοντας κυρίως επιθεώρηση με τον τύπο της «Βαγγελίτσας». Επίσης συνδιοργανώνει με τον άντρα της, Λουκιανό Κηλαηδόνη, πολλές μεγάλες μουσικές εκδηλώσεις με κορυφαία το Πάρτυ στη Βουλιαγμένη.⁶⁷⁴

1993: Επιστροφή στο ΔΗΠΕΘΕ Λάρισας όπου παίζει τους ρόλους της Άμπυ στο έργο «Πόθοι κάτω απ' τις λεύκες» του Ο'Νήλ, της Λενάκι στο «Ο Γάμος» της Βάσας Σολωμού Ξανθάκη (θεατρική προσαρμογή, σκηνοθεσία Κώστα Τσιάνου) και «Μάνα Κουράγιο» του Μ. Μπρέχτ (σε σκηνοθεσία Σταύρου Ντουφεξή).⁶⁷⁵

1996: «Τα καλύτερα μας χρόνια» Βαγγέλη Γκούφα, Λουκιανού Κηλαηδόνη, Θέατρο Περοκέ.⁶⁷⁶

1997: «Μια ξεχωριστή μέρα» του Εττόρε Σκόλα σε σκηνοθεσία Γιάννη Διαμαντόπουλου και «Αμερικάνικα Μπλούζ» του Τέννεσυ Ουίλλιαμς σε σκηνοθεσία Μάγιας Λυμπεροπούλου.⁶⁷⁷

1998: «Η βασίλισσα της ομορφιάς του Λυναίην» του Μακ Ντόναφ σε σκηνοθεσία Γιώργου Ρεμούνδου.⁶⁷⁸

1999: Ιδρύει με τον Λουκιανό Κηλαηδόνη το θέατρο Μεταξουργείο, όπου στεγάζουν όλες τις πολιτιστικές τους δραστηριότητες (θεατρικές και μουσικές).⁶⁷⁹

2000: Καλοκαίρι - Φεστιβάλ Αθηνών Αρχαίο Θέατρο της Επιδαύρου Πραξαγόρα στις «Εκκλησιάζουσες» του Αριστοφάνη σε σκηνοθεσία Σωτήρη Χατζάκη.⁶⁸⁰

2000-2002: «Αγγέλα Παπάζογλου» του Γιώργη Παπάζογλου θεατρική προσαρμογή- μουσική επιμέλεια Λάμπρου Λιάβα.

Παραστάσεις στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη σε όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό (Κύπρο, Βρυξέλλες, Σόφια, Βουκουρέστι, Ν. Ιταλία).

2002: Πανελλαδική καλοκαιρινή περιοδεία με το ΔΗΠΕΘΕ Αγρινίου, όπου παίζει την μάνα στο «Ματωμένος Γάμος» του Φρεντερίκο Γκαρθία Λόρκα.

⁶⁷⁴ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.80

⁶⁷⁵ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.80

⁶⁷⁶ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.80

⁶⁷⁷ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.80

⁶⁷⁸ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.80

⁶⁷⁹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.81

⁶⁸⁰ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.81

Σεπτέμβριος 2002: Συμμετοχή στις εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας Αθήνα 2001-2004 «12 Θεατρικοί Μονόλογοι» με το «Τσέρνομπιλ: Ένα χρονικό του μέλλοντος».⁶⁸¹

2002-2003: «Φθινοπωρινή Σονάτα» του Ίνγκμαρ Μπέργκμαν στο Θέατρο «Μεταξουργείο».⁶⁸²

2003-2004: «Φιλουμένα Μαρτουράνο» του Εντουάρντο ντε Φίλιππο σε σκηνοθεσία Γιάννη Διαμαντόπουλου στο θέατρο «Μεταξουργείο» και σε παραστάσεις στη Θεσσαλονίκη (Θέατρο «ΕΓΝΑΤΙΑ») τη Λάρισα και το Αγρίνιο.⁶⁸³

2004-2005: Παρουσίαση 3 θεατρικών παραγωγών στο Θέατρο εφαρμόζοντας εναλλασσόμενο πρόγραμμα παραστάσεων. Στις δύο από τις παραγωγές αυτές με πρωταγωνιστικό ρόλο («Φιλουμένα Μαρτουράνο» και «Αγγέλα Παπάζογλου»)⁶⁸⁴.

2005-2006 : «Ο Γυάλινος Κόσμος» του Τέννεσσυ Ουίλλιαμς, σε σκηνοθεσία Nebojsa Bradic στο Θέατρο «Μεταξουργείο» και σε παραστάσεις στο Βόλο και τη Λάρισα.

2006-2007 : «Ποιος φοβάται» τη Βιρτζίνια Γούλφ;» σε σκηνοθεσία Ελένης Μποζά, στο Θέατρο «Μεταξουργείο» και στη Λάρισα.

Παράλληλα με τις παραγωγές που ανεβαίνουν στο θέατρο «Μεταξουργείο» στις οποίες παίζει η ίδια, συνεχίζει να προωθεί νέες δυνάμεις του ελληνικού θεάτρου, δίνοντας την δυνατότητα σε νέους συγγραφείς και ηθοποιούς να παρουσιάσουν (σε παραγωγές του Θεάτρου) έργα ελλήνων και ξένων συγγραφέων, όπως τα :⁶⁸⁵

- «Desperados» του Γιώργου Ηλιόπουλου, σε σκηνοθεσία Γρηγόρη Βαλτινού (Χειμώνας 2000),
- «Ορέστεια: Αποσπάσματα ενός τραγικού λόγου» σε σκηνοθεσία Μιχαήλ Ζάϊμπελ (Χειμώνας 2001) και
- «Ο άλλος θάνατος της Ιωάννας της Λωραίνης» του Βούλγαρου συγγραφέα Στέφαν Τσάνεφ, σε σκηνοθεσία Μάνιας Παπαδημητρίου (Χειμώνας 2004-2005).
- «Καλιφόρνια Ντρίμιν» του Βασίλη Κατσικονούρη σε σκηνοθεσία Τάκη Τζαμαργιά (Χειμώνας 2006-2007)

Το 2006 γράφει το πρώτο της βιβλίο με τίτλο «Το Θεσσαλικό μου θέατρο» που κυκλοφορεί από τις εκδόσεις «ΚΕΔΡΟΣ» (Δεκέμβριος).

⁶⁸¹ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.81

⁶⁸² Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.81

⁶⁸³ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.81

⁶⁸⁴ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.81

⁶⁸⁵ Νομαρχία Λάρισας, Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών, *χχ*, σελ.81

Γράμματα, ημερολόγια, φωτογραφίες, σημειώσεις, επίσημα έγγραφα, από το προσωπικό αρχείο της ίδιας, που καταγράφουν μια ολόκληρη εποχή, την εποχή της μεταπολίτευσης και συγχρόνως τη γέννηση του πρώτου θεάτρου της επαρχίας. Μια προσωπική αφήγησή, πάνω σ' αυτό που η ίδια θεωρεί, ίσως, το πιο σημαντικό κομμάτι της ζωής της.⁶⁸⁶

Από το βιβλίο αυτό προέκυψε και η ομώνυμη παράσταση («Το Θεσσαλικό μου Θέατρο»), που παρουσίασε στο Θέατρο «Μεταξουργείο» την Άνοιξη του 2007.

Ιδιαίτερη σημαντική προσωπικότητα της Λάρισας είναι και ο **Λαζόπουλος Λάκης**. Γεννήθηκε στη Λάρισα, σπούδασε νομικά. Ηθοποιός, θεατρικός συγγραφέας, σεναριογράφος και σκηνοθέτης, με εξαιρετικά επιτυχημένη πορεία στο θέατρο και την τηλεόραση. Η πορεία του ξεκίνησε από το Θεσσαλικό Θέατρο. Το 1999 πρωταγωνιστεί στην ταινία μεγάλου μήκους "ΦΟΒΟΥ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ" σε σκηνοθεσία του John Tatoulis και σενάριο δικό του και του John Galbraith και ακολούθησαν πολλές επιτυχίες τηλεοπτικές (Δέκα Μικροί Μήτσοι, η πρόσφατη σατυρική εκπομπή *Al tsantiri niws*), θεατρικές (κωμωδίες του Αριστοφάνη,) και κινηματογραφικές (P20, *El Greco*, *Φοβού τους Έλληνες* κ.α).

Αξίζει να αναφερθεί και η Λαρισαία **Ελένη Μανωλοπούλου**. Σπούδασε διακόσμηση εσωτερικών χώρων και κόσμημα στη Σχολή Βακαλό, όπου εργάστηκε για τρία χρόνια. Συνέχισε τις σπουδές της στην ΑΣΚΤ (εργαστήρι Ν. Κεσσανλή) και σκηνογραφία (εργαστήρι Γ. Ζιάκα). Διδάσκει από φέτος σκηνογραφία στη σχολή υποκριτικής του Εμπρός, όπου δίδαξε και στο παρελθόν (1998-2000). Το διάστημα 1997-2006 συνεργάστηκε με τους σκηνοθέτες Αμπαζή, Αρβανιτάκη, Βογιατζή, Κουλίεβα, Λαζάνη, Λαζόπουλο, Λιβαθινό, Μαργαρίτη, Μαρμαρινό, Μαυρίκιο, Μαυρομάτη, Μιλιβόγεβιτς, Μόσχο, Μπαντή, Μπόζα, Τσακίρη, Φασουλή, τους χορογράφους Λύρα και Μανταφούνη σε πάνω από 40 παραστάσεις (Αθήνα, Εθνικό Θέατρο, ΚΘΒΕ). Είχε την επιμέλεια των κοστούμιών και των σκηνικών στην Κλεψύδρα (Τελετή Έναρξης Ολυμπιακών «Αθήνα 2004»).

♠ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

Η Λάρισα λόγω της στρατηγικής της θέσης στον θεσσαλικό κάμπο κατείχε τον τίτλο του μεγάλου αστικού κέντρου για πολλά χρόνια. Η ανάπτυξη της έγινε με γοργούς ρυθμούς, κατασκευάστηκαν έργα ύδρευσης και ηλεκτροδότησης,

⁶⁸⁶ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/18

⁶⁸⁷ www.Larisa-dimos.gr

έργα ρυμοτομίας και φυσικά ο σιδηροδρομικός σταθμός ο γνωστός ως τις μέρες μας «σταθμός Λαρίσης» που ήταν το μοναδικό μέσο μεταφοράς που ένωνε την Αθήνα με την Θεσσαλία.⁶⁸⁸

Η νεοφερμένη τέχνη της φωτογραφίας έγινε αποδεκτή με θέρμη από τους απλούς στην φύση τους ανθρώπους (αγρότες κυρίως) σε μια μεταπολεμική περίοδο, μετατρέποντας την Λάρισα σ' ένα μεγάλο φωτογραφικό κέντρο. Αρκετά εργαστήρια ξεπήδησαν δίνοντας την δυνατότητα διεξόδου σε αγρότες, ξυλουργούς, γανοτές σε μια περίοδο γενικής έλλειψης επαγγελματικού προσανατολισμού. Η εκμάθηση της τέχνης αυτής δεν υπήρχε με μορφή κάποιας σχολής, αλλά με την μετάβαση της γνώσης και της τεχνικής από ανθρώπους που είδη είχαν δουλέψει σε κάποιο εργαστήριο της Αθήνας ή του εξωτερικού.⁶⁸⁹

Όσοι έχουν ζήσει την εποχή αυτή στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας σίγουρα θα ξέρουν ονόματα φωτογράφων που μεσουρανούσαν και ασκούσαν την τέχνη αυτή για βιοπορισμό, συνοπτικά αναφέρονται μερικά: Δαφνόπουλος, Φελουζάκης, Κωνσταντίνου, Χειλιώτης, Χρηστοφορίδης, Τλούπας, Βαλσάμης.⁶⁹⁰

Με τον Βαλσάμη και τον Τλούπα να έχουν τα σκήπτρα στα φωτογραφικά εργαστήρια στην Λάρισα. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι φωτογράφιζαν τα καθημερινά και μη γεγονότα, πήγαιναν στις γειτονίες και απαθανάτιζαν τα τεκταινόμενα από ένα απλό γλέντι μέχρι και ένα γάμο μία βάπτιση μία κηδεία ή μια άδεια ενός στρατευμένου και φυσικά οι κλασσικές εβδομαδιαίες στουντιακές, καθώς και ταυτότητας φωτογραφίες οι οποίες δεν έλειπαν.⁶⁹¹

Την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας την εξυπηρετούσαν φωτογράφοι που είχαν το εργαστήριο τους κοντά στην Λάρισα με λίγες εξαιρέσεις. Εκείνη την εποχή οι ζωγράφοι και οι φωτογράφοι ήταν άνθρωποι πιο εκκεντρικοί θα μπορούσε να πει κανείς πιθανόν λόγω της διαφορετικότητας του επαγγέλματος της πνευματικότητας τους αλλά και πολλές φορές του παρουσιαστικού τους (μούσια ή ακούρευτα μαλλιά) κάτι που τους έκανε πιο αναγνωρίσιμους έστω και άθελά τους. Πολλές Ελληνικές ταινίες της εποχής σχολιάζουν εύστοχα αν και γραφικά αυτό το γεγονός. Οι δυσκολίες της εποχής αλλά και η φτώχεια δεν άφηναν περιθώρια για ενασχόληση με την φωτογραφία ως χόμπι ή ως τέχνη με την έννοια που γνωρίζουμε σήμερα.⁶⁹²

⁶⁸⁸ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 20

⁶⁸⁹ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 20

⁶⁹⁰ www.tobimaonline.gr

⁶⁹¹ Ο.π

⁶⁹² Ο.π

Ακόμα και στην Αθήνα ή την Θεσσαλονίκη το να ασχοληθεί πέρα από βιοπορισμό με την φωτογραφία ήταν κάπως δύσκολο, παρόλα αυτά υπήρξαν άνθρωποι που αγάπησαν την φωτογραφία με ένα μοναδικό τρόπο. Ένας από αυτούς είναι ο μεγάλος **Τάκης Τλούπας** που ξεκινώντας ως ξυλουργός - ξυλόγλυπτης άλλαξε την ζωή του και ασχολήθηκε με την φωτογραφία κάτι που μπορεί να μην τον έκανε άμεσα γνωστό αλλά σίγουρα το έργο του είναι από τα σημαντικότερα στην ιστορία της ελληνικής φωτογραφίας. Τηρουμένων των αναλογιών και περνώντας ως δεδομένο το θεματικό υλικό που είχε ο παρθένος φωτογραφικά θεσσαλικός κάμπος ο Τλούπας έκανε ένα κοινωνικού τύπου φωτορεπορτάζ καταγράφοντας όλη την ζωή των ανθρώπων που ζούσαν εκεί. Για περίπου τέσσερις δεκαετίες ο Τλούπας φωτογράφιζε τα πάντα τοπία, επαγγέλματα, φύση, ανθρώπους να παλεύουν για την επιβίωση όλα αυτά για το μεράκι του και την αγάπη του για αυτόν τον τόπο. Χωρίς καμία βοήθεια από κανένα και έχοντας την συντήρηση του φωτογραφείου με όλες τις υποχρεώσεις που αυτό είχε τυπώματα, φωτογραφίσεις, ρετούς από την καθιερωμένη πελατεία του, κατάφερε να καταγράψει την φύση και τον άνθρωπο σε ένα εξαιρετικό αρχείο που αποτελεί ντοκουμέντο.⁶⁹³

Ο Τλούπας πέρα από την καταγραφή ενδιαφέρεται όχι για την ωραιοποίηση άλλα το αντίθετο μάλλον έχοντας σκληρές εικόνες από μια σκληρή εποχή και ένα απέραντο κάμπο. Ένας άλλος Θεσσαλός φωτογράφος εξίσου σημαντικός είναι ο **Δημήτρης Λέτσιος**. Λαρισινός που στην μεταπολεμική περίοδο κατέγραψε με το ίδιο πάθος τον θεσσαλικό κάμπο τον Βόλο αλλά και τις Σποράδες. Κατάφερε να έχει ένα τεράστιο αρχείο από αρνητικά που αποτελούν λαογραφικό θησαυρό! Έχει τιμηθεί με αρκετά βραβεία και η δουλειά του έχει παρουσιαστεί σε αρκετές εκθέσεις ,ιδρυτής της Ε.Φ.Ε Βόλου.⁶⁹⁴

Με την πάροδο των χρόνων και την εξέλιξη της φωτογραφίας αλλά και της Ελλάδας σε σύγχρονο Ευρωπαϊκό κράτος παρατηρούμε πως σε κάθε δήμο και κάθε γειτονιά τα φωτογραφεία και οι φωτογραφικές λέσχες ή ομάδες έχουν πληθύνει ασφυκτικά. Φυσικό ήταν και η Λάρισα και ο Βόλος αλλά και όλες οι γύρο περιοχές να έχουν έντονη πολιτιστική ανάπτυξη. Αυτήν την στιγμή η Λάρισα είναι γεμάτη φωτογραφεία και αέναους συνεχιστές της τέχνης των παλιών "μαστόρων". Μια μικρή αναφορά σε 2 φορείς είναι αναγκαία προς γνώσιν και παραδειγματισμό στην Φωτογραφική λέσχη Λάρισας που από το 1996 κάνει ότι μπορεί για την διάδοση της φωτογραφίας,

⁶⁹³ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 20

⁶⁹⁴ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 20

με εκθέσεις αλλά και διαγωνισμούς και στον Σύνδεσμο τεχνών και Γραμμάτων Θεσσαλίας για το έργο του στα πολιτισμικά δρώμενα.⁶⁹⁵

7.5 ΗΜΕΡΗΣΙΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

♦ ΗΜΕΡΗΣΙΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Ο ημερήσιος τύπος καθημερινά αντανακλά την πολιτική, οικονομική, κοινωνική συχνά και την πνευματική πραγματικότητα της περιοχής. Κατά την περίοδο της απελευθέρωσης και μετά κυκλοφορούσαν οι εξής εφημερίδες:⁶⁹⁶

1. «Αστήρ της Θεσσαλίας» (1881-1884), εκδότης ο Βασίλειος Αργυρόπουλος, κυκλοφορούσε δύο φορές την εβδομάδα και τιμόταν 50 λεπτά.
2. «Ανεξαρτησία» (1881-1885), εκδότης ο Β. Αργυρόπουλος. Κυκλοφορούσε τρεις φορές την εβδομάδα και τιμόταν 50 λεπτά.
3. «Κόρακας ο σατυρικός», (1882-1884) Η διεύθυνση των γραφείων της ήταν στον εβραϊκό τομέα της πόλης. Τιμόταν 50 λεπτά.
4. «Ζερβούλης» (1882), τιμόταν 50 λεπτά.
5. «Ελεύθερος πολίτης» (1883), εβδομαδιαία, συντάκτης ο Χρ. Γατράκος, τιμόταν 5 λεπτά.
6. «Πίνδος» (1883-1885)
7. «Έρευνα» (1884-1885), εκδότης-διευθυντής ο Αθαν. Μανωλάκης.
8. «Λάρισα» (1884), εβδομαδιαία, εκδότες: Α. Κανάς, Π. Παρίσης, συνδρομή ετήσια για τη Λάρισα, φράγκα 8.
9. «Ομόνοια» (1886-1894), εκδότης ο τυπογράφος Στεφ. Σουχάρας, διευθυντής ο δικηγόρος Κων. Κομίτσας, Τιμή φύλλου: 50 λεπτά.
10. «Σάλπιγξ» (1899-1908) εβδομαδιαία, εκδότης και διευθυντής, ο διευθυντής του ταχυδρομείου της Λάρισας Μιχαήλ Τσόγκας, ετήσια συνδρομή δρχ. 6
11. «Συνταγματική Πυξίς» (1891), διευθυντής και αρχισυντάκτης ο δικηγόρος και αργότερα ειρηνοδίκης Δ. Χρηστίδης. Ετήσια συνδρομή δρχ. 6

⁶⁹⁵ Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, Λάρισα εικόνες του χθες, Λάρισα 1994, σελ. 20

⁶⁹⁶ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 22/2

12. «Όλυμπος» (1892-1904), εκδότης-διευθυντής ο τυπογράφος Β.Χ Ρουσόπουλος.
13. «Μικρά» (1896-1927), μέγεθος 8 X 10, εκδότης-διευθυντής ο τυπογράφος Θρασύβουλος Μακρής, ετήσια συνδρομή δρχ. 5
14. «Λάρισα» (1908-1909), εκδότης ο βιβλιοπώλης Αλκιβιάδης Μακρής. Το τυπογραφείο βρισκόταν στην οδό Μ. Αλεξάνδρου. Ετήσια συνδρομή δρχ. 5
15. «Πρωία Θεσσαλίας» (1909-1911), καθημερινή εφημερίδα εκδότης-διευθυντής ο Δημ. Τιμπούκης από το Βόλο. Τα γραφεία βρισκόταν στην οδό Πατρόκλου. Ετήσια συνδρομή εσωτερικού 18 δρχ.
16. «Θεσσαλικά νέα», εκδότης Τάκης Γεωργίου, διετέλεσε βουλευτής

Σήμερα κυκλοφορούν οι εξής εφημερίδες:⁶⁹⁷

1. «Ελευθερία» (καθημερινή εφημερίδα)
2. «Ημερήσιος Κήρυκας» (καθημερινή εφημερίδα)
3. «Θεσσαλικές αγγελίες» (κάθε Τρίτη και Παρασκευή)
4. «Θεσσαλία» (κάθε Δευτέρα)

♦ ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1881-1940

Τύπος δεν είναι μόνο οι καθημερινές εφημερίδες αλλά και τα περιοδικά. Η σημασία των περιοδικών δεν έγκειται μόνο στο ότι καταγράφουν τα σπουδαία γεγονότα μα και τα μικρά, τα καθημερινά συμβάντα, ώστε μέσα από τη μελέτη του Τύπου να ανασυγκροτείται η ατμόσφαιρα του παρελθόντος και να αναδύει η ιστορία ακέραιη.⁶⁹⁸

Πολλά περιοδικά έχουν εκδοθεί και κυκλοφορήσει στη πόλη της Λάρισας από την απελευθέρωση από τους Τούρκους και μετά.

Στα 60 αυτά χρόνια κυκλοφορούσαν 10 περιοδικά που υπήρξαν βραχύβια:⁶⁹⁹

1. «Βίος», φιλολογικό περιοδικό που κυκλοφόρησε το 1906 και σταμάτησε γρήγορα.
2. «Φίφτι-του», φιλολογικό-σατυρικό περιοδικό, 1910
3. «Σειρήνα», φιλολογικό-σατυρικό, δεκαπενθήμερο περιοδικό, 1910
4. «Σταχολόγος», 1924, διευθυντής ο Βάσος Κυλίκας, δεκαπενθήμερο περιοδικό.
5. «Μαθητική Κοινότητα», 1927, διευθυντής ο Δημοσθένης Μιράσγετζης.

⁶⁹⁷ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 22/2

⁶⁹⁸ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 22/8

⁶⁹⁹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 22/8

6. «Απόλλωνας», 1930, πολιτικο-φιλολογικό-θεατρικό περιοδικό. Διευθυντής ο ηθοποιός Κώστας Βερροιάπουλος.
7. «Περιοδικός Οδηγός της Ελλάδος», 1933, ιστορικό-λαογραφικό-φιλολογικό περιοδικό, εκδότης ο Νεοπτόλεμος Καλογερόπουλος.
8. «Θεσσαλικά Γράμματα», 1935, 9 τεύχη, εκδότης ο οδοντίατρος Αχιλ. Καρανάσιος.
9. «Μπόρα», 1936, εκδότης ο Κώστας Ξιφάρας
10. «Πνευματική Συντροφιά», 1938-1940.

♦ ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1940-1973

1. «Ιερολογίτης», 1943-1945, αντιστασιακό-φιλολογικό περιοδικό.
2. «Καλλιτεχνική Επιθεώρηση», 1945-1946, εκδότης ο φιλόλογος Λουκάς Σκόπας.
3. «Μαθητικός παλμός», 1946, εκδότες Κ. Μπαρμπής, Κ. Φάρος, Μ. Μαρκατάς.
4. «Μαθητική Ηχώ», 1953, Β΄ Γυμνάσιο αρρένων, διευθυντής Χρήστος Ηλιάδης, μηνιαίο περιοδικό
5. «Τέμπη», 1956-57, μηνιαίο περιοδικό με διευθυντή το Βάσο Καλογιάννη
6. «Θεσσαλικά Γράμματα», 1960, διευθυντές Ηρώ Δασκαλάκη, Βάσος Καλογιάννης.
7. «Χρονικά Λαρίσης», 1963, εκδότης ο Διονύσης Νικολόπουλος.
8. «Προσανατολισμοί», 1970, εκδότης-διευθυντής Δημήτρης Κουνελάκης, μηνιαίο περιοδικό⁷⁰⁰

♦ ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΑΠΟ 1973 ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

1. «Θεσσαλική Εστία», 1973-1978, εκδότης ο Καρπενησιώτης Μιχάλης Σταφυλάς, λογοτεχνικό περιοδικό με μεγαλύτερο βάρος στη ποίηση.
2. «Λαρισαϊκά Γράμματα», 1973-1977, Διευθυντές Γ. Ζημνιάτης, Ν. Κύρκος
3. «Φιλολογική Επιθεώρηση», 1973, δίμηνο περιοδικό, εκδότης ο Διονύσης Χαζίδης.
4. «Θεσσαλικά Γράμματα», 1975-1979, εκδότης Β. Καλογιάννης.
5. «Σπαρμός», 1980-81, εκδότης ο γιατρός Μάκης Λαχανάς, μηνιαία τοπική επιθεώρηση.
6. «Πήγασος» 1980, εκδότης ο Ηλίας Κουρτζής, περιοδικό με λογοτεχνικές και καλλιτεχνικές παρουσιάσεις.

⁷⁰⁰ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 22/9

7. «Θεσσαλικό Ημερολόγιο», 1980-σήμερα, ετήσιο περιοδικό, εκδότης Κώστας Σπανός, ιστορικό-λαογραφικό περιοδικό.
8. «Ο Δάοχος», 1983, διευθυντής Δημήτρης Τσικούρας.
9. «Ελεύθερος Λόγος», 1986, εκδότης-διευθυντής Δημήτρης Τσικούρας.
10. «Μυροβόλος Αύρα», 1923-24
11. «Περαιβία», 1973-1982⁷⁰¹

7.6 ΛΩΡΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

ΑΒΕΡΩΦ ΓΕΩΡΓΙΟΣ: Ήταν εθνικός ευεργέτης που γεννήθηκε στο Μέτσοβο της Ηπείρου το 1818 και πέθανε το 1899, έκανε στη Λάρισα τη Γεωργική Σχολή και παραχώρησε σε αυτή πολλά στρέμματα γης. Ο Αβέρωφ σαν πετυχημένος έμπορος απόκτησε μεγάλη περιουσία. Στην Ελλάδα βοήθησε στην ανέγερση του Πολυτεχνείου και της σχολής Ευελπίδων. Ανήγειρε του ανδριάντες του Ρ. Φεραίου και του Γρηγορίου Ε΄ μπροστά στο Πανεπιστήμιο. Το 1895 προσέφερε 920.000 χρυσές δραχμές για την αναμόρφωση του αρχαίου Παναθηναϊκού σταδίου.⁷⁰²

ΖΙΑΖΙΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ: Λαρισαίος δικηγόρος (1917- σήμερα). Στις μέρες της δημαρχίας του (1954-1955) προώθησε μερικά από τα κυριότερα έργα της πόλης όπως είναι: η αποπεράτωση του Δημοτικού Ωδείου, η σκάλα στο άλσος Αλκαζάρ, η μελέτη εξωραϊσμού του Φρουρίου, η δημιουργία της πλατείας Ταχυδρομείου με το σιντριβάνι, η προώθηση της ίδρυσης Δημοτικού Γηροκομείου.⁷⁰³

Για να συμβάλει στην κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της Λάρισας δώρισε σε αυτή το 1984 οικοπεδική έκταση 19 στρεμμάτων, στο συνοικισμό Χαραυγή για να διαμορφωθεί εστία πρασίνου και κέντρο πνευματικής και πολιτιστικής ανάπτυξης της περιοχής.⁷⁰⁴

ΚΑΤΣΙΓΡΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ: Γεννήθηκε στη Λάρισα το 1914. Σπούδασε Ιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών του οποίου αναγορεύτηκε Διδάκτορας Χειρουργικής. Τέλος το 1949 εγκαταστάθηκε στη Λάρισα και ίδρυσε τη Χειρουργική Κλινική Γεωργίου Κατσίγρα η οποία λειτούργησε έως το 1987 οπότε ο γιατρός σταμάτησε να χειρουργεί και η κλινική στεγάζει την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.⁷⁰⁵

⁷⁰¹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 22/9

⁷⁰² Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/1

⁷⁰³ Ο.π σελ. 24/2

⁷⁰⁴ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/2

⁷⁰⁵ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/3

Παράλληλα με το ιατρικό του λειτούργημα ο Κατσίγρας ενδιαφέρθηκε για την ελληνική ζωγραφική και συνέλεξε 800 περίπου έργα όλων σχεδόν των μεγαλύτερων Ελλήνων ζωγράφων της περιόδου 1850-1950. Το 1981 αποφάσισε να δωρίσει τη συλλογή του στο δήμο Λάρισας.

Το 1983 το Δ.Σ της Λάρισας ιδρύει τη «Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρας» όπου περιλαμβάνει τα έργα της αξιολογότερης συλλογής Κατσίγρας και άλλα έργα. Ο Κατσίγρας δώρισε επίσης την ανεκτίμητη συλλεκτική επίπλωση του ιατρείου του, παλιότερη ιδιοκτησία Ερρίκου Σλήμαν. Τέλος προσέφερε στη Δημοτική Πινακοθήκη και συλλογή βιβλίων και περιοδικών τέχνης πολλά από τα οποία σε δυσεύρετες εξαντλημένες ή σπάνιες εκδόσεις.⁷⁰⁶

Στο Πολιτιστικό Οργανισμό Δήμου Λάρισας δώρισε 4.500 βιβλία λογοτεχνικού περιεχομένου. Το 1983 βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών με βραβείο της τάξεως των Ηθικών και Πολιτικών Επιστημών. Το 1984 του απενεμήθη από το Δήμο το χρυσό μετάλλιο της πόλης της Λάρισας. Το 1997 ο Ιατρικός Σύλλογος απένειμε το «Χρυσό Νυστέρι στο ζωντανό θρύλο της Ιατρικής»(στον Ιατρικό Σύλλογο ο Γ. Κατσαρής χάρισε όλη του την ιατρική βιβλιοθήκη).⁷⁰⁷

ΚΟΛΕΣΚΑΣ ΗΛΙΑΣ: Γεννήθηκε το 1859. Ανήγειρε με έξοδα του το πρώτο ωρολόγιο της πόλης που γκρεμίστηκε από τους σεισμούς την 1/3/1941 και με έξοδα του ο γλύπτης Τόμπρας φιλοτέχνησε την προτομή του μαρτυρικού μητροπολίτη Λάρισας Πολύκαρπου που είναι τοποθετημένη έξω από τη Μητρόπολη.⁷⁰⁸

ΚΟΥΤΑΙΜΠΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ: Καταγόταν από το Ζάρκο Τρικάλων. Το 1889 ήρθε στη Λάρισα και διέθεσε τα χρήματα του για την ανέγερση Νοσοκομείου που δεν υπήρχε στη πόλη. Το οποίο νοσοκομείο μέχρι να αποκτήσει πόρους το προικοδότησε ο ίδιος. Επίσης ανήγειρε στη συνοικία Αγίου Αθανασίου εργοστάσιο απόρων και ξενώνα απόρων. Η πόλη τον ονόμασε ευεργέτη και επίτιμο πολίτη και στο προαύλιο του νοσοκομείου υπάρχει προτομή του.⁷⁰⁹

ΣΑΠΚΑΣ ΜΙΧΑΗΛ: Γεννήθηκε στο Μεγάροβο Μακεδονίας αλλά ξεριζωμένος οικογενειακά από τους Βουλγάρους εγκαθίσταται στη Λάρισα . Υπήρξε ιδρυτής του Μακεδονικού Συλλόγου της Λάρισας το 1901 και εκ των οργανωτών του Σώματος των Μακεδονομάχων. Έγινε δήμαρχος στη Λάρισα (1914, 1925, 1929, 1943). Αγωνίστηκε να αλλάξει τη φυσιογνωμία της πόλης. Κατασκεύασε δρόμους και πεζοδρόμια, ανήγειρε τη Νέα Δημοτική Αγορά και τα Σφαγεία, συνέβαλε στην αναμόρφωση του Νοσοκομείου της Λάρισας. Χάρη σ' αυτόν η Λάρισα απέκτησε

⁷⁰⁶ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/3

⁷⁰⁷ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/4

⁷⁰⁸ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/4

⁷⁰⁹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/4

φωτισμό και ύδρευση. Επί της θητείας του ιδρύθηκε το Δημοτικό Ωδείο Λάρισας. Η κεντρική πλατεία έχει το όνομα του όπου βρίσκεται και η προτομή του.⁷¹⁰

ΠΑΛΙΟΥΡΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ: Στρατιωτικός γιατρός, στην κατοχή οργάνωσε την υγειονομική άμυνα της πόλης, ίδρυσε λαϊκά ιατρεία, έκανε το πάρκο του Αγίου Αντωνίου, έκανε το μνημείο των πεσόντων υγειονομικών. Μετέφερε από την Τεργέστη τα οστά του δασκάλου του Γένους Κων. Κούμα, ανήγειρε το ίδρυμα απροσάρμοστων παιδιών όπως και το Αστεροσκοπείο. Ανήγειρε το μνημείο Ιπποκράτη και το μουσείο του, τους ανδριάντες Ρήγα Φεραίου μπροστά στη Νομαρχία και των Παύλου Μελά, Εμ. Μανουσάκη, Επ. Φαρμακίδη και Αθ. Διάκου στον κήπο Αλκαζάρ.⁷¹¹

ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ ΜΑΝΩΛΗΣ: Γεννήθηκε το 1898 και πέθανε το 1968. Ιατρός, ήταν υποστράτηγος του υγειονομικού και διευθυντής της υγειονομικής υπηρεσίας στρατού. Όταν ο λαός και ο στρατός μαστιζόταν από την ελονοσία, αγωνίστηκε στη Λάρισα και μόχθησε μέσα σε έλη, ποτάμια κλπ και απάλλαξε τη Θεσσαλία από την επάρατη νόσο. Υπάρχει προτομή του στον κήπο του Αλκαζάρ.⁷¹²

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΗΛΙΑΣ: Έμπορος από τον Τύρναβο (1870-1945). Έκανε μεγάλη περιουσία και με δαπάνες του ανήγειρε το δεύτερο όροφο στο παλιό σήμερα Νοσοκομείο Λάρισας.⁷¹³

ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ: Μια από τις μεγαλύτερες μορφές της τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ταύτισε την δημαρχιακή του θητεία (1955, 1959-1964, 1967-1969) με αλλαγές στη Λάρισα. Δημιούργησε σύγχρονο για την εποχή δίκτυο υπονόμων, αναμόρφωσε όλες τις πλατείες και αναδάσωσε τις δυο κοίτες του Πηνειού με πάνω από 200.000 δενδρύλλια. Χίλια δημοτικά οικοπέδα δωρίθηκαν σε απόρους και άστεγους Λαρισαίους. Ο Δημήτρης Χατζηγιάννης πρωτοστατεί στην ανέγερση του Μητροπολιτικού Ναού Αγίου Αχίλλειου. Στα επιτεύγματα του καταλογίζονται: η παραχώρηση του χώρου όπου αργότερα κατασκευάστηκε το σημερινό στάδιο Αλκαζάρ, η αγορά του φρουρίου από το κράτος, η αγορά οικοπέδου όπου βρίσκεται το Δημαρχιακό Μέγαρο και η ολοκλήρωση του Δικαστικού Μεγάρου. Πεθαίνοντας ο Δημήτρης Χατζηγιάννης κληροδότησε στο δήμο το αρχοντικό του, εκεί όπου ανυψώθηκε το «Χατζηγιάννειο Πνευματικό Κέντρο».⁷¹⁴

⁷¹⁰ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/7

⁷¹¹ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/6

⁷¹² Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/5

⁷¹³ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/7

⁷¹⁴ Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας, Ιούνιος 2001, σελ. 24/8

ΠΑΝΑΓΗΣ ΧΑΡΟΚΟΠΟΣ (1835-1911): Ανάμεσα στους ευεργέτες της Λάρισας οφείλουμε να εντάξουμε και τον Παναγή Χαροκόπο. Ο Α. Παναγής Χαροκόπος, για τον οποίο μιλήσαμε παραπάνω (σχετικά με το κονάκι Χαροκόπου) ίδρυσε Γεωργική Σχολή στα Φάρσαλα και θεσμοθέτησε με τη διαθήκη του «Πανθεσσαλικό Γεωργικό Διαγωνισμό», όπου βραβεύονταν οι καλύτεροι αγρότες της Θεσσαλίας. Ως μέλος της «Γεωργικής Εταιρείας» που ήταν δώρισε ένα χρηματικό ποσό για την ίδρυση ενός αγροκηπίου ή Γεωργικού Σταθμού στη Θεσσαλία και συγκεκριμένα στην περιοχή των Φαρσάλων. Η δημιουργία ενός τέτοιου αγροκηπίου ήταν ιδιαίτερης σημασίας καθώς δεν υπήρχε κάτι ανάλογο στην Θεσσαλία. Το αγροκήπιο αποτελούνταν από ένα στάβλο, ένα χώρο αποθήκευσης ζωοτροφών, μια αποθήκη για την φύλαξη των καρπών με υπόστεγο για την φύλαξη των γεωργικών εργαλείων, ένα οίκο για τη διαμονή του καπνιοκαλλιεργητή και της οικογένειάς του και ένα οίκο για την διαμονή του προισταμένου που ήταν και ο γεωπόνος της εταιρείας. Σκοπός του αγροκήπιου ήταν η εισαγωγή και η εκπαίδευση των χωρικών σε νέες μεθόδους καλλιέργειας, στη χρήση βελτιωμένων μηχανημάτων, η εξοικείωση με την χρήση χημικών λιπασμάτων καθώς και η καλλιέργεια νέων φυτών όπως αιγυπτιακού βαμβακιού, καπνού Ξάνθης κ.α. Η ίδρυση αυτού του πρότυπου αγροκηπίου ο Παναγής Χαροκόπος συνέβαλε στη γεωργική εκπαίδευση.⁷¹⁵

⁷¹⁵ Ε. Γεωργιτισογιάννη, Παναγής Χαροκόπος, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2000, σελ. 178

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα 5,381 τ.χλμ του Νομού Λάρισας εκτείνονται μεταξύ των Νομών Πιερίας και Κοζάνης προς Β. Γρεβενών και Καρδίτσας προς Δ. Φθιώτιδας και Μαγνησίας προς Ν. και βρέχονται στα ανατολικά από τα νερά του Αιγαίου πελάγους σε μήκος 70 χλμ. Το έδαφος του νομού κατανέμεται πεδινό κατά 48% ημιορεινό κατά 25% και ορεινό κατά 27%.

Το 48% της έκτασης του καλύπτει πεδιάδα, ενώ οι ορεινοί όγκοι περιβάλλουν το νομό: Καμβούνια, Τίτανον, Όλυμπος, Όσα (Κίσαβος), Μαυροβούνι, Φύλλιο, Χαλκοδόνιο, Ναρθάκι (ή Κασσιδιάρης), Τιτάνιο (ή Δορβούτσι) και Οξύα. Το Νομό διατρέχει ο ποταμός Πηνειός, ο οποίος πηγάζει από την Πίνδο και διασχίζει όλη τη Θεσσαλία εκβάλλοντας στο Αιγαίο πέλαγος και στη θέση στόμιο (Τσάγεζι), όπου σχηματίζει μικρό δέλτα, ενώ ανάμεσα στους παραποτάμους του που χύνονται σε αυτόν είναι ο Τιταρήσιος, ο Ελασσονίτης, ο Ξεριάς και ο Ενιπέας.

Η οικονομική φυσιογνωμία του Νομού αποτυπώνεται κυρίως με την ανάλυση των τριών τομέων (πρωτογενής, δευτερογενής και τριτογενής) των τοπικών παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Ο πρωτογενής τομέας αποτελεί βασική παραγωγική δραστηριότητα και χαρακτηρίζεται από το χαμηλό ποσοστό αγροανάπαυσης, την κυριαρχία των αροτριάων καλλιεργειών και της μικρής σημασίας συνεισφοράς των δασικών και αλιευτικών προϊόντων.

Στον δευτερογενή τομέα η επεξεργασία γεωργικών προϊόντων κατέχει σημαντική θέση στην μεταποίηση. Επίσης αναπτύσσεται ιδιαίτερα η επεξεργασία ξύλου, η υφαντουργία, η παραγωγή ενδυμάτων, τροφίμων, χάρτου και μηχανολογικών και μηχανουργικών κατεργασιών.

Στον τριτογενή τομέα επικρατούν κυρίως η εμπορική δραστηριότητα και ο κλάδος των διαφόρων υπηρεσιών (εδώ υπάγονται κι οι υπηρεσίες τουριστικής εξυπηρέτησης που τελευταία άρχισαν να αναπτύσσονται στο νομό). Το εμπόριο συγκεντρώνεται στην πρωτεύουσα του νομού με κύρια εξαγωγικά προϊόντα τα γεωργικά και τα κλωστοϋφαντουργικά.

Ο νομός Λάρισας διαθέτει πλούσιους φυσικούς πόρους οι σημαντικότεροι από τους οποίους είναι:

- Το πεδινό έδαφος. Η μορφολογία του εδάφους του νομού χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη μεγάλων πεδινών τμημάτων. Είναι ο μεγαλύτερος ενιαίος κάμπος.
- Το υδάτινο δυναμικό (περιλαμβάνει τόσο τα υπόγεια νερά όσο και τα επιφανειακά νερά). Βασικό υδρογραφικό δίκτυο της περιοχής αποτελεί ο Πηνειός ποταμός και οι παραπόταμοι του, τα

νερά των οποίων προέρχονται από τους περιβάλλοντες ορεινούς όγκους. Ο Πηνειός ποταμός διασχίζει ένα μεγάλο κομμάτι της πόλης της Λάρισας και είναι συνδεδεμένος με την ιστορική πορεία της πόλης και την ζωή των κατοίκων. Ο Πηνειός είναι ο κύριος και αξιολογότερος ποταμός της Θεσσαλίας, πηγάζει από την Πίνδο, περνάει κοντά στην Καλαμπάκα και βγαίνει στη θεσσαλική πεδιάδα. Ο Πηνειός ποταμός βρίσκεται στο κεντρικό διαμέρισμα της Ηπειρωτικής Ελλάδας, στη Θεσσαλία. Το συνολικό μήκος του ποταμού είναι 216km και η συνολική του επιφάνεια 9.500 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Σε όλο το μήκος του ποταμού ενσωματώνονται πάρα πολλοί παραπόταμοι, με κυριότερους τον Τιταρήσιο, τον Ενιπέα, τον Καλέτζη και τον Ληθαίο. Ο Πηνειός μαζί με τους παραπόταμους του αποτελεί για τη Θεσσαλία το μοναδικό υδάτινο αποδέκτη. Η Θεσσαλική περιοχή, με έναν πληθυσμό περίπου 500.000 κατοίκων, είναι κυρίως γεωργική με μικρή βιομηχανική δραστηριότητα.

Οι ανάγκες πόσιμου νερού της Λάρισας καλύπτονταν μέχρι το 1986 αποκλειστικά από τον Πηνειό. Όμως η συνεχώς αυξανόμενη κατανάλωση νερού και η αύξηση της καλλιέργειας βαμβακιού στη θεσσαλική πεδιάδα, η οποία απαιτεί μεγάλες ποσότητες νερού, σε συνδυασμό με τη ρύπανση του ποταμού από φυτοφάρμακα, οδήγησε στην αναζήτηση νέων πηγών νερού. Έτσι από το 1990, οι ανάγκες πόσιμου νερού της Λάρισας καλύπτονται 100% από υπόγεια νερά που προέρχονται από γεωτρήσεις. Στην περιοχή υπήρχαν και δύο σημαντικές λίμνες η Βοιβής ή Κάρλα και η Ασκουρής ή Νεζερός, οι οποίες έχουν αποξηρανθεί.

- Τα βουνά (Όλυμπος, Κίσσας, Μαυροβούνιο κλπ.). Έτσι φυσικά όρια διαμορφώνονται από τα βουνά Καμβούνια, Τίταρος, Όλυμπος, κάτω Όλυμπος, Όσα, Μαυροβούνι, Φυλλήιο, Χαλκοδόνιο, Ναρθάκι, Τιτάνιο και Οξύ. Η ύπαρξη σε αυτά πολλών περιοχών εξαιρετού φυσικού κάλλους, δημιουργεί σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

- Η παραλία. Το παραθαλάσσιο μέτωπο του νομού που αγγίζει τα 60 χιλιόμετρα περίπου, έχει φυσικές ομορφιές και προοπτικές αξιοποίησης του για μεγαλύτερη τουριστική ανάπτυξη. Η κτηνοτροφία αποτελεί κατά σειρά σπουδαιότητας το δεύτερο παραγωγικό σκέλος του πρωτογενή τομέα του Νομού, με συμμετοχή 30% περίπου στο συνολικό γεωργικό εισόδημα.

Σήμερα, ο Νομός Λάρισας βρίσκεται σε μια φάση όπου πολλά από τα προβλήματα των υποδομών έχουν αντιμετωπιστεί ή βρίσκονται σε πορεία επίλυσης τους. Τα έργα που κατασκευάστηκαν ή κατασκευάζονται είναι αρκετά και σημαντικά και δίνουν ώθηση, τόσο για την τουριστική ανάπτυξη, όσο και για την οικονομική ανάπτυξη του.

Το κέντρο της Λάρισας δεν ευνοεί τη χρήση αυτοκινήτου. Είναι σε ποσοστό 70% πεζοδρομημένο και μπορεί κανείς να το περπατήσει. Το εμπορικό της κέντρο περικλείεται μεταξύ

των οδών Παναγούλη, Βενιζέλου, Παπαναστασίου και Ηπείρου. Στο κέντρο επίσης της πόλης βρίσκεται το Αρχαίο Θέατρο που αναβαθμίστηκε ιδιαίτερα με την πεζοδρόμηση της οδού Βενιζέλου σε όλο της το μήκος, οι χώροι του Φρουρίου και της Παλαιάς Αγοράς που διατηρούν αναλλοίωτο το χρώμα της παλιάς Λάρισας. Στο κέντρο της Λάρισας υπάρχουν πλήθος ιστορικών χώρων και μουσείων όπως το Αρχαιολογικό Μουσείο Λάρισας, το Λαογραφικό Μουσείο και το Μουσείο Κτηνιατρικής Ιστορίας, το μνημείο Ιπποκράτη, η τρίκλιτη βασιλική, το Μπεζεστένι, το Γενί Τζαμί και το Μπαϊρακλή τζαμί που είναι χώροι επισκέψιμοι. Χώροι με πολιτιστική αξία είναι ο Μύλος του Παππά, το Κρασσάδικο του Νικόδημου, το αρχοντικό Αβραάμ, η Πυριτιδαποθήκη, το Κονάκι Χαροκόπου, το κονάκι Αβέρωφ, το κονάκι Φασούλα και η Αβερώφειος Γεωργική Σχολή.

Στον πολιτιστικό τομέα ανήκουν και η Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας, το Δημοτικό Ωδείο, η Δημοτική και Δημόσια Βιβλιοθήκη Λάρισας, το Εικαστικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης, το Θεσσαλικό Θέατρο που διαγράφει μια μακρόχρονη πορεία καθώς και ο Κουκλοθίασος Τιριτόμπα και η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Σύλλογοι και οργανισμοί με πολιτιστική δράση είναι ο Πολιτιστικός Οργανισμός Λάρισας, ο Μουσικός Σύλλογος Λάρισας, η Κινηματογραφική Λέσχη, η Δημοτική Επιχείρηση Τουρισμού Πολιτισμού καθώς και ο Αθλητικός Οργανισμός Λάρισας. Άλλοι σύλλογοι μικρότερης εμβέλειας είναι η Εξωραϊστική Λέσχη Φιλιππούπολης, ο Μορφωτικός Πολιτιστικός Σύλλογος Συνοικίας Αβέρωφ Λάρισας "Ο Θέταλλος" και το Λύκειο Ελληνίδων.

Αξιόλογοι είναι οι χώροι του Αλκαζάρ στην περιοχή δίπλα από τον Πηνειό ποταμό, που είναι ένας πνεύμονας πρασίνου για τη Λάρισα, οι πλατείες της Λάρισας, η Ταχυδρομείου και η Κεντρική με έργα της Νέλλας Γκόλαντα όπως ο γλυπτός ποταμός. Ιδιαίτερη αξία για τους Λαρισαίους έχει και ο Μητροπολιτικός Ναός του Αγίου Αχίλλειου στο λόφο του Φρουρίου.

Στον δημόσιο τομέα η ανάπτυξη ήταν και συνεχίζει να είναι μεγάλη. Οικοδομήματα που αντιπροσωπεύουν την δημόσια ανάπτυξη είναι η Ιατρικά Σχολή στην πλατεία Ταχυδρομείου, το Αστεροσκοπείο «Αριστεύς» και το σύγχρονο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Λάρισας.

Παρ' όλα αυτά υπάρχουν τομείς που υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης. Θα έπρεπε να γίνουν περισσότερα κέντρα νεότητας και πολιτιστικές εκδηλώσεις που αφορούν τους νέους που είναι άλλωστε και το μέλλον της πόλης. Ακόμη η αναβάθμιση της βιβλιοθήκης και ο εμπλουτισμός της κρίνονται απαραίτητα. Μία καλή πρόταση για θα ήταν και η μέριμνα της καθημερινής φροντίδας του πάρκου Αλκαζάρ και του αισθητικού άλσους που λόγω της μεγάλης έκτασης του απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή μιας και είναι χώρος αναψυχής πολλών Λαρισαίων. Εκ μέρους της δημόσιας διοίκησης η απόφαση της πεζοδρόμησης του ιστορικού κέντρου της Λάρισας ήταν ένα βήμα ζωτικής σημασίας για την πόλη και την ζωή των κατοίκων, το ίδιο θα ήταν χρήσιμο να γίνει και με

άλλους δρόμους του εμπορικού κέντρου της πόλης με στόχο την κυκλοφοριακή αποσυμφόρηση. Αν και στην πόλη υπάρχει το αισθητικό άλσος ως χώρος πρασίνου, παρ' όλα αυτά η δημιουργία εστιών πρασίνου μέσα στο κέντρο της Λάρισας θα συνέβαλαν στην αναψυχή και την ανάπαυση των κατοίκων της Λάρισας. Η Λάρισα είναι μια πόλη με πλούσιο ιστορικό και πολιτιστικό υπόβαθρο και μπορεί να προσφέρει πολλές δυνατότητες στους κατοίκους και τους επισκέπτες της. Η ανάπτυξη της είναι συνεχής και ραγδαία σε όλους τους τομείς. Μπορεί εμπεριστατωμένα να χαρακτηριστεί ως μια σύγχρονη Ευρωπαϊκή πόλη.

Στη συνειδητοποίηση της αξίας ιστορικής και πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου από τη νέα γενιά μπορούν να συμβάλουν οι εκπαιδευτικοί, αναθέτοντας στους μαθητές εργασίες σχετικά με την ιστορία, τα μνημεία, το λαϊκό πολιτισμό, τους πνευματικούς ανθρώπους του τόπου και άλλα συναφή θέματα, και πραγματοποιώντας επισκέψεις σε μουσεία, μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους. Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί του κλάδου της Οικιακής Οικονομίας μπορούν να αξιοποιήσουν τις ενότητες των σχολικών βιβλίων σχετικά με τον πολιτισμό, την κατοικία, την ενδυμασία, το περιβάλλον, τη διατροφή, την οικογένεια, ώστε να φέρουν σε επαφή τους μαθητές με την τοπική ιστορία και τον πολιτισμό, δύο άξονες στους οποίους μπορεί να βασιστεί η περαιτέρω ανάπτυξη του τόπου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΗ:

1. Α. Π. Αβραμέα, *Η βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι το 1974*, Αθήναι 1974
2. Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, *Το ιστορικό της Λαρίσης*, Λάρισα, χ.χ
3. Μ. Αβραμοπούλου-Βουτσιλά, *Λάρισα*, Λάρισα 1962
4. Κ. Αγουρίδης, *Λάρισα*, 1982
5. Γ. Αρβανιτόπουλος, *Πρακτικά της αρχαιολογικής εταιρείας*, Αθήναι 1910
6. Θ. Αυξενίδης, *Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία*, τόμος Α', Αθήναι 1974
7. Θ. Αυξενίδης, *Η Πελασγίς Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία*, εκδόσεις τυπογραφείου Α. Σιδέρη, τόμος Β', Αθήναι 1974
8. Λ. Αρσένιος, *Η Θεσσαλία στην τουρκοκρατία*, Αθήνα 1984
9. Δ. Βαλαής, *Ο Λόγιος Γοβδελάς*, Επιτηρίδα Θεολογικής Σχολής Νέα Σειρά Τμήμα Θεολογίας (1991-1992)
10. J. Bjornstahl, *Το οδοιπορικό της Θεσσαλίας 1779*, εκδόσεις Τετράδια Ρήγα, Αθήνα 1970
11. Ν. Γεωργιάδης, *Θεσσαλία*, Αθήνα 1926
12. Ε. Γεωργιτσογιάννη, *Παναγής Α. Χαροκόπος*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2000
13. Ν. Γιαννόπουλος, *Επιγραφαί εκ Θεσσαλίας*, τόμος 11, 1997
14. Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Κατσίγρα, *Λάρισα εικόνες του χθες*, Λάρισα 1994
15. Δήμος Λάρισας, *Ενημερωτικό Περιοδικό δήμου Λάρισας Μάρτιος-Αύγουστος*, Λάρισα 1989
16. Δήμος Λάρισας, *Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, έκδοση Δήμου Λάρισας 1966
17. Δήμος Λάρισας, *Πόλη-άνθρωποι*, Λάρισα 2000
18. Εκπαιδευτήρια Μ. Ράπτου, *Αφιέρωμα στη πόλη της Λάρισας*, Ιούνιος 2001
19. Δ. Θεοχάρης, *Αρχαιότητες και Μνημεία Θεσσαλίας*, τόμος 20, 1965
20. Θουκυδίδης, II, 22
21. Θεσσαλικό Ημερολόγιο, *Αφιέρωμα στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο*, τόμος 310ς, Λάρισα 1997
22. Ιερά Μητρόπολη Λάρισας και Τυρνάβου, *Αφιέρωμα στη Θεσσαλία*, 2000
23. Β. Καλογιάννης, *Λάρισα Μάντρε Ντ' Ισραήλ*, Λάρισα 1959
24. Β. Καλογιάννης, *Η χρυσή βίβλος του Δήμου Λαρίσης*, Λάρισα 1963
25. Δ. Καραμπάτσας, *Η συμβολή των Θεσσαλικών λογίων στο Νεοελληνικό Διαφωτισμό*, Ευθύνη 1981

26. Π. Καστριώτης, *Γλυπτά του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου*, 1908
27. Κοινότητα Τσαριτσάνης, *Κωνσταντίνος Οικονόμου εξ Οικονόμου*, Πρακτικά συνεδρίου, χ.χ
28. Γ. Κορδάτος, *Σελίδες από την ιστορία του Αγροτικού κινήματος*, Αθήνα 1972
29. Ι. Λεονάρδος, *Νεότατης της Θεσσαλίας Χωρογραφία*, εκδόσεις Ελληνικό Ευγενούς Τράτενερ και Καρολίου, 1836
30. Γ. Μυλωνάς, *Η νεολιθική εποχή στην Ελλάδα*, Αθήναι 1928
31. Νομαρχία Λάρισας, *Νομός Λάρισας Ο τόπος των Θεών*, χ.χ
32. Ξενοφών, *Ελληνικά*, II,3,4
33. Όμιλος φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας, *Πρακτικά 3^{ου} Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών Λάρισα 8- Απριλίου 1995*, Λάρισα 1997
34. Θ. Παλιούγκας, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία*, έκδοση Δήμου Λάρισας 1996
35. ΤΕΔΚ Ν. Λάρισας, *Οδηγός Λάρισας*, Λάρισα 1997
36. Φ. Τσακίρογλου-Λαγούδα, *Ο Θεσσαλός Λόγιος παιδαγωγός του Νεοελληνικού και Διαφωτισμού Κωνσταντίνος Κούμας*, χ.χ
37. Ε. Φαρμακίδης, *Η Λάρισα*, 1926
38. Ε. Φαρμακίδης, *Η Λάρισα*, επιμέλεια Κώστα Σπανού, Λάρισα 2001
39. Δ. Χατζηγιάννης, *Από την ιστορία της Λαρίσης*, εκδόσεις Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας των Θεσσαλών, Αθήνα 1951

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ:

40. Προφορική Μαρτυρία Αντιδημάρχου Πολιτισμού Λάρισας κ. Ξινοπούλου Ελένη
41. Προφορική μαρτυρία υπαλλήλου Λαογραφικού μουσείου Δ.Σαμαρά
42. Προφορική μαρτυρία αρχιφύλακα Αρχαιολογικού μουσείου Αλέξανδρου Παραχρήστου
43. Προφορική μαρτυρία προϊσταμένης Πινακοθήκης Λάρισας Βαλασά Πόπη

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ:

1. V. Bequignon, *Le Theatre de Larissa en Thessalia*, χ.χ
2. L. Farnell, *The cults of the greek states*, χ.χ

INTERNET:

1. www.Larissa-dimos.gr
2. www.uth.gr
3. www.eleytheria.gr
4. www.larissa.org
5. www.tobimaonline.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ – ΕΙΚΟΝΕΣ

1. ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Εικόνα 1: ΛΑΡΙΣΑΪΚΟ ΝΟΜΙΣΜΑ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 2: Επιτύμβια γλυπτά κλασσικής και ελληνιστικής περιόδου Πηγή: Προσωπικό αρχείο

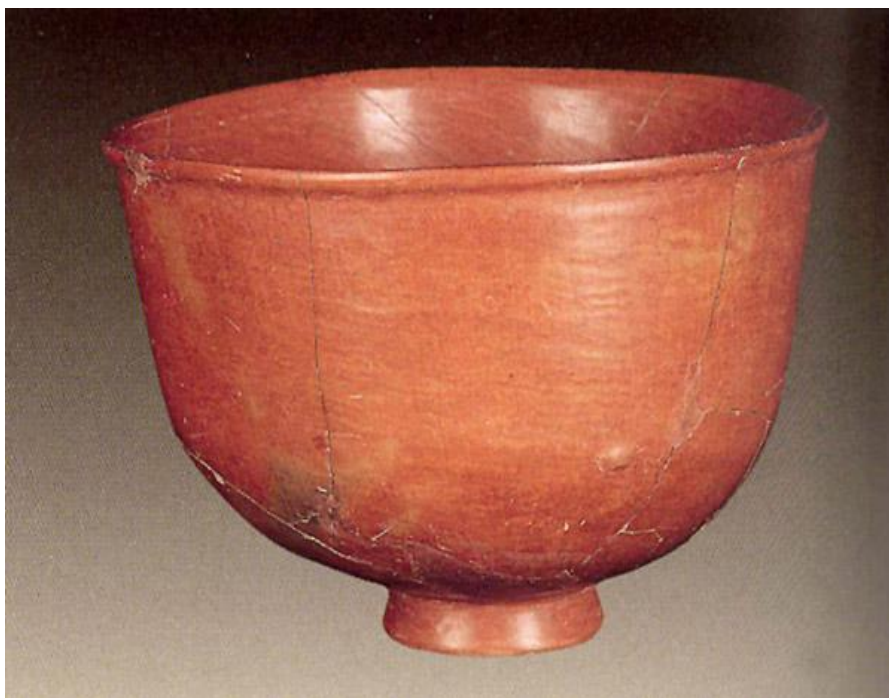
Εικόνα 3: Βιτρίνα κεραμικής χάλκινων πορπών Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 4: Ανάγλυφα από τη Θεσσαλία Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 5: Βιτρίνα νεολιθικής κεραμικής Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 6: Νεολιθικός σκύφος Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 7: Επιτύμβια στήλη γυναίκας με αλάβαστρο Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 8: Επιτύμβια στήλη κρανοφόρου πολεμιστή Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 9: Επιτύμβια στήλη Ιλξίνου Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 10: Γλυπτική Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής περιόδου

Εικόνα 11: Σάλα υποδοχής του Θεσσαλικού παραδοσιακού σπιτιού Πηγή: Προσωπικό αρχείο

2. Η ΛΑΡΙΣΑ ΤΟΥ ΧΘΕΣ

Εικόνα 12: Η ΓΙΟΡΤΗ ΤΩΝ ΘΕΟΦΑΝΕΙΩΝ ΣΤΗ ΓΕΦΥΡΑ ΤΟΥ ΠΗΝΕΙΟΥ, ΠΙΘΑΝΟΝ ΠΡΙΝ ΤΟ 1880 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 13: ΤΣΙΦΛΙΚΑΔΕΣ ΚΑΙ ΚΟΛΙΓΟΙ Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 14: ΠΑΛΙΑ ΚΑΡΤ-ΠΟΣΤΑΛ ΠΟΥ ΕΙΚΟΝΙΖΕΙ ΤΗ ΓΕΦΥΡΑ ΤΟΥ ΠΗΝΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΛΗΜΜΥΡΑ ΤΟΥ 1901 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 15: ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΟΜΙΛΙΤΕΣ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ ΤΩΝ ΑΝΤΑΡΤΩΝ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 16: Η ΓΕΦΥΡΑ ΤΟΥ ΠΗΝΕΙΟΥ ΠΡΙΝ ΤΟ 1940. ΔΙΑΚΡΙΝΟΝΤΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΡΟΛΟΙ Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 17: ΤΟ ΡΟΛΟΪ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 18: ΠΡΩΙΝΟ ΤΟΥ 1948 ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ. ΓΑΛΑΤΑΔΕΣ ΑΠΟ ΚΟΝΤΙΝΑ ΧΩΡΙΑ ΠΑΝΕ ΝΑ ΠΟΥΛΗΣΟΥΝ ΤΟ ΓΑΛΑ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 19: ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΓΕΦΥΡΑΣ ΤΟΥ ΠΗΝΕΙΟΥ.1945 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 20: Ο ΑΓΙΟΣ ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ ΤΟΥ 1950 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 21: Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟΥ 1950 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες
Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 22: ΤΟ ΠΑΖΑΡΙ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΤΟ 1950 ΠΕΡΙΠΟΥ Πηγή: Λάρισα εικόνες
του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 23: ΤΑ ΚΑΖΑΝΤΖΙΔΙΚΑ, ΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΤΟ 1950 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 24: ΚΑΦΕΝΕΙΟ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ ΤΟ 1950 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 25: ΠΑΛΙΟ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΤΩΝ ΟΔΩΝ ΜΑΝΔΗΛΑΡΑ ΚΑΙ ΡΟΥΣΒΕΛΤ
 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 26: ΠΡΩΙΝΟ ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΤΟΥ 1950 ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ. ΟΙ
 ΛΑΡΙΣΑΙΟΙ ΒΕΡΝΙΚΩΝΟΥΝ ΤΑ ΠΑΠΟΥΤΣΙΑ ΤΟΥΣ Πηγή: Λάρισα εικόνες του
 χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 27: Η ΠΑΛΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΣΤΟ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΟ ΤΗΣ ΚΤΙΡΙΟ ΤΟ 1950 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 28: Ο ΚΗΠΟΣ ΤΩΝ ΑΝΑΚΤΟΡΩΝ ΤΟ 1950 ΟΠΟΥ ΣΗΜΕΡΑ ΕΙΝΑΙ Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΛΑΟΥ Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 29: ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟΥ ΤΟΥ 1950 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 30: Ο ΛΑΡΙΣΑΙΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΘΑΝΑΣΗΣ ΑΝΕΒΑΙΝΟΝΤΑΣ ΜΕ ΤΟ ΑΛΟΓΟ ΤΟΥ ΤΑ ΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΤΟ 1949 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 31: ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΠΗΝΕΙΟ ΟΤΑΝ Η ΓΕΦΥΡΑ ΕΙΧΕ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΙ
 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 32: ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ “ΑΛΚΑΖΑΡ” ΠΟΥ ΓΝΩΡΙΣΕ ΜΕΓΑΛΗ ΑΚΜΗ
 ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ, 1949 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 33: ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΚΥΠΡΟΥ ΔΙΠΛΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΑΓΟΡΑ, 1950 Πηγή:
Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 34: ΠΡΩΙΝΟ 1950 ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή:
Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 35: Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΤΟ 1960 ΣΤΟΝ ΠΕΡΑ ΜΑΧΑΛΑ Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 36: ΣΤΑΘΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΥ ΤΟ 1960 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 37: Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ 1960 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 38: Ο ΜΥΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΙΑ ΤΟ 1950 Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

3. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΛΑΡΙΣΑ

Εικόνα 39: ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ Α΄ Πηγή: www.larisscity.com

Εικόνα 40: ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ Α΄ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 41: ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ Α΄ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 42: ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ Α΄ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 43: ΚΑΘΙΣΜΑ ΜΕ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΚΑΤΟΧΟΥ ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ Α΄
 Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 44: ΣΕΙΡΕΣ ΕΙΔΩΛΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ Α΄ Πηγή: Προσωπικό
 αρχείο

Εικόνα 45: ΣΕΙΡΕΣ ΕΙΔΩΛΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΖΩΜΑΤΑ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 46: Η ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 47: ΔΩΜΑΤΙΟ ΤΗΣ ΣΚΗΝΗΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 48: ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΣΚΗΝΗΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 49: ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΚΑΙ ΣΚΗΝΗ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

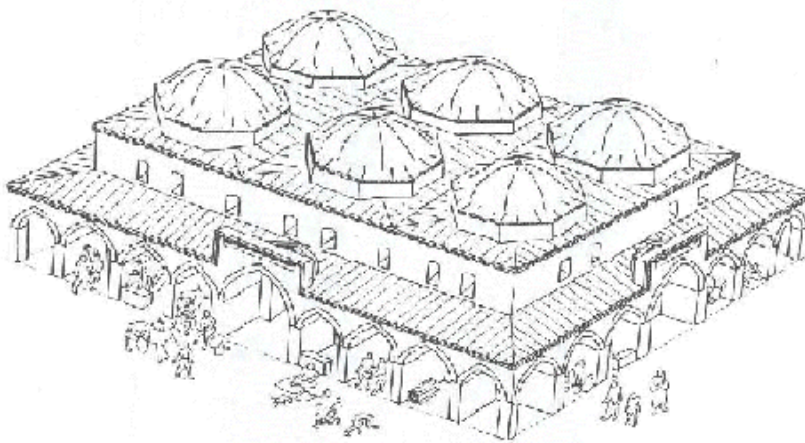
Εικόνα 50: ΤΟ Β΄ ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 51: ΤΟ ΜΠΕΖΕΣΤΕΝΙ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 52: ΤΟ ΜΠΕΖΕΣΤΕΝΙ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 53: ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΜΠΕΖΕΣΤΕΝΙΟΥ
ΛΑΡΙΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ GERT SCHNEIDER, 1983 Πηγή: www.larissacity.com

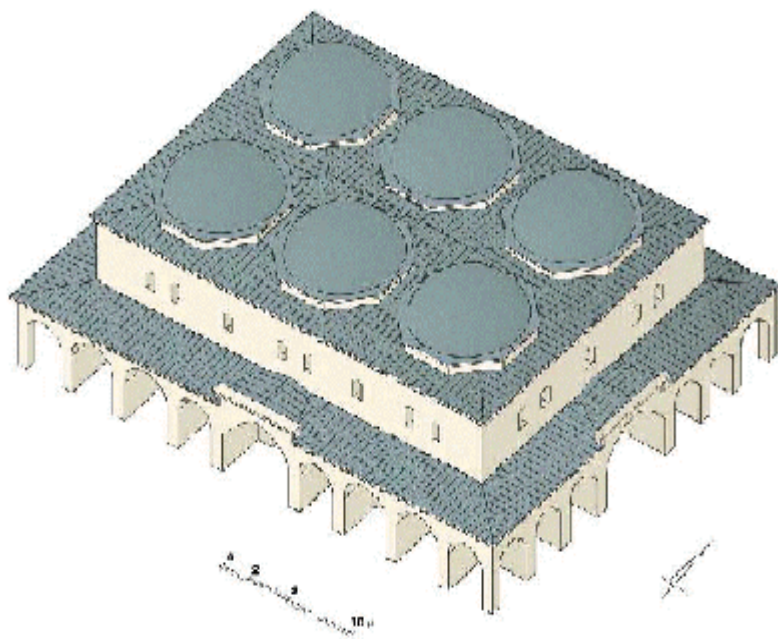
Εικόνα 54: ΤΟ ΘΗΣΑΥΡΟΦΥΛΙΚΙΟ ΤΟΥ ΜΠΕΖΕΣΤΕΝΙΟΥ Πηγή: Προσωπικό
αρχείο

Εικόνα 55: ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥ ΜΠΕΖΕΣΤΕΝΙΟΥ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 56: ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΙΣΟΔΟΥΣ ΤΟΥ ΜΠΕΖΕΣΤΕΝΙΟΥ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 57: ΤΡΙΣΔΙΑΣΤΑΤΟ ΓΡΑΦΙΚΟ ΤΟΥ ΜΠΕΖΕΣΤΕΝΙΟΥ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 58: ΤΟ ΜΠΕΖΕΣΤΕΝΙ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 59: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΥΜΑΤΑ ΣΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 60: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΥΜΑΤΑ ΣΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 61: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΥΜΑΤΑ ΣΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

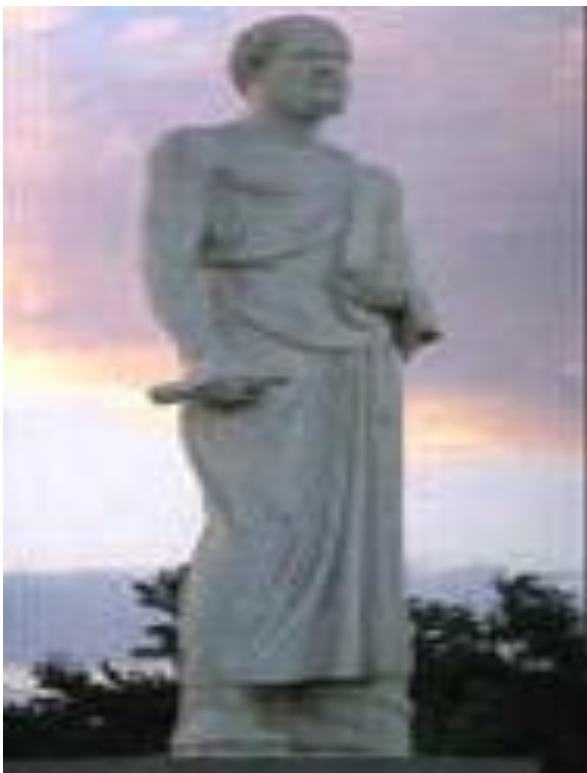
Εικόνα 62: ΓΕΝΙ ΤΖΑΜΙ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 63: ΜΠΑΪΡΑΚΛΗ ΤΖΑΜΙ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 64: ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗ ΣΤΟ ΑΛΚΑΖΑΡ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 65: ΜΝΗΜΕΙΟ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗ

Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 66: ΚΟΝΑΚΙ ΑΒΕΡΩΦ ΣΤΗ ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 67: ΚΟΝΑΚΙ ΦΑΣΟΥΛΑ Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 68: ΚΟΝΑΚΙ ΠΕΛΑΡΓΩΝ ΣΤΗ ΓΥΡΤΩΝΗ Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 69: ΚΟΝΑΚΙ ΠΕΛΑΡΓΩΝ ΣΤΗ ΓΥΡΤΩΝΗ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 70: ΚΟΝΑΚΙ ΠΕΛΑΡΓΩΝ ΣΤΗ ΓΥΡΤΩΝΗ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 71: ΚΟΝΑΚΙ ΠΕΛΑΡΓΩΝ ΣΤΗ ΓΥΡΤΩΝΗ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 72: ΚΟΝΑΚΙ ΣΤΟ ΒΡΥΟΤΟΠΟ Πηγή: Λάρισα εικόνες του χθες Φωτ. Τλούπας

Εικόνα 73: ΚΟΝΑΚΙ ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 74: ΚΟΝΑΚΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΛΥΤΡΑ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 75: ΚΟΝΑΚΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΛΥΤΡΑ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 76: ΚΟΝΑΚΙ ΚΥΖΕΡΙΔΗ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 77: Ο ΜΥΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΠΑ ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΤΟΥ ΜΟΡΦΗ
Πηγή: www.larisaacity.com

Εικόνα 78: ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 79: ΤΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 80: ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΚΑΤΣΙΓΡΑ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 81: ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΚΑΤΣΙΓΡΑ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 82: ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΚΑΤΣΙΓΡΑ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 83: ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΚΑΤΣΙΟΓΡΑ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 84: ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΚΑΤΣΙΟΓΡΑ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 85: ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΗΣ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 86: Ο ΑΓΙΟΣ ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 87: Ο ΑΓΙΟΣ ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

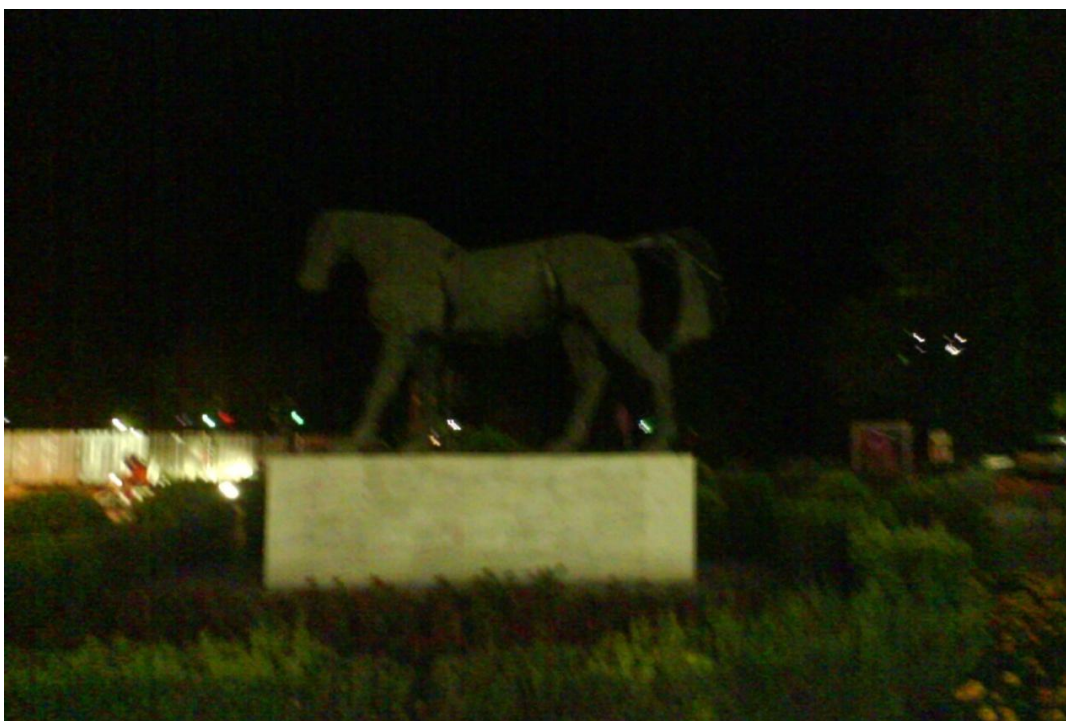
Εικόνα 88: Ο ΑΓΙΟΣ ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 89: Ο ΑΓΙΟΣ ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 90: ΓΛΥΠΤΟ ΑΛΟΓΟ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΑΧΙΛΛΕΙΟ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 91: ΓΛΥΠΤΟ ΑΛΟΓΟ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΑΧΙΛΛΕΙΟ Πηγή:
Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 92: ΓΛΥΠΤΟ ΑΛΟΓΟ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΑΧΙΛΛΕΙΟ Πηγή:
www.larissacity.com

Εικόνα 93: ΣΚΑΛΙΑ ΣΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΚΑΙ Ο ΑΓΙΟΣ ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 94: ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ ΔΑΡΔΑΙΟΥ ΣΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 95: ΜΝΗΜΕΙΟ ΗΡΩΩΝ ΣΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ Πηγή: www.larissacity.com

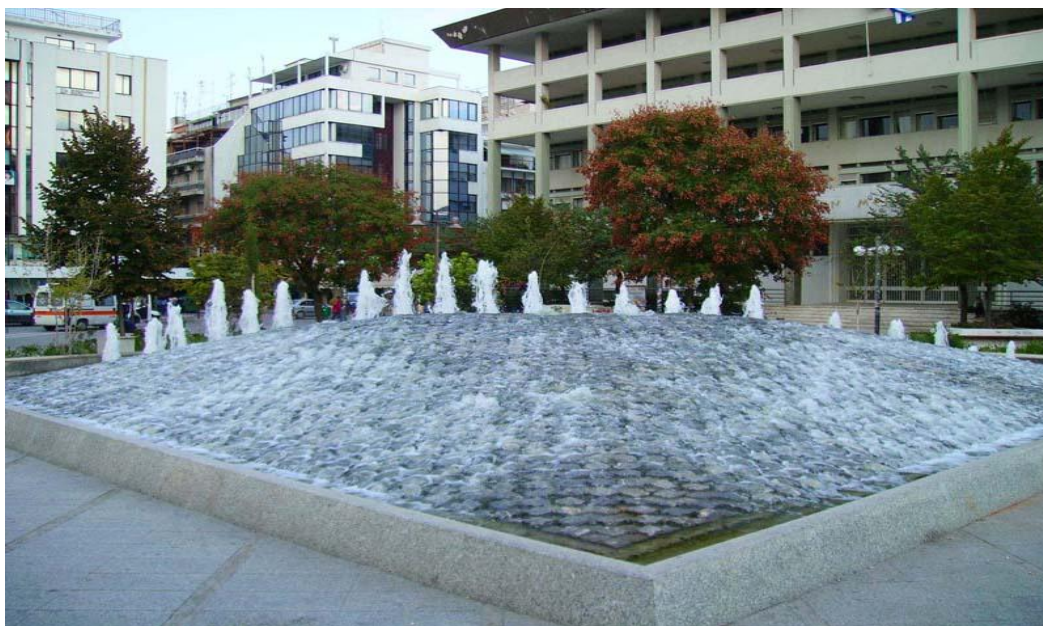
Εικόνα 96: ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΣ ΣΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 97: ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 98: ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 99: ΓΛΥΠΤΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ ΛΑΡΙΣΑΣ
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 100: ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟΥ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 101: ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟΥ, ΣΤΟ ΒΑΘΟΣ Η ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 102: Ο ΓΛΥΠΤΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΝΕΛΛΑΣ ΓΚΟΛΑΝΤΑ ΣΤΗ
 ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟΥ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 103: Ο ΓΛΥΠΤΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟΥ Πηγή:
Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 104: Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΛΑΟΥ ΚΑΙ ΣΤΟ ΒΑΘΟΣ Ο ΑΓΙΟΣ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝ Πηγή:
Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 105: Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΛΑΟΥ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 106: Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΒΡΑΙΩΝ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 107: Η ΟΔΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 108: Η ΟΔΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΛΑΣΗ Πηγή:
www.larissacity.com

Εικόνα 109: ΠΕΖΟΔΡΟΜΗΜΕΝΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΟΔΟΥ BENIZEΛΟΥ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 109: Η ΟΔΟΣ BENIZEΛΟΥ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 110: Η ΟΔΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 111: ΠΡΟΤΟΜΗ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΟ ΠΕΖΟΔΡΟΜΟ ΕΡΜΟΥ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 112: ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΑΛΣΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 113: ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΑΛΣΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 114: ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΑΛΣΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 115: ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΑΛΣΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 116: ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΑΛΣΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 117: ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΑΛΣΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 118: ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΑΛΣΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 119: ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΑΛΣΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 120: ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΑΛΕΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 121: ΠΕΖΟΓΕΦΥΡΑ ΚΡΗΝΙΔΩΝ ΝΥΜΦΩΝ Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 122: ΠΑΡΚΟ ΑΛΚΑΖΑΡ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 123: ΠΑΡΚΟ ΑΛΚΑΖΑΡ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 124: ΠΑΡΚΟ ΑΛΚΑΖΑΡ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 125: ΠΑΡΚΟ ΑΛΚΑΖΑΡ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 126: ΠΑΡΚΟ ΑΛΚΑΖΑΡ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 127: ΓΗΠΕΔΟ ΑΛΚΑΖΑΡ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 128: ΓΗΠΕΔΟ ΑΛΚΑΖΑΡ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 129: ΓΗΠΕΔΟ ΑΛΚΑΖΑΡ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 130: Ο ΠΗΝΕΙΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 131: Ο ΠΗΝΕΙΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα132: ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ Πηγή: www.larissacity.com

Εικόνα 133: Η Δ.Ε.Υ.Α.Λ Πηγή: www.larissacity.com